

СВЯТОЧНЫЯ ДНІ

(вольныя ад працы)

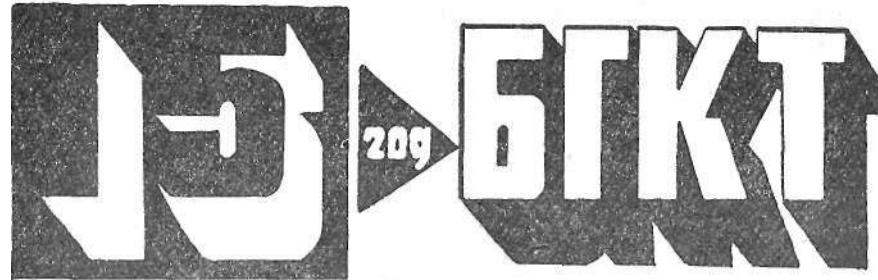
Новы год 1.I.
Вялікдзень 2 і 3.IV.
Свята Працы 1.V.
Тройца 21.V.
Божае цела 1.VI.
Свята Адраджэння 22.VII.
Усіх святых 1.XI.
Каляды 25 і 26.XII.

ДНІ СПЕЦЫЯЛЬНЫХ УРАЧЫСТАСЦЕЙ

Міжнародны дзень жанчын	8.III.
Міжнародны дзень тэатра	27.III.
Дзень лясніка і дрэваапрацоўшчыка	7.IV.
Дзень касманаўта	12.IV.
Дзень Перамогі	9.V.
Дзень маці	26.V.
Міжнародны дзень дзіцяці	1.VI.
Дзень друкара	4.VI.
Дзень Ваеннага флоту	29.VI.
Дзень кааперацыі	3.VII.
Дзень авіяцыі	23.VIII.
Дзень Войска Польскага	12.X.
Гадавіна Кастрычніцкай рэвалюцыі	7.XI.
Дзень настаўніка	20.XI.
Дзень шахцёра	4.XII.

ТЫДНІ СПЕЦЫЯЛЬНЫХ УРАЧЫСТАСЦЕЙ

Тыдзень ОРМО	19 — 25.II.
Сусветны тыдзень моладзі	20 — 26.III.
Дні леса і пасадак	1 — 30.IV.
Тыдзень чысціні водаў	1 — 7.IV.
Тыдзень міжнароднай салідарнасці змагароў Супрапаціўлення	12 — 17.IV.
Дні асветы, кніжкі і друку	2 — 13.V.
Тыдзень аховы прыроды	8 — 15.X.

Выстаўка народных вырабаў.

Нядзеля, 28 лютага 1971 года. Канцэртная зала ГП БГКТ. Вышараўаная, прыбраная, урачыстая. Сталы ўстаўлены ў форме вялікай літары «П». На іх прыгожыя, у народным стылі, абрусы, кветкі, газірованая вада. Настрой важнай нарады. Яна сапраўды важная. «15 год БГКТ» — гаворыць вялікі, на ўсю сцену, лозунг, перапаласаны бела-чырвоным сцягам. Важнасць падзеі падкрэслівае таксама адмысловая фота-выстаўка, што ля бакавой сцены. На прыгожых планшах вялікія фотаграммы, адлюстроўваючыя дзейнасць Беларускага грамадска-культурнага таварыства.

Есць што паказаць, ёсць чым пахваліцца. Пятнаццаць год дзейнасці таварыства не прымінулі дарма, пакінулі яны ў нашым грамадска-культурным жыцці трывалы след. Сёння менавіта ўрачысты пленум ГП БГКТ і падвядзе вынікі пройдзенага шляху.

Набліжаецца 10 гадзіна раніцы. Зала запоўнена членамі Галоўнага праўлення і запрошанымі гасцьмі. Сярод іх бачым намесніка старшыні Прэзідіума Ваяводскай рады нарадовай Рамуальда Лазаровіча, сакратара Ваяводскага камітэта Аб'яднанага странніцтва людовага Казімежа Дуная, кіраўніка адміністрацыйнага аддзела Ваяводскага камітэта Польскай аўтэнтычнай рабочай партыі Уладзіслава Канстанчука, дырэктара дэпартамента агульнаадукацыйных ліцэяў Міністэрства асветы і вышэйшага школьніцтва Стэфана Кшыштошака, намесніка начальніка грамадска-адміністрацыйнага дэпартамента Міністэрства ўнутраных спраў Станіслава Ермака, старшыню Нацыянальнай камісіі ВК ПАРП і кіраўніка аддзела культуры ПВРН Збігнева Дамброўскага, сакратара Нацыянальнай камісіі і намесніка кіраўніка Адміністрацыйнага аддзела ВК ПАРП Станіслава Зялінскага, кіраўніка Упраўлення ўнутраных спраў ПВРН Антонія Рошкі, старшыню Ваяводскага праўлення Саюза сацыялістычнай моладзі Мікалая Казака, старшыню Ваяводскага праўлення Саюза вісковай моладзі Казімежа Пяцроўскага, каманданта харугві Саюза польскага гарнізону Кампюцніцкага, намесніка старшыні Ваяводскай камісіі прафсаюзаў Януша Бляха, старшыню Галоўнага праўлення Украінскага грамадска-культурнага таварыства Мікалая Карольку, генеральнага сакратара Галоўнага праўлення Літоўскага грамадска-культурнага таварыства Яўгенія Петрашкевіча, начальніка агульнаадукацыйнага школьніцтва кураторы школьнай акругі Вацлава Філіпкоўскага, дырэктара Ваяводскага прадпрыемства распаўсюджвання кніг і друку Яна Кавэрку, намесніка дырэктара беластоцкай друкарні Аляксандра Сохара і інш.

Іленум пятнаццацігоддзя.

Шырокасць грамадскае прадстаўніцтва на юбілейным пленуме ГП БГКТ яшчэ раз падкрэслівае ролю, якую заняло нашае таварыства ў грамадскім жыцці Беласточчыны. Нездарма сакратар ГП БГКТ Янка Зенюк, які адкрыў пасяджэнне, гаворачы аб пройдзеным шляху, падкрэслівае, што «быў ён багаты творчымі пошукамі і мы можам ганарыцца нашай дзейнасцю, бо зрабілі мы нямала на карысць нашага грамадства».

Чаго, чаго, а пошукаў сапраўды было шмат. Бесклапотным быў толькі арганізацыйны з'езд, 15 год таму назад, 26 лютага 1956 года. Тады нам было ўсё пад сілу, усе пытанні былі такія простыя. Успомнім пастановы I з'езда! Што я кажу, хто іх памятае. Іх цінкер трэба шукаць на дне аб'ёмістых архіваў ГП. Але калі б знайшоўся такі энтузіяст і адначасова недаверак, які адшукаў бы першыя нашы пастановы, ён лёгка пераканаўся б, што кажу праўду. Вялікі пракцэнт тых пастанов быў нерэальны проста па прычыне няvedання працы, якая ўзнікла перад новым таварыствам. Не раз мы іх «урэальнівали» на чарговых пасяджэннях. А многія з іх і дагэтуль засталіся нерэальнымі. Проста, трэба было ад некаторых з іх адмовіцца, шукаць вырашэння ў іншых напрамках. Волыту ўсім нам не хапала. І мо заміога мы

блудзілі? Не грэх у гэтым прызнацца, бо калі і блудзілі, дык з найлепшымі намерамі. Важна, што ва ўсёй сваёй дзейнасці шукалі мы найлепшай дарогі да ажыццяўлення задач, якія пе-рад намі ставіла партыя і народная ўлада. Гэта не дэкларацыя. І не дэкларацыяй з'яўляюцца слова сакратара ГП, які на закан-чэнне свайго ўступнага слова заяўіў:

«Перад намі стаяць новыя заданні, якія вынікаюць з патрэб сённяшняга часу, заданні, якімі жыве ўсё польскае грамадства, да якіх заклікае новае кіраўніцтва нашай партыі. Заданні гэ-тыя нялёгкія і ў вырашэнні іх ёсьць месца для кожнай арганіза-цыі, у тым ліку і для нашага таварыства. Мы можам запэўніць новае партыйнае кіраўніцтва, што ўсе члены нашага таварыства актыўна ўключаюцца ў ажыццяўленне задач, якія павяліча-здаўткі нашай айчыны — Польскай Народнай Рэспублікі».

Гэта нашы шчырыя імкненні.

Да стала презідыму паўыходзяць святочна апранутыя ліцеісты. Юнак адкрывае ўпрыгожаны нацыянальным арнаментам прывітальны ліст і чытае: «З нагоды юбілея пятнаццацігоддзя дзейнасці Беларускага грамадска-культурнага таварыства настаўнікі і моладзь Агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай навучання ў Бельску-Падляскім складаюць усім удзельнікам сённяшняга ўрачыстага шленума і ўсім членам Беларускага грамадска-культурнага таварыства самыя сардечныя віншавані і пажаданні плённых вынікаў у далейшай працы на інве беларускай культуры. Адначасова мы хочам выказаць нашу ўдзячнасць за апеку і дапамогу нашаму ліцэю і абызаем пры-класці як мага больш стараннасці ў вучобе, каб у будучыні стаць ахвярнымі і адданымі грамадзянамі нашай айчыны — На-роднай Польшчы».

Ужо па традыцыі вучні гэтага ліцэя бываюць частымі гасцьмі бэзэкатоўскіх урачыстасцей, але сёння яны смела могуць быць прадстаўнікамі таксама гайнаўскага і міхалоўскага ліце-яў, ды ўсёй звыш дзесяццічленай масы вучняў Беласточчыны, якія вучацца беларускай мове.

Іх удзел у юбілейнай урачыстасці не выпадковы. Галоўнае праўленне БГКТ справам беларускага школьніцтва ўвесь час ад-водзіла многа ўвагі. Асабліва цяжкай была справа забесплеччні школ кваліфікаванымі настаўнікамі. Вялікую ролю адыграў тут педагогічны ліцэй у Бельску, у якім былі створаны беларускія класы. Значную дапамогу аказаў таксама бельскі і гайнаўскі агульнаадукацыйны ліцэй. Па ініцыятыве ГП БГКТ асветныя ўлады адкрылі кафедру беларускай філалогіі ў Варшаўскім універсітэце і аддзяленне беларускай філалогіі ў завочнай настаў-

Кавалерскі крыж Ордэна адраджэння Польшчы атрымлівае памеснік старшыні ГП БГКТ Мікалай Самоцік. Першы справа — Алесь Барскі, які быў узнагароджаны Залатым крыжам заслугі.

ніцкай студыі ў Беластоку. Першая стварыла ўмовы ліцеістам працягваць вучобу на роднай мове і літаратуры, другая дала магчымасць настаўнікам беларускай мовы пашырыць свае веды.

Прысутным не абыякава, якая расце змена. Грамадзянская за-ява прадстаўнікоў школьнай моладзі цепыніць актыўістаў БГКТ, прымаюць яе сардечна.

Радуюць таксама тэлеграмы, якія прыслалі ў адрас ГП БГКТ міністр культуры Люцыян Матыка і старшыня Прэзідыму Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубеж-нымі краінамі Герадот Чарнушчанка, і якія цяпер зачытвае сакратар ГП БГКТ.

«Прэзідым Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства, Беласток, Варшаўская 11. З нагоды 15-ай гадавіны ўзнікнення Беларускага грамадска-культурнага таварыства шлю сардечныя пажаданні далейшага развіцця і

плённай дзейнасці таварыства на карысць культуры нашай краіны, а таксама паспяховых вынікаў урачыстага пленума Галоўнага праўлення. Міністр культуры і мастацтва Люцыян Матыка».

«Галоўнаму праўленню Беларускага грамадска-культурнага таварыства, Беласток, Варшаўская 11. Прэзідым Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі шле свае сардечныя віншаванні з выпадку пятнаццацігоддзя з часу арганізацыі Беларускага грамадска-культурнага таварыства. Жадаем, дарагія сябры, новых поспехаў у вашай выскочароднай дзейнасці на карысць сацыялістычнага будаўніцтва ў Народнай Польшчы і ўмацавання дружбы і супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі. Старшыня презідыму Г. Чарнушчанка».

Гарачыя аплодысменты, якімі зала вітае прывітанні высокіх прадстаўнікоў нашага ўрада і грамадскасці Беларусі, гэта не толькі падзяка за ўганараванне нашай урачыстасці, але і за ту ю штодзённую дапамогу, якую наша таварыства атрымлівае ад кіраваных імі ведамстваў.

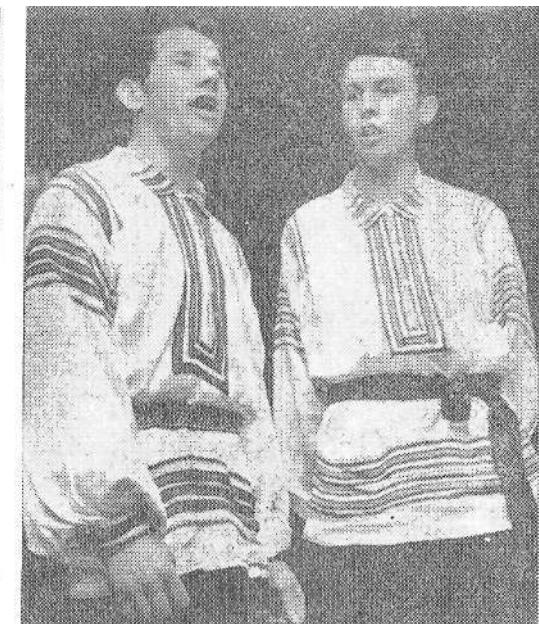
Нібы пераклічка з настроем прысутных гучаць слова старшыні ГП БГКТ Міхася Хмялеўскага, які пачаў чытаць даклад:

«Гэтую ўдзячнасць партыі і ўраду мы выказываем сёння і будзем яе заўсёды выказваць пры кожнай нагодзе, таму, што беларусы Беласточчыны, беларусы, пражываючыя ў нашай краіне, упершыню ў гісторыі Польшчы сталі раўнапраўнымі гаспадарамі сваёй краіны, нароўні з палякамі карыстаючы ўсімі правамі і законамі... Нароўне з братамі-палякамі беларусы будуюць Народную Польшчу, будуюць яе сённяшні дзень, будуюць яе будучыню. І нароўні з імі карыстаючы з усіх дабрадзеяўстваў народнай улады. Беларускае асяроддзе, як усе жыхары Польшчы, як уесь польскі народ, дабіліся высокага і шырокага грамадскага росту. З беларускага асяроддзя выйшлі інжынеры, лекары, педагогі, журналісты, афіцэры і г.д. Шмат людзей дабілася навуковых званій і многія з іх працуяць у навуковых установах. З кожным годам растуць рады інтэлігенцыі, якая працуе на адказных пасадах ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі нашай Айчыны. Апрача грамадскага авансу беларусаў створаны ім спрыяльныя ўмовы для развіцця і ахоўвання сваёй нацыянальнай культуры. Наша дзяржава выдаткоўвае многа грошай на ўтриманне пачатковага, сярэдняга і вышэйшага школьніцтва, на выдаванне падручнікаў на беларускай мове, на беларускую рэдакцыю і на Беларуское таварыства...»

Сяброўскія адносіны з Беларускім таварыствам дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі склаліся ў нас ад па-

Артысты «Лявоніхі» Тэклія Вашчук і Ірэна Гановіч.

Дует з Вілінава: Аляксандар Стrel'чук і Ляво Панасюк.

чатку дзейнасці БГКТ. Ужо ў чэрвені 1956 года, значыць, не-калькі месяцаў ад узнікнення нашага таварыства, дэлегацыя ГП БГКТ па запрашэнні Беларускага таварыства культурнай сувязі наведала Мінск і была там сардечна прынята. Восенню таго ж года і мы ў сваю чаргу прымалі мінскіх сяброў у Беластоку. Праз усе гады Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі аказвае нам дзейную дапамогу. Сотні кніг, якія папоўнілі нашы бібліятэкі, сотні фота-выставак аб БССР, якія мы арганізувалі з матэрыялаў, якія рэгулярна атрымліваём з Мінска, — усё гэта заслуга гэтага таварыства. Улады БГКТ высока ацэньваюць гэту дапамогу і таму сёння з трыбуны урачыстага пленума старшыня ГП БГКТ сярод іншых арганізацый, якім складае вялікую падзяку за карыснае супрацоўніцтва і сяброўскую дапамогу, называе і таварыства з Мінска.

Саюзнікаў у нас шмат. Ад гэтага і мацнее наша арганізацыя. З кожным годам становіща яна ўсё больш вядомай, пашыраецца таксама і яе ўплыў. Таму і статыстыка, якою аргументуе свае выводы старшыня ГП БГКТ, не нудзіць, а наадварот, вы-

клікае зацікаўленне: на 6611 членаў 3610 сялян, 1201 рабочых, 1800 інтэлігентаў. Сярод апошніх 351 настаўнік і 106 студэнтаў. Раствуць аддзелы (9) і гурткі (205). У арганізацыі адбылася цікавая эвалюцыя. Раней у яе ўступала найбольш прадстаўнікоў старэйшага пакалення, цяпер 68 % асабовага складу БГКТ, гэта людзі да 30 гадоў. Раней у БГКТ прыходзіла вельмі мала інтэлігенцыі, цяпер яна складае 30 % бэзекатоўскіх радоў. Цешыць і якасны стан нашай арганізацыі. 1353 чалавекі з'яўляюцца членамі сельскагаспадарчых гурткоў. Многія з іх — перадавыя гаспадары, якія дабіваюцца высокіх ураджаяў і атрымліваюць добрыя вынікі ў развіцці жывёлагадоўлі. Высокі ўдзел нашых членуў у радах нарадовых: 562 радныя, 114 членаў камісій, якія працуюць пры радах. Добра сведчыць аб палітычнай заангажаванасці нашых членуў высокі працэнт партыйнасці: 1360 — у радах ПАРП, 400 — у ЗСЛ, 400 — у ЗМС, 2380 — у ЗМВ. А гэта лік няпоўны, бо, як сцвярджае дакладчык, варшаўскі аддзел не прадставіў адпаведны статыстыкі. Шматлікія актыўісты БГКТ з'яўляюцца членамі павятовых камітэтав, сакратарамі грамадскіх камітэтав і падставовых арганізацый ПАРП, старшынямі гурткоў ЗМВ і ЗМС.

Цяпер не дзіўна, што з кожным годам усё лепш наладжваецца супрацоўніцтва з іншымі арганізацыямі і ўстановамі. Гэта проста неабходна. І не толькі таму, што нашы члены з'яўляюцца таксама актыўістамі тых арганізацый, але і таму, што волыт паказаў: усюды маем шмат саюзнікаў, з дапамогай якіх шпарчай можна рухаць наперад нашу працу. З кураторыяй і інспектаратамі асветы вядзем сярод школьнай моладзі розныя конкурсы: дэкламатарская, ведаў аб БССР, БГКТ і роднай гісторыі; сярод дарослага насельніцтва — праблемныя курсы па беларускай мове. Плённа развіваецца таксама супрацоўніцтва з такімі арганізацыямі і ўстановамі як: ЗМВ, ЗМС, ТППР, прафсаюзы, ЗБоВiД, «Рух», аддзел культуры ВРН і рэфераты культуры ПРН, бібліятэкі, ПЗГС, ГС, пажарнікі і Ліга абароны краіны. З Ваяводскім прайленнем ЗМВ і Ваяводскім прадпрыемствам распаўсюджвання кніжак і прэсы падпісаны нават спецыяльныя пагадненні. У шматлікіх мерапрыемствах БГКТ: фестынах, выстаўках, конкурсах, — значны ўдзел супрацоўнічаючых з намі саюзнікаў. Тоэ ж самае можна сказаць і пра набыцце нацыянальных убораў і музычных інструментаў для мастацкіх калектываў і г.д. На многа мы былі бяднейшыя, калі б не мелі такіх вышрабаваных сяброў.

Успамінаеца ліст у рэдакцыю аднаго з вясковых актыўістаў ЗМВ: «На сходзе гуртка ЗМВ вырашылі мы арганізаваць гур-

Марыя Рэкун з Беластока на цэнтральным аглідзе «Беларуская песня — 71».

ток БГКТ і паставіць штуку...» Падобных лістаў «Ніва» мела больш. Былі і такія, у якіх чытачы паведамлялі, што гурток БГКТ пастанавіў у сваёй вёсцы арганізаваць гурток ЗМВ. Правыя такіх узаемасувязей цешаць найбольш, бо ўзнікаюць яны найбольш натуральна. Проста, так дыктуе жыццё. Прыведзены ліст сведчыць таксама аб папулярнасці, якую здабыла на вёсцы БГКТ у арганізаванні мастацкай самадзейнасці. І тут ёсць таксама свае крыніцы. ГП БГКТ, можна сказаць, пачало сваю працу ад стварэння калектыву песні і танца. Здабыў нават папулярнасць, даў 140 канцэртаў. Праўда, з перабоямі, з пастаяннымі рэарганізацыямі. Быў, відаць, завялікі і таму распаўся. Але з

яго выдзелілася ў канцы 1960 года эстрадная група, якая потым сапраўды расславіла БГКТ. Гэта, вядома, «Лівоніх». Дзе толькі яна не была! Беласточчыну аб'ездзіла ўздоўж і ўпоперак, і ва ўсіх магчымых напрамках. Знаёмы з ёй таксама слухачы і гледачы Альштынскага, Жэшоўскага і Келецкага ваяводстваў. Да-ла ўжо звыш 2000 канцэртаў. Гэта не жартачкі. Колькім тысячам людзей прынесла яна ўсмешку і цеплыню! Нават на адзін вечар. У наш нервовы час гэта пытанне незвычайнай важнасці.

Папулярным стаў таксама жаночы хор з Гарадка. Гэты аматарскі калектыв, апрача высокага авалодання харавым майстэрствам, выразна адрозніваецца ад іншых сваім рэпертуарам. Ён пабудаваны на мясцовым фальклоры. Шмат нумараў яго праграмы складаюць актуальныя, дасціпныя прыпеўкі, складзеныя ўдзельнікамі калектыва, якія, апрача прыгожых галасоў, маюць таксама дар назірання.

Традыцыйнымі ўжо ў нас сталі песенныя і тэатральныя агляды. У адной і другой галіне выявілі яны шмат самародных талентаў, якія пры далейшай працы над імі могуць прынесці таварыству славу і прызнанне. Ужо, напрыклад, высокага сценічнага майстэрства дабіліся драматычныя гурткі з Рыбалаў і Паўлаў, Бельскага павета. З імі можна смела ўсюды паказацца.

Паказацца маем з чым і ў іншых галінах. За адзін толькі 1970 год беларускі этнографічны музей у Белавежы наведала 14627 асоб. У гэтым ліку каля 2000 з заграніцы. У кнізе водгукай пакінулі яны шмат пахвальных слоў у адрас арганізатораў музея. Гэтыя тысячы наведвалнікаў узбагацілі свае веды пра нас, сталі мы ім бліжэйшымі.

Някепска ў нас таксама паставлена літаратурная і выдавецкая дзейнасць, але аб гэтым у іншым месцы. Старшыня ў дакладзе сказаў аб высокай ацэнцы працы БГКТ дзяржаўнымі і партыйнымі ўладамі і ў доказ гэтага прывёў высокія дзяржаўныя ўзнагароды, якімі Дзяржаўная рада ПНР уганаравала дзеячу таварыства з нагоды XX і XXV-годдзяў народнай улады і XV-годдзя БГКТ. Апошні акт якраз і пачынаецца пасля заканчэння даклада.

Сакратар ГП БГКТ называе сяброў, якіх Дзяржаўная рада ўзнагародзіла высокімі дзяржаўнымі ўзнагародамі і просіць іх пастроіцца перад столом презідыта. Выстройваюцца ў шарэнтуту, усхваляваныя і сур'ёзныя. Нават Але́сь Барскі, заўсёды та-кі апанаваны, тут мае вялікую «трэму».

Усе ўстаюць. Да ўзнагароджаных падыходзіць намеснік старшыні ПВРН Рамуальд Лазаровіч і ад імя Дзяржаўнай рады ўру-

чае ім узнагароды. Кавалерскім крыжам Ордэна адраджэння Польшчы ўзнагароджаны намеснік старшыні презідыта ГП БГКТ, шматгадовы дзеяч БГКТ Мікалай Самоцік. Залатым крыжам заслугі — наш папулярны паэт Але́сь Барскі.

За дзяржаўнымі ідуць іншыя ўзнагароды: «Заслужаны для Беласточчыны», адзначэні імя Янка Красіцкага, ганаровыя адзначэні ЗМВ, «Заслужаны дзеяч культуры», ганаровыя залатыя адзначэні ТППР, дыпломы і фінансавыя ўзнагароды. 186 актыўістаў БГКТ было ўзнагароджана рознымі відамі ўзнагарод з нагоды юбілею таварыства. Праўда, не ўсе атрымалі іх на ўрачыстым пленуме ГП БГКТ, але не ў менш урачыстым настроі — на юбілейных святкаваннях у паасобных аддзелах. Ды, урэшце, не так ужо важна, дзе хто атрымаў ўзнагароды, важна тое, што праца актыўістаў БГКТ была належным чынам уганаравана.

Ад імя ўзнагароджаных выступіў Мікалай Самоцік. Ён сардэчна падзякаўваў уладам за ўзнагароды і запэўніў, што будуць

Драмгурток з Міхалова на аглядзе ў Беластоку.

яны стымулам да яшчэ больш плённай працы на карысць народнай дзяржавы і грамадства.

Затым пачалася дыскусія.

Першы слова ўзяў старшыня навуковага гуртка пры ГП БГКТ Юрка Туронак. Ён прысвяціў сваё выступленне навуковой дзейнасці БГКТ.

«Стварэнне БГКТ і развіццё гэтай арганізацыі, — сказаў Юрка Туронак, — разбудзіла зацікаўленне праblemамі доследаў народнай культуры, дыялектаў, а таксама грамадскіх пытанняў, звязаных з насельніцтвам беларускага паходжання, якое жыве на Беласточчыне. Неўзабаве пасля ўтварэння таварыства быў арганізаваны навуковы гурток. У першыя гады дзейнасці гэты гурток больш адлюстроўваў патрэбы і імкненні, чым рэальный магчымасці. Вядома, што змястоўныя навуковыя доследы могуць весці толькі падрыхтаваныя людзі, добрыя спецыялісты. 15 год таму назад нашы кадры былі больш чым скромныя, пачыналі толькі расці. Таму не трэба здзіўляцца, што дасягненні БГКТ у галіне навукі не могуць раўняцца з дасягненнямі ў грамадской і культурна-асветнай працы. На працягу апошніх 10 год выдалі мы толькі два «Навуковыя зборнікі». Нягледзячы на пэўныя недахопы, «Зборнікі» гэтыя з'яўляюцца вартаснымі.

Шмат зрабілася ў галіне зборання і захавання фальклору. На працягу 15 год свайго існавання БГКТ і «Ніва» апубліковалі ў сваіх «Календарах» 380 арыгінальных народных песен, казак, легенд і інш.

У апошнія гады кваліфікацыі нашых кадраў павысіліся настолькі, што можам думаць аб сур'ёзнай, сістэматычнай навуковой дзейнасці. Вялікую дапамогу і зразуменне аказваюць у гэтай справе ваяводскія ўлады. «Навуковыя сшыткі», якія пачнем выдаваць з 1972 года, будуть фірмавацца БГКТ і БТН. Створацца вялікія магчымасці супрацоўніцтва нашага навуковага гуртка з Беластоцкім навуковым таварыствам.

Якія пытанні з'яўляюцца прадметам нашых прац і навуковых публікаций? У першую чаргу, трэба імкнуцца пазнаваць і апрацоўваць народную культуру: духоўную (фальклор) і матэрыяльную — архітэктуру, ткацтва, вопратку і інш. Шмат месца прысвяцім пытанням мовазнаўства, асабліва доследам дыялектаў і назваў мясцовасцей. Сталым сектарам нашых зацікаўленняў з'яўляюцца грамадскія праblems Беласточчыны, у тым ліку агульная гісторыя і гісторыя рэвалюцыйнага руху, гісторыя асветы, сацыялогія і г.д. Істотным пытаннем працы навуковага гуртка з'яўляюцца доследы польска-беларускіх сувязей у мінультым і ў цяперашні час».

Віктар Швед сярод дзяцей вёскі Іванкі Гайнаўскага павета. Паэт падпісае ім свой зборнік.

У заканчэнні свайго выступлення Ю. Туронак прывёў цікавае парападанне (не менш цікавы і сам факт): «Восенню 1944 г., калі Беласточчына ўзнімалася з руін, ПКВН у Любліне даў беластоцкай кураторыі ўказанне выдаваць беларускі часопіс для школ, якія выконваў бы ролю падручнікаў, якіх у той час амаль не было. Створанай кураторыяй рэдакцыйнай камісіі не пад сілу было справіцца з паставленым заданнем, бо 25 год таму назад не знайшліся кадры, якія змаглі б рэдагаваць часопіс на беларускай літаратурнай мове накінталт сёняшній «Зоркі». Сёння ж бярэмся за «Навуковыя сшыткі». Супастаўленне гэтых фактаў гаворыць само за сябе. Гэта доказ інтэлектуальнага развіцця нашай моладзі і інтэлігенцыі, якое наступіла ва ўмовах Польскай Народнай Рэспублікі».

Гэту думку пашырыў у сваім выступленні кіраўнік адміністрацыйнага аддзела ВК ПАРП Уладзіслаў Канстанчук, які, між іншым, сказаў:

«Наша партыя, кіруючыся ленінскім ідэямі, стварыла для нацыянальных меншасцей у Польшчы, у тым і беларускай, такое раўнапраёу, якога ніколі не было ў гісторыі. Вузы супольнай бацацьбы, звязаныя ідэяй патрыятызму і сацыялістычнага інтэрнацыяналізму, інтэгравалі беларуское насельніцтва з польскім народам, вызвалілі ў ім творчую энергию ў будаўніцтве лепшай будучыні, у сацыялістычным развіцці бацькаўшчыны — Народнай Польшчы. Беларуское таварыства, якое ўзнікла 15 год таму, адыграла велізарную ролю ў развіцці актыўізацыі беларускага асяроддзя на базе ўзаемнага зразумення і паглыблення супольных сувязей і традыцый. Галоўнае праўленне і мясцовыя звені БГКТ, узбагачаючы свае формы працы, усё больш садзейнічаючы ажыццяўленню задач, якія ставіць партыя і народная ўлада. БГКТ змагла выхаваць вопытны актыў, вельмі многа зрабіла ў развіцці аматарскага руху, у зборанні і ахоўванні фальклору, у пашырэнні асветы на тэрыторыі, дзе жыве беларуское насельніцтва.

Баяводскі камітэт ПАРП, кіруючыся ідэйна-праграмнымі асновамі партыі, імкнуўся стварыць як найлепшыя ўмовы, спрыяючыя як найлепшаму развіццю і дзейнасці таварыства».

Тав. Ул. Канстанчук ад імя ВК ПАРП і прысутнага на пленуме прадстаўніка ЗСЛ падзякаваў усім актыўістам БГКТ за карысную грамадскую працу і пажадаў ім далейших поспехаў.

Пра эпахіяльнае значэнне народнай улады ў жыцці беларускага насельніцтва ў Польшчы і ролю БГКТ гаварыў таксама старшыня літаратурнага аб'яднання «Белавежа» Але́сь Барскі (Аляксандар Баршчэўскі).

«Калі глянем сёння на беларускую вёску ва ўсходній Беласточчыне, — сказаў ён, — дык убачым, што ў галіне культуры, эканомікі, дабрабыту на працягу апошніх 15 год наступіў большы прагрэс чым за мінулыя 150 год.

Найважнейшай здабычай у нашай дзейнасці з'яўляецца чалавек. Здабылі мы вялікую колькасць актыву — грамадскага актыву, актыву, які працуе без узнагарод, аб якім не піша друк, аб якім усюды ціха. Гэта людзі, якія заслугоўваюць глыбокай удзячнасці. Да іх належаць (праўда, сёння ўзнагароджаны) Вінцук Склубоўскі, які 14 год дае ў рэдакцыі «Нівы» бясплатныя юрыйдyczныя парады. На працягу гэтых год, скромна лічачы, тав. Склубоўскі даў парады каля 10.000 асобам. Не раз чуў я ад сялян словаў пашаны, кіраваныя ў яго адрас».

Не менш цікавая і іншая з'ява, на якую звярнуў увагу Але́сь Барскі: «На ўсіх сходах нашага таварыства, таксама і на сённяшнім пленуме, сустракаем не толькі 60-гадовых людзей — бы-

лых дзеячоў Грамады і ПКЗБ, не толькі 35—40-гадовых, якія праўшлі праз вайну, але і такіх, якія маюць столікі год, колькі існуе Беларуское таварыства. Сведчыць гэта аб тым, што таварыства не з'яўляецца арганізацыяй адной праслоікі, аднаго пакалення, але з'яўляецца ўніверсальнай арганізацыяй усіх беларусаў, праўжываючых у Польшчы. Менавіта ў гэтым заключаецца сэнс і прыгажосць яго існавання».

Вядома, сюжэты выступлення Але́сія Барскага былі літаратурныя справы. Шмат зрабілі мы ў гэтай галіне за 15 год. Выдалі 9 літаратурных кніжак. Рыхтуюцца да выдання новыя. А аўтарскія сустрэчы членаў «Белавежы» сталі незвычайна папулярнай формай дзейнасці БГКТ. Як прыведзена было ў дакладзе, адбылося такіх сустрэч звыш 900. Праўда, Але́сь Барскі ў сваім выступленні аспрэчваў гэты лік: гаварыў, што адбылося іх, найменш, 1200. Няважна. Першы лік таксама ўнушальны. Сустрэчы валі мы толькі ў апошнія 10 год: столікі існуе літаратурнае аб'яднанне. Як падлічыў той жа А. Барскі, члены «Белавежы» правялі не менш сустрэч, чым уся варшаўская пісьменніцкая арганізацыя, якая налічвае звыш 300 членаў. Адначасова Але́сь

На курсе акардэністаў пры гародскім аддзеле ў Беластоку.

Барскі заклікаў не зазнавацца, звяртаючы ўвагу і на слабыя бакі нашай літаратурнай дзейнасці. «Яшчэ ўсё зایмаемся ў сваёй творчасці, — гаварыў ён, — манатэмамі, амаль усюды гаворыць праз нас Янка Музыкант, якому ўсё грае і спявае, а замала ў нас жыццёвага рэалізму. Да сённяшняга дня душымся ў кругу малога верша або апавядання. Няма ў нас ані аповесці, ані добрых паэм. Але найбольшыя недахопы выступаюць у нас у творчасці, прызначанай для тэатральных калектываў. Выступае велізарнае запатрабаванне на п'есы. Тэатральны рух — адна з прыгажэйшых форм нашай працы, у якой бярэ непасрэдны ўдзел вясковае асяроддзе. А яно патрабуе п'ес, якія былі б непасрэдна звязаны з сучасным жыццём. Такіх п'ес у нас няма. І менавіта такога роду творчасць павінна дамінаваць у нашым літаратурным асяроддзі ў будучым 15-годдзі».

Гэта быў адзіны крытычны акцэнт у дыскусіі пленума, і некаторыя могуць сказаць, што не падыходзіў ён да характару ўрачыстасці. Магу сведчыць, што было гэта творчае незадавальненне, якое характэрнае кожнаму сапраўднаму мастаку, які ўсё жыццё імкнецца да дасканаласці. Імкненне здаровае. Добра, што яно характэрнае і нашаму руху.

Сардэчныя пажаданні далейшых поспехаў у развіцці культуры і ўсебаковай статутовай дзейнасці склаў на пленуме кірауніцтву ГП БГКТ і ўсім дзеячам таварыства намеснік начальніка грамадска-адміністрацыйнага дэпартамента Міністэрства ўнутраных спраў Станіслаў Ермак. Пры нагодзе даў ён высокую ацэнку нашаму таварыству.

«Дасягненні таварыства, — сказаў тав. Ермак, — імпануючыя, за гэта належанаца слова прызнання. Асабліва каштоўнымі з'яўляюцца вынікі ў галіне фарміравання правільных ідэйна-палітычных адносін сваіх членаў, звязанне іх з будаўніцтвам сацыялізма ў Польшчы, з цэлым польскім народам, з яго гісторыяй, культурай. Запэўніваю, што Міністэрства будзе клапатліва адносіцца да патрэб таварыства і асяроддзя, у якім яно дзейнічае».

Клапатлівыя адносіны да нас з боку адміністрацыйных улад выступаюць у кожным нашым дасягненні. Урэшце ж, звышмільёны гадавы бюджет БГКТ атрымлівае менавіта з МСВ. Скажам інакш: каб не было належнай апекі з боку ўлад, не было б і нашых дасягненняў. Гэтай праўды мы не павінны забываць, калі хвалімся сваімі поспехамі. А яны несумненныя.

«Беларускае таварыства ўнесла велізарны ўклад у развіццё культуры на Беласточчыне праз масавае развіццё аматарскага руху, — заявіў на пленуме кіраўнік аддзела культуры ВРН

Удзельніца школьнага конкурсу «Беларуская песня — 71» Галія Беглюк з Гайнайкі.

Удзельніца школьнага конкурсу «Беларуская песня — 71» Лілля Валкавицкая з Белавежы.

Збігнеў Дамбровіцкі. — Бачым у гэтым знамянальны момант, — працягваў ён, — які нас вучыць, як можна спалучаць сацыялістычныя, супольныя для ўсяго грамадства змест з нацыянальной, іншай, у залежнасці ад нацыянальнасці і яе звычаяў, формай».

Тав. Дамбровіцкі, падкрэсліўшы яшчэ заслугі БГКТ у збірannі і ахоўванні фальклору і матэрыяльнай культуры, а таксама ў развіцці чытальніцтва ў беларускім асяроддзі, закончыў сваё выступленне наступным сцвярджэннем: «Вельмі вялікім дасягненнем у працы таварыства трэба лічыць грамадскія пачыны, якія накіраваны на памнажэнне гаспадарчых дасягненняў. Вялікім дасягненнем таварыства з'яўляецца ўмеласць наладжвання супрацоўніцтва з польскім грамадствам, з рознымі ўстановамі, з культурнымі цэнтрамі, а таксама з іншымі арганізацыямі нацыянальных меншасцей. Гэта мерапрыемствы, якія служаць вялікай справе інтэграцыі грамадства, заціранию нацыянальных розніц і ажыццяўленню ленінскай нацыянальнай палітыкі».

Наглядныя прыклады такіх суадносін прывялі іншыя дыску-

танты. Дырэктар беларускага ліцэя ў Бельску Мікалай Гайдук, ацэньваочы дасягненні ў галіне развіцця школьніцтва, падкрэсліў наступішчу стабілізацыю школ з беларускай мовай навучання і выразны зрух у забеспечченні іх падручнікамі для навучання беларускай мовы. Наступіла гэта, — як сцвердзіў аратар, — дзякуючы добраму супрацоўніцтву таварыства з Міністэрствам асветы і кураторыяй. Гэтыя ўстановы стварылі 12-асабовы калектыв спецыялістаў, якія заняліся складаннем і ацэнкай падручнікаў на беларускай мове. На працягу 12 год працы калектыв гэтых апрацаўваў новую праграму навучання і падрыхтаваў шэраг падручнікаў. Вельмі важную ролю адыгрываюць таксама курсы для настаўнікаў беларускай мовы, якія Міністэрства асветы і Акруговы метадычны цэнтр наладжваюць штогод у Мінску. Важнае заданне выконваюць таксама першыядычныя настаўніцкія канферэнцыі, прысвячаныя методычныя выкладання беларускай мовы, якія арганізуюць некаторыя аддзелы БГКТ супольна з павятовымі метадычнымі цэнтрамі.

Высока ацаніў супрацоўніцтва, якое існуе паміж БГКТ і маладзёжнымі арганізацыямі старшыня Ваяводскага праўлення ЗМВ Казімеж Пятроўскі. Падкрэсліў ён вялікае значэнне гэтага супрацоўніцтва ў выхаванні маладога пакалення ў патрыятычным і інтэрнацыональным духу.

«Аналізуочы наша супрацоўніцтва, — сказаў тав. Пятроўскі, — не цяжка сцвердзіць, што дало яно дасканалыя вынікі. Многа моладзі ўдзельнічае ў рэгіянальных аматарскіх калектывах, многалюднымі былі добра арганізаваныя фэстыны, вялікім поспехам карыстаюцца канцэрты «Лявоніхі». Саюз вясковай моладзі падтрымлівае і будзе падтрымліваць такога роду пачынанні Галоўнага праўлення БГКТ, як конкурсы на беларускую песню, конкурсы на найлепшы тэатральны калектыв і г.д.»

У такім жа духу было і выступленце намесніка старшыні Ваяводскай камісіі прафсаюзаў Януша Бляха. Падкрэсліўшы, што дзейнасць прафсаюзаў цесна звязана з дзейнасцю БГКТ, ён сказаў: «Асабліва відаць гэта ў культурна-асветнай дзейнасці клубаў і святынь. Профсаюзныя калектывы ўключылі ў свой рэпертуар шмат беларускіх народных песен. Супрацоўніцтва прафсаюзаў і Беларускага таварыства прыносіць і будзе прыносіць станоўчыя вынікі».

Аб іншай галіне ўзаемаўпльываў гаварыў начальнік кураторыі Вацлаў Філіпкоўскі. Ён зварнуў увагу на вялікую ролю БГКТ у выхаванні беларускай моладзі на вартасных грамадзяніні краіны. Падкрэсліў ён, што кураторыя надае вялікае значэн-

На цэнтральным школьнім агліадзе «Беларуская песня — 71» у Гайнічы.

не дзейнасці таварыства і стараецца аказваць яму ўсебаковую падтрымку.

Аб карысцях, якія вынікаюць з супрацоўніцтва, аб далейшым разгорнутванні гэтага напрамку дзейнасці гаварылі таксама на пленуме прадстаўнікі братніх таварыстваў — украінскага: старшыня ГП УГКТ Мікалай Каролька і літоўскага: генеральны сакратар ЛГКТ Яўгені Петрашкевіч.

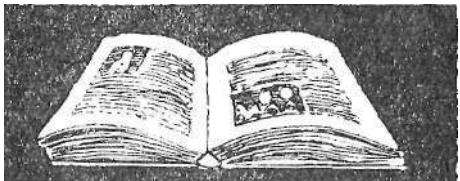
Так, пленум быў урачысты, якім і павінен быў быць з такой нагоды, як пятнаццатая гадавіна дзейнасці БГКТ. Але, як ніводная іншая нарада, даў ён багаты матэрыял да абагульнення і вывадаў. Думаю, што кожны з удзельнікаў пленума зрабіў такія вывады. І што яны былі ў карысць таварыства.

15 год! У кожным з іх былі свае справы, праблемы, рашэнні. Але склаліся яны ў адзіную, супольную справу — справу бэзэкатоўскага руху наперад.

Святкаванне 15 год БГКТ не закончылася 28 лютага. Гэта была толькі цэнтральная ўрачыстасць. У кожным аддзеле БГКТ адбыліся свае, мясцовыя мерапрыемствы, звязаныя з юбілеем. Яму былі прысвечаны фэстыны, выстаўкі, і конкурсы. Усё, што рабіла таварыства ў 1971 годзе, звязана было з пят-

наццацігоддзем. Паказваючы свае дасягненні, актыўізавала яно асяроддзе да новых пачынаў, да новых зрухаў у культурным і грамадскім жыцці беларускага насельніцтва ў Польшчы. Можам быць упэйнены, што будуць яны больш плёния, чым раней. Мы ж сталі багацейшыя на 15 год вопыту.

Г. Валкавыцкі

АДЫШЛІ АД НАС

ПЁТР БАДАВЕЦ

Пётр Бадавец нарадзіўся 29 лістапада 1921 года ў вёсцы Мікулічы, што ў Сямяціцкім павеце. Там вырас і гам навучыўся кравецкаму рамяству. У часы нямецкай акупацыі працаваў на гаспадарцы і займаўся кравецтвам. Пасля вызвалення працаваў спачатку рабочым на чыгуначы ў Чарэмсе, а пазней у кафлярні ў Мілейчыцах. У 1946 годзе ўступае ў рады Польскай рабочай партыі (ППР), а ад канца 1948 года з'яўляецца членам Польскай аб'яднанай рабочай партыі. Праяўляў ён тады вялікую актыўнасць у ОРМО.

Пасля быў ён накіраваны на спецыяльны керамічны курс у Кратышын, у Познанскае ваяводства. Ад 15 верасня 1952 года Пётр Бадавец з'яўляецца дырэктарам прадпрыемства будаўляных матэрыялаў у Сямяцічах. Даволі доўгі час быў ён членам пле-

numa павятовага камітета ПАРП, а пазней дзве кадэнцыі членам экзекутывы КП ПАРП. У сувязі з гэтымі га-наровымі грамадскімі функцыямі Пётр Бадавец выконваў шэраг партыйных задан-няў.

У 1956 годзе Пётр Бадавец з поўнай ахвярнасцю ўклопа-чаецца ў арганізование Бела-рускага таварыства. Прымае ўдзел у першым арганізацый-ным з'ездзе БГКТ, на якім быў выбраны ў склад плену-ма ГП. Потым працуе ён пры падрыхтоўцы павятовай кан-ферэнцыі БГКТ Сямяціцкага павета. Выбранае гэтай кан-ферэнцыяй праўленне аддзе-ла выбірае яго старшынёю сямяціцкага аддзела БГКТ.

Пётр Бадавец гэтую гра-мадскую функцыю ў БГКТ выконвае з вялікай адказна-сцю, з поўным разуменiem ролі і заданняў беларускай культурана-грамадской аргані-зацыі. Становіцца ён вядомым партыйным і грамадскім дзе-ячом у Сямяціцкім павеце. Улады нашыя высока ацэнь-ваюць яго самаахвярную дзеянасць. Узнагароджваецца ён медалем 10-годдзя ПНР, а пасля Сярэбраным крыжам заслугі. 6-га снежня 1958 го-да Пётр Бадавец раптоўна памёр.

ДЗЯДЗЬКА ЛЯВОНЬ

Быў ад заснавання «Нівы» на працягу дзесяці год неадлучным яе спадарожнікам. Яго гумарэскі, якія друкаваліся на гумарыстычна-сатырычнай старонцы, карысталіся вілікім поспехам у чытальчоў, якія выказвалі сваё прызнанне аўтару ў многіх пісьмах і ў анкетах.

Быў сціплы і працавіты. Кожны тыдзень, скрыты пад псеўданімам, змагаўся непадкупным смехам і з'едлівай сатырай з рознымі людскімі недахопамі.

Быў стойкі. Доўга змагаўся са злавеснай хваробай. Свае фельтоны прысылаў нават з бальніцы. Чытаючы іх, ніхто не здагадваўся, што ён ужо ў кіпцюрах смерці. Памёр ноччу 8 мая 1966 года — у дзень сваіх імянін. Рыхтаваўся да іх. З харарактэрнай яму ўсмешкай прымаў напярэдадні вішнаванні ад сяброў па работе. Гаварыў аб творчых планах. Пачаў пісаць аповесць, у якой хацеў перадаць волыт жыцця.

Дзядзька Лявонь (Станіслаў Вагурка) нарадзіўся 6 ліпеня 1900 года ў Станіславове ў сям'і рамесніка. Бацька ў пошуках працы завандраваў аж у Варшаву. У час першай сусветнай вайны Станіслаў Вагурка разам з сям'ёю апынуўся ў глыбіні Расіі. Тут уступіў ён добраахвотнікам у Чырвоную Гвардыю, а затым быў салдатам Чырвонай Арміі.

Яго жыццё цесна было звязана з друкаваным словам. Працаўваў карэспандэнтам газеты «Пралетарый», а калі ў 1945 годзе прыехаў у Польшчу, дайболын займаўся распаўсюджваннем газет і кніжак, будучы адказным працаўніком «Руху» і Дома кнігі.

За зборнік гумарэск, друкаваних у «Ніве» і выдадзеных ГП БГКТ, быў прыняты ў члены Саюза польскіх пісьменнікаў.

ЯНКА ГРЭСЬ

Нарадзіўся Янка Грэсь у 1907 годзе ў вёсцы Пясчанікі, Беластоцкага павета. Янка Грэсь меў 5 братоў і ѿсе яны прымалі ўдзел у рэвалюцыйнай барацьбе. Старэйшыя браты замоладу ўцягнулі Янку ў рэвалюцыйную дзейнасць. У 1924 годзе ён становішча членам камсамольскай арганізацыі, а ў 1925 годзе ўжо членам КПЗБ. Малады Янка Грэсь прымаў удзел у адным са з'ездаў Грамады, які адбыўся ў Бе-

ластоку і які быў разагнаны агентамі паліцыі.

Калі ў 1932 годзе санацыйная паліцыя арыштавала сакратара мясцовай ячэйкі КПЗБ Аляксандра Грэся, Янка Грэсь арганізуе групу са-маабароны з 5 камуністамі, якая ў збройнай сутычцы з паліцыяй адбівае сакратара партарганізацыі. Пасля таго Аляксандар Грэсь быў перакінуты ў Савецкі Саюз, на камуністам аднак у ваколіцы пасыпаліся з боку паліцыі арышты і катаванні. Між іншым, былі арыштаваны ўсе ўдзельнікі ўзброенай акцыі. У выніку катавання ў адзін з іх — Кастусь Завадскі — страціў жыццё. Ніхто аднак не прызнаўся і не выдаў сяброву, і паліцыя не змагла выявіць удзельнікаў гэтай акцыі.

Пасля вызвалення Янка Грэсь працуе ў розных грамадскіх і палітычных арганізацыях. За рэвалюцыйную дзейнасць і ахвярную працу ўзнагароджаны Сярэбраным крыжкам заслугі, а потым Афіцэрскім крыжкам Ордэна адраджэння Польшчы. Ад моманту паўстання Беларускага грамадска-культурнага таварыства з'яўляецца членам рэвізійнай камісіі Галоўнага праўлення БГКТ.

Памёр 24 ліпеня 1967 года.

ПЁТР ЛАСТАЎКА

19 верасня 1968 года пасля доўгай хваробы сэрца памёр заслужаны беларускі дзеяч Пётр Ластаўка. Наша таварыства панесла цяжкую страту. Ад нас пайшоў адзін з найболыш актыўных дзеячоў БГКТ.

П. Ластаўка нарадзіўся 16 лютага 1907 года ў вёсцы Жукі-Ложніяя, Дзісненскага павета, у беднай сялянскай сям'і. Рана страпіўшы бацькоў, на 7-ым годзе жыцця пачынае працаваць на сваё ўтрымлінне ў багацяй, спачатку паствулем, а пасля парабкам.

14-гадовы хлопец прымае ўжо ўдзел у беларускім руху, распаўсюджваючы нелегальныя адозвы, кніжкі і выконваючы іншыя дробныя даручэнні. У пачатку 1926 года ўступае ў рады Грамады і становіща актыўным яе дзеячом і арганізаторам у Дзісненскім павеце. За гэту дзеянасць

пад канец 1926 года санкцыйныя ўлады арыштоўваюць яго і зачлючаюць у павятовым арыштце ў Глыбокім, а ў час ліквідацыі Грамады перавозяць у віленскую турму, адкуль праз год зваліннююць пад нагляд паліцыі. Пасля вайсковай службы, на пачатку 1930 года П. Ластаўка вяртаецца ў родную вёску і далей працягвае грамадскую працу ў беларускім руху. Праследванні паліцыі змушаюць П. Ластаўку пакінуць родныя мясціны. Едзе ён у Варшаву, дзе доўга шукае якой-небудзь працы. Урэшце ўладзіўшы неіх сабе жыццё ў горадзе, бярэцца зноў за грамадскую працу. Арганізуе «Асветнае таварыства беларусаў у Варшаве», якое згуртовае ўсе слай беларускага грамадства ў сталіцы. Самахварына працуе ў гэтай арганізацыі сакратаром (аж да вайны 1939 года), аддаючы ёй уесь свой вольны час, і часта свае галодныя заробкі.

У час вайны ў 1941 годзе вымушаны пакінуць Варшаву. Жыве на падляскай вёсцы. Пасля вайны пасяляецца ў Міляніуку пад Варшавай. Прымае актыўны ўдзел у жыцці варшаўскага аддзела БГКТ. Доўгі час з'яўляецца членам яго праўлення, а пэўней і членам Прэзідыума ГП БГКТ. У час існавання гаспадарчай дзеянасці БГКТ — прымысловага прадпрыемства «Бэтэска» — займае пасаду дырэктара (1958—1963).

П. Ластаўка займаўся таксама публіцыстычнай і літаратурнай дзеянасцю.

ЯКУБ БАЗЫЛЮК

Нарадзіўся Якуб Базылюк у 1899 годзе ў вёсцы Залешаны (зарэз Гайнавскі павет). Усё жыццё Якуба Базылюка — гэта шлях безупыннай рэвалюцыйнай дзеянасці. Яшчэ ў 1919 годзе, знаходзячыся на тэрыторыі Савецкай Расіі, Базылюк уступае ў камсамол. Пасля вяртання ў 1922 годзе на радзіму дзеянічае ў рэвалюцыйным руху.

Ад моманту ўзнікнення Грамады

Якуб Базылюк з'яўляецца актыўным яе дзеячом на тэрыторыі Бельшчыны. У 1926 годзе стаецца поўнапраўным членам КПЗБ у Кляшчэлях, а ў 1935 годзе становіщца яго сакратаром.

Арышт спыняе рэвалюцыйную дзеянасць Якуба Базылюка. Санкцыйны суд дае прыгавор: чатыры гады турэмнага зняволення. Пасля выхаду з турмы ў 1937 годзе Базылюк уключочаецца ў арганізаванне народнага фронту на Бельшчыне.

Пасля вызвалення прымае актыўны ўдзел у станаўленні народнай улады. Ад мая 1945 года працуе на пасадзе старшыні павятовага праўлення «Самапомачы хлопскай» у Бельску, з'яўляючыся адначасова членам экзекутывы павятовага камітэта ПНР. Ад 1949 года Якуб Базылюк працае ў дырэктарам ПОМ-у ў Нарве, а ад 1955 г. — кіраўніком павятовага праўлення сельскай гаспадаркі ў Бельску Падляскім.

У 1958 годзе Якуб Базылюк перайшоў на пенсію, прымаў аднак надалей актыўны ўдзел у грамадскім і палітычным жыцці. Між іншым, з'яўляўся членам гарадскога і павятовага камітэтаў партыі, старшынёю ТПНР, членам праўлення аддзела БГКТ і інш.

За грамадскую дзеянасць Рада Дзяржавы ПНР узнагародзіла Якуба «Базылюка Камандорскім крыжам Ордэна адраджэння Польшчы».

Памёр 10 сакавіка 1969 года.

ВАСІЛЬ ЛІТВІНЧУК

Васіль Літвінчук нарадзіўся ў 1898 годзе ў вёсцы Збочна (БССР). У 1915 годзе, будучы слухачом настаўніцкай семінары ў Невелі, прымаў актыўны ўдзел у працы марксісткай групы студэнтаў. У 1918 годзе ў Екацерынаславе ўступіў у рады камсамола, а ў 1920 годзе — у рады ВКП(б). Примаў удзел у Вялікай Каstryчніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Памёр у 1969 годзе.

На радзіму вярнуўся ў 1922 годзе.

У 1945—1947 гадах быў дырэктарам беларускай гімназіі ў Гайнаўцы, а ў наступных гадах працаваў выкладчыкам партыйнай школы ў Беластоку. Апошняя гады яго працоўнага жыцця прайшлі ў клубе міжнароднай кніжкі і прэсы ў Беластоку, у папулярным «Эмпіку», кіраўніком якога ён быў.

Цесна звязаны з Беларускім грамадска-культурным таварыствам ад пачатку існавання БГКТ. Быў адным з першых яго членаў і арганізатараў. Выбраўся ва ўлады нашага таварыства: Галоўнае праўленне, Прэзідымум ГП БГКТ і рэвізійную камісію. Асаблівия яго заслугі ў працы гарадскога аддзела БГКТ у Беластоку. Быў яго актыўным дзеячом да апошніх хвілін свайго жыцця.

За ахвярную шматгадовую працу Рада Дзяржавы ПНР узнагародзіла Васіля Літвінчука Залатым крыжкам заслугі, а потым Кавалерскім крыжкам Ордэна адраджэння Польшчы. За ўдзел у Вялікай Каstryчніцкай рэвалюцыі ўказам Вярхоўнага Савета СССР В. Літвінчуку быў прысвоены «Ордэн Чырвонай зоркі».

ІВАН КІНДЗЮК

Іван Кіндзюк, дзеяч Беларускага таварыства, былы старшыня дуброўскага аддзела, нарадзіўся 10.IV.1920 года ў Навасадах на Гайнаўшчыне. Да 1949 года працаваў на гаспадарцы, а потым быў працаўніком попты. Працаваў у Клюковічах, Мілейчыцах, Кляшчэлях, Дубічах Царкоўных, Гайнаўцы і Дуброве. На працягу 20-ці год займаў розныя функцыі па пошце, 8 гадоў быў начальнікам пошты ў Дуброве. За добрую працу быў узнагароджан адзнакай «400 год польскай пошты», а таксама некалькімі дыпломамі. Апрача прафесіянальных абавязкаў, шмат працаваў грамадска. У 1962—64 гадах быў засядацелем павятовага суда ў Саколцы. Ад 1965 года належаў да рэзерву добраахвотніцкай грамадзянскай міліцыі (ОРМО).

Іван Кіндзюк прыняты быў у рады Польскай аўяднанай рабочай партыі ў 1957 годзе і быў яе адным членам.

Членам БГКТ з'яўляўся ад 4 сакавіка 1958 года. У 1962 годзе быў выбраны старшынёй дуброўскага аддзела. Гэтую свою грамадскую функцыю выконваў з вялікай любоўю, з пачуццём адказнасці за лёссы беларускай арганізацыі. Яго голас часта чулі дубраўчане, таму што ён чытаў спецыяльныя гутаркі па дуброўскому радыёузлу.

Памёр 16 жніўня 1969 г.

I. Кіндзюк (другі справа — першы рад) на VI з'ездзе БГКТ (11.V.1969 г.)

ЯРАСЛАЎ КАСТЫЦЭВІЧ

1 красавіка 1971 года памёр шматгадовы заслужаны настаўнік і былы дырэктар пачатковай школы і агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай навучання ў Бельску Падляшскім — Яраслаў Васільевіч Кастыцэвіч. У яго асобе беларуская нацыянальная меншасць на Беласточчыне страціла вопытнага выхаваўцу моладзі і актыўнага грамадскага дзеяча.

Нарадзіўся Я. В. Кастыцэвіч 30 чэрвеня 1896 года ў сям'і духоўнага ў вёсцы Пасынкі каля Бельска. Пасля падрыхтоўкі дома і ў прыхадскім вучылішчы паступіў ён у гімназію ў Гродне. Але ў сувязі

з першай сусветнай вайной гімназія ў Гродне была закрыта, і яму прыйшлося перавесціцца ў гімназію ў Белай Падляшскай. Адразу пасля заканчэння гімназіі паступае ён на юрыдычны факультэт Петраградскага ўніверсітета, але вучыщца там нядоўга. Неўзабаве яго мабілізуюць і накіроўваюць у афіцэрскае артылерыйскае вучылішча ў Кіеве. Адтуль, ужо ў званні афіцэра, ён трапляе на Закаўказскі фронт пад Эрзенум. Там давялося Я. В. Кастыцэвічу праўбыць да пачатку Вялікай Каstryчніцкай савецкай рэвалюцыі. Каля ён вярнуўся на радзіму, санацыйныя ўлады не дазволілі Я. В. Кастыцэвічу паступіць на якую-колечы працу ў дзяржаўных установах, і ён заняўся сельскай гаспадаркай. У часе савецкай улады ён працуе настаўнікам рускай і беларускай мовы ў школах Бельска. У змрочны час гітлераўскай акупацыі, нягледзячы на небяспеку, ён займаецца патаемным навучаннем.

Пасля вызвалення Беласточчыны ў 1944 годзе Я. В.

Кастыцэвіч стаў працаўца настаўнікам рускай і лацінскай мовы ў беларускай гімназіі ў Бельску, а калі ў 1946 годзе выехаў у БССР дырэктар гімназіі Анатоль Мікалаевіч Тымінскі, Я. В. Кастыцэвіч быў назначаны на пасаду дырэктара гэтай школы. У чэрвені 1946 года беларуская гімназія была закрыта, і ён трох гады настаўнічае ў розных школах Бельска. У 1949 годзе арганізуецца пачатковая школа і агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання. На дырэктара гэтай школы ўлады назначаюць Я. В. Кастыцэвіча. На пасадзе дырэктара школы ён працаў нязменна да 1965 года, калі ў выніку рэарганізацыі былі ўтвораны дзве самастойныя школы: агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання і пачатковая школа № 3 з беларускай мовай навучання. Я. В. Кастыцэвіч адышоў на заслужаную пенсію.

У асобе Я. В. Кастыцэвіча моладзь заўсёды мела шчырага і сардэчнага прыяцеля і настаўніка. Ён быў выдатным арганізаторам працы школы і чулым выхаваўцам. Шмат намаганняў прыкладаў пры пабудове новага гмаха сённяшняга Бельскага агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай навучання. Актыўна

йдузельнічаў у працы Беларускага грамадска-культурнага таварыства. За дасягненні ў выхаваўчай працы і грамадской дзеянасці быў узнагароджаны Сярэбраным крыжам заслугі, адзнакай дзесяцігоддзя ПНР, медалем «Заслужаны для Беласточчыны» і іншымі адзнакамі.

Як узор сардэчнасці і добразычлівасці застасцца на заўсёды ў нашай памяці дарогі ўсім нам і блізкі шаноўны Яраслаў Васільевіч.

28 лютага 1971 г. Яраслаў Кастыцэвіч (першы справа) на ўрачыстым пленуме ГП БГКТ узнагароджаны адзнакай «Заслужаны Беласточчыне».

ЛЮБЛЮ *НАШ* •КРАЙ•

Мой родны кут, як ты мне мілы!..
Забыць цябе не маю сілы!
Не раз, утомлены дарогай,
Жыщцём вясны мае убогай,
К табе я ў думках залятаю
І там душою спачываю.
О, як бы я хацеў спачатку
Дарогу жыцця па парадку
Прайсці яшчэ раз, азірнуцца,
Сабраць з дарог каменні тыя,
Што губяць сілы маладыя, —
К вясне б маёй хацеў вярнуцца

Якуб Колас

З добрым раннем!

Ты вышлыла з лесу, як чайка з туману.

— Добрай раніцы!

— З добрым раннем! —

Грыбы нават дна не закрылі у кошыку,
і белыя ногі яшчэ не аброшаны.

— Куды ж ты?

— Адна я у лесе баюся,

Што будзе са мною, калі заблуджуся?

— Гатоў абысці пушчу ўсю

Белавежскую,

каб толькі знайсці гэткую сырэжачку.

— Папраўдзе?

— Клянуся!

— Без смеху?

— Павер мне...

У нас пад ногамі паблытнаны верас,

прад намі арэшнік, над намі дубы.

Хаваюцца ў мох барадаты грыбы.

Багуннік дурманіць, вясёлы багуннік...

Мая ж сырэжачка — вунь яна, вунь яна...

І да бяды да салодкай — паўкрока,

а вечар далёка,

і людзі далёка...

Навейшае дзіцё Гайнаўскага дрэваапрацоўчага камбіната
— фабрыка меблі.

ГАЙНАЎКА ПАХНЕ ДРЭВАМ

Перад сядзібай павятовых улад у Гайнаўцы ёсьць невялічкі скверык. Стомлены вандроўкай па горадзе, сядою я на лаўку. У перспектыве бачу жылых шматпавярховыя карпусы. Новыя, ужо пасляваенныя. Краявід быццам бы нармальны, гарадскі. Завадскі комін Гайнаўскага дрэваапрацоўчага камбіната імя Юльяна Мархлеўскага, горда ўзвышаючыся над суседнімі будоўлямі, копціц неба шэра-сінім дымам.

На хвіліну заплюшчваю вочы, выключаючы з акружаючай мяне речайснасці.

І тады ўсплывае прачытаная пра гісторыю Гайнаўкі. Чую брэх сабак і зусім блізкі кліч паляйнічага рогу. Гэта каралеўскія або вялікакняжаскія, можа, сігізмундаўскія егеры аб'яўляюць пачатак вялікіх ловаў. Раздаецца трэск ламанага галля і стогн зямлі ад цяжкага бегу вялікіх звяроў. Мо тур? Або яго брат — белавежскі зубр?

Так, гэта ўсё ясне да мяне вецер гісторыі. Тут жа, дзе я цяпер адпачываю — сядзіба павятовых улад, дзе новыя, як бы пад адну лінейку пабудаваныя жылых дамы — усюды тут шумела старожытная пушча, якая дастаўляла звярыну ды іншае

лясное багацце на стол каралёў Польшчы і вялякіх князёў Вялікага Літоўскага княства.

Для аховы гэтай каралеўшчыны ўстаноўлена была старажавая слабада, якую пазней назвалі Гайнаўшчынай.

Гайнаўка была вёскай аж да 1950 года. Аднак дзіўная і вельмі нетыповая была гэта вёска. У 1921 годзе налічвала яна 748 жыхароў. Значыць, большы-менш столькі, колікі цяпер налічвае тыповая вёска на Беласточчыне. Але ўжо ў 1937 годзе яе насельніцтва размножылася да 11 тысяч жыхароў. У гэтай вёсцы існавалі тады аж два буйныя прамысловыя прадпрыемствы, якія не прынеслі б сорamu любому вялікаму гораду.

* * *

Пачалося ўсё ў час першай сусветнай вайны.

Фронт стаяў далёка — недзе пад Мінском. У Гайнаўцы гаспадарылі немцы. Патрабавалі драўнінай сыравіны. На прыклады вінтовак, на абсталяванне гармат, на вясны табар, на разбудову вайсковай прамысловасці — урэшце звычайна для нажывы. Спакусілі іх паднебныя дрэзы і заахвочвала чыгуначная дарога. Рабочую сілу мелі бясплатна, бо пагналі на катаржную працу рускіх ваеннапалонных.

Так узікі у Гайнаўцы (ды не толькі там) тартак і хімічная фабрыка.

Акупанты гаспадарылі ў пушчы нядоўга. Гаспадарылі аднак, бы ярыя зладзеі. Цэлымі днямі разносілася па лесе рэха падаючых стройных сосен, скрыгатамі пілы, не змаўкаў гоман людзей. Шэсць лесапільных рам паглынулі пяць мільёнаў кубічных метраў драўніны. 18 тысяч гектараў самага лепшага лесу пала пад сякерамі па загаду акупантаў-зладзеяў.

Калі палонныя сяклі лес, іх ахраннікі, асабліва афіцэры, забаўляліся паляваннем на зуброў. Менавіта тады павыбівалі яны каралёў звярынага царства Белавежскай пушчы.

* * *

У адроджанай дзяржаве, пасля 1918 года, спярша гаспадаром гайнаўскага тартака стаў граф Забела, а затым пераняла яго англійская фірма «Цэнтуры», якую паўсядзённа называлі ў Гайнаўцы «цэнтурыяй». Яна гаспадарыла не лепш ад немцаў. Ей таксама залежала толькі на тым, каб з белавежскага лесу рукамі гайнаўскіх рабочых выціснуць як найбольш золата. Так было да трыццатых гадоў. Тады гайнаўскі тартак перайшоў у рукі дырэкцыі дзяржаўных лясоў, якая размяшчалася ў Белавежы.

* * *

На краіне пайшла слава пра «польскую Канаду». Дык бесправаёце гнала ў Гайнаўку людзей з розных куткоў Польшчы.

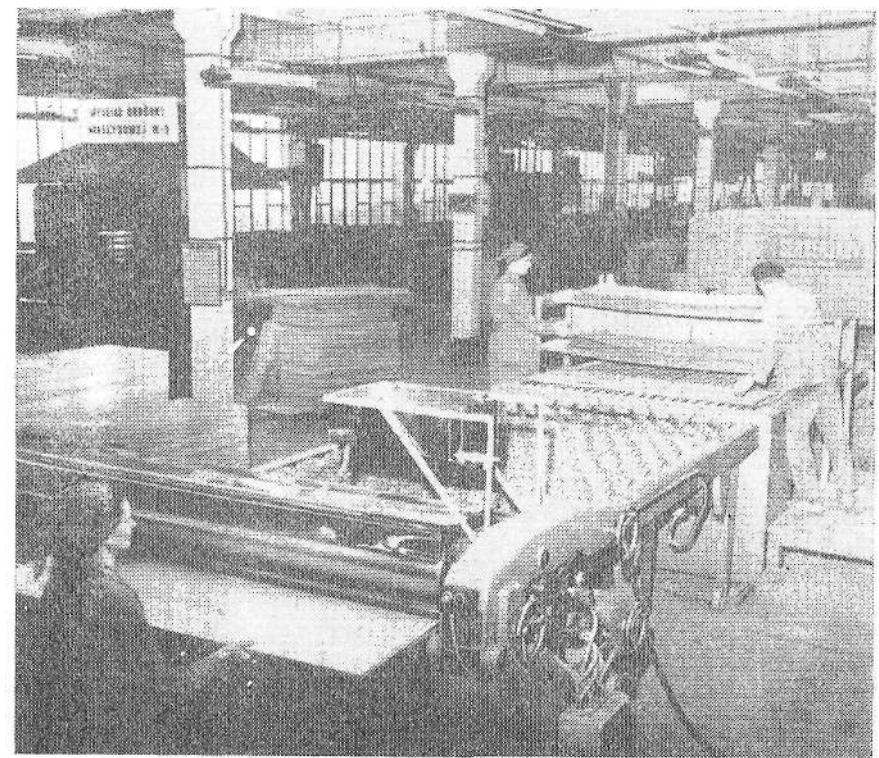
Разам з імі павялічвалася колькасць зямлянак і жылых будак, збітых з аполнакаў.

Гайнаўскую «ававілонскую рабочую вежу» яднала супольная бяда. Яна акрэслівала іх свядомасць. А што рабіць і як рабіць — падказвала Камуністычнае партыя Заходніяй Беларусі.

* * *

30 студзеня 1931 года Станіслаў Мадлінскі, начальнік аддзела беластоцкай бяспекі, рапартаў свайму варшаўскаму шэфу з Міністэрства ўнутраных спраў:

«(...) Камуністычныя арганізацыі ў Белавежы і Гайнаўцы выбрали кіруючыя органы — раённыя камітэты, якія сталі аднымі з найбольш актыўных у Бельскім павеце і ў давыбарчым перыядзе наладзілі шырокую дзеянасць, у выніку якой склалі яны ў Акруговай выбарчай камісіі ў Остраве Мазавецкім два камуністычныя спіскі з кандыдатамі на паслоў...»

У светлых завадскіх цэхах аўтаматы падаюць з рук у рукі паасобныя элементы будучай мэблі. На першым плане — Ядвіга Курысь.

А было гэта пасля нядаўняга разгрому Беларускай сялянска-
работніцкай сацыялістычнай грамады, пасля хвалі тэрору ў 1928
годзе.

Дык пеняцца ад злосці дэфензіўшчыкі, намагаюцца пранік-
нуць у рады камуністычнага падполля. Часта ім гэта ўдзеца.

Гэты ж самы начальнік хваліца 15-га красавіка 1931 года,
што ўдалося ім арыштаваць Уладзіміра Гаданюка, Левана Ляп-
чука, Язэпа Бечынскага, Мікіту Стоцкага, Якуба Сакоўскага
і Нестара Ляпчука.

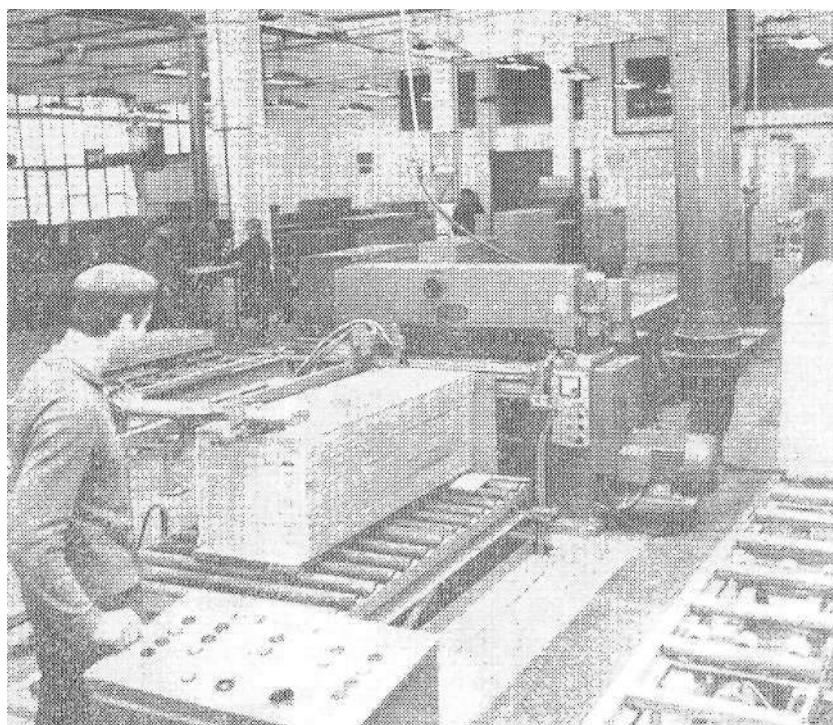
На іх месца прыйшлі аднак іншыя. У 1932 годзе райком
КПЗБ састаўлялі: Фёдар Сац, Антон Сахарчук, Уладзімір Кар-
чэўскі, Аляксандар Назарук і Ян Еўдасюк. Непасрэдна на тар-
таку дзейнічаюць Адам Бялэк, Леанард Michałowski, Віктар
Станевіч. А ім на змену прыйходзілі іншыя.

З другога боку Гайнаўскай барыкады стаялі пілсудчыкоўскія
аб'яднаныя прафсаюзы (ZZZ), беспартыйны блок супрацоўніц-
тва з урадам, стралецкая арганізацыя і прадажная Нацыя-
нальная рабочая партыя (NPR).

Дык ішла заўзятая класавая барацьба. Найбольш вострыя
формы прымала яна ў час забастовак і першамайскіх святка-
ванияў.

Жывуць яшчэ і працуюць на гайнаўскім камбінаце сведкі
гэтих ужо гістарычных здарэнняў. Адным з іх з'яўляецца май-
стар Віталій Голуб. Высокі, з пасівельмі валасамі, з паморшча-
ным тварам. Лёс не пашкадаваў яму цяжкіх выпрабаванняў на
працягу звыш саракагадовай працы на Гайнаўскім прадпрыем-
стве дрэваапрацоўчай прамысловасці.

— Мае бацькі прыехалі ў Гайнаўку неўзабаве пасля ваеннай
завірухі. Я спярша вучыгуся ў Гайнаўскім тэхнікуме лясной
прамысловасці, а пасля ўдалося бацьку ўладзіць мяне на пра-
цу на тартаку. Малады я быў, дык цікавіўся ўсім, што ў нас
тварылася. Часта прыязджаў да нас пасол Станіслаў Дзібуа.
Вось гэта быў чалавек! — з захапленнем усклікае майстар Го-
луб. — Божа мой! Як ён умеў аратараўваць. Вучоны, вопытны,
хаця яшчэ малады. Ён быў паслом ад Польскай сацыялістыч-
най партыі. А ў нас, на тартаку, сацыялісты ішлі рука ў руку
з камуністамі. Таму класавыя прафсаюзы маглі ў нас рашуча-
супрацьставіцца пілсудчыкоўскім прафсаюзам. І мы не здава-
ліся. А калі дырэкцыя заціскала нам гайку, дык рабочыя ад-
казвалі забастоўкамі. Асабліва запомніліся мне дзве забастоўкі
гайнаўскіх рабочых; адна — гэта тады, калі мы шматтысяч-
ным натоўпам рушылі ў васеннаццацікаметровы паход з Гай-
наўкі ў Белавежу, у дырэкцыю дзяржаўных лясоў, каб там

Кастусь Цялухаўскі прыйшоў на мэблевую фабрыку пасля прафесійнай школы, якую закончыў у Гайнаўцы. Цяпер працуе шліфавальщикам.

аб'яўвіць свае патрабаванні, а другая — гэта тады, калі паліцыя застрэліла маладога рабочага Яна Верпахоўскага. Без ніякай прычыны, без ніякай віны. Проста адзін з паліцаіў узяў він-
тоўку і стрэліў у натоўп бастуючых рабочых. Уся Гайнаўка тады занумела. Пахаванне маладога рабочага ператварылася ў магутную дэмманстрацыю. За яго труною тысячи людзей ішло
пад чырвонымі і чорнымі сцягамі.

* * *

Думаю: што дала гайнаўскім рабочым гэтая заўзятая бараць-
ба? Ці толькі смерць таварышаў, паліцыйскія здзекі і гады ка-
таргі за турэмнымі кратамі? Ці толькі новую байду і пакуты?

Таварыны з Гайнаўкі паказваюць мне завадскі дом культу-
ры і лазіно. Гэта, між іншым, канкрэтны, датыкальны вынік іх
супольнай заўзятай барацьбы. Яны прымусілі дырэкцыю, каб
яна за ўласныя гроши пабудавала гэтыя аб'екты для суполь-
нага карыстання. І яшчэ сотні дзве жылыя памяшканні.

* * *

Сёня адна з прыфабрычных вуліц у Гайнаўцы называецца Першамайскай. Заслужаная, справядлівая назва. Іду гэтай вуліцай і ў памяці прыкідваю, дзе тут маглі ў гэты даваенны час збірацца рабочыя на свае мітынгі, дзе яны сутыкаліся з паліцыяй? Можа тут — ля супрацьпажарнай рамізы, дзе цяпер бесклапотна гуляюць дзеці, дзе круціца вясёлая карусель, дзе гарадскія ўлады размисцілі іншыя прылады для гульняў сваіх наймалодшых грамадзян?

З любасцю прыглядаюся да гэтай гаманілівай мітусні малышоў. Добра апранутыя, адкормленыя, загарэлыя — што ім, толькі і веселіцца. І так ёсць добра, так спраўдліва. Тут, як на далоні, відаць сэнс цяжкіх ахвяр і змаганняў іх дзядоў.

* * *

Праразліва гучыць завадскі гудок. Ён зноў прыкоўвае маю ўвагу да спраў даўнейшага тартака. Прышамінаецца маё першае з ім знаёмства. Было гэта, здаецца, зімой 1963 года. Тадышні галоўны дырэктар прадпрыемства, Баляслаў Суліма, заўв' мяне ў той будынак, над якім узвышаецца завадскі комін.

— Тут дыхае энергічная душа нашага прадпрыемства, скажу ён, паказваючы інейку велізарную, відаць, не павейшага выпуску, чыгунную машыну. — Ад рамонту гэтага будынка і ад запуску гэтай машыны распачалася пасляваенная гісторыя гайнаўскага тартака, — дадаў дырэктар.

* * *

Было лета 1944 года. 17 ліпеня чырвонаармейцы генерала Батава прагналі ўрэшце гітлераўскіх акупантаў. Праз дзесяць дзён быў вызвалены Беласток. І людзі, і прымесловасць патрабавалі святла. А электрастанцыі былі разбураны.

Энергетычны цэх гайнаўскага тартака таксама страшыў асмаленымі абломкамі. Усё, што змаглі, што паспелі гітлераўцы размантавалі і вывезлі, рэшту ўзарвалі.

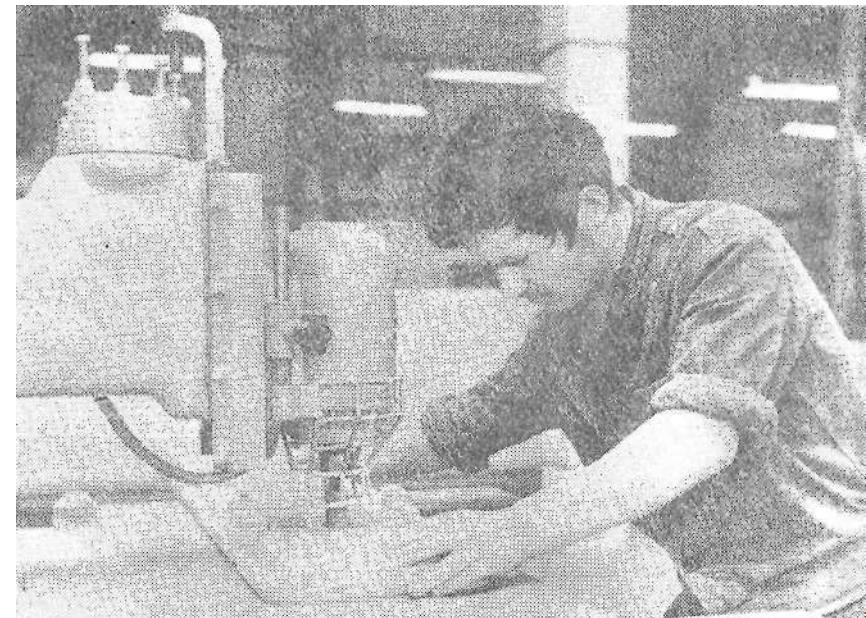
— Паглядзіце, — паказвае дырэктар Суліма адмысловую блыганіну драўляных бэлек, перакладзін і ўсяго іншага. — Гэта ўсё ляжала на зямлі. Прадстаўнікі Савецкай Арміі і таварышы з Беластока патрабавалі электратоку. Каб была электраэнергія, неабходна было адрамантаваць вось гэту катлоўню.

Доўга прасіць іх не прышлося. Яшчэ немцы барапіліся ў суседніх вёсках, а ўжо ў разбураных цэхах тартака паявіліся рабочыя. Шкаля, Завадскі, Камінскі. Неўзабаве прыйшоў майстар Стэльмашук і Маліноўскі. Суліма, які заўсёды добра разбіраўся ў тэхнічных планах, па памяці начарціў тэхнічную документацыю складанай канструкцыі даху над катлоўніяй. Майстар Стэльмашук сам падрыхтаваў складаныя часткі машын,

без якіх не змаглі б яны распачаць працу. Не азіраліся ні на заплату, ні на ўласную небяспеку. Узнімалі з руін гайнаўскую лесапільню, бо ўжо тады яны ведалі, што будзе яна іх супольным дабром.

* * *

За кавай загаварыліся мы з дырэкторам Сулімам. Павучальная была гэта гутарка. Жыццёвы шлях Баляслава Сулімы з'яўляецца адлюстраваннем тых пераўтварэнняў, якія здзяйсняліся ў нашай краіне дзякуючы народнай уладзе. Нарадзіўся ён у вёсцы Седліска, Люблінскага ваяводства. Бацька быў беззямелльным вясковым столярам. У сваёй айчыне не мог знайсці ён заробку. Рашыў шукаць шчасця ў Германіі. Малы Болек застаўся з дзедам і бабкай, бо не хапіла грошай, каб яго забраць з сабой. Праз чатыры гады бацькі вярнуліся дадому багацейшыя толькі на адно... дзіця. Пасля сям'я Сулімаў перасялілася ў Чарэмху. Маніла там разрастаючаяся вузлавая станцыя. Тут Баляслаў закончыў пачатковую адукацыю. Быў здольны, вучыўся добра. Настаўнік падгаварваў бацьку, каб паслаць сына ў сярэднюю школу. Аднак бліжэйшая гімназія

Казімір Вісінецкі — столяр-фрэзероўшчык. Прафесіі вучыўся ў гайнаўскай школе. Цяпер зарабляе 2200 зл. Яго бацькі жывуць ў вёсцы Тэрэміскі.

знаходзілася аж у Брэсце. За навуку ў гэтай гімназіі трэба было плаціць 30 злотых у месяц. Значыць, у год, каб вучыць сына трэба было б прадаць аж тры добрыя каровы. На такія кошты бацька не мог сабе дазволіць. Застаўся тады Баляслau пры бацьку і данамагаў яму збіваць аконныя рамы і габляваць фурыны. Пасля ўдалося бацьку ўладзіць сына па працу ў гайнайскай лесапільні.

Ідзе з дырэктарам Сулімам сярод штабеляў дошак, якія сохнуць на сонцы, чакаючы сваёй чаргі на высылку за мяжу і ў другія раёны краіны.

— Недзе тут пачынаў я сваю першую ў жыцці працу. Майстар прывёў мяне сюды, паказаў, што маю рабіць і яшчэ да-даў: «А пачнеш махляваць, або нос задзіраць, дык памятай, кіем паганю за фабрычныя вароты».

Было гэта менавіта ў бурлівым 1932 годзе.

* * *

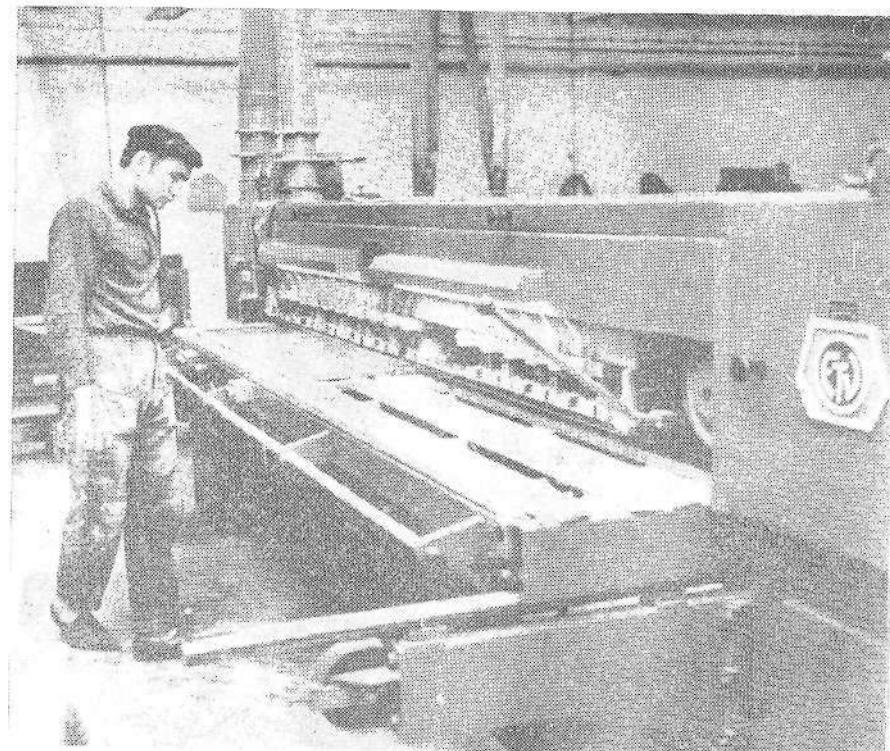
Разбураная краіна патрабавала драўнінай сыварыны для будовы. Хутчэй трэба было выпускаць прадукцыю. Узяў тады Баляслau Суліма распіску ад савецкіх ваенных улад, групу сваіх таварышаў і тры вайсковыя машыны ды адправіўся «ў Польшчу» шукаць зрабаванага гітлераўцамі добра. Ведаў, што далёка яны не змаглі адвезці гэтага абсталявання, бо не дазволіла на гэта сакрушальнае наступлэнне Савецкай Арміі. Еду́чы ад адной чыгуначнай станцыі да другой, дабраліся яны аж у Голдап, і там гайнайскія рабочыя знайшлі добра ім вядомыя машыны з іх лесапільні. Такім чынам, найперш распачалі працу дзве лесапільныя рамы, а пасля рушыла стальня, якую ўз-началіў Суліма.

* * *

1 студзеня 1952 года на аснове пастановы высокіх улад гайнайская лесапільня пераўтвараецца ў Гайнайскую прадпрыемства драўнінай прамысловасці.

У дырэктарскім кабіненце сабраўся так званы давераны за-вадскі актыў, вопытныя майстры: Мартынюк, Сокал, Стоцкі, Суліма і іншыя. Маюць вырапыць, хто будзе выконваць абавязкі галоўнага інжынера прадпрыемства. Ніхто з іх не меў тады яшчэ выпішай тэхнічнай адукациі. Інжынеру разрывалі ў той час, як залатую вопратку. Які інжынер захацеў бы пайсці ў Гайнайку! Ды вышэй ад дыплома цалілі тады партыйную гатоўнасць, ічырную ахвоту і стойкую заўзятасць.

Старэйшыя майстры адмаўляліся. Баяліся вялікай адказнасці, бо ў гайнайскім лесапільным каралеўстве многае тады чаўплюса не так, як трэба. Дырэктары змяняліся, як рукавіцы, павялічваўся дэфіцит. Урэшце намеснікам дырэктара па тэхні-

Мэблевая фабрыка ў Гайнайцы абсталявана самімі сучаснымі машынамі. Вось гэты шыфавальны становік італьянскай прадукцыі каштуе 500 тысяч злотых. Аблугоўвае яго Васіль Пятручук.

ных справах стаў майстар Баляслau Суліма. А праз два гады меў ён ужо ў кішэні дыплом інжынера-тэхнолага дрэваапрацоўчай прамысловасці і загад аўяднання драўнінай прамысловасці аб назначэнні яго галоўным дырэктарам. Разам з ім атрымалі выпішайшую адукацию Аляксей Зін — цяперашні галоўны дырэктар, Уладзімір Валкавыцкі — цяперашні галоўны тэхнолаг і Тадэвуш Чаркоўскі, які зараз займаецца справамі бяспекі і гігініі прады, а прыватна — мастацкімі вырабамі з дрэва.

* * *

На сутнасці разбудова дрэваапрацоўчага камбіната ў Гайнайцы не спынялася на працягу ўсёй мінулай чвэрці стагоддзя. Кожны год штосьці новага тварылася на прасторнай завадской плошчы.

Памятаю, з якой гордасцю цяперашні галоўны дырэктор Аляк-

сей Зін (тады яшчэ толькі намеснік дырэктара па тэхнічных спраўах) паказваў сваім гасцям аўтаматыгную лінію для працу ў фанеры, як хваліўся новым, па-сучаснаму абсталёваным цэхам, для якога былі закуплены англійскія машыны, дзе праца людскіх рук абмежавалася да кіравання аўтаматаў. Пазней свет даведаўся пра «гайнаўскую мазаіку» — новы, дасканалы і эканамічны матэрыял на падлогі ў гародскіх жыльых кватэрах. Пасля «мазаікі» з'явіліся дэкаратыўныя пліты, прадукаваныя... з вытворчых адыходаў, якія ўзнікаюць пры выпуску фанеры. Спярша гэтыя стружкіны высокаякасны, пераважна імпартнай, арэхавай драўніны проста ішлі ў агонь завадской катлоўні. Гайнаўская тэхнолагія раскрылі спыніць такое яўнае марнатраўства. І так паявіліся гэтыя стружкаватыя дэкаратыўныя пліты, якія можна ўбачыць у многіх клубах, святліцах і іншых будынках грамадскага прызначэння.

І разам з разбудовай прадпрыемства неяк змяніліся людзі. Хаця б той жа дырэктар, інжынер Аляксей Зін. Амаль 40 год тому назад, так як Суліма, начынаў ён тут працу звычайнім рабочым.

А цяпер? Ён эксперт па дрэваапрацоўчай справе ў міжнародных маштабах! Ад імя экспартна-імпартнай камерческай арганізацыі «Полькарга» амаль кожны год выязджает ён за мяжу, каб там шукаць сырэвін для польскай драўнінай прамысловасці і ацэньваць яе прыдатнасць. Дык жартуюць у Гайнаўцы, што каб сустрэцца з дырэктарам Зінам, пайлегши да гаварыцца з ім на кубак турецкай кавы ў Стамбульскім гатэлі.

* * *

Апошнім дзіцём гайнаўскага камбіната з'яўляецца мэблевая фабрыка. Яна за кароткі, рэкордны ў нашых польскіх умовах тэрмін дайшла да поўнай, планавай вытворчасці.

Этая мэблевая фабрыка вызначае цяперашні напрамак развіцця Гайнаўскага дрэваапрацоўчага камбіната. Варта бліжэй прыгледзецца да яе.

Светлыя, прасторныя цэхі. Моцны пах дрэва і палітуры. Безуныны свіст і грукат машын. Механічнымі транспарцёрамі пасобныя элементы будучай мэблі вандруюць ад станка да станка, ад чалавека да чалавека — пакуль аж у зборачным цэху не пачынаюць зіхацець сонечнымі водбліскамі лістраванай арэхавай фанеры і рознымі колерамі ўзорыстай абіўкі.

Рабочыя гайнаўскай мэблевай фабрыкі змагаюцца за самую высокую якасць. І гэта ім удаецца.

Цяперашні дырэктар па тэхнічных спраўах, магістр інжынер Тадэвуш Рыгельскі інфармуе:

— Наша мэблевая фабрыка самая навейшая ў краіне. Аbstалявалі мы яе такімі машынамі, якія ў гэтай галіне з'яўляюцца бадай што апошнім словам тэхнікі.

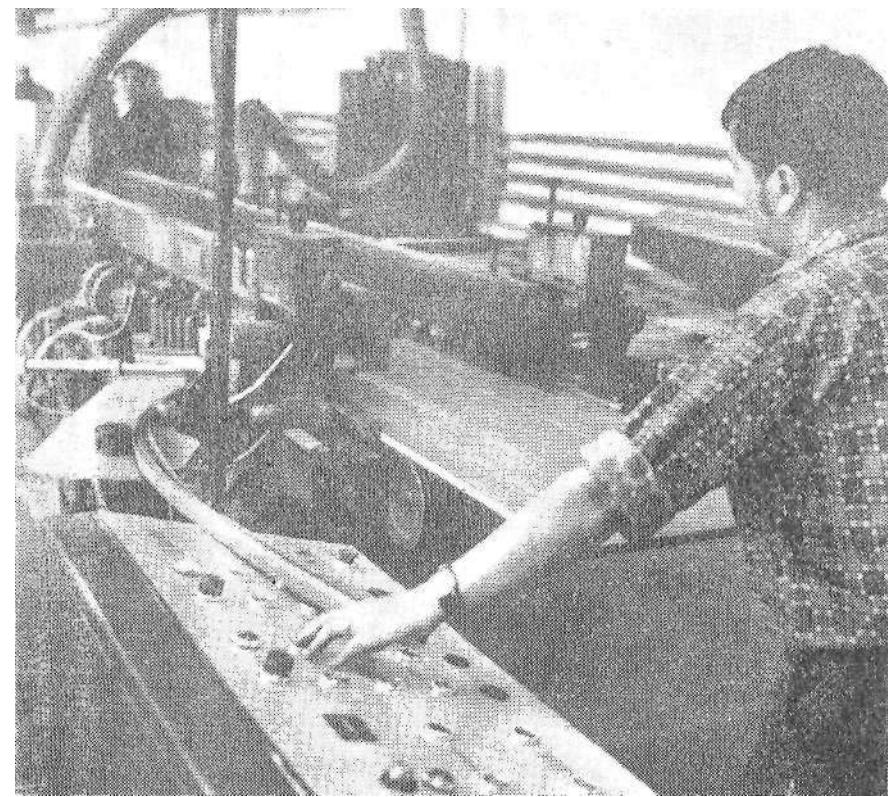
Таму сярэдняя гадавая вартасць прадукцыі, якая прыпадае на аднаго рабочага, на Гайнаўскай мэблевай фабрыцы амаль на 150 тысяч злотых вышэйшая, чымсьці на іншых падобных прадпрыемствах.

* * *

Дырэктар Баліслаў Суліма займаецца цяпер арганізацыйнымі спраўамі прадпрыемства.

Пытаю яго:

— Калі б вы вымушаны былі як найкарацей, прости ў некаль-

Станіслаў Якубоўскі працуе на камбіната ўжо 7 год. Ён таксама засвойваў прафесіянальныя веды ў гайнаўскай школе. Такі ўжо лёс усяго маладога пакаленія. Без павукі не можна наглядаць за складанай тэхнікай.

кіх сказах ахарактарызызаць цяперашні стан свайго прадпрыемства, што вы сказалі б?

— Гэта не лёгкая задача, — задумваючыся, гаворыць дырэктар. — Аднак спрабую. Пішыше: адзін з самых буйных дрэваапрацоўчых камбінатаў у нашай краіне, згуртоўваючы некалькі па сутнасці самастойных прадпрыемстваў, якія выпускаюць усё: пачаўшы ад дошак — да гатовай мэблі. Гадавая вартасць гэтай прадукцыі — 450 мільёнаў злотых. Працуе ў нас 1800 чалавек. Сярод іх 23 інжынеры. Продаж: з гэтым не маём ніякіх турбот. Наша прадукцыя ідзе, як вада, пераважна на Беластоцкае, Кракаўскае, Люблінскае і Варшаўскае ваўводствы. Адначасова шмат экспартуем. У Англію, ФРГ, Бельгію, Галандыю, Італію і Швейцарыю.

Тут варта адзначыць, што прадукты Гайнайскага дрэваапрацоўчага камбіната дастаўляе за мяжу судна, якое называецца «Гайнайка». Яно пабудавана ў 1971 годзе на суднаверфі «Вісла» ў Гданьску.

У час урачыстасці з нагоды прысваення гэтаму судну назвы «Гайнайка» дырэктар Зін сказаў:

«У галіне дрэваапрацоўчай прымысловасці Гайнайка з'яўляецца для нашай краіны тым, чым Шлёнск у галіне вытворчасці сталі і вугалю.

* * *

Пытаю ў дырэктара Сулімы:

— Што найболыш цэніце на сваім прадпрыемстве?

— Людзей, — адказвае ён без хістанняў.

Сапраўды, жыхары Гайнайкі і навакольных вёсак горнунца да камбіната, як дзеці да добрай маці.

У гэтых справах найлепш разбіраецца кіраўнік кадравага аддзела, шматгадовы працаўнік Ян Пашкевіч. Ён гаворыць:

— Сярод рабочага калектыву наглядаецца свайго роду «завадскі патрыятызм». Добры, высокародны патрыятызм. Ён заражае пават іншых людзей. Прыклад: калі ў 1970 годзе аб'явілі мы набор на работу ў сувязі з перадачай у эксплуатацыю мэблевай фабрыкі, рабочыя з іншых заводаў прыходзілі да нас дзесяткамі, прасілі, каб толькі прыняць, хоць ведалі, што вышэйшай зарплаты ў нас не будзе. Зразумела, мы не хацелі красці спецыялістаў на суседніх прадпрыемствах. Перш за ўсё прымалі моладзь, якая закончыла гайнайскі або іншы тэхнікум драўнінай прымысловасці.

Кіраўнік Пашкевіч налічыў мне аж 117 чалавек, якія на камбінатае працују звыш 20-ці год. А вось некаторыя з іх:

Багулаў Бельскі — начынаў працу столярам. Пасля закон-

Дырэктар мэблевай фабрыкі Веслаў Філікс (у цэнтры) паводзіць спраўжу ў сваіх работнікаў; злева: тэхнік Лесек Когут з аддзела прадукцыі мэблі, майстар зборачнага цеха Васіль Забалоцкі і кіраўнік тэхнічнага кантролю інжынер Мікалай Дацэвіч. Усе троje прадстаўляюць тое ўжо паслы-васннае пакаление працоўнага калектыву, якое стварае новую гісторыю Гайнайскага дрэваапрацоўчага камбіната.

чы ў тэхнікум драўнінай прымыловасці. Ад 1968 года з'яўляецца сакратаром завадскага камітэта Польскай аўяднанай рабочай партыі.

Рудольф Бігай — працуе ад 1936 года, найперш чорнарабочым, а ад 1950 перайшоў да разумовай працы. Цяпер кіруе цэхам на вытворчасці мазаікай падлогавай клепкі. Адзначаны Сярэбраным крэгікам заслугі.

Уладзіслаў Еслюскі — ад 1933. Заслужаны рабочы, кавалер ордэна Сцяя працы II класа.

Станіслаў Верашчынскі, тэхнік-технолаг, старшыня завадской прафсаюзнай рады, адзначаны Сярэбраным крэгікам заслугі.

Фёдар Сеўка — працуе аж ад 1922 года.

Пётр Сельскі — рымэр — працуе звыш 40 год.

Яўгеній Мартысевіч, — майстар-фрэзераўшчык, адзначаны Кавалерскім крыйкам.

...І іншыя...

Так звычайна канчаюцца ўсялякія пералікі, бо сапрауды ня маюць магчымасці, каб пералічыць усіх тых гайнаўскіх рабочых, якія сваё жыщё прысвяцілі камбінату і гораду. Зрешты, ці сухі пералік прозвішчаў і дат зможа адлюстраваць складаныя каліяны іх лёсу, ці зможа перадаць людзям іх перажыванні і турботы?

У адным толькі можна быць упэўненым: калі людзі без пераліку працавалі на адным месцы па 20—30, а нават і па 40 год, дык гэты завод стаўся для іх другім сямейным домам.

Цяпер на гайнаўскім камбінаце працуе ўжо трэцяе пакаленне — унукі тых, якія прыехалі ў Гайнаўку ў пачатку дванаццатых, або трыццатых гадоў.

Дачка дырэктара Зіна, магістр інжынер Аліцыя Зін-Міжвінская, працуе лабарантам у сушарні. Сын дырэктара Сулімы вывучае прафесію тэхніка дрэваапрацоўчай прамысловасці. З сям'і Тарасевічаў на камбінаце працуе бацька і сын. Вацлаў Міклашэвіч, які мае за сабой ужо 35 год працы на камбінаце, падрыхтаваў сабе на змену сына Рамуальда. Інжынер Антон Мартынок кіруе адным з цехаў камбіната, а яго сын працуе ў аддзеле продажу. Каб даўжай не чаргаваць гэтых сямейных сувязей, успоміноў яшчэ толькі пра Савіцкіх. Галавы роду — Язэпа Савіцкага — няма ўжо сярод жывых. Яму на змену прыйшла дачка, якая працуе ў бюро прадпрыемства, і сын-інжынер Эдвард Савіцкі, галоўны механік камбіната.

Так вось карэнні камбіната запускаюцца ў сямейныя судносіны, так паглыбліяеца гэты «завадскі патрыятызм».

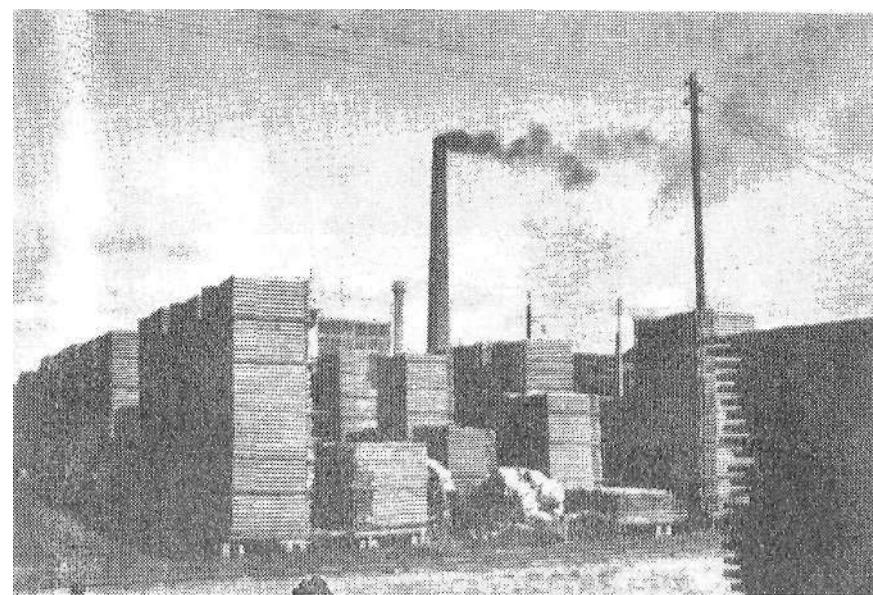
Працуюць на камбінаце жыхары Навасад, Дубін, Горнага, Белавежы, Хітрай, Палічны, Новаберазова, Збуча і Махнатага. З навакольных вёсак штодзень даязджае да працы чалавек 300.

Толькі цяпер, каб атрымаць працу на камбінаце, спярша трэба закончыць прынамсі якую-лебудзь прафесіянальную школу.

Сярод 23 інжынераў 15 паходзіць з Гайнаўшчыны.

* * *

Фабрычны гудок абвясціў канец змены. Жанчыны, якія працуюць на мэблевай фабрыцы, спяшаюць у кіёск са спажыўцкімі таварамі. Тут можна купіць асноўныя прадукты для падрыхтоўкі абеду. Гавораць, што лепшага выбару няма ў іншых краях Гайнаўкі.

Гайнаўка пахне дрэвам...

Маладыя кіруюцца ў завадскую сталовую. Тут танца і хутка можна даволі смачна паабедаць.

— А што вы пранануецце сваім рабочым для адпачынку, для пашырэння сваіх ведаў і запікаўленняў? — пытаю ў старшыні завадской прафсаюзнай рады, таварыша Станіслава Веранчынскага.

— Нашых рабочых чакае ўласны дом культуры, у якім змянчоюцца бібліятэка з чытальніяй, кіно і каварняк. Наш дом культуры вядзе актыўную працу. Нездарма заваяваў ён у спаборніцтве першы месец ў Беластоцкім ваяводстве. Маладзёжная арганізацыя — Саюз сацыялістычнай моладзі — якая налічвае на камбінаце звыш 200 членаў, вядзе вячэрнюю школу актыву, якая карыстаецца вялікім поспехам, бо яе арганізатары ўмеюць наладжваць сустрэчы з цікавымі людзьмі. Ідеалагічнае абучэнне, асабліва сваіх членаў, праводзіць таксама завадская партыйная арганізацыя.

Тры разы ў год наладжваем краязнаўчыя экспкурсіі, у нядзеляю і ў святы выязджаєм у лес або на азёры. У Аўгустове знаходзіцца наш курортны цэнтр, дзе праводзім водлускі. Дагэтуль не здарылася, каб адмовіліся даць пупёўку на адпачынак каму-ко-

леч, хто да нас звяртаўся. Накіраванні ў заўжды было больш, як ахвотных.

— А калі здарыцца няшчасце ці хвароба...

— Камбінат мае ўласную добра абсталяваную амбулаторью, у якой прымаюць лекары розных спецыяльнасцей, можам кіраваць сваіх працаўнікоў у санаторыі...

— А іншыя патрэбы рабочага калектыву?

— Тут перш за ёсё ўказаць трэба на агульную балічку: недахоп памяшканняў. У мінулым годзе аддалі мы ў карыстанне жылы корпус для 60 сем'яў. Гэтага малая. Рабочы калектыв у нас малады. Людзі спалучаюцца ў сем'і, патрабуюць кватэр. Мы гэта разумеем і будзем старацца, каб пашырыць прызавадскэ жылое будаўніцтва. З сямейных патрэб вынікае таксама патрэба пабудовы ясляў і будынка для дашкольнага выхавання дзяцей. Цяперашні будынак можа ўмасціць толькі 120 дзяцей. Гэтага малая. Але хутка будзе новы.

* * *

Так вось мінулае працягнула руку сучасніці. Гайнаўка па-даунейшаму пажне дрэвам і жыве з дрэвам. Аднак і гэты пах, і гэтае жыццё якасна непараўнаны.

* * *

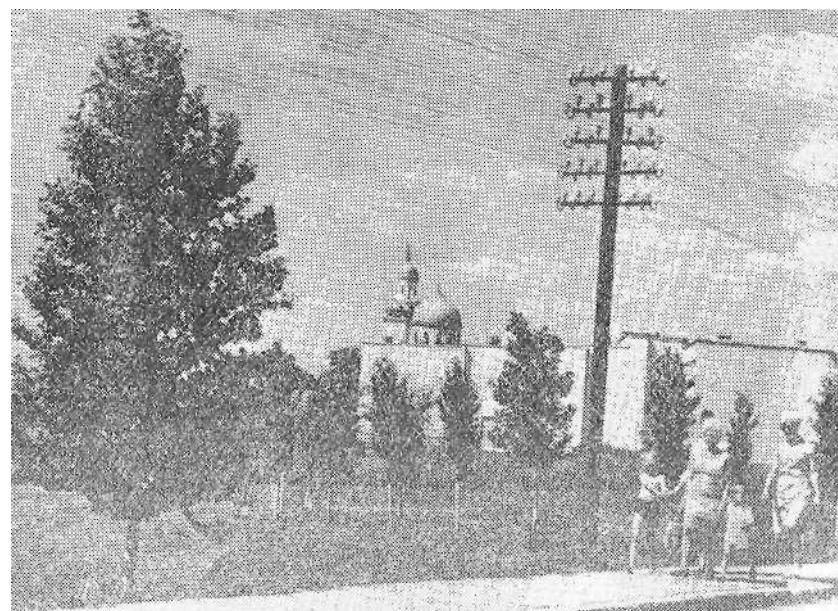
Вяртаючыся дадому, зноў праходжу ля «вясёлага дзіцячага мястэчка». Насельніцтва Гайнаўкі набліжаецца да 15 тысяч. Сярод іх і гэтыя дзеці. Гляджу на іх і думаю: круціся, вясёлая карусель! Час таксама, на іграшке, назад не вяртаецца, таксама імчыцца ўсё наперад — да лепшага.

Віктар Рудчык

Паляўнічы стрэліў па зайцу і не цэліў. Хацеў вылаіцца, але зауважыў, што недалёка па дарозе ідуць людзі, і сказаў:

— Ледзь дарэмна зайца не застрэліў. Добра, што ўспомніў — цяпер жа вялікі пост: мяса есці нельга.

Гарадок

Гарадок традыцыйны мае

Загаловак да майго рэпартажа з Гарадка пазычайю ад іх жа. Менавіта слáўныя гарадоцкія жанчыны, замужнія і не замужнія, першай маладосці, другой маладосці і трэцяй маладосці — усе яны згодным хорам паўтараюць ужо 25 год: «Гарадок традыцыйны мае». Гэтак начынаюцца адны гарадоцкія слáўныя частушкі пяра Ніны Мушынскай — чалавека вялікага мастацкага таленту і здольнага дзеяча культуры.

Грамадзянскі ўздым пачаўся ў Гарадку — і невялікім мястечку над Супраслю ў Беластоцкім павеце, недалёка ад Валілаўскіх лясоў, адразу, як засвітаў яспы дзень вызвалення — летам 1944 года. Як у праменях ігрывага сонца, людзі страхнулі апошні пыл страшнай ночы гітлераўскай акупацыі, глянулі ўперад і адчулі, што варта жыць і працаўаць. І адразу ж і пачалася яна — мазольная і не заўсёды такая, як хацелася б, праца. Але была гэта праца ўпартай. Гаспадарчае жыццё мястэчка трэба было ўзносіць з руін, і хаты і ўстановы закладаць новыя — народныя. І людзей некаторых будзіць да дзеяння. Будзіць чытам, словам, часта вострым словам.

Ва ўспамінах Ніны Мушынскай, адной з першых неспакоіных, знаходзім дасціны фрагмент аб tym, як першы гарадоцкі актыў выкарыстоўваў мясцовы радыёвузел і сышаў у вочы праўду. Сям'я гарадоцкіх людзей была салідная, моцнымі былі тут ад пачатку сілы новага, многа было тут энтузіястаў будовы лепшага жыцця мястечка. Ліга жанчын стала першай арганізацыяй, якая ўвайшла ў Гарадок і пачала актыўную працу з жанчынамі. У першыя гады Народнай Айчыны гарадоцкія жанчыны былі згуртаваны арганізацыіна і ведалі, чаго хацець і як трэба працаўваць. Ужо ў 1945 годзе працаўваў у Гарадку драматычны гурток, у якім добрыя традыцыі грамадскага і асветнага руху працяжалі артысты-аматары, даваенцыя, пераважна былыя члены КПЗБ. Ставіў таксама першыя крокі харавы калектыв гарадоцкіх жанчын, які неўзабаве праславіўся ва ўсёй краіне і славу горда трymае да нашых дзён.

Недзе ў эмроначай старыне на ўзгорку над Супраслю аселі першыя людзі. Месца было прыгожае. Людзі радзіліся працаўтыя. Але найбольшую славу Гарадку над Супраслю на Беластоцкай зямлі прынеслі і прыносяць гарадоцкія дзяўчата, гарадоцкія жанчыны. 25 год ужо распльываюца служкі пра сладкіх гарадоцкіх жанчын. Не было ў Гарадку інцыдэнты, якая б не ішла ад жанчын, а па крайній меры, да якой яны сваёй важнай цагліны не далажылі б. Браліся за рэчы нялёгкія, але свайго дабіваліся. Прыклад з 1946 года. На адным местачковым сходзе нарадзілася думка арганізацаць прадшколле. Патрэбнае было — давала надзею маткам і дзецям.

Жанчыны не чакаючы ўзяліся за справу. Знайшлі панямецкі дом, уладзілі з беластоцкімі ўладамі «яго загаспадаранне» (Ніна Мушынская асабіста накрэсліла патрэбны архітэктурны установів план). Але на парозе на месцы напаткалі цыжкасць: дом займаў жыхар, не хацеў выйсці. Далейшы працяг гісторыі паўстае, як з кінаплёнкі і ў нейкім казачным каралеўстве амазонак. Бабы (бо так пра сябе гавораць яны самі) ўзялі фурманку, заехалі над хату. З гонарам вывелі ўпартага жыхара і насадзілі на воз, а потым, «бы вялікага пана», завезлі на іншую кватэру. Чалавек

той і зараз жыве ў Гарадку і сам хваліць чын жанчын — 1946 года. Бабы зрабілі сваё — галасамі дзяцей напоўнілася першае ў гісторыі гарадоцкае прадшколле.

У 1948 годзе павеў новых вятроў, на хвалі новых плыняў грамадскім чынам была арганізавана ў Гарадку першая бібліятэка — доўгія гады галоўны цэнтр грамадскіх і культурных упłyvaў. Але тады, у 1948 годзе многія ўпершыню пазычалі з бібліятэкі кніжку для чытання, нават супольна, у бібліятэцы вечара-мі вучыліся чытаць.

У першым чытальніцкім конкурсе ў 1953 годзе прыняло ўдзел 30 жанчын, рознага ўзросту, але толькі жанчын. Рыхтаваліся да агляду супольна. Кожны чацвер у 7 гадзін вечара збираліся ў бібліятэцы. Прыйходзілі з работамі: адна латала, другая цыравала, іншая вязала. А адна, каму было лягчэй, чытала ўголос. Кніжак было штораз больш, штораз цікавейшыя. Дыскутувалі потым над прачытаным і размовы такія цягнуліся за поўнач...

З кніжак жанчыны навучыліся контрактаваць лён, грэчку, з кніжак і брашур даведаліся пра свае права.

Уступны перыяд, які Ніна Мушынская называе «час перад бурай», закончыўся 8 сакавіка 1951 года, калі на акадэміі з выпадку свайго свята выступіў жаночы гарадоцкі калектыв і занімаваў на два галасы складзеныя Нінай дасцінія і рэфлексій-

Адна з кнігах версіі Гарадоцкага мастацкага жаночага калектыву. Спесіяду (узяўшыся пад бокі) дзве Ніны — Цыванюк (злева) і Мушынская. Ззаду ў радзе (злева) Сцяпан Капа, а потым: Раіса Дылько, Галена Жуккоўская, Валянціна Крысюк, Іўгенія Даравікова, Раіса Лісоўская, Тамара Бурачэўская, Ніна Налівайка, Ірэна Кардаш, Ірэна Паўлючук, Софія Пашкоўская, Ольга Недзведзь, Аляксандра Слюсарэвіч, Раіса Лісоўская (другая).

Гарадок мае 17 вуліц і 1782 жыхары. Жанчын на 142 болычы, чым мужчын. Найболышыя і найдаўжэйшыя вуліцы Свярчэўская і Беластоцкая. Паўстаў у Гарадку філіял Міхалоўскай жыллёвой спадзелені — з Гарадка будзе вырастати горад. Зусім новы квартал плануеца на так званых «Зарачанскіх паліях», на поўдзень ад цэнтра, на ўзгорках.

ныя разам прышэўкі: «Вось цяпер жыццё настала... бабы нашы вось адкылі, не хочуць кудзелі прасць...»

На ўспамін прывядзэм вобраз першага публічнага канцэрта гарадоцкіх жанчын; падымаеца заслона, усе «артысты» ў доўгіх каліровых спадніцах, у белых блузках і вышываных фартушках. І глядачы — свае і госці з Беластока — бурай воплескаў вітаюць нараджэнне і баявыя хрысціны новага калектыву. «Спакойны час перад бурай» застаецца ззаду. Пачынаеца бурлівы перыяд развіцця і трывумфаў. Гарадоцкая жанчыны ўступілі ў новы, заўтрашні дзень. Ён адкрывае новую старонку гісторыі Гарадка, славу якому будуць прыносяць гэтыя пару дзесяткаў найбольш здольных жанчын. Калектыв гэты будзе заўсёды жывым калектывам, 20 год, 40 год... Некаторыя па розных прычынах адыйдуць, ды з жалем. Прыйдуць новыя, маладыя, дочки і ўнукі «тых першых».

Не вытрымаюць і вернуцца адышоўшыя. Застануцца найбольш верныя, найбольш цвёрдыя...

Год 1954 прынёс першую ўзнагароду, іменна ў тым першым чытальніцкім конкурсе на сельскагаспадарчую тэму. Супольная узнагародай была сельскагаспадарчая бібліятэчка, а кожнай з 30 удзельніц была ўручана асобная кнішка.

Добра выйшла ў Гарадку, што слава і перамогі не напавалі людзей, не зманеравалі іх, што ўзнагароды і воплескі, якія пасыпаліся, радзілі толькі ўпартасце перакананне, што трэба старацца яшчэ лепш.

Гарадок разрастаўся, прыгажэў працай людзей. Будаваўся. Пракладаліся новыя вуліцы, садзіліся і вырасталі новыя дрэвы, новыя людзі ішлі на работу на мясцовую тэкстыльную фабрику.

А вечарамі і святамі гарадоцкім жанчынам хацелася збірацца ў святліцы, каб вучыцца і ствараць ужо духоўныя, не матэрыяльныя вартасці.

Адкуль выводзіцца інспірацыя, дзе кропіца творчай працы? Прывязанаесь да сваёй зямлі, да ўзгоркаў і навакольных лясоў, спрыяльны грамадзянскі клімат былі інспірацыяй. А крыніцай

З выпадку 25-годдзя ПНР абедзве Ніны з Гарадка атрымалі высокі дзяржаўны аўзначэнні. Ніна Мушынская (злева) Кавалерскі крыж ордэна адраджэння Польшчы і Ніна Цыванюк — Залаты крыж заслугі.

— народная творчасць. Найстарэйшыя жанчыны браліся да работы — прыпаміналі свае старынныя песні. А дзякуючы ўласным здольнасцям радзіліся слаўныя «гарадоцкія частушкі», у якіх заварожвалася і радасць новага жыцця і недахопы, якія яшчэ ў ім выступаюць.

Параўнанні:

Неяк раз ў сваёй святліцы
Завялі мы разгавор: —
Раўнялі жыццё калішне
З тым, як мы цяпер жывём (1956)

Найчасцей спатыкаюцца прозвішчы ў Гарадку: *Процкія, Кандрускі, Грыцукі*. Многа ёсьць Цыванюкоў, Кардашоў, але... «Іны не нашае пароды, — кажуць гарадоцкія з дзеда-прадзеда, — прыйшли з Веек і Падазяранам».

Канцоўцы вывад адных частушак, дзе пропагандуеца вядомы лозунг «у згодзе сіла»:

Адгутуль вывад вось такі,
Хай кожны гэта знае,
Дзе за чубы бяруцца двох,
Там трэці карыстае. (1955)

Гарадоцкая парафраза на народную песню «Лявоніха», у якой Гарадок дае агляд вялікага гаспадарчага і культурнага скоку нашай зямлі.

Лявон ўжо не жне свой загон
Цэла лета, як калісьці, сярпом.
Жніво сейня — гэта проста гульня,
Бо жніярка жне і вяжа сама.

Чуць зара Лявон не цягне касу,
Бо касілка лёгка рэжа траву.
І ад поўначы не б'e ён цапом —
Зараз гэта добра робіць ПОМ. (1968)

Гарадок спявае на чатырох мовах; вось іранічныя частушкі па-польску:

Młodzież lubi żyć bez troski,
Tańczyć, grać, pracować mało,
Jakby wszystko z łaski Boskiej
A nie z pracy wynikało.

Але ізноў?..

Glowny prezes GS-owski
Chłop jest przecież starszej daty,
Nie tańcuje, a pracuje —
Zamiast zysków, rosną straty. (1970)

Ніхто не абароніцца перад гарадоцкімі частушкамі:

У гасподзе шмат гарэлкі н'юць,
Дык гэта нам вядома.
Пасля, як бараны, бліноўць,
І гэта нам вядома.
У морду валиць хто како,
І гэта нам вядома.
Што робіць тут наша МО?
Вось гэта невядома! (1970)

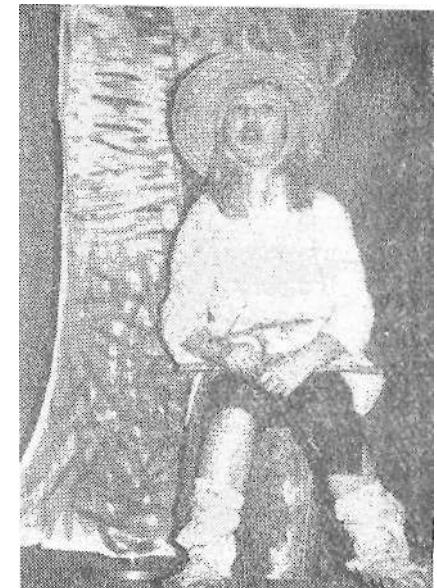
У палове 60-х гадоў Гарадок атрымаў прыгожы і вялікі дом культуры, названы імем Кастуся Каліноўскага. У новым доме

змясціліся бібліятэка, чытальня, кіно, кавярня. Ёсць розныя пакоі для працы мастацкаму калектыву.

Вялікі гэты дом культуры ў невялікім Гарадку не стаіць пусты і ціхі. Ён аказаўся тут прыдатным і стаў цэнтрам культурнай працы для ўсёй ваколіцы. Гарадок, але найбольш гарадоцкія жанчыны, патрапілі запоўніць свой дом кіпучым жыццём. Усе мясцовыя і многія павятовыя ўрачыстасці тут адбываюцца, а гасцей — вялікіх і знаных, таксама малых і скромных, усіх вітаюць сардэчна і запрашаюць заўсёды ў Гарадок, як спяваецца ў гарадоцкіх частушках.

Аднойчы ў Гарадку, у грамадской радзе завялі мы размову пра тутэйшых дзяўчатаў. Якраз на тэму, бо кругом сядзелі яны — гарадоцкія дзяўчата — працаўнікі рады. У раду заходзілі і іншыя дзяўчата, па розных службовых спраўах. Нідзе кругом ані следу не было мужчын і таму мо размова ішла так жыва і цікава, а таксама так культурна. Здавалася, што чалавек сабе папаў у мілую сям'ю. Дзяўчата былі, як заўсёды бываюць гарадоцкія дзяўчата, акуратныя, свежыя, натуральныя.

Старалася я даведацца, чаму мужчынскі род у Гарадку не вышывае на верх грамадскага і культурнага жыцця Гарадка, а толькі пра жанчын чуваць:

Інсцэнізацыя па матывах «Адвечная песня» Янкі Купалы.

Якія гарадоцкія мужчыны? Як жонкі іхнія даюць канцэрт, мужы (мужыкі, як тут кажуць) стаяць у дзвіярах — прадаюць белеги, кангралююць, увогуле трymаюць парадак. Мужы з жонкамі прыходзяць на ўсе юрачыстасці і абвязкова на новы год, які тут святкуюцца па-новому стылю, бо «лепш і выгадней».

У 1968 годзе праходзіў у Беластоцкім дзяржаўным тэатры імя А. Вялікерацкіх канцэрт лаўрэатаў, які завяршыў вялікі фестываль мастацкіх калектываў нацыянальных меншасцей Беластоцкага ваяводства Польскай Народнай Рэспублікі. 5 гадзін ішоў канцэрт. Гарадоцкі мастацкі калектыв быў найлепшим і здабыў ён непадкупны энтузіазм публічнасці. Гарадок стаў тады ініцыятарам паэмы Янкі Купалы «Адвечная песня» ў пастаноўцы Ніны Мушынскай.

— У нас мала хлопцаў, трэба купіць у Беластоку ці Міхалове, — сказала Ніна-эвідэнтка, якая са сваіх спіскаў найлепші ведае пра ўсе таямніцы мястечка, як, напрыклад, колькі тут женіцца, ці не дай божа, разводзіцца. Ці многа разводзіцца? «Не, у нас не разводзяцца. Адзін, успамінаюць дзяўчата, быў, развёўся, выехаў...

Калі 400 жанчын з Гарадка працуе на мясцовай тэкстыльнай фабрыцы. Шылоць бялізну — белую, ружовую. Рукі дзяўчат ходзяць хутка, спраўна, а з боку аж страшна глядзець, каб хоць не падсадзіла каторая пальца пад іголку. Ніткі мігаюць на швейных машынах, якіх не бачыцца ў хатах. Кіраўнік прадпрыемства Анатоль Кандрусік як бы чытае маё здзіўленне, кажа: «Прыйдзе сюды найлепшая краўчыха і не ўмее шыць». А дзесяткі машын з ціхім шумам працаўжваюць працу. Ніводная з жанчын не надніме з-над машыны галаву, каб разгледзецца. 20 тысяч штук каляровай бялізны ў дзень выходзіць з-пад гэтых машын і з-пад гэтых рук.

Пацвярджэнне саліднасці працы гарадоцкіх жанчын знаходжу і тут, на фабрыцы. Сярэдняя якасць у іх 82% — вельмі высокая. У гэтай галіне сярэдняя краёвая даходзіць толькі да 76%. У маі 1971 года (час пісання майго рэпартажа) гарадоцкія жанчыны дасягнулі рэкорд па якасці працы — 88%.

Хацець — гэта магчыма. Німа немагчымага для гарадчан, якія пасля працы на фабрыцы ці ў полі з касмічнай хуткасцю і дакладнасцю выконваюць хатнія свае абязязкі (хаты чыстыя, Гарадок вядомы з парадку і зараднасці), каб яшчэ на пару гадзін у тыдні адараўцаца ад хаты, ад дзяцей, ад свіней і кароў, а сабраць

Гарадоцкі мастацкі калектыв (яны ж і хор, і драмгурток, і рэчыштарскі гурток) за перыяд сваёй працы даў калі 400 канцэртаў у розных гарадах краіны. Другім 400 былі ў родным Гарадку. У нашай сталіцы Гарадок выступаў некалькі разоў, між іншым, у Камгрэсовай зале Палаца культуры і ў Нацыянальнай філармоніі.

Вельмі добры лірычны гарадоцкі дуэт: Ірэна Кардаш і Зофія Пашкоўская.

ца ў доме культуры на рэштыцыю — на вакуку, на распрацоўку новай песні, ці ўвогуле новай праграмы для свайго хору.

Гарадок не здаецца. Цяжка ўяўіць сабе такую ситуацыю, каб людзі перасталі пра яго гаварыць. Пра Гарадок нельга не гаварыць, ці мо дакладней, нельга не гаварыць добра. Заслужылі на гэта.

Беларускі тыднёвік у Польшчы «Ніва» рэгіструе ўсе дасягненні Гарадка. Пра яго ўзнагароды, пра вынікі ў працы, асабліва

на культурнай ніве было там многа і, напэўна, «Ніва» яшчэ не раз прынясе чытачам весткі пра новыя здабычы гарадоцкіх людзей і асабліва гарадоцкіх жанчын, якім можна верыць да канца, як паказалі прамінуўшыя 26 год іхнія працы.

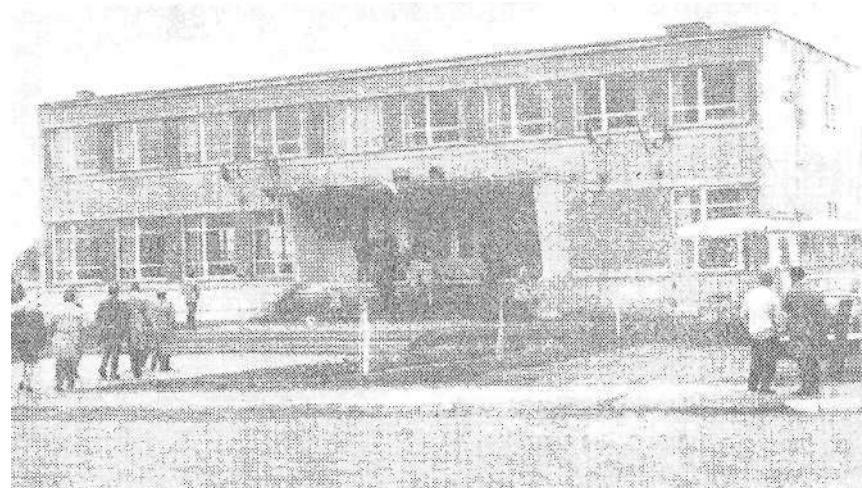
А на заканчэнне аўтару захацелася пакінуць на ўспамін нашай супольнай рэпарцёрскай вандроўкі ў Гарадок у 1971 годзе кароткую прывітальную песню Ніны Мушынскай з Гарадка, выписаную з яе спытка. Называецца прывітальная песня: «Добры вечар»:

У сінім небе зорак шлях ужо намечан
І прыходзіць, к добрым людзям
Добры вечар!
Хай ляціць к вам наша песня настрэчу —
І ўсім добрым людзям кажа:
Добры вечар!

Прыпей:

У гарадах і на паліях,
У небісах і на марах
Добры вечар!
Добры вечар!
Маладым і старым,
Незнаймым і усім
Добры вечар!
Добры вечар!

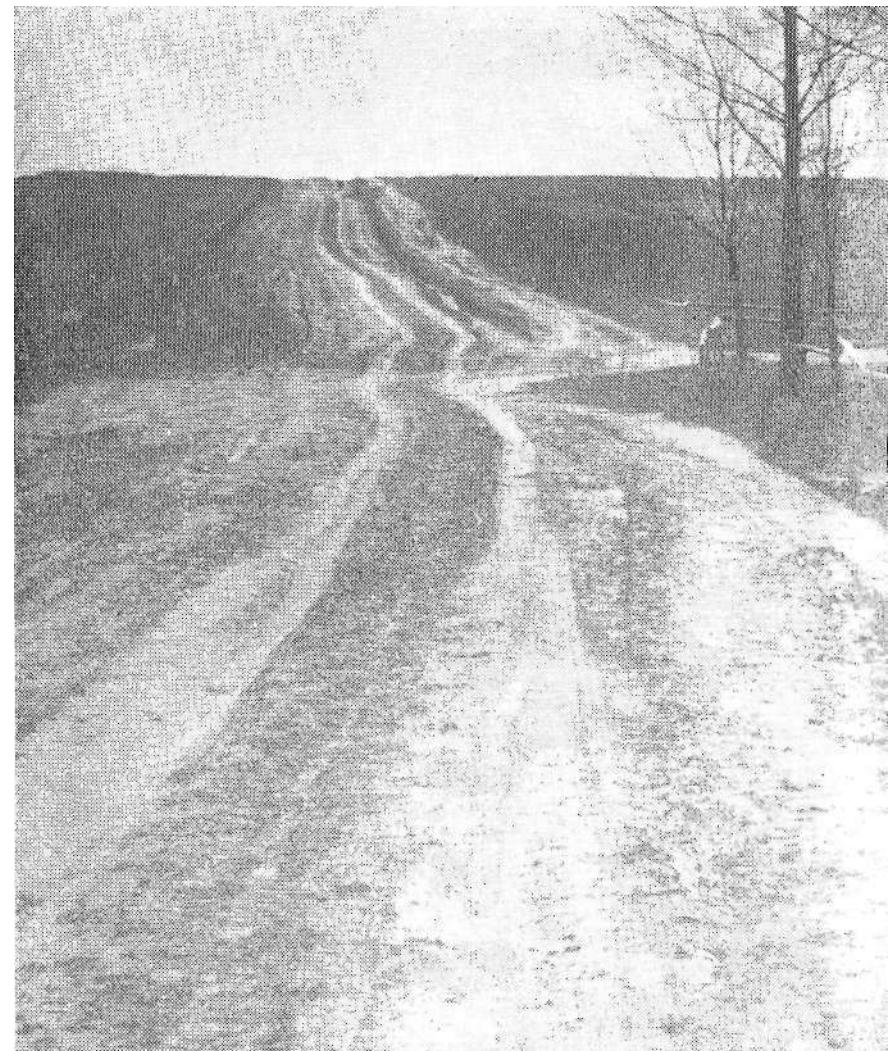
Вера Леўчук

Дом культуры імя Кастуся Каліноўскага.

30 год таму назад гітлераўцы расстралялі 149 жыхароў Райска, а вёску спалілі. Ніжэй змяшчаецца рэпартаж з Райска, аўтара вядомай книгі пра райскую трагедыю М. Шулецкай.

Рака часу плыве хутка

Дарога, якая не мела ні пачатку, ні канца...

Пачатак мая. Цёплы і сонечны. У Райску цвітуць ужо слівы, пудоўна пахне аджыўшая зямля і ад світу гучыць няспынна птушыны канцэрт.

З хаты, што стаіць ля царкоўнай горкі, выходзіць на вуліцу кабета. Хоць дзень будзённы, яна апранута па-святочнаму і, кро-чачы паволі, захапляеца вёскай у веснавой красе.

Сардэчна вітае яна праходзячых побач людзей і яны таксама вітаюць яе з радасцю, як некага свайго, бо тое, што Тэафіла Мамотка жыве цяпер у дачкі ў Беластоку, зусім не абазначае, што перастала яна быць райчанкай.

Тут стаіць ле хата, пераказана сыну, які застаўся на баць-каўшчыне, крыху далей жыве дачка, німала тут таксама далей-шых сваякоў і сяброву.

Зрэшты, гатова яна пакляцца, што нідзе на свеце няма ані та-кога добра гарада паветра, ані такіх прыгожых ваколіц.

Нават доктар тутэйшы, «свой», з Храбалоў, лепшы для яе, чым беластоцкі. Менавіта цяпер вось і выбралася яна да яго.

Пехатою дойдзе толькі да Гацькоў, а адтуль ужо аўтобусам адзін прышыннак. Дарогі яна не байща: нягледзячы на свае сем-дзесят сем гадоў, яна яшчэ вельмі жывая і здаровая. Мае дас-каналую памяць. Можа нават занадта добрую, бо, аглядаючы сённяшні Райск, «бачыць» адначасова даўнейшы.

Спачатку быў ён знішчаны ў час першай сусветнай вайны і адбудаваўся мазольнай працай жыхароў, якія вярталіся з Ра-сіі, з прымусовага высылэння. Тэафіла Мамотка таксама нале-жала да тых «бежанцаў», а нават больш того, прымала разам з мужам удзел у Каstryчніцкай рэвалюцыі, будучы работніцай славутага Пуцілаўскага завода.

Пазней была міжваенная галечка, якая прывяла ў трывіцаць чацвёртым годзе да падатковай забастоўкі, за якую дорага за-плаціла вёска, а асабліва члены дзейнічаючай там Камуністыч-най партыі Заходній Беларусі.

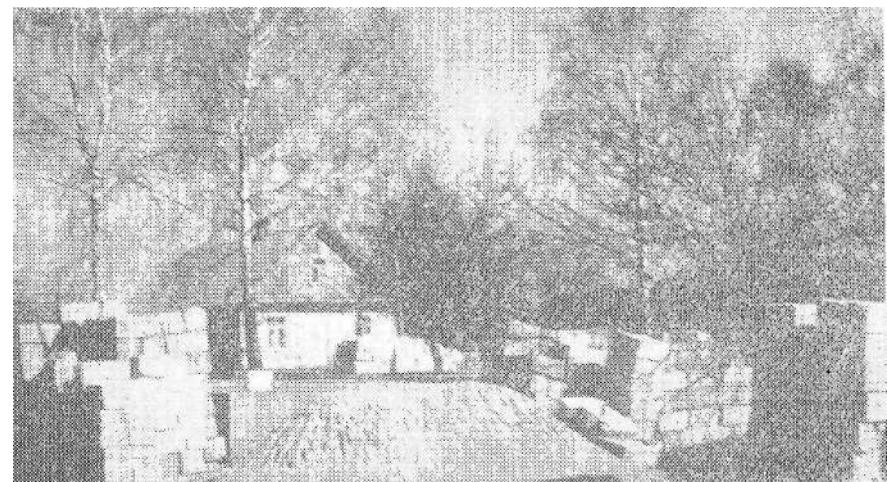
Вылавілі іх усіх, у Беластоку адбыўся працэс. Прыгаворылі іх да многіх год турэмнага зняволення. А ў Райску засталіся на гаспадарках адны кабеты з дзицьмі, якіх трэба было накарміць і апрануць. А да таго ж яшчэ хадзя час ад часу трэба было выслаць пасылку вязням.

Жыццё тады стала горкае, як налын. Не ведала тады Тэафі-ла, што пройдзе ўсяго некалькі год і спаткае яе яшчэ горшае няшчасце.

Той самаю дарогай, якая, здавалася, не мела ні пачатку, ні канца, і якой крочыць яна цяпер з добрай усмешкай на ўзара-ным марніцтвамі твары, ад'яджала яна з Райска дваццаць дзе-

Ім цяжка паверыць у тое, што тут здарылася 30 год таму пазад.

На месцы першых пасляваенных хат будуюцца іншыя, салідныя дамы, у асноўным мураваныя...

вяць год таму назад, маючы пад павекамі вобраз мужа, якога немцы вялі на расстрэл. За плячамі гарэла, падпаленая з нямецкай педантычнасцю — адразу з усіх бакоў, вёска. А на возе тулілася ля яе шасцёра на смерць перапуджаных дзяцей ды ляжаў увесь дабытак, які паспела яна пагрузіць на працягу пятнаццаці мінут, прызначаных на гэта.

Аднак быў гэта толькі начатак трагедыі. Працяг яе адбываўся ў Буйнове, куды трапіла частка кабет са знішчанага Райска. Ці ж можа быць на свеце большая мука для маткі, чым бачыць сваіх дзяцей, якія часта па два дні не мелі ў роце нічога, апрача вады? Хвілінамі Тэафіла зайдзросціла нават забітым, якія ўжо не мусілі цярпець.

Не на многа лепш было і ў іншых мясцовасцях, у якія яна пераезджала; няветліва сустрэла яе пасля вызвалення і зраўнаная з зямлёю ўласная вёска.

Цяжка расказаць, колькі трэба было выліць крылавага амаль поту, пакуль зямля начала радзіць удосталь уласнага хлеба і пакуль на месцы спаленай немцамі хаты стала скромная, драўляная хатка.

Гады плылі, раслі дзеци, пазаканчвалі яны вучобу, началі працаваць і абзаводзіцца сем'ямі, а матчына сэрца аж распірала ад говару, што не дала іх затрымліць бядзе, што выхавала і вывела ў людзі.

Сёння мае яна ўжо 18 унукаў і дзве праўнучкі. І як дзень ад-розніваецца ад ночы, так іх жыццё зусім адменнае, а калі часамі яна расказвае ім, што перажыла, слухаюць гэта так, быццам бы была гэта нейкая панурая казка. Асаўліва малодшыя. Не могуць яны нават вёскі ўявіць сабе іншай, чым цяпер. З чыгуначным прыпынкам, якога да вайны не было. Праўда, ад вёскі да яго кавалак дарогі, але затое пасля застаецца толькі некалькі мінут поездам да Бельска Падляскага, будучага сядзібай павета, маючага некалькі розных сярэдніх школ ды парадскі прамысловасці, якая зможа даць працу вялікай колькасці людзей.

Не могуць уявіць сабе дзеци вёскі без саліднай, восьмікласнай школы, ля якой расце рабіна, што заўсёды вітае іх першага вясення пукамі вясёлых, чырвоных лягад.

Цяжка ім таксама паверыць, што калісьці, на найвышэйшым месцы вёскі стаяла вялікая, мураваная царква, якую немцы разабралі і з атрыманага матэрыялу набудавалі сабе ў Храбалах стражніцу, у якой знаходзіцца сёння пункт аховы здароўя.

Не памятаюць таксама драўлянага барака, падзеленага на дзве часткі, з якіх адна замялчала царкву, а другая ў залежнасці ад патрэб, была святліцай ці аб'язным кіно.

— Там нам немцы прачыталі прыгавор, — гаворыць Тэафіла Мамотка.

Для іх зграбная драўляная царкоўка, прывезеная ўсяго не-
калькі гадоў таму назад з іншай часткі Польшчы, з'яўляеца
ўжо нечым неадлучным ад краявіду, як галава ў чалавека.

А ўжо сучасны гандлёвы павільёнік, размешчаны ў самым
сэцы Райска, і стаячы насупраць кіёск «Рух», які прадае што-
дзень каля пятнаццаці экземпляраў «Газеты Беластоцкай» і
штотыдзень столькі ж «Нівы», не гаворачы ўжо аб «Пышняцюл-
цы» і іншых газетах, дык для гэтых малышоў гэта ўжо пешта
зусім звычайнае.

Зрэшты, як і неонавыя лампы ўздоўж усей, вельмі доўгай ву-
ліцы.

Нават свінаферма, што належыць да бельскага філіялу Бела-
стоцкага прадпрыемства мясной прамысловасці і абсталівана ў
будынках былога спулдзельні прадукцыйнай, не здзіўляе іх.

Пранцуе там каля трыццаці чалавек, зарабляючых каля трох
тысяч у месяц. І гэта ў Райску, які да вайны меў замога рук
да працы і вялікім шчасцем была магчымасць зачапіцца пры
вырубцы лесу ў Белавежскай пушчы або пры іншых работах
у ваяводстве. Зрэшты, работнікі свінафермы тут не адзіныя ся-
ляне-рабочыя. Ёсьць яшчэ іншыя, якія даязджают на работу
ў Бельск, а нават і ў Беласток.

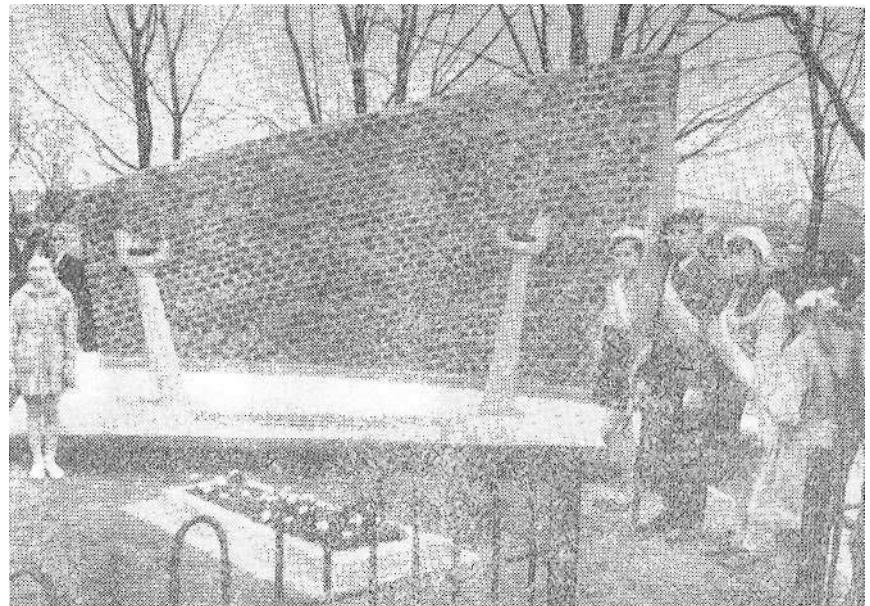
Дык нічога дзіўнага, што вёска з кожным годам становіцца
багацейшая і больш культурная. На месцы перных пасливаен-
ных хат сталі ўжо іншыя, салідныя дамы, у асноўным мураваныя.
У трох ёсць нават вада і цэнтральнае ацяпленне. Амаль
усюды новая прыгожая мэбля, пралькі, пыласосы, тэлевізоры, а
ў некаторых нават і газ.

Дзеці даўно ўжо да ўсяго гэтага прывыклі, а тут бабка кажа
ім паглядзець у Мятэнъкаў захаваўшуюся да сёняшняга дня
зямлянку, у якой тыя (зрэшты, не адзіныя, было такіх больш)
жылі некалькі год, пакуль не паставілі хату.

Але што зрабіць, калі бабка лічыць, што, каб магчы радаваць-
ца сёняшняму дню, трэба знаць і ўчарашні. Выкарстоўвае
яна кожную магчымасць, каб расказаць маладым аб даунім мі-
нульм сваім і ўсю вёску. Расказвае ў сямейным кругу або ў
школе, у якую яе таксама часта запрашаюць, асабліва напярэда-
дні гадавін рэвалюцыі ці знішчэння Райска.

На вестку, што я прыехала і хацела б з ёй пагаварыць, ста-
рушка без жалю рызыгніе з візіту ў храбалоўскага доктара і
вяртаецца ў вёску так хутка, як толькі дазвалляюць на гэта яе
старыя ногі.

Ахвотна ўваходзіць яна са мною на высокія сходы, вядучыя
на пчыт царкоўнай горкі і, паказваючы рукою недалёкае скры-

З маглы вырастаюць дэве каменныя руки..

16 чэрвеня ў Райску — жалобнае свята..

жаванне дарог, якое ўтварае як быццам бы пляцоўку, гаворыць голасам, дрыжачым ад непагаснага болю і гневу:

— Там немцы прачыталі прыгавор да смерці ўсіх наших мужчын. Ад чатырнаццацігадовага хлопца да старэчы, плюс не-калькі кабет і дзяўчат, разам сто сорак дзесяць чалавек.

Вяртаемся ў хату цудам уцалеўшага тады сына. Ізноў гаворым аб сёняшнім дні. І тут відаць, як надалей моцна звязана Тэафіла Мамотка са сваёю вёскай. Ды і тое, што не менш, чым матэрыяльныя поспехі Райска, цешаць яе справы духовыя, іх гарманічнае развіццё.

Ну, вось хаця б справы навукі. Да вайны на пальцах можна было палічыць тых, што вучыліся далей, а сёня дзесяціста працэнтаў моладзі, што заканчвае райскую падставовую школу, ідзе ў прафесіянальныя школы і агульнаадукацыйныя ліцэі. І саромецца за іх не трэба. Нядайна Валянцін Васьевіч з Райска быў прызнаны найлепшым вучнем у Бельскім агульнаадукацыйным ліцэі.

У райской школе раз у месяц адбываюцца сустэречы з бацькамі. Кожны хоча паслуханыць цікавую гутарку. Валянціна Мамотка, сынавая Тэафілы, вядзе ў школе проблемны курс для бацькоў і моладзі са старэйшых класаў. З гэтага арганізавалася нешта накшталт тэатральнага калектыву, які робіць пастаноўкі сучасных беларускіх і польскіх аўтараў.

А кіраўнічка Соф'я Шэнголец арганізавала гурток для прадшкольнікаў, якія ў будучым годзе збіраюцца стаць вучнямі. Хоча яна навучыць іх наперад, як жыць у грамадзе, навучыць малыя ручкі спраўна трymаць аловак і г.д.

Кіраўнічка школы, будучы членам падставовай партыйнай арганізацыі, якая ў Райску налічвае 19 чалавек, кіруе таксама партыйным шкаленнем.

Акрамя таго, у вёсцы дзейнічае таксама Саюз вясковай моладзі і ЛЗС. Зразумела, абаціраючыся на школу, хаця, прафесіялісткі, лепш было б, каб моладзь старэйшага ўзросту мела асобную святліцу і другую спартыўную пляцоўку.

Ёсць у Райску вядучы сельскагаспадарчы гурток з машынай базай, якая ахоплівае Гацькі і Храбалы. База з'яўляецца вялікай дапамогай для сялян, хаця і яны ўжо сёння не такія «цёмныя», як раней.

Прэса, якую купляюць у кіёсках, гэта толькі частка «расчытання» вёскі, паколькі большасць гаспадароў выпісвае па не-калькі газет, у тым ліку абавязковая сельскагаспадарчую прэсу. Людзі ахвотна чытаюць кніжкі, якія пазычваюць у бібліятэцы,

У Izбе памяці.

ці тыя, што купляюць на кніжных кірмашах, купляюць кніжкі нават для малых дзяцей. Гэта цяпер звычайная реч.

Не засыпае грушак у попел гурток вясковых гаспадарынь пад кіраўніцтвам Яўгеніі Шумской. Шматлікія курсы па вядзенне хатнай гаспадаркі, па гігіене і г.д. прывялі да таго, што сёня ў хатах Райска чыста, людзі разумней харчуецца і прыгажей апранаюцца.

А фаховыя курсы, напрыклад, курсы па рацыянальнай гадоўлі курэй, дазваляюць хутка павышаць даход з гаспадарак.

Менавіта сёння жанчыны нібы згаварыліся — адна за другой з кашыкамі, перапоўненымі яечкамі, спяшаюцца ў краму, якая праводзіць скупку.

Гляджу на іх праз акно з хаты Мамоткаў і ўспамінаеца мne апавяданне аднаго з жыхароў Райска, якое пачула я, калі збирала матэрыял да сваёй аповесці «Стагтаная зямля», што да вайны з кожным яечкам трэба было цягнуцца ў Бельск на рынак і прадаваць за грошы.

Яшчэ да нідаўна вёска базавалася на цукровых бураках, увядзеных тут, між іншым, толькі пасля вайны, цяпер аднак перастаўляеца (згодна з духам часу) на жывёлагадоўлю.

Развітваючыся, Тэафіла Мамотка сардечна запрашае прыецаў да іх праз некалькі дзён на адкрыццё ў школе Ізбы памяці, або 16 чэрвеня ў гадавіну фашистыкага злачынства. Гэты дзень з'яўляеца ў Райску жалобным святам. Ніхто не працуе. З цэлай Польшчы прыязджаюць сваякі забітых і разам з сталымі жыхарамі вёскі спяшаюцца за вёску, дзе ў цяні маладых дрэў знаходзіцца вялікая магіла. Магіла з найпрыгажэйшым, які я ведаю, помнікам — дзвюма каменнымі рукамі, нібы вырастоўчымі з гэтай супольнай магілы, просьчымі ратунку, і ўсё на тле муру, які таксама з'яўляеца нібы сімвалам.

Магіла з помнікам прыгожа абароджана. Парадак наводзяць тут 30 гарцераў і 25 зухаў са школьнай дружынай, якая апякуеца гэтым месцам. Дзесці не шкадуюць сваёй працы. Здаецца, што ў іх маладым запале немалая заслуга Тэафілы Мамотка.

Марыя Шулецкая

mgr Мікалай Гайдук,
былы дырэктар Агульнаадукацыйнага ліцэя
з беларускай мовай навучання
ў Бельску Падляшкім

АДЗІН ДЗЕНЬ У ЛІЦЭІ

Рэдактар «Беларускага календара» папрасіў мяне напісаць пра адзін дзень працы Агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай навучання ў Бельску Падляшкім. «Як гэта — пра адзін дзень?!» — перапытаў я. «А так, — кажа мой субяседнік — чалавек волытны ў журналісткай справе, — выберыце сабе які-небудзь адзін дзень з календара і пакажыце, што і як адбываўся ў той дзень ў вашым ліцэі».

Я задумайся: «Як тут выбраць адзін дзень? Які дзень? Навучанне і выхаванне ў нашым ліцэі — гэта вельмі працяглы і складаны працэс. Кожны дзень у ім мае сваё непаўторнае значэнне і вагу. Ён, як цагліна да цагліны ў новым будынку, павольна і разважліва кладзеца, дапасоўваеца, замацоўваеца з іншымі

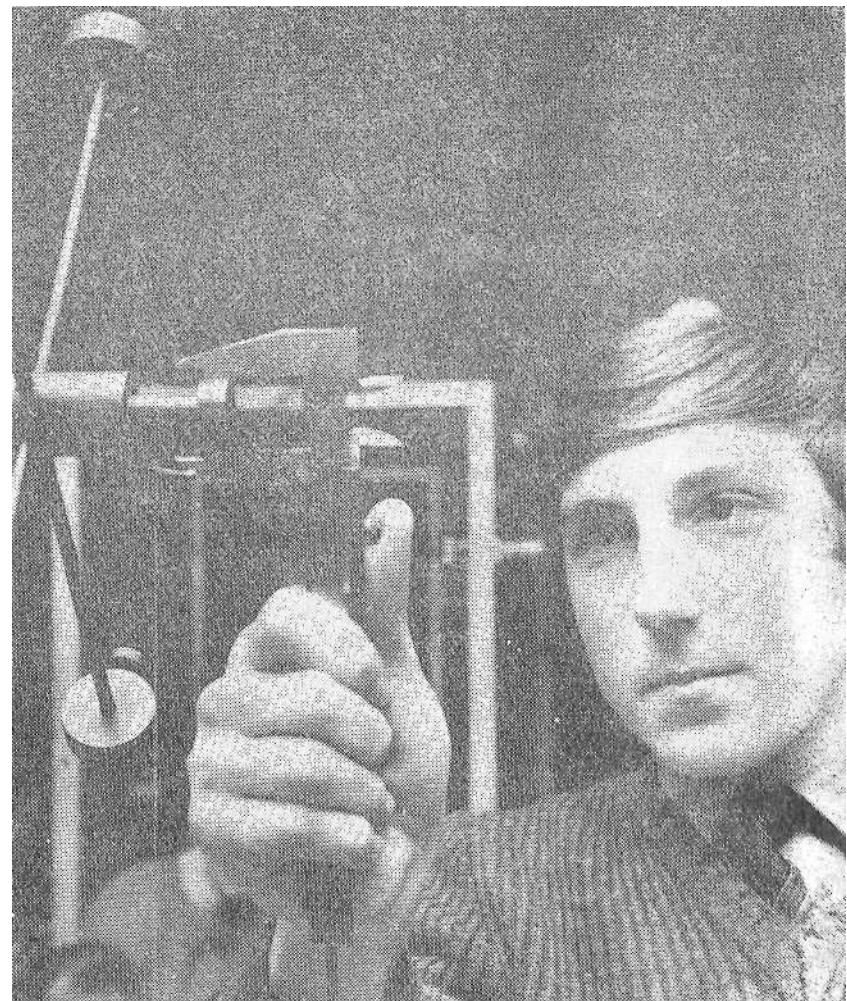
Будынак беларускага ліцэя ў Бельску.

днамі, і так паступова падымаецца той велічны гмах, які мы прывыклі называць адукацыяй. Які ж тут сярод гэтых трохсот дзён працы ліцэя ў школьнім годзе найважнейшы, найцікавейшы, найбольш паказальны? Хацелася б жа паказаць чытачам наш ліцэй як найдакладней!..»

Такія думкі доўга блукалі па маёй галаве, і з кожным днём усё цяжэй і цяжэй было рашыща на выбар. Бо вось, для прыкладу, першае верасня 1969 года. Абшырная фізкультурная зала ліцэя ўся застаўлена шчыльнымі радамі крэсл. Уся яна гудзіць ад галасоў па-святочнаму апранутых, вясёлых, загарэлых на вакацыйным сонцы дзяўчат і юнакоў. У грамадках хлонцаў — справаздачы з самых цікавых летніх прыгод, а ў дзяўчат у руках — букеты палымянных кветак яшчэ з расінкамі на плялестках. А ў першых радах — нашыя дарагія першакласнікі. Іх прыбыло сёлета ў наш ліцэй сто дваццаць чалавек. Яны прыйшлі сюды з розных мясцін і школ, упершыню ўліліся ў нашу вялікую чатырохсотасабовую ліцэйскую сям'ю. І радасна ім, напэўна, і нечага боязna — вядома: першы раз у сярэдняй школе! А за сталом прэзідтура — напыні настаўнікі. Многа іх, аж дваццаць шэсць чалавек. Устаю — і гаманлівая многалюдная зала паволі заціхае. Мойчкі ўглядаюся ў сотні прыветных і мілых твараў і ў думках згадваю: «Які ж ён будзе — гэты новы наўчальны год? Напэўна працавітым, — адказваю сам сабе, — а калі так, дык будзе і плённым...»

Інны дзень; 4 мая 1971 года. Увесь ліцэй сабраўся ў фае трэцяга паверха. Абітурыенты — чацвёртакласнікі стаяць перад фронтам усёй моладзі і настаўніцай. Сёння ў іх вялікі дзень — аношні дзень навукі ў нашым ліцэі. З тоўстай книгі расіенняў і пратаколаў педагогічнага савета ліцэя вычытваю прозвішчы абітурыентаў, дапушчаных да дзяржаўнага экзамена на атэстатсталасці. Абітурыенты складаюць чулыя слова падзялі настаўнікам і дырэктару за вучобу і апеку на працягу іх чатырохгадовага pobыту ў школе. І кветкі, кветкі... А за акном ліцэя наставілі свае цукаты, стажкаватыя кветазборы каштаны, татовыя з хвіліны на хвіліну зазіць сваім крэмавым святлом. Там жа, унізе, наважна плаваюць па блакітнай тоні стаўка лебедзі. Яны зноў, як быццам з выраю, вярнуліся на наш ставок, а мы сёни выпускаем у вялікі вырай жыцця звыш пяцідзесяціасабовую грамадку нашых выпускнікоў. Няхай ім памчалівіцца на дзяржаўных экзаменах, няхай ім заўсёды ў жыцці веюць спрыяльнія вятры...

Або, напрыклад, 19 лістапада 1970 года. Дзень... Не, не буду. І то праста таму, што і гэты дзень у ліцэі быў урачыстым — гэ-

У фізічным кабінцы.

та ж Дзень настаўніка. Запрапаную чытачу звычайны, тыповы, шэры, будні працавіты дзень. Вось ён, адзін з тых трохсот дзён школьнага года: асенні дзень у сярэдзіне тыдня.

Раніца ў будынку ліцэя — самая гаманлівая пара. Тут займаецца ў 12 аддзяленнях (па тры аддзяленні кожнага класа) калія 430 вучняў. Паходзяць яны з горада Бельска і навакольных вёсак, але значная частка, калія палавіны, жыве ў больш далёкіх

мясцінах, і ў школу прыбывае цягнікамі або аўтобусамі. У раздзяўальнях яны распранаоцыца з верхнай адзежы, змяняюць абудак.

Празвінёй галасісты электрычны званок — дадзен сігнал пачатку школьнага заняткам. Настаўнікі кіруюцца ў свае кабінеты. І тут неабходна заўважыць, што кожны прадмет у ліцэі мае свой спецыяльны кабінет. І так, для прыкладу, у фізічным кабінечце адбываюцыя заняткі па фізіцы, у геаграфічным — пераважна па геаграфіі, у кабінечце беларускай мовы — па беларускай мове. Усе кабінеты старанна абсталёваны і забясьпечаны разнастайнымі навуковымі прыборамі, нагляднымі дапаможнікамі, прадметнай бібліятэкай. Усё гэта аблігчае працу настаўнікам і вучним, стварае асаблівую адметную атмасферу, характэрную дацай галіне навукі. Таму ў часе перапынкаў моладзь пераходзіць з кабінета ў кабінет так, як гэта прадбачвае распісанне ўрокаў.

Дзень выдаўся на славу, і заняткі па фізічнаму выхаванню праходзіць на школьнага стадыёне. Дзяўчата пад наглядам настаўніцы М. Красоўскай вядуць розыгрышы на баскетбольнай пляцоўцы, а хлопцы пад кірауніцтвам настаўніка С. Максімовіча практыкуюцца ў скоках у даль. Дзяўчочая спартыўная каманда нашага ліцэя з году ў год заваёўвае па баскетболу першыя месцы ў паведзе. Хлонцы таксама не ўступаюць дзяўчатаам у выніках спартыўных спаборніцтваў. Таму сцэны калідораў ліцэя ўсцяжк завешаны дыпломамі, якія здабылі нашыя спартсмены на міжшкольных, павятовых і ваяводскіх спаборніцтвах. І неяк асабліва ласкова глядзіць сонца на загарэлых, натрэніраваных, здаровыя целы ліцэістак і ліцэістаў. А вакол школьнага стадыёну, на гнуткіх галінках жымаласці ўжо ірдзяцца першыя залатыя лісці ды на клумбах цвітуць астры, вяргіні і бабіна лета.

Пагодны дзень ды маляўнічую ігру колераў ранній восені вырашила выкарыстаць настаўніца пластычнага выхавання І. Цыбік да практыкавання ў вучнямі ў замалёўках з натуры. І ў працах ліцэістаў адбілася тхненне барвовай восені. Лепішыя з гэтых малюнкаў павялічыць школьнага выстаўку, што ўпрыгожвае сцэны кабінета пластычнага выхавання. І ёсьць жа з чаго выбраць! Калі восенню 1970 года павятовы дом культуры ў Бельску аб'явіў конкурс на кіноплакат, вучні нашага ліцэя атрымалі ўсе прэміраваныя месцы ад першага і да пятага ўключна...

У кабінечце па абароннай падрыхтоўцы ідуць тэарэтычныя заняткі. Вядзе іх дырэктар ліцэя міністр А. Карпюк. Якраз дзяўчатаы III класа практыкуюцца ў бітаванні ран. Потым іншы клас будзе слухаць лекцыю аб абароне пры сучасных сродках знішчэння. У канцы дня адзін з класаў пойдзе на палігон трэніра-

вацца ў стральбе. Стральба — гэта любімы занятак вучняў, асабліва хлопцаў. Але і дзяўчата тут ім зусім не ўступаюць. На пачатку 1971 года каманда нашых дзяўчатаў на ваяводскіх спаборніцтвах па багмільтону (бег на лыжах і стральба) ў Голдапе заняла трэцяе месца. Гэта перамога выклікала здзіўленне ў ваяводскіх улад. І гэта зразумела: спаборніцтвы абавязвалі ўзыход на лыжах і спуск з вельмі стромкіх гор, а вакол Бельска — плоскія раённы, і трэніравацца няма дзе. Таму і перамога нашых дзяўчатаў у багмільтоне была для нас усіх асабліва прыемнай.

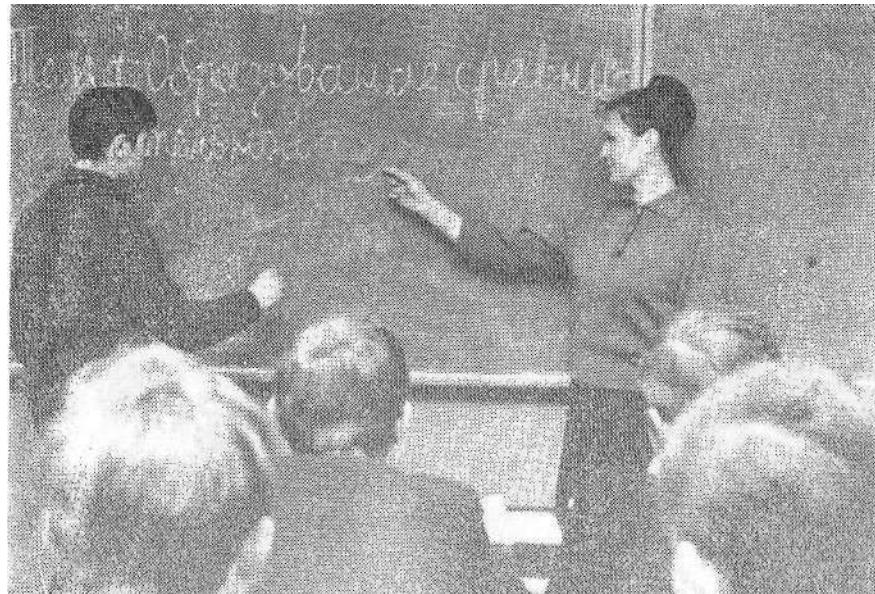
У кабінечце пластычнага выхавання.

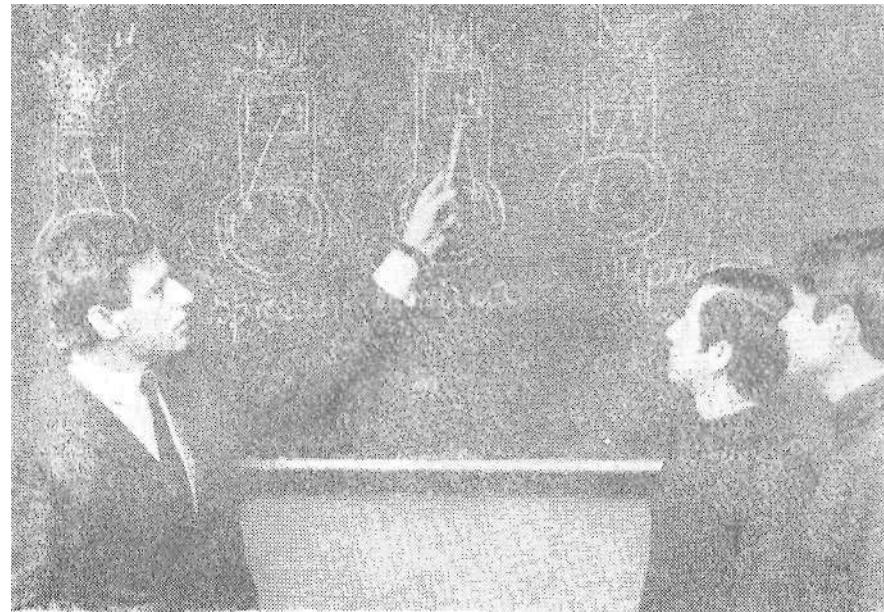
На занятках па абароннай падрыхтоўцы.

Побач з кабінетам абароннай падрыхтоўкі знаходзіцца кабінет тэхнічнага выхавання. Тут у невялікіх групах пад кіраўніцтвам настаўніка Р. Талвінскага вучні знаёмыца з прынцыпамі будовы і практыкай абслугоўвання здабыткаў тэхнікі, якімі чалавек штодзень карыстаецца (радыё, матацыкл, сціральная машына і г.д.). Вялікая ўвага пры гэтым звязтаеца на тэхнічны чарцёж, тэхнічнае пісьмо, зазнамленне з прынцыпамі арганізацыі вытворчасці ў сучаснай прамысловасці. Прыдатнасць заняткаў па тэхнічнаму выхаванню вялікая, а калі іх вядзе вопытны настаўнік, што і цяпер павышае свае кваліфікацыі завочна на электрычным аддзяленні Варшаўскага палітэхнічнага інстытута, яны набываюць асаблівую вагу і зймальнасць.

Ад практыкі сучаснай тэхнікі пераходзім у кабінет, дзе выкоўваюцца яе асновы. Гэта фізічны кабінет — непадзельнае царства заслужанага настаўніка Р. Анаціка. Тут, у акружэнні рознага роду прылад і прыбораў, вучні засвойваюць веды з розных галін фізікі, праводзяць вопыты і практыкаванні. Сёння якраз чацвёрты клас пазнае таямніцы пераадольвання першай і другой касмічнай хуткасці і палёту міжпланетнага касмічнага карабля. А потым, ужо калі закончанца нармальныя ўрокі, лепшыя фізікі ліцэя збіруцца тут на заняткі фізічнага гуртка. Яны будуць самастойна праводзіць фізічныя вопыты і слухаць даклад з прамлематыкі, якая выходзіць па-за рамкі праграмы ліцэя. На занятках гэтага гуртка паглыбляюць і пашыраюць веды тыя з ліцэістамі, хто збіраеца пасля заканчэння школы паступаць у палітэхнічныя інстытуты. Тых жа, хто пасля ліцэя паступіў у палітэхнічныя інстытуты і паспяхова закончыў іх, здабываючы дыплом інжынера, ёсць дзесяткі.

У кабінцеце рускай мовы.

У кабінцеце тэхнічнага выхавання.

Знешне гэты кабінет нічым не вылучаецца ад іншых, але ўнутры яго — жывыя расліны і прэпараты звяроў. Сёння на вучнёўскіх сталах расстаўлены мікраскопы — трэці клас знаёміца з пабудовай жывёльнай клеткі. У кабінцы цішыня. Над мікраскопнымі акулярамі схіляюцца цікаўныя галовы: вельмі ж загадковы свет нябачны няйзброеным вокам! Настаўніца біялогіі мгр О. Нікановіч ходзіць ад століка да століка, ціхен'ка тлумачыць, паясняе бачанае пад мікраскопам. У вучнёўскіх спыштках паяўляюцца замалёўкі і запісы. Адзін з кроакаў у пазнанне таямніц навакольнага свету ўжо зроблен.

У суседнім хімічным кабінцыце на першым плане табліца элементаў Мендзялеева. Засваенне ведаў, якія змешчаны на паверхні гэтай невялікай табліцы, з'яўляецца адным з канонаў навукі аб пабудове рэчываў. А на сценах партрэты: вялікай польскай вучонай М. Складоўскай-Кюры лобач з выдатным рускім хімікам А. Бутлеравым. Сёння ж настаўніца хіміі мгр Г. Малісак-Талвінская знаёміць першакласнікаў з падставамі хімічных паняццяў — атамам і малекулай. І зноў свет, нябачны людскім вокам, становіцца даступны вучням дзякуючы каліяровым вялікім мадэлям і малюнкам, высвятляюцца таямніцы тых хімічных працэсаў, якія настаўніца пры дапамозе вучняў дэманструе ў пррабіцы, а якія ў навакольным свеце адбываюцца ў касмічных памерах. Першакласнікам труднавата даецца засваенне матэрыялу па хіміі, асабліва tym з іх, якія прыйшли са школ, дзе ўзоровень навучання гэтага прадмета не быў высокі. Таму ў першым паўгоддзі настаўніца праводзіць раз у тыдзень са слабейшымі вучнямі дадатковы ўрокі, на якіх моладзь папаўняе прабелы ў сваіх ведах, вынесеныя з пачатковай школы. Такім чынам усім, хто паступіў у ліцэй, даецца роўны старт і адноўка вынікаў магчымасці вучыцца добра, вынесці са школы грунтоўныя веды.

У матэматычным кабінцыце, ля сцен, — стелажы і шафы з мадэлямі геаметрычных фігур, на сценах чарціжы і графікі. Матэматыка з'яўляецца адным з найболей абстрактных прадметаў і многім матэматычныя веды прыходзяць са значнымі цяжкасцямі. Таму ў кабінцыце вучняў акружаета множства наглядных дапаможнікаў, якія ў значайнай меры канкрэтызуюць матэматычныя паняцці. Настаўнікі ж матэматыкі мгр М. Красоўскі, мгр Л. Валасовіч і мгр М. Габрылеўская прыкладаюць усе намаганні, каб незразумелае і труднае стала ясным і даступным кожнаму. Цяпер тут ідуць факультатыўныя заняткі матэматычнай групы. Гэта ўжо не звычайнія вучні, а любіцелі матэматыкі, якія з'яўляюцца найлепшымі матэматыкамі ў чацвёртых класах. Яны

На рэпетыцыі вакальнага калектыву.

выбралі сабе гэты прадмет самі, праходзяць яго пашыраны і паглыблены курс пад кіраўніцтвам выдатнага методыка кіраўніка секцыі матэматыкі Акруговага метадычнага цэнтра ў Беластоку мгр-а М. Красоўскага. І заняткі тут праходзяць не так, як на звычайных уроках. Яны нагадваюць лекцыі ў вышэйшых навучальных установах. Такім чынам, ужо ў ліцеі вучні рыхтуюцца да вучобы ў вышэйшых навучальных установах, незаўажальна для саміх сябе пераадольваюць парог, які аддзяляе сярэднюю школу ад школы вышэйшай.

На ўроку геаграфіі ў геаграфічным кабіненце адзін з трэціх класаў знаёміцца з геаграфічным палажэннем і эканомікай далёкай ад нас Японіі. Настаўніца геаграфіі С. Кандрацюк падрабязна і зразумела знаёміць моладзь з таямніцамі незвычайных дасягненняў японцаў у галіне гаспадаркі і тэхнікі, паказвае на дыяграмах рост японскай эканомікі, дэманструе на здымках суднабудаўнічыя верфі, што выпускаюць найбольшыя ў свеце танкеры. І адлеглая Краіна Узыходзячага Сонца здаецца блізкай нашай суседкай, і нават іерогліфы японскага алфавіту становяцца менш загадковымі. Таксама, як перастаюць быць загадковымі колеры і знакі на геаграфічных картах, набываючы абрывы гор і далінаў, павольных нізінных рэк і замрочных трапікальных пушччаў, як і пачынаюць гаварыць захапляючыя рэчы доўгія калонкі сухіх лічбаў са статыстычных гадавікоў.

У кабіненце рускай мовы на першым плане заклік У. І. Леніна «Вучыцца, вучыцца і яшчэ раз вучыцца...», накіраваны ў першыя гады савецкай улады да камсамольскай моладзі, які не страціў і ніколі не страціць свае актуальнасці. Падручная бібліятэка, радыёпрыёмнік з праігрывацелем, камплекты пласцінак для навучання рускай мовы, табліцы, партрэты рускіх пісьменнікаў і іншыя шматлікія дапаможнікі — усё гэта скамплектавана дзялкочы старанням настаўніц мгр Л. Гайдук і мгр З. Стасевіч і належным чынам служыць справе грунтоўнага авалодання вучнямі рускай мовы. Першы клас пазнае і замацоўвае ўласцівія рускай мове словам, звароты і ўстойлівія выразы па тэме «Прырода восенню». У выніку гэтага, пад умельным кіраўніцтвам настаўніцы мгр З. Стасевіч, у вучняў атрымоўваецца замалёўка, якая трывала замацоўвае пэўную колькасць слоў і моўных структур у памяці навучэнцаў. Узровень навучання рускай мовы ў ліцеі высокі. Штогод на ваяводскай алімпіядзе рускай мовы і ведаў аб СССР вучні займаюць вядучыя месцы. З кожнага выпускса каля дзесяці абсалвентаў паступае на рускую філалогію ў вышэйшыя навучальныя ўстановы.

Мгр З. Красоўская ў сваім утульным кабіненце беларускай мо-

Вучаніцы ліцэя Вол’га Самоцік і Людміла Рыбак выступаюць на фінальнім канцэрце конкурсу «Беларуская песня — 71».

На занятках фізкультуры.

вы з вучнямі другога класа якраз разглядае камедыю В. Дуніна-Марцінкевіча «Пінская шляхта». Вучні характарызуюць дзеючыя асобы, сацыяльныя і звычаёвые прычыны канфлікту, ро-

бяць вывады. Асяроддзе беларускай шляхты, яе побыт, інтелектуальны ўзровень атрымоўваюць ўсебаковае высвятленне — перад вачамі вучняў паўстае вобраз беларускага шляхецкага заценку XIX стагоддзя. А з партрэта, што вісіць на сцяне кабінета, таямніча ўсміхаецца другакласнікам вялікі майстар камедыйнага жанру ў беларускай літаратуры В. Дунін-Марцінкевіч. Беларуская мова і літаратура — любімы прафмет вучняў ліцэя. Яны не толькі ахвотна яго вывучаюць, але некаторыя і самі працуяць пісаць. Паволі, але нястрымна павялічваецца лік людзей, жадаючых дзеянічаць на ніве роднага беларускага слова ў Народнай Польшчы.

Заняткі ў школе набліжаюцца к канцу. У кабіненце польскай мовы гурткі любіцеляў польскай паэзіі сабраўся на чарговы занятак. Члены гуртка пад наглядам настаўніцы Г. Карпок рыхтуюць паэтычны мантаж, прысвечаны гадавіне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Хоць да лістапада яшчэ далёка, але гэтая гадавіна адзначаецца ў ліцэі надзвычай урадчыста, і таму падрыхтоўка мусіць быць вельмі стараннай. У часе працы над мантажам дэкламатары карыстаюцца магнетафонам, пласцінкамі з записамі ўзору дэкламацыі, дыскутуюць над моўнай і жэставай інтэрпрэтацыяй паасобных твораў. Здаецца, што мантаж выйдзе нядрэнны.

У суседнім кабіненце пачаў рэпетыцыю шасцідзесяціасабовы жаночы хор ліцэя. Сёння ён вывучае беларускую народную песню «Ой, у полі крынічанька», запісаную выдатным беларускім савецкім фальклорыстам Рыгорам Шырмам у вёсцы Плястанікі каля Гарадка на Беласточчыне. Недзе на першым паверсе пачынае працу школьнны духавы аркестр. Ліцэй мае дасканалыя інструменты, і ахвотных іграць у аркестры многа.

Сонца хіліца к заходу. У фізкультурнай зале трэніруеца школьная баскетбольная каманда, у школьнім кааператыве дзяўчата-таргаўшчыцы падлічваюць утаргоўку і робяць заказы на наступны дзень. Паявіліся першыя ўдзельнікі бельскага беларускага хора, які ў будынку ліцэя мае сваю базу. Зазвінелі вёдры прыбіральшчыц. Працавіты дзень ліцэя канчаецца. Не ўдалося нам сказаць яшчэ і аб навучанні нямецкай і лацінскай мовы, неяк аблінулі астрономію і гігіену, не ўспомнілі заніткаў па музычнаму выхаванию. Скажам толькі, што ўсе гэтыя заняткі прыйшли нармальна, як штодзень, у спакойнай і працавітай атмасферы і спрыяльных умовах для навукі, якія мае Агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання ў Бельску.

Гарадзішча ў Гацьках адкрывае таямніцы

У розных частках Беласточчыны захаваліся па сёняшні дзень загадковыя насыпы і валы, званыя найчасцей гарадзішчамі ці замкамі. Здаўна цікавілі яны мясцовых людзей. З пакалення на пакаленне перадаваліся аповесці аб жаўнерах, якія нібыта гэтыя насыпы шапкамі насыпалі, або праваліўшыся касцёлах і царквях, або схаваных скарбах і таямнічых з'явах, якія ў самую поўнач цярпелі пакуты на гэтых скарбах. Так гавораць легенды. Рэчаіснасць жа, хоць можа і не такая рамантычная, аказваецца не менш цікавая. Як паказваюць навуковыя доследы, распачатыя на тэрыторыі Польшчы яшчэ ў мінулым стагоддзі, гэта не што іншае, як рэшткі колішніх гарадоў-умацаванняў, паходзячых у асноўным з перыяду ранняга сярэдневякоўя, гэта значыць, з часоў фарміравання і першых стагоддзіў існаванія нашай дзяржавы-насці. Многія з гэтих гарадзішчаў захавалі помнікі не заўсёды эфектныя для людзей, мала знаюемыхся на археалогіі, для археолагаў жа яны з'яўляюцца багатай кропніцай доследаў. Можна з іх вычытаць шмат цікавых дро-

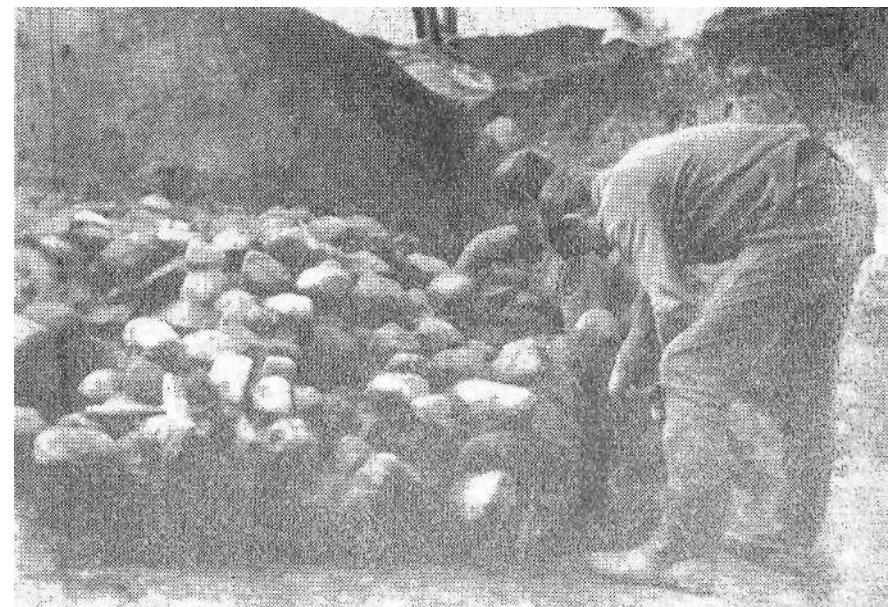

Агульны выгляд гарадзішча ад паўночнага ўсходу.

бязей, што датычаць гаспадаркі, штодзённага быту ці вераваняў плямёнаў, насяляючых нашу зямлю ў далёкім мінулым. Кожнае з гэтых плямёнаў зрабіла свой уклад у будову фундаментаў супольнай нацыянальнай культуры.

Адзін з такіх насыпаў-пагоркаў знаходзіцца ў вёсцы Гацькі ў Бельскім павеце. Ляжыць ён у шырокай даліне, убок ад дарогі на Райск, а мясцове насельніцтва ахрысціла яго «замкам». Гарадзішча было зарэгістравана ў якасці помніка ўжо некалькі дзесяткаў год таму назад. Толькі нідаўна аднак, а менавіта ў 1970 годзе, беластоцкі і варшаўскі археолагі началі весці сістэматычныя раскопкі і доследы. Хаця пакуль што гэта толькі пачаткі доследаў, вышкі былі атрыманы настолькі цікавыя, што варта падаць іх да ведама шырэйшаму колу чытачоў.

Высветлілася перш за ёсё, што пагорак у Гацьках сваю форму, а асабліва стромкі схіл, якая адрознівае яго выразна ад даволі звычайных у ваколіцы натуральных пагоркаў атрымаў у выніку доўгай дзейнасці чалавека, пачатай у далёкім мінулым, каля 2.500 гадоў таму назад. На жаль, не шмат слідоў засталося па гэтых найстарэйшых асадніках, якія выбралі гэты пагорак і бліжэйшую ваколіцу за сваю сядзібу; знішчаліся яны без цырмоній чарговымі жыхарамі падчас розных земляных работ.. На пачасце, захавалася аднак пасведчанне аб іх звычаях у выглядзе размешчанай амаль дакладна ў сярэдзіне гарадзішча ямы з незвычайнім змесцівам. Адкрыццё ямы, змяшчаючай значную колькасць пабітага глінянага посуду і касцей жывёлы не было б нічым незвычайнім, каб не некаторыя дэталі. Поспех археолага, трэба аб гэтым ведаць, залежыць не толькі, як кажуць, ад шчасця, але больш ад уважлівых назіранняў і доўгай крапатлівой працы. Дык вось, сярод кучы касцей, што знаходзіліся ў гэтай яме, прыкрытыя тоўстым пластом сырой гліны, удалося заўважыць некалькі адрэзаных канечнасцей, якія ляжалі ў такім ідэальным парадку, як быццам бы былі зложаны ў зямлю разам з ненарушаным пакрываючым іх пластом мяса. Дзіўны быў бы такі склен, дзе мясо закопывають у зямлю, а зверху на дадатак разбівають больш дзесятка посуду, а ў асноўным вялікіх місак. Таму верагодным здаецца меркаванне, слушнасць якога дазволяць праверыць далейшыя, больш дакладныя доследы, што маём мы тут дачыненне з ахвярай, зложанай на ўзгорку першымі асаднікамі невядомым багам, каб увайсці ў іх ласку. Тоё, што яе прадметам было менавіта мясо, сведчыць не толькі аб спецыяльных гастронамічных замілаваннях, прыпісваемых тымі людзьмі сваім багам, але і аб развітай жывёлагадоўлі, дасканалыя ўмовы для якой стварала вялікая даліна ракі Нарвы.

Прэparaванне кучы каменіяў над пластом цалінага насыпу.

Чарговыя жыхары, якія пасля доўгага перапынку асёлі на пагорку каля 1400 год таму назад, пакінулі ўжо больш сваіх слідоў, якія даюць уяўленне аб іх гаспадарцы, штодзённых занятках і звычаях. Вядома, што вырошчвалі яны збожжа, галоўным чынам, проса, пшаніцу і ячмень, на абвугленыя зёрны якіх мы траплялі даволі часта ў папялішчах, што засталіся ад іх хат. Елі яны ахвотна плады дзікіх раслін, аддаючы перавагу лясным арэхам (часта ўдавалася знаходзіць лупінкі ад іх). Таксама, як і ў іх папярэднікаў, вялікую ролю адыграла жывёлагадоўля; палівалі яны аднак і на дзікага звера, каб здабыць мяса, футра і інш. У сваёй штодзённай працы яны атрымлівалі не толькі неабходныя для жыцця прадукты, але выконвалі і цэлы шэраг іншых карысных хатніх заніткаў, прадукуючы розныя прадметы аbstаліўання, патрэбныя для хатнага ўжытку. Пры гэтым яны, здаецца, аддавалі перавагу некаторым галінам вытворчасці, якія былі як быццам бы своеасаблівай спецыяльнасцю пасёлка. Перш за ёсё неабходна тут звярнуць увагу на металічныя ўпрыгожванні, дэталі якіх адлівалі ў невялікіх каменных формачках. Не надзвычайнія (як на наш сённяшні густ) былі вырабы тагачасных ювеліраў, бо і съравіна была абы-якая — выключна бронза, ды і форма нескладаная. Нельга аднак забы-

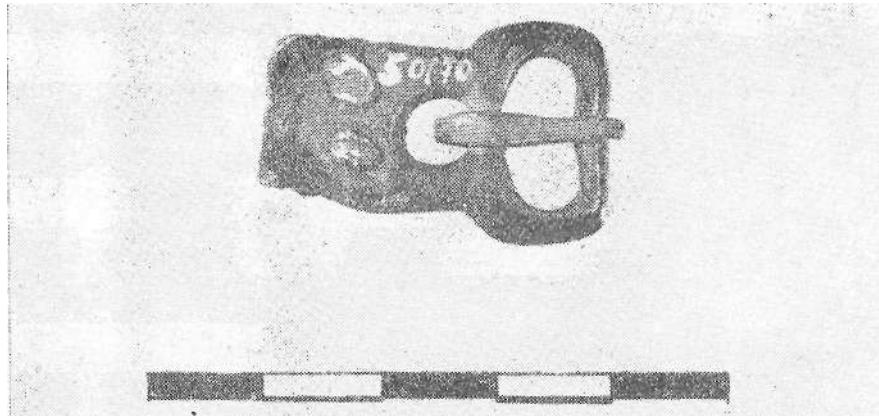
вацца, што ў гэтыя глухія, далёкія ад вялікіх шляхоў тагачаснай Еўропы куткі з цяжкасцю і вельмі позна даходзілі розныя модныя навінкі, што паўставалі ў перадавых цэнтрах культуры раёна Чорнага і Міжземнага мораў. Тым больш каштоўнай была самастойная праца тутэйшых майстроў, якія рабілі простыя, але адпаведныя да мясцовых густаў упрыгожванні і часткі волраткі як для жыхароў пасёлка, так і для бліжэйшых суседзяў, жыхароў ваколіц. Відаць, пралі яны ніткі з рознага валакна, аб чым сведчаць гліняныя праслікі, што служылі цяжарам для гліняных верацён, якімі карысталіся жанчыны, пакуль не быў адкрыты калаўрот. Археолагі прывыклі знаходзіць іх частка разам з помнікамі з розных перыядоў, аднак колькасць іх, адкрытая на ўзгорку ў Гацьках, далёка перакрочыла сярэднюю. Такім чынам, нельга выключыць, што выраб тканін, магчыма, ваўняных, быў другой спецыяльнасцю пасёлка.

Не ўсе сляды, пакінутыя даўнейшымі асаднікамі, удалося расшыфраваць таксама лёгка. Вырашэнне некаторых археалагічных загадак будзе патрабаваць далейшых дакладных доследаў. Но што ж, напрыклад, можна меркаваць аб знайдзеных у вялікай колькасці збітых брылках абвугленай кашы з проса, якія не выглядаюць, што былі рэшткамі запасаў харчавання. Вядома, што проса, таксама і ў выглядзе кашы, адыгрывала важную ролю ў вераваннях даўнейшых славян, адыгрывала яно пэўную ролю ў народных абрадах, асабліва маючых запэўніць добры ўраджай, амаль да сёняшняга дня. Дык і ці часамі гэтыя абвугленыя кавалкі не былі рэшткамі ахвяр, складаных розным паганскім багам і дэманам, якія ўзамен мелі даць добрыя плённы? Гэта выдаецца тым больш верагодным, што разам з імі знайдзены іншыя сляды бадай тых самых абрадаў у выглядзе шматлікіх дробных адламкаў касцей жывёлы, цалкам іншых чым звычайнія кухонныя адпады і маючых сляды доўгата праўбівания ў агні. Такім чынам, нельга выключыць магчымасць, што ў VI стагоддзі ўзгорак у Гацьках, будучы перш за ўсё месцам розных штодзённых заняткаў, служыў таксама і месцам, дзе адбываліся розныя паганская абраады. Пасёлак знішчыў пажар, а яго жыхары па невядомых прычинах не адбудавалі яго.

І зноў мінула некалькі соцень год, калі ў XI—XII ст. ст., гэта значыць ужо ў час развіцця нашай дзяржаўнасці, запікаўліся ўзгоркам людзі. На гэты раз выкапалі яны тут аднак сур'ёзныя земляныя работы. Падсыпалі ўзгорак і зрабілі яго больш стромкім, выкапалі равы, адным словам, зрабілі ўсё, каб узгорак стаў больш недаступным. Менавіта дзякуючы гэтым даўнейшым «інжынерскім» работам гацькаўскі ўзгорак мае сваю сучасную, вы-

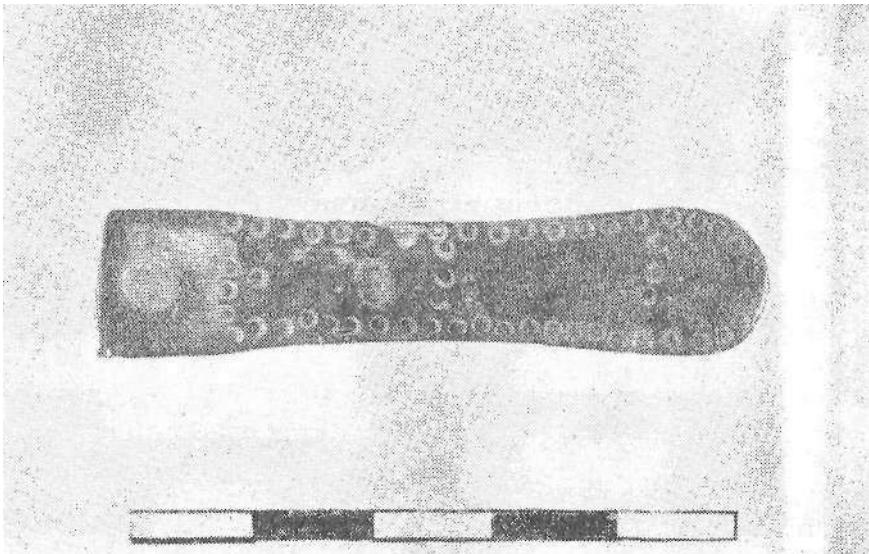
Каменная форма для адлівання металічных упрыгожванняў.

Бронзавая пражка да пояса.

разна штучную форму — стромкія, цяжка даступныя бакі і роўную верхнюю платформу. Мела яно, відаць, дзякуючы гэтаму быць месцам, дзе можна было схавацца ў выпадку небяспекі. Былі гэта аднак, здаецца, старанні непатрэбныя, бо асабліва інтэнсіўна, відаць, узгорак у гэтых мэтах не выкарыстоўваўся. Адкрытыя сляды, якія б сведчылі аб tym, што тут нехта жыў, былі на гэты раз нязначныя, уступалі яны старэйшым, аб іх мы ўжо гаварылі. Заканчвалі яны пры гэтым шматвяковую, хоць з доўгімі перыядамі цішыні, гісторыю ўзгорка ў Гацьках. Пасля, паступова і паволі заастаючы расліннасцю, ператваралася яно ў спакойнае месца лісіх гарцаў, а ўрэшце ў выган для жывёлы, ды гэтую функцыю выконвае ён і па сённяшні дзень. Дастаткова было аднак зняць толькі пласт густой муравы, і зямля пачала адкрываць свае таямніцы, з якімі мы тут у агульных рысах пастараліся пазнаёміць усіх, хто цікавіцца мінульымі дзеямі Беластоцкай зямлі.

Войцех Шыманскі

Бронзавае заканчэнне пояса.

КАЛЯДЫ

Прапанујучы чытачам «Беларускага календара» невялічкую падборку тэкстуў калядных песень, запісаных у Бельскім і Гайнайскім паветах вучнамі Агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай наўчання ў Бельску Падляскім, хочацца прыгадаць, што з'яўляючыся яны, на жаль, рэшткамі багатага ў мінульым каляднага абраду, які бытаваў сярод беларускага насельніцтва гэтых паветаў. Пачынаўся ён напярэдадні Каляд (на «куцію») і канчаўся Вадохрышчам. Асноўнай мэтай гэтага абраду з'яўляецца жаданне людзей выклікаць у наступаючым новым годзе добрае здароўе і шчасце ў жыцці гаспадара і членаў яго сям'і, высокі ўраджай на паліх і вялікі прыплод хатнай жывёлы. Гэтаму мела служыць і спецыяльная страва — куція, нарыхтаваная з неразмолатых зярніят, здобніці макам і мёдам, і сена на стале пад абрусам, якое пасля давалася жывёле, і неабмалочаны сноп збожжа, пастаўлены ў покуце хаты. Звычай калядавання з хаты ў хату з «казой» або «звяздой» і спінанне велічальных песен гаспадару, гаспадарні і дзецям мелі забяспечыць прыход жаданага і адагнца ишчасці і гора. «Каза» і «звязда» — гэта спакон веку ў славян сімвалы ўраджаю і шчасця. Калі ж прыпіснім ішчэ самыя разнастайныя варожбы ў «багаты вечар» (навагоднію поч) і матывы пажаданняў у песнях хуткага замужства для дзяўчын, стане ішчэ больш выразным змест і сэнс нашага каляднага абраду. Пры гэтым трэба падкрэсліць, што ўесь абраад, а таксама песні, жарты і скокі з ім звязаны, вабяць сваім чароўным харастром, арыгінальнасцю, здымальнасцю і tym, што мы называем сценічнасцю. І як жа добра было б, каб нашыя гурткі мастацкай самадзейнасці ўваскрэслі калядны абраад на сцэне з усім яго «тагатухамі», «нічадроўкамі», «казой» і «звяздой» і ўсім tym, у чым выразілася самабытнасць мастацтва нашага народа.

I «Гоготуха»

«Ходіла гоготуха з хаты до хаты. Прышла до одного чоловіка і зачызела гоготати: гу-гу-гу, гу-гу-гу! дайце того, што на рогу! Була такая ўстанова, што як зарэжут свыню, то голоўу клалі на печы на роговы. Чоловік той нэ зарэзаў того року свыні. На рогу печы сядіеў кот. Той чоловік даў гоготусі кота ў торбу».

Запісана ў вёсцы Рэдуты Бельскага павета ў 1960 годзе.

II Сплявецца перад Новым годам.

Ластовоныка прылетала
В окенечко загледала:
Чы е ўдома пан господар,

Чы е ўдома пані господыня?
Е ўдома пан господар,
Е і ўдома господыня —
Сыдят собіе ў концыэ стола
На іх шуба дублена.
На шубоньці кован пояс,
На поясу калітонька*),
В калітоньці по сто злоты,
По сто злоты, по чэтыры
Коледнычкам одлічылі.

Ад Сеўкі Наталлі, год 74, з вёскі Рэдуты
Бельскага павета запісала ў 1960 годзе нас-
таўніца Валянціна Бурак.

III

Ой, красна ясна в лузіе каліна,
Ой, дай Божэ, в лузіе каліна.
Шчэ краснейша Петёва жэна,
Ой, дай Божэ, Петёва жэна.
По дворту ходіт, як міесец всходіт,
Ой, дай Божэ, як міесец всходіт.
До сіені вышла, як зора зышла,
Ой, дай Божэ, як зора зышла.
До хаты вошла, панічэ сідят.
Ой, дай Божэ, панічэ сідят.
Панічэ сідят, шапочки дэржат,
Ой, дай Божэ, шапочки дэржат.
Шапочки дэржат по-пуд рукамі,
Ой, дай Божэ, по-пуд рукамі.
І пытгаються: чыя то пані?
Ой, дай Божэ, чыя то пані.
А Петя кажэ: то моя жона,
Ой, дай Божэ, то моя жона.
А моя жоночка, як паненочка,
Ой, дай Божэ, як паненочка.

Запісаў Павел Магрук у 1964 годзе ў вёсцы
Галады Бельскага павета.

IV

По столі по тэсовому, коледа.
По обrusу кружэсцовому**, коледа.
Пані Пэтрова сына повыла, коледа.

Сына повывшы, зрадовалася, коледа.
Зрадавшыся, лісты пысала, коледа.
Лісты пысала мылому слала, коледа.
Ой, бувай, бувай, мылы до дому, коледа.
Вжэ твоя мыла сына вповыла, коледа.
Ой, коб жэ я відав што тое правдоўка, коледа.
Прыпысав бы я юй тры горудці, коледа.
Пэрши горудэць — вышні-чэрэшні, коледа.
Другі горудэць — жыто-пшэнныця, коледа.
Трэці горудэць — грушкі-яблушки, коледа.
Вышні-чэрэшні час обрываты, коледа.
Жыто-пшэнныцю час пожынаты, коледа.
Грушкі-яблушки час обрываты, коледа.
Сынка Іванка час мужковаты***), коледа.

Запісаў Мікалай Іванчук у 1964 годзе ў вёс-
цы Малініці Бельскага павета ад жанчыны
векам 51 год.

V

Чэрвона рожа, Верочка тожа, коледа.
По дворцу ходыт, як месць сходыт, коледа.
Вышла до сені, сваття заселі, коледа.
Вошла до хаты, за ёю сваты, коледа.
І пытаютця: чыя то дочка, коледа.
То моя дочка, як пацёрочка, коледа.
Як пацёрочка, Верочка дочка, коледа.

Запісаў Віктар Лемеш у 1964 годзе ў вёсцы
Залешаны Гайнайскага павета.

VI

Мы з вороточок — вышніов садочок, коледа.
Ой, там Іванко садыв садочок, коледа.
Садыв садочок — всё з вышненёчк, коледа.
А в тым садочку — вышні-чэрэшні, коледа.
Вышні-чэрэшні роззываютця, коледа.
Малы пташечкі розгуляютця, коледа.
Шугі на лугі, малы пташечкі, коледа.
Нэ для вас жэ я садыв садочок, коледа.
Садыв садочок для пана отця, коледа.
Для пана отця, для пані маткі, коледа.
Для пані маткі, мніе молодому, коледа.

Запісала ў 1964 годзе Валянціна Турчынская
у вёсцы Трыгораўцы Бельскага павета.

VII

Ой, там за горою буйны ветёр вее,
 Ой, там удовонька пшэнічэньку сее.
 А як посеяла, поле стала волочыті,
 А, заволочывшы стала Бога просіті:
 Уроді мне, Божэ, пшэнічэньку яру
 Для ўдовіных діеток і на ўдовоньку саму.
 Ешчэ ўдовонька додому нэ прышла.
 А ўжэ людэ кажут: пшэнічэнька зышла.
 Ешчэ ўдовонька на порог нэ сіела,
 А ўжэ людэ кажут: пшэнічка доспела.
 В нэдіелю ждала, в понеділок ждала,
 А во второк снопов сорок пшэніці нажала.
 В сэрэду возіла, в чэтвэр молотіла.
 В пятніцу веяла, в суботу пудселяла.
 У нэдіелю продала і з хлопціма пропіла.
 Слава тобі, Божэ, што до діела довэла.

Запісаў Павел Магрук у 1964 годзе ў вёсцы Галады Бельскага павета.

VIII

Травка-муравка, чом ты не зэлёна,
 Ой, рано-рано, чом ты не зэлёна?
 Якжэ я маю зэлёною быті,
 Ой, рано-рано, зэлёною быті.
 Трэба на мэнэ тэпленького ліета,
 Ой, рано-рано, тэпленького ліета.
 Тэпленького ліета, тэпленького дожджа,
 Ой, рано-рано, тэпленького дожджа.
 А то на мэнэ снегі і морозы,
 Ой, рано-рано, снегі і морозы,
 Снегі і морозы, шчэй буйные віетры.
 Ой, рано-рано, шчэ буйные віетры.

Запісала Яўгінія Амельянюк у 1964 годзе ад жанчыны гадоў 69 у вёсцы Дзеніскі Бельскага павета.

IX

Васілёва маті пуошла тоготаті,
 А ў гэтой хаті — пірог на лопаті.
 Роді, Божэ, жыто на новое ліето,

З одного колуосочка будэ жыта буочка.
 Гу-гу-гу! Дайтэ того, што на рогу,
 Каўбаскі з ласкі, кішкі з місکі.

Запісаў Уладзімір Грыгарук у 1964 годзе ад жанчыны гадоў 60 у вёсцы Кленікі Гайнайскага павета.

*) калітонька — кашалёк на грошы.
 **) кружэццоўы обрус — абрус з мярэжкай.
 ***) мужоваті сына — жаніць сына.

—○—

* * *

На вуліцы сядзяць мужчыны. Адзін з іх злавіў хлапчука, які бегаў тут, замахнуўся, каб даць плескача:

— Чаго ты тут блытаешся пад нагамі?!

Але, убачыўшы бацьку хлопчыка, які падышоў сюды нечакана, мужчына сказаў:

— Сядай, хлопча, на маё месца. Сын такога паважанага чалавека не павінен стаяць, калі ўсе сядзяць.

* * *

Сустрэліся тры маракі. Адзін з іх, жадаючы пахваліцца перад дружбакамі, сказаў, што ў апошні час ён плаваў на такім вялікім караблі, што капитан, калі яму даводзілася аддаваць загады, ездзіў па палубе на аўтамабілі. Другі марак, махнуўшы пагардліва рукою, сказаў:

— Гэта што! А я плаваў на такім гіганце, што капитану для таго, каб аддаць распараджэнні, даводзілася лётаць над палубай на самалёце!

— Гэта ёсё ерунда, — сказаў трэці. — А я вось апошнім часам служыў на такім караблі, што шэф-повар, калі хацеў праверыць, ці зварылася бульба, вымушаны быў плаваць унутры катла, дзе яна варылася, на падводнай лодцы!

* * *

— Добры тут клімат? — спытаў прыезджы мясцовага жыхара.

— Вельмі! — адказаў той. — Уявіце сабе, што калі мяне ўпершыню прывезлі сюды, я не мог вымавіць ні слова, не меў ніводнага зуба ў роце, нават поўзаць не было сіл. А цяпер глядзіце, які я стаў здаровы!

— Надзвычайна! — усклікнуў прыезджы. — І даўно вы тут?

— Я тут нарадзіўся.

* * *

— Маня, у краме кофты прадаюць.

— А колькі яны капітуюць?

— Ды чорт іх ведае!

— О-о! Дарагавата!

* * *

Прыгожая, даўгакосая дзяўчына ходзіць з навабранцам па га-лоўнай вуліцы і пытаем яго:

— А ці пайшоў бы ты са мною на край свету?

— Абавязкова пайшоў бы, каханая, але ў восем гадзін вечара мне трэба быць у сваім падраздзяленні.

* * *

Лясик злавіў на месцы злачынства браканьера.

— Што вы тут робіце? — грозна спытаў лясик. — Вясенняе паліванне забаронена.

— Са мною здарылася бядка, — адказаў бракан'ер, — я вырашыў застрэліцца, але рука задрыжала, і шрот трапіў у качку.

У гэтым годзе ўся беларуская грамадскасць урачыста адзначае дзевяностую гадавіну з дня нараджэння сваіх вялікіх пастаў Якуба Коласа і Янкі Купалы.

У літаратуры і ў жыцці шлі яны поплеч. Такімі і прадставіў іх на карціне «Падарожжа па Дніпру» мастак З. Паўлоўскі.

Утварэнне СССР

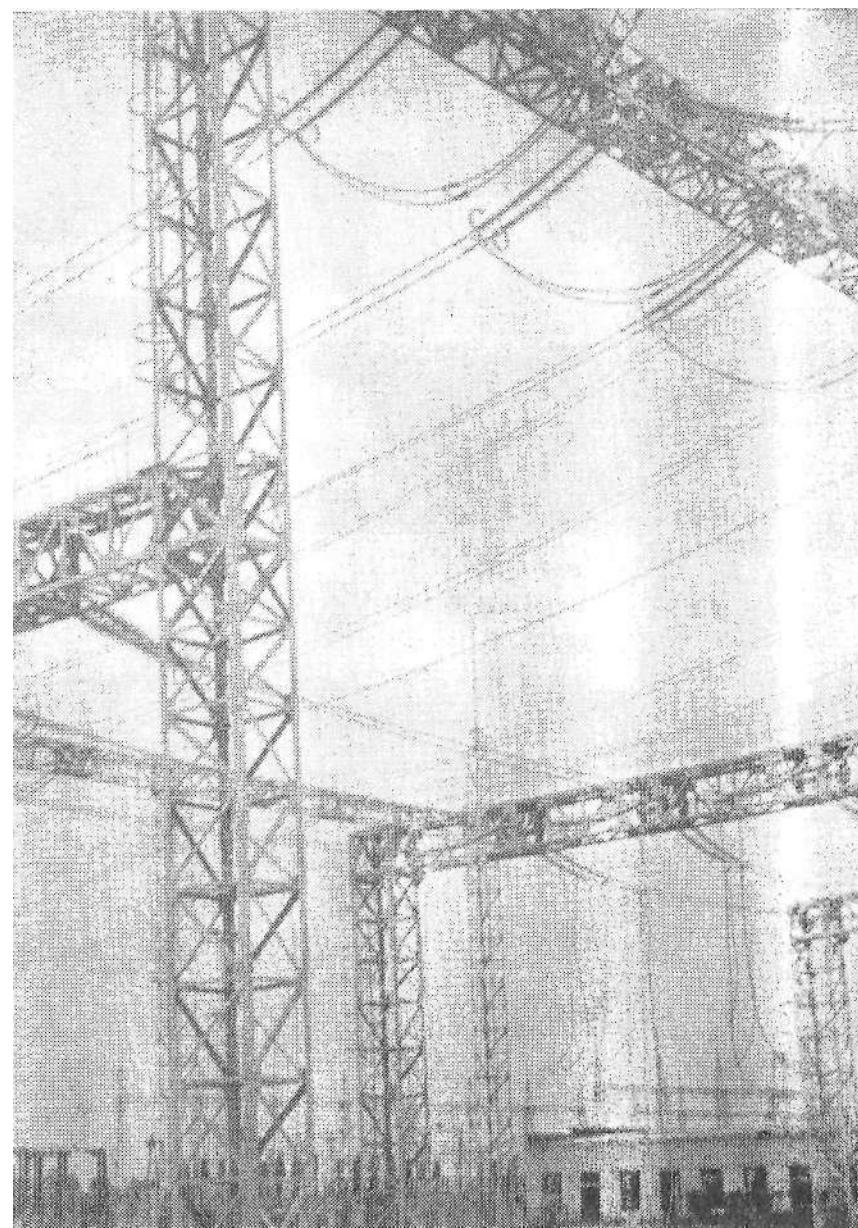
(50 ГОД ТАМУ НАЗАД)

30 студзеня 1922 года I Усесаюзны з'езд Саветаў прыняў Дэкларацыю і Даговор аб утварэнні Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Гэтым актам дэлегаты з'езда падвялі вынікі шматгадовай работы партыі па зусігаванню шматнацыйнальнай Расіі ў імя агульнай мыты — камунізма. У аснову ўтварэння СССР лягла ленінская нацыянальная палітыка Яна была таксама рашаочым фактарам сацыялістычнага будаўніцтва і магутнасці краіны Саветаў.

ЛЕНИНСКІЯ ПРЫНЦЫПЫ Ў ВЫРАШЭННІ НАЦЫЯНАЛЬНАГА ПЫТАННЯ

Нацыянальнае пытанне існуе так доўга, як доўга існуюць нацыі. У розныя перыяды гістарычнага развіцця грамадства паразнаму тлумачылася і нацыянальнае пытанне. Вырашэнне гэтага пытання ў буржуазнай сістэме феадалізму альбо капіталізму праводзілася заўсёды на карысць пануючых класаў, без увагі на нацыянальныя інтерэсы прыгнечаных. У час існавання капіталістичнай сістэмы ўлічаліся толькі нацыянальныя праблемы каланізатораў, якія часта былі шкоднымі для карэннага насельніцтва калоній. Каланізаторы ў большасці выпадкаў пасля захопу і падначалення сабе калоній няшчадна знішчалі нацыянальную культуру падначаленага народа, уводзілі свою мову ва ўсіх установах, ліквідавалі магчымасць росту нацыянальной інтелігенцыі, нацыянальной літаратуры, пісьменнасці і мастацтва. Такім чынам яны пазбаўлялі падначаленых народа асноўных элементаў нацыянальнага развіцця і даводзілі да ўпадку нацыянальнай гонарніцы, што спрыяла ліквідацыі нацыянальнасці. У сувязі з гэтым марксісты вырашэнне нацыянальнага пытання заўсёды спалучалі з пытаннем ліквідацыі эксплуататарскага ладу, які абавіраеца на падначальванне і экспраірыяццю народных мас вузкой групе пануючых класаў. У. І. Ленін, абавіраючыся на нацыянальныя ідэі К. Маркса і Ф. Энгельса, вышрацаваў на павуковых асновах праграму і палітыку рэвалюцыйнай марксістской партыі па нацыянальнаму пытанню і наказаў, што патрабаванні партыі па нацыянальнаму пытанню з'яўляюцца арганічнай часткай агульных праграмных патрабаванняў камуністычнай партыі на розных этапах развіцця рэвалюцыі.

Праграма Расійскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі, прынятая II з'езда, прадугледжвала «поўнае раўнапраўе ўсіх грамадзян, незалежна ад полу, рэлігіі, расы і нацыянальнасці,

Лукомльская ДРЭС — найбольшая ў Беларусі электрастанцыя. Магутнасць — 2 млн. 400 тыс. кіловат.

права насельніцтва атрымліваць адукцыю на роднай мове, забяспечваемае стварэннем школ за кошт дзяржавы і органаў самаўпраўлення, права кожнага грамадзяніна гаварыць на роднай мове на сходах, увядзенне роднай мовы нароўні з агульнадзяржаўнай ва ўсіх мясцовых грамадскіх і дзяржаўных установах» (гл. «Вялікая Савецкая Энцыклапедыя тыту: Нацыянальная праграма КПСС, ст. 291—293).

Ленінская праграма і палітыка па нацыянальнаму пытанню былі прадметам абміркоўкі на Паронінскай нарадзе, якая адбылася ў 1913 годзе. На гэтай нарадзе было прынята рашэнне ЦК, у якім была дадзена канкрэтызацыя патрабавання партыі па нацыянальному пытанню, прынятых II з'ездам партыі.

У прыватнасці, у рашэнні ўказваліся шляхі і методы ажыццяўлення праграмнага патрабавання аб праве нацый на самавызначэнне аж да дзяржаўнага аддзялення.

У лістападзе 1917 года савецкі ўрад апублікаваў Дэкларацыю праў народаў Расіі. У гэтай дэкларацыі былі абвешчаны: роўнасць і суверэннасць народаў Расіі, права народаў Расіі на свабоднае самавызначэнне аж да аддзялення і ўтварэння самастойнай дзяржавы, адмена ўсіх і ўсіялкіх нацыянальных і нацыянальна-рэлігійных прывілеяў і абмежаванняў, свабоднае развіццё нацыянальных меншасцей і этнаграфічных груп, насяляючых тэрыторыю Расіі. Дэкларацыя гэтая датычылася таксама да польскага насельніцтва, якое знаходзілася ў межах Расійскай імперыі, і садзейнічала аднаўленню Польскай дзяржавы.

Тэарэтычная распрацоўка праблем, звязаных з нацыянальным пытаннем, знаходзіца ў шматлікіх працах класікаў марксізма. Гэтая тэма з'яўляецца прадметам у прыватнасці наступных прац У. І. Леніна: «Крытычныя заўвагі па нацыянальному пытанню», «Аб праве нацый на самавызначэнне», «Аб нацыянальнай гордасці вялікаросаў», «Вынікі дыскусіі аб самавызначэнні» і іншых.

Адстойваючы праграмныя патрабаванні па нацыянальному пытанню, бальшэвікі змагаліся як супраць нацыяналізму, асабліва вялікіх народаў, падначальваўшых у дарэвалюцыйны перыяд многія малыя народы і шмат нацыянальных меншасцей, так і супраць нацыянальнага нігілізму, адмаўляўшага права нацый на самавызначэнне. Бальшэвікі змагаліся супраць такіх прадстаўнікоў нацыянал-шавінізму, як Пятакоў-Бухарын, якія адмаўлялі нацыянальна-вызваленчую барацьбу і права нацый на самавызначэнне. Адначасова вялася барацьба супраць буржуазнай тэорыі касмапалітызму, адкідаўшай нацыянальныя традыцыі і нацыянальны суверэнітэт, прапаведваўшай абыякавыя адносіны да нацыянальнай культуры і патрабаваўшай устанаў-

лення сусветнай «дзяржавы» і «сусветнага грамадзянства». Тэорыя касмапалітызму служыць як прыкрышце захопніцкай палітыкі імперыялістаў і «ідэйнае» абаснаванне здрады радзіме. Буржуазія шляхам эксплуатацыі сусветнага рынку зрабіла вытворчасць і спажыццё ўсіх краін «касмапалітычным» (Маркс К. і Энгельс Ф. — Маніфест камуністычнай партыі, 1952 г., ст. 36). Згодна з фармуліроўкай, прынятай у Вялікай Савецкай Энцыклапедыі, «рэакцыйная касмапалітычная ідэалогія з'яўляецца сродкам апраўдання захопніцкіх дзеянняў буржуазіі і падрывае самыя асновы патрыятызму. Яна прапаведвае абыякавасць да лесу радзімы, адмаўляе наяўнасць грамадзянскага і маральнага доўгу людзей перад сваім народам, сваёй айчынай. Касмапалітызм пропаведвае нацыянальны пігілізм і пагардлівія адносіны да нацыянальной гонасці і нацыянальнага дастоінства народаў».

Беларускія аўтагіганты (БелАЗы). Выпускае іх аўтамабільны завод у г. Жодзіне.

КРОКІ ПЯЦІГОДАК

Палітычная роўнасць народаў у першай краіне сацыялізма Савецкім Саюзе будавалася на аснове любві да радзімы, любві да народа. Сапраўднымі патрыётамі, горача любчымі сваю радзіму, свой народ, яго лепшыя дэмакратычныя і рэвалюцыйныя традыцыі, заўсёды з паважаннем адносіўшыся да іншых народаў, да іх культуры, свабоды і незалежнасці, з'яўляюща пралетарскія рэвалюцыянеры. Ім арганічна чужы касмапалітізм і раўнадушныя адносіны да лёсу сваёй радзімы. У артыкуле «Аб нацыянальнай гордасці вялікаросаў» У. І. Ленін пісаў: «Ці чужое нам, вялікарускім свядомым пралетарыям, пачуцце нацыянальнай гордасці? Зразумела, не! Мы любім сваю мову і сваю радзіму, мы больш за ўсё працуем над тым, каб яе працуўныя масы ўзняць да свядомага жыцця дэмакратаў і сацыялістаў» (Ленін У. І., творы, 4 выданне, т. 21, ст. 85).

Раўнапраёс народаў Расіі, ажыццёўленае Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыяй, было першым крокам на шляху да вырашэння нацыянальнага пытання ў новых умовах. У адпаведнасці з гэтым фарміравалася нацыянальная дзяржаўнасць народаў, вызваленых ад буржуазнага царскага прыгнёту.

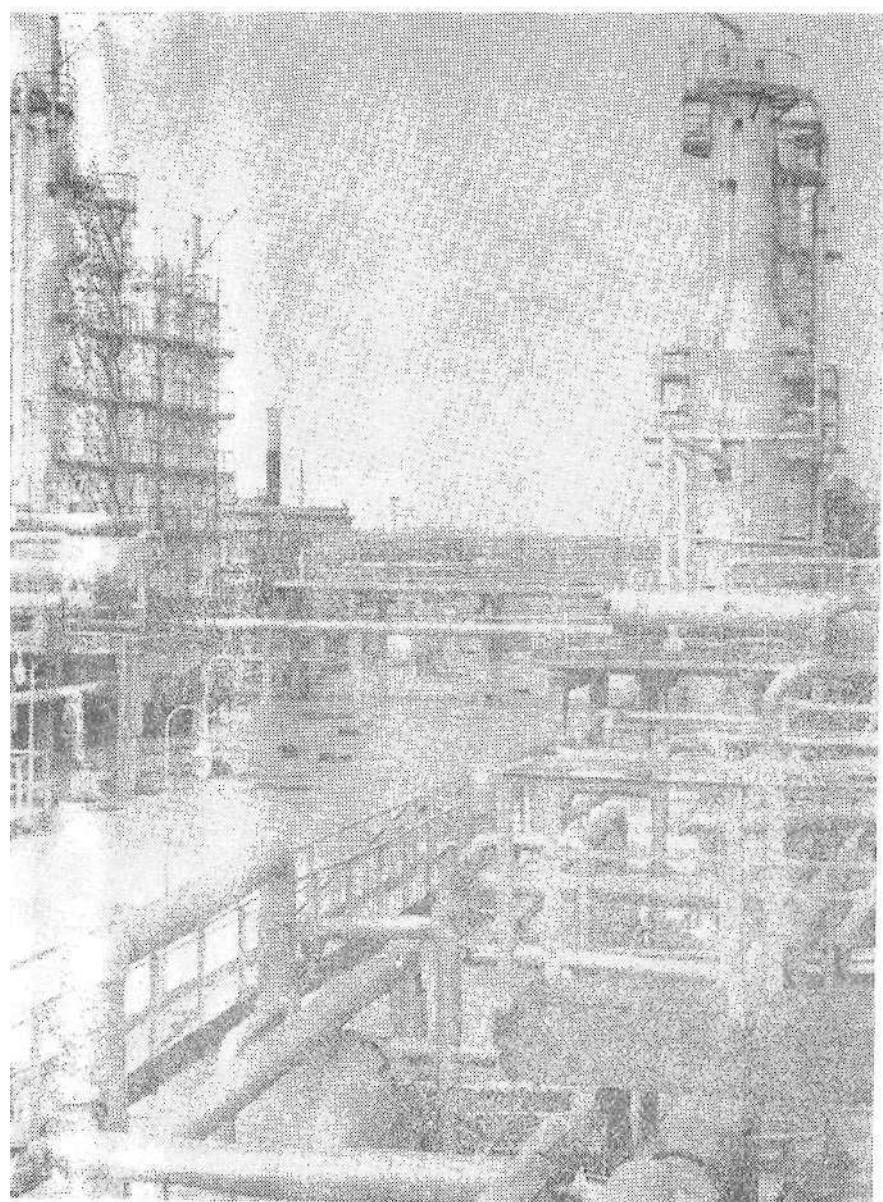
Для забеспечэння фактычнага раўнапраёя не толькі палітычнага, а таксама эканамічнага партыя камуністаш вырашыла стварыць на нацыянальных акраінах ачагі сучаснай прамысловасці, культуры, тэхнікі і навукі; фарміраваць рабочы клас і нацыянальную інтэлігенцыю з карэннага насельніцтва.

Гэтыя праграмныя палажэнні былі ў далейшым пасляхова пе-раўтвораны ў жыццё савецкай дзяржавай.

Пад кірауніцтвам КПСС быў створаны Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Прычым пры аб'яднанні рэспублік за кожнай з іх захаваліся сувярэнныя права самастойнай дзяржавы, маючай свае вышэйшыя органы ўлады, сваю тэрыторыю, сваю канстытуцыю, сваё заканадаўства.

Асноўныя прынцыпы ленінскай нацыянальнай палітыкі, ажыццёўленыя Савецкім Саюзам, запісаны ў канстытуцыи СССР, якая замацоўвае раўнапраёс і супрацоўніцтва нацый у рамках Савецкага Саюза.

Т. Галёнка

На Новаполацкім нафтаперапрацоўчым заводзе.

Да Вялікай Каstryчніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі Паўночна-Захадні край, як афіцыйна называлася Беларусь, быў адсталай агромнай ускраінай Расійскай імперыі. Памішчыкі і капиталісты, царскі ўрад не былі зацікаўлены ў развіцці прамысловасці Беларусі, выкарыстоўвалі яе як крыніцу сырэвіны і рынак збыту.

Прамысловасць дарэвалюцыйнай Беларусі — гэта некалькі соценія дробных, паўсаматужных, тэхнічна адсталых прадпрыемстваў з колькасцю 20—30 рабочых. У Беларусі, якая мае ба-гацейшыя паклады торфу, у 1913 годзе, напрыклад, яго было здабыта ўсяго толькі 14 тысяч тон. Такую колькасць торфу, а то і больш, нарыхтоўвае цяпер адзін каlgас на ўгнаенне.

Імперыялістычнай і грамадзянская войны іннеслі цяжкі ўрон народнай гаспадарцы Беларусі. Акупанты затармазілі развіццё і да таго адсталай прамысловасці. Яна давала пятую частку даваеннай прадукцыі. З 715 прадпрыемстваў, 400 былі зусім знішчаны або вывезены.

Такую спадчыну атрымала Савецкая Беларусь. Дзякуючы ге-раічнай працы беларускага народа і братнай дапамозе рускага народа ўжо да 1925 года народная гаспадарка рэспублікі не толькі дасягнула, але і пераўышла даваенны ўзровень вытворчасці.

Вялікае развіццё атрымала эканоміка Беларусі ў гады ажыццяўлення ленінскага плана індустрыялізацыі краіны. Толькі за гады першай пяцігодкі ў рэспубліцы было пабудавана звыш 500 новых прамысловых прадпрыемстваў, а таксама рэканструяваны і тэхнічна пераўзброены існуючыя прадпрыемствы. Сярод іх БелДРЭС, Гомельмаш, Магілёўскі завод штучнага валакна, Віцебская панчошна-трыкатаражная фабрыка «КІМ», Бабруйскі і Гомельскі дрэваапрацоўчыя камбінаты, Мінская, Віцебская і Магілёўская швейныя фабрыкі, Аршанскі льнокамбінат і рад іншых прадпрыемстваў.

За гады другой пяцігодкі прамысловая вытворчасць павялічылася амаль у два разы. Больш хуткімі тэмпамі развіваліся энергетыка, металаапрацоўчая, тарфянная і хімічная галіны прамысловасці.

За гады другой пяцігодкі ўвайшло ў эксплуатацыю звыш тысячы прамысловых прадпрыемстваў, сярод якіх трубаліцейны і аўтарамонтны заводы ў Магілёве, Крычаўскі цементны завод, Гомельскі шклозавод, Гомельскі тлушчавы камбінат і іншыя. Былі пабудаваны новыя электрастанцыі.

У трэцій пяцігодцы разам з ўсёй краінай Беларуская ССР уступіла ў новую паласу развіцця — завяршэнне будаўніцтва сацыялістычнага грамадства.

Аб'ём валавой прадукцыі ўсёй буйнай прамысловасці БССР у 1940 годзе павялічыўся ў параўнанні з 1913 годам больш чым у 8 разоў.

За гады даваенных пяцігодак былі створаны новыя галіны прамысловасці, якіх зусім не мела дарэвалюцыйная Беларусь: магутнае станкабудаванне і сельскагаспадарчае машынабудаванне, вытворчасць турбін, радыёапаратуры, аўтарамонтная пра-мысловасць, цементная, хімічная і іншыя галіны прамысловасці. Прамысловасць стала рашаючым фактарам у развіцці ўсіх га-лін народнай гаспадаркі Савецкай Беларусі.

Німецка-фашистская захопнікі прынеслі незлічоныя беды бе-ларускаму народу. Яны разбурылі і спалілі 209 гарадоў і раён-ных цэнтраў. Такія буйныя прамысловыя гарады, як Мінск, Ві-цебск, Гомель, былі разбураны на 80—90 працэнтаў. Былі знішчаны амаль усе прамысловыя прадпрыемствы — дзесяцічы да-ваенных пяцігодак. Па раду галін прамысловасці Беларусь была адкінута да ўзроўню 1913 года.

Здавалася, спатрэбляцца многія дзесяцігоддзі, каб з попелу і руін узімь спаленыя гарады і вёскі, адрадзіць фабрыкі і заво-ды, зноў зрабіць урадлівымі запусцелыя палі. Так яно і было б ва ўмовах капіталізму. Але ў сацыялістычным грамадстве на да-памогу братам, якія трапілі ў бяду, прыйшлі ўсе народы шмат-нацыянальнай Краіны Саветаў.

Велізарнае значэнне ў аднаўлении і развіцці народнай гаспадаркі Беларусі мела стварэнне ў рэспубліцы такіх буйных заво-даў, як аўтамабільны, трактарны, падшыпніковы, мотавеласіпед-ны, дзесяткаў іншых, буйнейшых заводаў і фабрык.

Цяпер Беларусь — гэта высокаразвітая індустрыяльная рэспубліка. Па многіх відах прадукцыі Беларусь апярэдзіла рад развітых капіталістычных краін. Так, у рэспубліцы выпускаецца грузавых аўтамабіляў больш, чым у Аўстраліі, Даніі, Швецыі; трактараў — больш, чым у Аўстрый, Швецыі, Італіі, Аўстраліі; цэглы — больш, чым у Канадзе, Аўстрый, Швецыі, Фінляндый, Аўстраліі, Японіі; абутку — больш, чым у Аўстраліі, Даніі, Швецыі, Нарвегіі, Фінляндый.

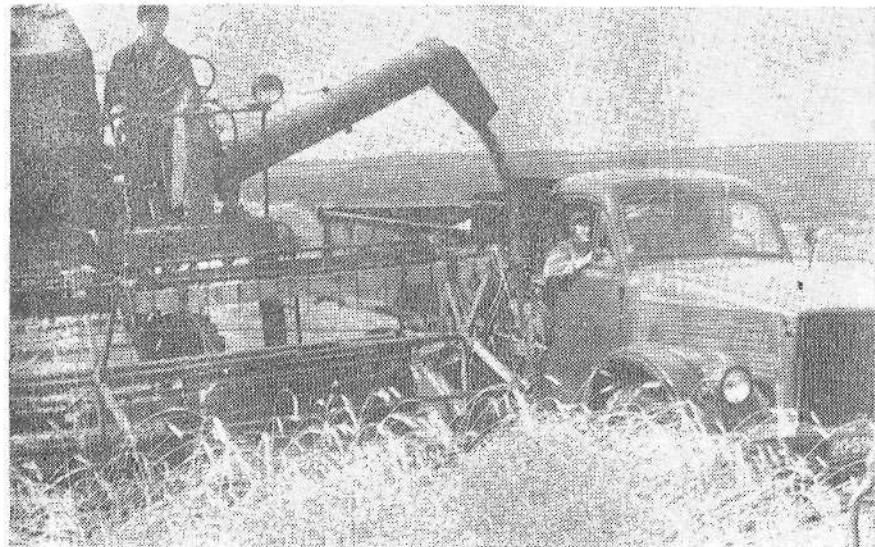
Толькі за гады сямігодкі ў рэспубліцы ўведзена ў строй каля 300 новых буйных прамысловых прадпрыемстваў, у тым ліку вядомыя ва ўсёй краіне Полацкі нафтаперапрацоўчы завод, Салігорскія калійныя камбінаты, Гродзенскі азотнатукавы завод, Мінскі маторны завод, Беларускі аўтамабільны завод (Жодзіна), Светлагорскі завод штучнага валакна, Бярозаўская ДРЭС, Баранавіцкі баваўняны камбінат і многія іншыя.

Беларусь становіцца рэспублікай вялікай хіміі. Гэтаму са-

дзейнічае наяўнасць велізарных пакладаў калійных солей Страбінскага месцанараджэння, падача па трубаправодах прыроднага газу з Украіны і нафты з усходніх раёнаў РСФСР, а таксама ўласная здабыча нафты. Акрамя таго, рэспубліка мае багатыя прыродныя запасы торфу і лесу, перапрацоўка якіх дасмагчымасць атрымліваць рад каштоўных хімічных прадуктаў.

Беларусь цяпер не толькі забяспечвае ўласныя патрэбы ў прымысловых вырабах, але і вывозіць іх у іншыя саюзныя рэспублікі і за граніцу. Беларуская ССР экспартуе аўтамабілі, трактары, металарэзныя станкі, сіласаўборачныя камбайны, матациклы, веласіпеды, падшыпнікі, мінеральныя ўгнаенні, нафтапрадукты, радыёпрыборы, тэлевізоры, швейныя машыны, аконнае шкло, цемент, фанеру, абутик, трыватах і іншыя вырабы.

«У нашых поспехах жыве і перамагае магутная сіла сацыялістычнага інтэрнацыяналізму, — сказаў з трибуны XXIV з'ез-

Уборка збожжа ў калгасе «Авангард» Гродзенскага раёна.

да КПСС І сакратар ЦК кампартыі Беларусі П. Машэраў. — Унушальны і пастаянна растучы эканамічны патэнцыянал Беларускай ССР — вынік мудрай ленінскай нацыянальнай палітыкі партыі, напружанай сацыяльна-еканамічнай і духоўнай агульнасці, вялікай дружбы народаў Савецкага Саюза».

На прыступках пяцігодак узняў беларускі народ у сям'і іншых народаў індустрыялізацыю сваёй краіны на высокі ўзровень. Аб такім ўзроўні ён не мог і марыць у мінулым.

30 ГОД ПОЛЬСКАЙ РАБОЧАЙ ПАРТЫІ

У студзені 1942 г. паўстала Польская рабочая партыя, працаўжалініца рэвалюцыйных традыцый польскага рабочага руху. Яе хрыбтом былі члены даунейшай Камуністычнай партыі Польшчы. Програма ППР прадугледжвала бескампрамісную барадзьбу з гітлераўскімі захопнікамі за незалежную дэмакратычную Польшчу. Рэалізуючы сваю прграмму, ППР арганізавала Гвардью Людовую, была стваральнікам шырокага дэмакратычнага нацыянальнага фронту ў барацьбе з акупантам. Палітычнымі органамі гэтага фронту стала Краёвая Рада Нарадовая, мясцовыя рады нарадовыя, а таксама падпольныя ўзброеныя сілы — Армія Людовая.

У сваёй ідэйна-палітычнай дзейнасці ППР абапіралася на прынцыпы цеснага саюза з СССР, маючы на думцы не толькі класавыя адносіны, але таксама беручы пад увагу дзяржаўную і нацыянальную рацыю Польшчы. Свае програмныя тэзісы аб неабходнасці цеснага саюза з СССР абапірала ППР не толькі на тым, што першая на свеце сацыялістычна дзяржава была бліжэйшым і найбольш пэўным саюзікам рэвалюцыйных сіл у Польшчы, але і на рэальнай сітуацыі, якая сведчыла, што перамога Савецкага Саюза над гітлерызмам стане рашчымым фактарам у выратаванні польскага народа ад біялагічнага знішчэння, у звароце яму незалежнасці. Канцэпцыя незалежнасці прадугледжвала не толькі грамадска-палітычныя змены, але і вырашэнне тэрытарыяльных і нацыянальных спраў. ППР выказавалася за аднаўлітую ў нацыянальных адносінах дзяржаву, свабодную ад нацыянальных непаразуменняў. Неабходна было загарантаваць Польшчу справядлівыя, гістарычна аргументаваныя граніцы, якія ахапілі б поўнасцю нацыянальную тэрыторыю, запоўнілі бяспеку і кампенсіравалі б Польшчу знішченні і злачынствы фашысцкай Германіі.

У выпіку гістарычнай перамогі Савецкай Арміі прысадзеічнічані адраджанага Войска Польскага над фашысцкімі захопнікамі былі створаны ўмовы для набудовы народнай улады ў Польшчы. Упершыню ў гісторыі польскага народа марксісцка-ленінская партыя рабочага класа і працоўных мас у адзінным фронце з іншымі дэмакратычнымі сіламі ўзяла дзяржаўную ўладу ў краіне. Хутка пачала рэалізацца программа ППР. Была праведзена сельскагаспадарчая рэформа і іншыя грамадскія пераўтварэнні. Пачалі адбудоўвацца вытворчыя сілы, якія б маглі ўзняць край

з руін і грамадской ды эканамічнай адсталасці. Былі населены і загаспадараны вернутыя землі. Нацыяналізацыя прымесловасці стала падставай перабудовы эканамічнага ладу Польшчы і пілнавага развіцця нацыянальнай гаспадаркі. У новай тэрыторыяльной форме Польшча адрадзілася як аднаўтая краіна. Канчаткова аформіліся дзяржаўныя адносіны паміж Польшчай і СССР. Падставай іх стаў дагавор, падпісаны 21 красавіка 1945 года. Стаў ён гарантый забеспячэння Польшчы перад пямецкай агрэсіяй, падставай добрасуседскага, дружалюбнага супрацоўніцтва, якое адпавядала карэнным інтэрэсам абодвух народаў.

Выконваючы сваю праграму, дэмакратычныя сілы Польшчы на чале з ППР вялі палітычную барацьбу з сіламі рэакцыйнага падполля, а таксама з легальнай апазіцыяй — Польскім странніцтвам людовых. У гэтай барацьбе перамаглі дэмакратычныя сілы. Сведчылі аб гэтым яскрава выбары ў Сейм у 1947 г. Сілы рэакцыі пацярпелі рашучае паражэнне. Народная ўлада перамагла канчатковая. У ходзе грамадска-гаспадарчых пераўтварэнняў і палітычнай барацьбы ППР ператваралася ў перадавую палітычную сілу грамадства, у партыю народа. Была яна, такім чынам, першай партыяй у дзеях польскага рабочага руху, за якой пайшла большасць народа. Аднак для поўнага аў'яднання намаганняў рабочага класа і народа неабходна было даспываючы ў ходзе рэвалюцыйных перамен арганічнае аў'яднанне двух існуючых у той час у Польшчы рабочых партый: ППР і ППС (Польскай сацыялістычнай партыі).

Гістарычны кангрэс абедзвюх рабочых партый у снежні 1948 г. ліквідаваў разлом, які існаваў некалькі дзесяткаў год у польскім рабочым руху, і стварыў умовы для далейшага ўмацавання народнай улады ў Польшчы.

Пад кіраўніцтвам Польскай аў'яднанай рабочай партыі польская грамадскасць реалізуе праграму грамадска-гаспадарчай перабудовы краіны і далейшага яе ўсебаковага развіцця.

Др Генрык Маецкі

ЯНКА КУПАЛА (1882—1942)

Праца мінскага майстра Н. Аграновіча «Я. Купала» (вышыўка).

Нарадзіўся ў сям'і арандатара ў фальварку Вязынка на Віленшчыне. Сапраўднае прозвішча пісьменніка Іван Луцэвіч. Прайшоў цяжкую школу жыцця — быў вандроўным настаўнікам, чыноўнікам, рабочым. Асабліва цяжкім быў у жыцці Купалы 1901 г. У гэтым годзе, падчас эпідэміі памерлі бацька, брат і дзве сястры паэта. У аўтабіографічных запісках Купала расказвае аб адным здарэнні, якое пакінула назаўсёды след у памяці паэта. Здарэнне было звязана з адначасовай смерцю дзвюх яго сястраў. «Брат памёр на тыдзень раней, калі я прывёз хаваць дзвюх сястраў, дык ксёндз запатрабаваў ад мяне двайную заплату за похараны. Я запратэставаў, таму, што ксёндз выконваў тыя самыя чыннасці, што і пры похаранах брата. На гэта ксёндз адказаў, што тады ён узяў аплату за адну галаву, а зараз за дзве галавы. Пасля гэтага, хача і да гэтага я не быў занадта веруючым, торг духоўніка выбіў з мяне ўсе рэшткі веры».

Пачатковыя літаратурныя спробы былі зроблены Купалам на польскай мове. Польскія вершы Купалы не прадстаўлялі аднак большай мастацкай вартасці. У 1905 годзе Купала перастае пісаць па-польску, пачынае пісаць па-беларуску. Не значыць гэта, што перастаў ён цікавіцца польскай літаратурой. Пераклаў ён на беларускую мову вялікую колькасць вершаў Міцкевіча, Сыракомлі, Канапніцкай. Можам гаварыць аб вялікім уплыве польскай літаратуры на яго беларускую творчасць. Яшчэ ў 1923 годзе, адказваючы на пытанні рускага літаратуразнаўцы Клейнборта, Купала напісаў:

«Если вы спросите, какая литература, польская или русская больше была мне по душе, то я сказал бы, что — первая. А это потому, что в польской литературе после упадка Польши больше выражалось стремлений к политическому, а иногда и социальному освобождению, нежели, как мне казалось, в русской».

Першы беларускі верш Купалы «Мужык» быў апублікаваны ў 1905 г. у мінскай газеце «Северно-западный край». Аднак росквіт творчасці Купалы звязаны з перыядам існавання «Нашай Нівы» (1906—1915). Купала на працягу некалькіх гадоў супрацоўнічаў з часопісам, а ёд 1914 года быў яго галоўным рэдактарам. Колькі ж цяжкіх хвілін прыйшлося яму перажыць, працуячы ў рэдакцыі. Пасведчаннем цяжкасцей можа быць ліст, скіраваны Купалам у канцы каstryчніка 1914 года вядомаму беларускаму дзеячу ў Пецярбургу прафесару Эпімах-Шыпілу. «Вы ўжо, паночку, не раз мяне ратавалі ў цяжкую мінуту, дык дапамажыце і цяпер. Іначай прыдзеца згінуць без часу і вырачыся ўсёй беларускай справы, якая мне цяпер стала дара-жай жыцця. Усю думку і ўсе сілы цяпер укладваю ў «Нашу Ні-

ву», каторую стараюся паставіць, па сіле магчымасці, на належную вышыню... Яшчэ і цяпер у мяне не топіца ў печы, прыходзіца калець і хварэць, бо німа за што купіць дроў. У дадатку, каб яго немач, мой кожух саўсім разваліўся і німа ў чым паказацца на вуліцы і злазіць у цэнзуру... Гэты ліст напісаны да вас заставіла мяне напраўдзе бязвыхаднае палажэнне, якое ляда дзень можа выбіць мяне зусім з жыцця».

Нягледзячы на гэтыя страшныя ўмовы, Я. Купала працаваў многа і плённа. Вынікам гэтай працы была вялікая колькасць напісанных ім твораў, як жа ўпарты мусіў ён працаваць, калі ад 1908 да 1913 г. выйшлі наступныя яго зборнікі і асобныя вялікія творы: «Жалейка» — 1908 г., «Гусляр» — 1910 г., «Адвечная песня» — 1910 г., «Шляхам жыцця» — 1913 г., «Паўлінка» — 1913 г. «Сон на кургане» — 1913 г., «Прымакі» — 1913 г., «Раскіданае гняздо» — 1913 г.

Дарэвалюцыйная творчасць Купалы звярнула на сябе ўвагу не толькі крытыкаў беларускіх, але таксама польскіх і рускіх даследчыкаў. Польскі літаратуразнаўца Вагнеровіч у часопісе «Сыват Славянскі» за 1912 год змясціў цікавы абышырны артыкул «Млада Бялорусь», у якім высока ацаніў творчасць Я. Купалы. Яго паэзія займаўся таксама вядомы рускі пісьменнік Горкі. Жывучы ў Італіі на Кіпры, чытаў ён «Нашу Ніву» і знаёміўся з вершамі Купалы. У лістах, высланых рускаму выдаўцу Чэрннову і ўкраінскому пісьменніку Кацюбінскому, Горкі хваліў Коласа і Купалу і некаторыя рысы іх паэзіі ставіў у прыклад рускім паэтам. Горкі пераклаў на рускую мову верш Купалы «А хто там ідзе» і назваў яго беларускім гімнам.

Дакастрычніцкая творчасць Купалы была верным лістрам жыцця беларускай вёскі. Усе праблемы гэтай вёскі — беззямелле, несправядлівасці ў судзе, разгул чыноўніцтва, грабежніцтва памешчыкаў, адсутнасць нацыянальнай школы, — усё гэта знайшло адлюстраванне ў творчасці Купалы.

Вялікую ўвагу прысвяціў ён беларускаму фальклору. Шукаў у ім натхнення і творчай інспірацыі. Было гэта звязана з рамантычнымі схільнасцямі, якія дайшлі да голасу ў паэмах «Магіла льва», «Бандароўна», «Курган». У паэме «Курган» паказаў Купала гордага гусляра, які з'яўляецца сімвалам непакорлівасці і непадкупнасці творчага духа, свабоды і незалежнасці сапраўднага мастацства. Маючы да выбару праўду і смерць або ману і багацце, гусляр выбірае першае. Кідае ён магнату ў твар гнеўную песню, насычаную болем і пратэстам. І з гэтай прычыны гіне.

Кастрычніцкую рэвалюцыю Купала сустрэў супяречліва. З ад-

наго боку, падтрымліваў ён салідарны парыў многанацыянальных рабочых мас Рускай імперыі, з другога боку, баяўся, каб новая ідэя аб'яднання многіх народаў у сацыялістычнай дзяржаве не была паўтарэннем старых царскіх панславістычных ідэй.

Культурная і нацыянальная палітыка, праводзімая Ленінам у першыя гады існавання СССР, пераканала Купалу ў вялікіх магчымасцях у галіне культурнага развіцця краіны. І гэта абузовіла падтрымку для новай сістэмы з боку паэта.

У савецкі перыяд Купала напісаў многія выдатныя творы. Сярод іх пачэснае месца займае зборнік «Безназоўнае» — 1925 г. У кнізе гэтай паказаў аўтар тыя працэсы, якія выступалі ў жыцці Беларусі ў перыяд рэвалюцыі, а таксама тыя настроі, якія авалодалі аўтарам у гэты перыяд. «Безназоўнае» было сур'ёзным крокам наперад таксама ў сэнсе формы. Уваходзячыя ў зборнік вершы былі насычаны высокамастацкай метафорыкай і паэтычнымі парапнаннямі высокага лёту.

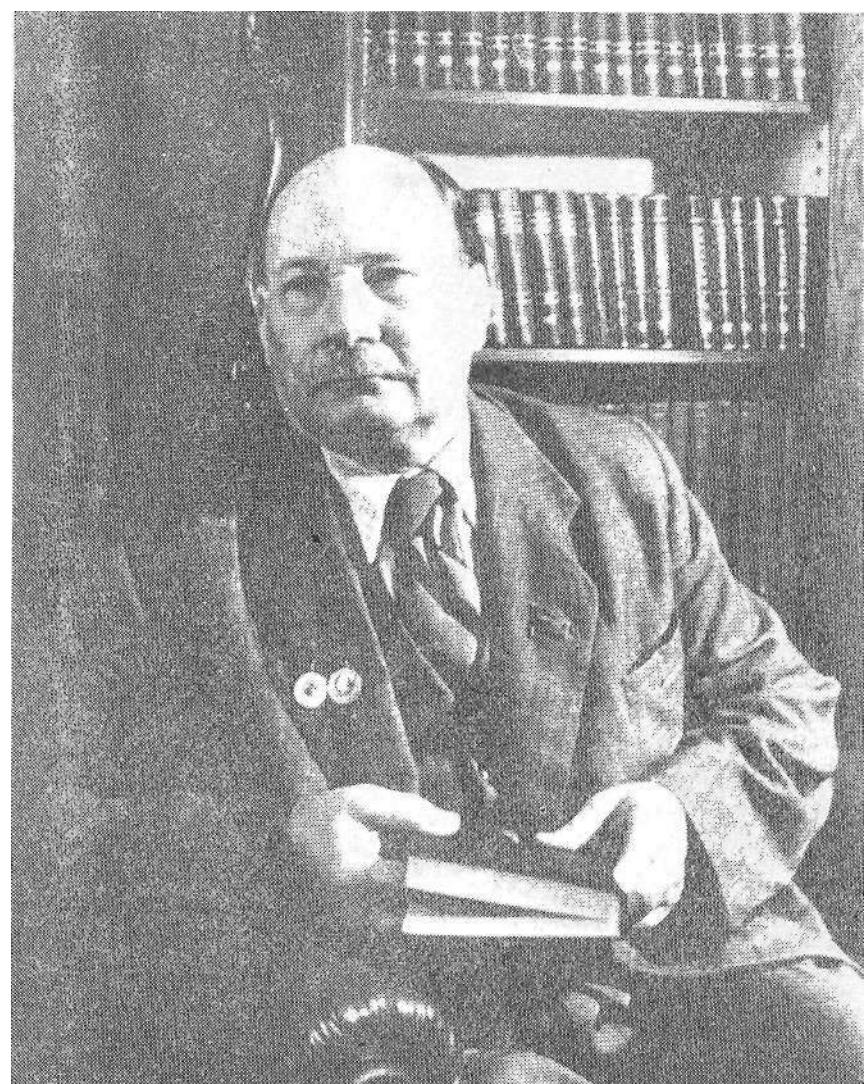
З савецкай эпохай звязаны таксама такія зборнікі Купалы, як «Над ракой Арэсай» — 1933 г., «Песня будаўніцтву» — 1936 г., «Беларусі ардэнаноснай» — 1937 г., «Ад сэрца» — 1940 г.

У зборніках гэтих стараўся Купала праспіываць пафасны гімн новым культурным і эканамічным зрухам у жыцці Беларусі.

У гады другой сусветнай вайны, калі Беларусь апынулася пад крыавай акупацыяй, Купала ўсю сваю творчасць паставіў на службу барацьбе з захопнікамі. Верый у перамогу, ведаў, што прыдзе дзень разгрому і вызвалення. Не дачакаў аднак гэтага дня. Памёр трагічнай смерцю ў Маскве 28.VI.1942г .

А. Баршчэўскі

ЯКУБ КОЛАС (1882—1956)

Быў, несумненна, найвыдатнейшым беларускім пісьменнікам. Адной з рыс яго творчасці з'яўляеца жанравы універсалізм. У яго спадчыне знаходзім вершы, вершаваныя фельетоны, апавяданні, навэлы, паэмы, сцэнічныя творы, аповесці, раманы.

Якуб Колас быў выхадцом з сялянскай сям'і. Сапраўданае яго прозвішча — Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч. Аднак у літаратуры выступаў ён пад многімі псеўданімамі. Адзін з гэтых псеўданімаў — Якуб Колас стаў другім прозвішчам пісьменніка.

Амаль усё жыццё Я. Коласа было звязана з вёскай. На яе ўзлонні праішло дзяцінства паэта, на працягу многіх гадоў працаўаў ён настаўнікам у вясковым асяроддзі, амаль уся творчасць пісьменніка звязана тэматычна з сялянскай праблематыкай. Фенаменалізм творчасці Коласа прайяўляеца і ў тым, што паўстала яна на працягу аж 50 гадоў. Палову стагоддзя ішоў ён пісьменніцкай дарогай, абсаждаючы яе ўсё новымі і новымі літаратурнымі прысадамі, паэтычнымі кветкамі, таемнымі раслінамі і зёлкамі сваіх алегорый.

Першы этап творчасці Я. Коласа звязаны з перыядам «Нашай Нівы» (1906—1915). Гэтая дэмакратычная газета стварыла пісьменніку ўмовы да распаўсюджвання ў шырокіх колах чытачоў свайго літаратурнага слова. Дагэтуль у Беларусі такіх умоў не было. У гэтым сэнсе роля «Нашай Нівы» была наватарскай і гістарычнай па свайму значэнню. Варта таксама падкрэсліць, што Колас сваімі творамі ўзбагачаў змест газеты, расшираў яе значэнне, з'ядноўваў ёй чытачоў.

Сам Колас не раз виртаўся думкамі да нашпаніўскага перыяду, бо бачыў у ім кропніцу свайго літаратурнага шляху.

Ужо ў перыяд «Нашай Нівы» Я. Колас быў шырокага вядомы не толькі як аўтар вялікай колькасці вершаў, але і як дасканалы празаік. Змясціў ён у «Нашай Ніве» значную колькасць дасканалых апавяданняў, у якіх паказаў розныя аспекты сялянскага жыцця. Паказаў ўсё: і тое, што было прыгожым і высакародным, і тое, што было благім і смешным. Асабліва востра высмеяў Колас чыноўніцтва — падпору самадзяржаўя. Самахвальства, камбінацыі, вернападданства — вось рысы чыноўнікаў, якіх паддаў аўтар сатырычнай ілюстрацыі ў сваіх апавяданнях.

У дарэвалюцыйны перыяд распачаў Колас таксама цыкл алегарычных апавяданняў. Цыкл гэты вышоў пасля рэвалюцыі ў асобнай кніжцы пад загалоўкам «Казкі жыцця». Алегорыя была для Коласа формай філософскага раздуму над жыццём, раздуму глубокага і эмацыйнальнага. «Казкі жыцця» да сёння не страцілі сваёй актуальнасці.

Яшчэ да рэвалюцыі Колас распачаў працу над вялікімі паэма-

мі «Новая зямля» і «Сымон Музыка». Над творамі гэтымі працаўаў Колас і ў перыяд рэвалюцыі. «Новая зямля» была завершана і вышла ў друку ў 1923 годзе. Паэма адразу заявала чытачоў. Стала яна найвыдатнейшым беларускім творам аб «землі і волі». Колас адступіў у гэтым творы ад традыцыйнай трактоўкі беларускага селяніна. Усе беларускія паэты XIX і пачатку XX ст. лілі слёзы над мужыком. Спачувалі яму і літаваліся над ім, звярталіся да бога і багатых гэтай зямлі, просічы ў іх прыхильнасці і апекі над забітым беларускім селянінам. У творчасці гэтых пісьменнікаў селянін быў забітай, цёмнай, прымітыўнай, заслугоўваючай спачування істотай. Колас адступіў ад такога спосабу прадстаўлення селяніна. Паказаў ён у «Новай зямлі» поўнакроўных беларускіх сялян, паказаў захапляючы абсяг іх дум, мараў, паказаў размах іх стваральнай працы, паказаў іх насладоўнасць і ўпартасць у маршы да вызначаных мэт. Словам, герой Коласа гэта не ахвяры, але гаспадары, уладальнікі планеты, соль зямлі.

У поўнай гармоніі з унутраным хараством коласаўскіх герояў застаецца і прадстаўленне ў паэме прыроды. Колькі ж у ёй каларытнасці, сакавітасці, свежасці, прыгажосці. Значыць, для Коласа Беларусь дарагая не таму, што яна ўбогая і бязвольная, але таму, што ў ёй так многа прыгожага, актыўнага і разумнага. Сваёй паэмай пісьменнік адкрываў очы чытачу на свой народ і на сваю прыроду, актыўізаваў людзей, заахвочваў іх верыць у свае сілы, у свае здольнасці і сваю будучыню.

Нездарма некаторыя з крытыкаў гавораць, што «Новая зямля» мела для нашай літаратуры такое значэнне, як «Пан Тадэуш» для літаратуры польскай.

«Сымон Музыка», другі фундаментальны твор Коласа, выйшаў у свет у 1925 годзе. Напісаны ён у іншым, чым «Новая зямля» стылі. «Сымон Музыка» — твор рамантычны, тады як «Новая зямля» з'яўляеца творам крытычнага рэалізму. «Сымон Музыка» — гэта творчы маніфест пісьменніка. Незалежнасць мастацтва ад багацця і палітыкі з'яўляеца галоўным дэвізам твора. Смеласць, бунтарнасць, непадкупнасць, шчырасць начуціці — гэта рысы хараクтару галоўнага героя паэмы, Сымона, які слухае толькі голасу роднай зямлі і голасу свабоды.

Многа гадоў свайго жыцця прысвяціў Колас трэлогіі «На ростанях». Твор гэты не пазбаўлены аўтабіографічных элементаў. Героем рамана з'яўляеца настаўнік Андрэй Лабановіч, які на працягу многіх гадоў адкуке сялянскіх дзяцей у розных мясцоўласцях Палесся. Апрача галоўнага героя, сустракаем у творы вялікую і разнародную галерэю персанажаў: чыноўнікі, духа-

венства, настаўнікі, сяляне, дзецы. Ніямала ў творы карцін, прадстаўляючых народны побыт і звычаёвасць. «На ростанях» гэта не толькі мастацкая карціна, але і даследаванне этнаграфічнага тыпу.

У савецкі перыяд напісаў Колас аповесць «На прасторах жыцця». У кнізе паказаны пераўтварэнні ў беларускай вёсцы і імкненне вясковай моладзі да навукі. Героі аповесці гэтая юнакі і дзяўчата, якія ведаюць, што перабудаваць рэчаіснасць, палепшыць жыццё, ліквідаваць адсталасць вёскі можна ўпартай працай і асветай.

У сваёй творчасці адклікаўся Колас і да барацьбы беларускага народа ў перыяд рэвалюцыі. Гэтую праблему паказаў ён у абышырнай аповесці «Дрыгва».

У перыяд другой сусветнай вайны і ў першыя пасляваенныя гады Колас стварыў вялікую колькасць вершаў, прысвечаных герайчнай барацьбе беларускага народа з татарашчынай XX ст — гітлераўскім нашэсцем. Верши гэтых насычаны наўмынным падфасам, гарачай верай у перамогу.

Ужо з прыведзеных фактаў бачым, што творчасць Коласа была з'явай багатай, усебаковай, змястоўнай. У гэтай творчасці знаходзім і боль, і сумненіе, і расчараванні, і радасць, і гордасць. Словам, усё тое, з чым сустракаецца кожны чалавек у сваім жыцці, з чым сустрэўся ўесь беларускі народ.

Якраз у гэтай вернасці ў адносінах да жыцця заключаецца галоўная вартасць паэзіі і прозы Коласа.

А. Барычэўскі

Мінск, 12.XII.1915 г.

Vladičaia Galubok
(1882—1937)

Пісьменнік нарадзіўся ў сям'і чыгуначніка на станцыі Леснаі, недалёка Баранавіч. Умовы жыцця сям'і былі далёкімі ад дабрабыту. Нягледзячы на матэрыяльныя нястачы, бацька прагнунуў вучыць свайго сына. Будучы пісьменнік закончыў прыхадскую і гарадскую школы ў Мінску. Адукацыя была невысокай і «папасць у чыноўнікі» Галубку не ўдалося. Не маючы пятнаццаці год, вымушаны быў заніцца цяжкай фізічнай працай. Вытружаў з вагонаў дровы, быў прыказчыкам, працаваў слёсарам у мінскім дэпо.

Літаратурную творчасць распачаў Галубок у першыя гады існавання «Нашай Нівы». Ужо ў 1908 годзе паявіліся ў часопісе яго першыя апавяданні і вершы. Творчасць Галубка была сугучнай усёй нашаніўскай літаратурнай плыні. Асуджэнне існуючай рэчаіснасці, надзея на адраджэнне нацыянальнага і грамадскага жыцця краіны — былі найболыні істотнымі кірункамі яго творчасці.

У 1913 годзе выдаў Галубок зборнік прозы «Апавяданні». Творамі змешчанымі ў зборніку, Галубок даказаў, што з'яўляеца добрым назіральнікам і ўмее літаратурна асэнсоўваць факты і з'явы, пачэрпнутыя з жыцця.

Другой стыхіяй жыцца Галубка стаў тэатр. Ужо ў дарэвалюцыйны перыяд прымаў ён актыўны ўдзел у аматарскім драматычным руху. У гэтай галіне — у галіне драматургіі найбуйней развіўся талент Галубка. Напярэдадні рэвалюцыі напісаў ён і выдаў п'есу «Пісаравы імяніны», якая была паставлена на сцене Беларускім таварыствам драмы і камедыі ў 1917 годзе.

У пазнейшыя гады Галубок стварыў такія сцэнічныя творы, як «Суд», «Апошняе спатканне», «Бязвінная кроў», «Ганка», «Пан Сырынта», «Госць з катаргі», «Плытагоны», «Пінская мадонна».

Сапраўдны росквіт творчасці Галубка звязаны з савецкай эпохай. Працаўаў ён у міністэрстве асьветы БССР, аднак усю свою энергію скіраваў на развіццё тэатра.

Ідучы па слядах вядомага дарэвалюцыйнага беларускага тэатральнага дзеяча Ігната Буйніцкага, які на працягу многіх год быў кірауніком вандроўнага тэатра, у 1920 годзе арганізаваў Галубок вандроўны тэатр. У пазнейшыя гады быў ён названы трэцім беларускім дзяржаўным тэатрам. У гэтым тэатры спаўняў Галубок ролю дырэктара, акцёра, рэжысёра, мастака і, зразумела, аўтара большасці п'ес.

У «Пісаравых імянінах» і «Судзе» паказаў Галубок жыццё рускага чыноўніцтва. Аўтар высмаяў прывычкі, звычаёвасць і практикі гэтага грамадскага слоя. Хабарніцтва, надхалімства, самахальства і, перш за ёсё, зацяжное п'янства — любімая заняткі рускай «інтэлігенцыі». Усё гэта стала прадметам сатырычнай ілюстрацыі творчасці Галубка.

Пры гэтым аднак паказаў Галубок простых, шчырых, сардечных людзей, выхадцаў з сялянскага асяроддзя, якія звязвалі ўсе свае надзеі і мары толькі з добрасумленай працай.

П'есы Галубка цешыліся велізарнай папулярнасцю амаль ва ўсёй краіне. Ставіліся яны аматарскім і прафесіянальнымі тэатрамі як у Савецкай, так і ў Заходній Беларусі.

Папулярны Галубок да сёння. Многія беларускія мастацкія калектывы Беласточчыны ставілі і ставяць п'есы Галубка, што з'яўляецца лішнім доказам папулярнасці яго драматургіі.

П'есы Галубка напісаны цікавай беларускай мовай, многа ў іх дасканалых жывых дыялагаў, нечаканых канфліктаў і рэзкіх пераходаў ад адной да другой сітуацыі.

За вялікія заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва і драматургіі ў 1930 годзе было прысвоена Галубку званне народнага артыста рэспублікі.

У 1937 годзе Галубок стаў ахвярай культу асобы.

Зараз пісьменнік рэабілітаваны.

А. Барычэўскі

Браніслаў Тарашкевіч

(30 ГОД З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ)

Нарадзіўся 20 студзеня 1892 г. у засценку Мацюлішкі на Віленшчыне. Пачатковую адукацыю здабываў у бліzkім мястэчку Лаварышкі. Восенню 1906 г. стаў вучнем трэцяга класа Другой віленскай гімназіі. У 1911 г. пасля паспяховага заканчэння віленскай гімназіі Тарашкевіч адправіўся ў Пецярбург. Ён наступіў на гісторыка-філалагічны факультэт Пецярбургскага універсітета.

У першы год навучання Браніслава Тарашкевіча ва універ-

тэце ўзнік «Беларускі навукова-літаратурны гурткі». Тарашкевіч з самага пачатку актыўна ўключыўся ў работу гуртка. Удзельнічаў ён таксама ў беларуска-літоўскім хоры і ў драмагуртку.

Пасля заканчэння універсітэта ў 1916 г. Тарашкевіч застасцца пры кафедры рускай літаратуры. У 1917 г. ён працуе прыватдацэнтам грэчаскай і лацінскай моў. У вольны час піша граматыку беларускай мовы. У аснову беларускага правапісу Тарашкевіч паклаў фанстыка-марфалагічны прыпісып. Граматыка Тарашкевіча складалася з пяці невялікіх раздзелаў і была прыстасавана перш за ўсё да практычнага карыстання ў школе. «Беларуская граматыка» Тарашкевіча ўбачыла свет у 1918 г. Наколькі добра была выканана першая работа ў галіне беларускай лінгвістыкі, сведчыць той факт, што правапіс, унармаваны Тарашкевічам, ляжыць у аснове правапісных норм беларускай літаратурнай мовы аж да сёння.

У 1918 г. Тарашкевіч вяртаецца на бацькаўшчыну. У 1919 г. у час існавання Літоўска-Беларускай савецкай рэспублікі ён актыўна ўзяўся за адкрыццё школ для працоўных. Яго граматыка становіцца першай важнай цаглінай у падмурак беларускай школы. Тарашкевіч едзе на павятовыя з'езды настаўнікаў, выступае з заклікам арганізоўваць працоўную школу на роднай мове. Ён дзейсна працуе таксама ў заснаваным у 1918 г. у Вільні Беларускім навуковым таварыствам. Тарашкевіч становіцца на чале ўтворанай у 1919 г. Віленскай беларускай гімназіі, якая з часам зрабілася ў пэўным сэнсе кузняй кадраў вызваленчага і культурнага руху ў Заходній Беларусі.

Пасля выбараў у Сейм у лістападзе 1922 г. 12 паслоў заходне-беларускіх працоўных утварылі Беларускі пасольскі клуб, на чале якога стаў самы малады сярод беларускіх паслоў Браніслаў Тарашкевіч. Яго кіпучай энергіі, палітычнаму тэмпераменту, глыбіні адданасці народным інтэрэсам была аддадзена перавага.

Ад пачатку сваёй палітычнай дзейнасці Тарашкевіч верыў, што шляхам націску левых партый у Сейме можна будзе прымусіць урад выкананць перад працоўнымі абязначанне забяспечыць іх права, задаволіць патрэбы. У сваёй першай прамове ў Сейме ён яшчэ спасылаецца на маральнае права, «якое носіць народ у сваім сэрцы», грашыць ілюзіямі чычырага дэмакрата, выхаванага на класічнай рамантычнай паэзіі. Аднак ужо публіцыстычная спадчына Тарашкевіча 1923—1924 г.г. дазваляе выразна прасачыць дыялектыку развіцця яго палітычнага светапогляду, які аформіцца ў наступныя гады, калі Тарашкевіч канчатковая прыйдзе да перакананняў рэвалюцыянера-марксіста.

У 1924 г. Тарашкевіч часцей, чым у папярэднія гады, ездзіць па гарадах, мястэчках і вёсках Заходній Беларусі, выступае перад працоўнымі са страваздачамі аб дзейнасці беларускага прадстаўніцтва ў Сейме. Пільна прыглядзеца ён да жыцця, прыслухаўваецца да думак і настроюў розных слоў народу.

У чэрвені 1925 г. у Беларускім пасольскім клубе адбыўся раскол. Левае крыло яго (Сымон Рак-Міхайлоўскі, Пётр Мятла, Павел Валошын) на чале з Тарашкевічам заснавала асобны пасольскі клуб Беларускай сялянска-работніцкай грамады. Вельмі дзейсную падтрымку грамадаўскі клуб з часу свайго заснавання адчуў з боку КПП і КПЗБ. Ужо ў чэрвені 1925 г. камуністычна пасольская фракцыя, НПХ і грамадоўцы ідуць у Сейм адзінным блокам.

У праграме Грамады, складзенай у сваёй аснове Тарашкевічам, перш за ўсё былі акрэслены агульныя нацыянальна-вызваленчыя мэты і задачы. Грамада зыходзіць з самавызначэння народу. Праграма падкрэслівала, што «толькі сялянска-рабочы ўрад можа даць народам свабоду, сялянам зямлю, рабочым работу, перабудаваць увесь дзяржаўны і грамадскі лад».

Адразу пасля прыняцця праграмы Грамады старшыня яе Тарашкевіч піша «Інструкцыю аб тым, як тварыць арганізацыі Беларускай сялянска-работніцкай грамады на месцах». Тарашкевіч не накідаваў катэгарычных гатовых рэцэптаў. Увогуле ўвесь дух гэтага цікавага дакумента эпохі ва ўстаноўцы на калектыўную палітычную творчасць.

Улетку 1926 г. пачынаецца імклівы рост гурткоў Грамады. У ліпені Грамада налічвала толькі 122 гурткі, якія аб'ядноўвалі больш 3 тысяч членаў. У жніўні ў ёй згуртавалася ўжо 12500 членаў. У верасні тысяча грамадаўскіх гурткоў налічвала ў сваіх радах 30 тысяч членаў. У лістападзе Грамада арганізацыяна аб'ядноўвала 62 тысячи чалавек у 1658 гуртках.

У гэты час (ліпень—лістапад) Тарашкевіч толькі адзін раз выступаў у Сейме, каб даць адказ рэакцыі, яе зласлівым паклёнам на Грамаду. Асноўны час Тарашкевіч аддаваў на кіраўніцтва партыйным штабам Грамады, на пасездкі на краю са страваздачнымі дакладамі, на арганізацыю мас у маштабе паветаў.

У ноц з 14 на 15 студзеня 1927 г. паліцыя правяляла масавыя арышты грамадаўцаў, скапіла яна ўсіх кіраўнікоў Грамады, павятовы актыў і найбольш дзейных дзейных актыўістуў мясцовых гурткоў.

За два месяцы да арышту Тарашкевіч у сваёй апопняй прамове ў Сейме выказаў глыбокую ўпэўненасць, што ў выпадку рэпрэсій супраць Грамады, працоўныя Заходній Беларусі і салі-

дарныя з імі працоўныя Польшчы дадуць належны адпор пла-
нам рэакцыі. Падзеі паказалі, што вера гэта не была беспадстаў-
най. І не толькі працоўныя Польшчы і Беларусі, а ўесь пра-
грэсіўны свет сказаў сваё рашучае слова ў абарону Грамады.

Цэлы год цягнулася падрыхтоўка судовай расправы над Гра-
мадой, а калі яна пачалася (23 лютага 1928 г.), баранілі Грамаду
лепшыя адвакацкія сілы Польшчы. Гэта быў першы вялікі па-
літычны працэс у санацыйнай Польшчы, і да ходу яго прыслу-
хоўваўся ўесь свет. Па 12 год зняволення чатыром членам ЦК
Грамады — Тарашкевічу, Рак-Міхайлоўску, Мятле, Валошы-
ну, ад 3 да 8 год — супрацоўнікам Цэнтральнага сакратарыята,
членам павятовага актыву — такім быў прысуд буржуазнага
суда. Не затрымліваючы ні дня ў Вільні, засуджаных разасла-
лі па розных астрогах. Тарашкевіч быў выслан у Грудзёндз.

У астрозе Тарашкевіч вёў сябе як непахісны барацьбіт. І тут
ён заставаўся духоўным магнітам, які прыцягваў да сябе лю-
дзей сваёй крыштальнай яснасцю думак, цэльнасцю натуры, вы-
сокай адукаванасцю і бязмежнай адданасцю справе народнага
вызвалення.

24 ліпеня 1930 года з'яўляецца спецыяльны рэскрыпт презі-
дента аб часовым звальненні з турмы Тарашкевіча. Замену бі-
зуна на пернік Тарашкевіч сустрэў адмовай пакінуць турму. Яго
высялілі сілай. Датэрміновае звальненне было манеўрам, разлі-
чаным на падман мас, на сейнне ілюзіі аб «супрацоўніцтве» з
санацый. У лютым 1931 г. Тарашкевіч зноў быў арыштаваны.
Увесень 1933 г. Тарашкевічу ўдалося вырвавацца з турмы. Па
дамоўленасці паміж польскім і савецкім урадамі ў парадку аб-
мену палітзняволенымі ён выехаў у СССР. Са снежня яго на-
значаюць загадчыкам аддзела Польшчы і Прыбалтыкі ў Між-
народным аграрным інстытуце ў Москве. З уласцівым яму за-
палам ён аддаецца навуковай працы.

7 мая 1937 г. Тарашкевіч быў беспадстаўна арыштаваны і хут-
ка загінуў ахвярай грубага парушэння рэвалюцыйнай законна-
сці.

МАКСІМ ТАНК

(НАР. У 1912 г.)

З'яўляецца найвыдатнейшым сучасным беларускім паэтам.
Нарадзіўся ў вёсцы Пількоўшчына на Маладзеччыне. У перыяд
І сусветнай вайны бацька паэта эвакуіраваўся ў Москву, дзе ма-
лы Максім вучыўся ў пачатковай школе. У 1922 годзе сям'я
вярнулася ў родную вёску, якая апынулася ў межах Польшчы.
Тут Танк скончыў пачатковую школу і распачаў навуку ў бела-
рускай гімназіі ў Радашковічах, а пасля ў Віленскай прыватнай
гімназіі. З гэтай апошняй быў Танк выключаны за ўдзел у дэ-
манстрацыі студэнцкай і школьнай моладзі.

У 1927 годзе М. Танк уступіў у рады камсамола Заходній Бе-
ларусі і ўключыўся ў падпольную дзейнасць. У 1931 годзе быў
ён арыштаваны, аднак суд звольніў яго за парукаі і аддаў пад
нагляд паліцыі. Пасля гэтага Танк не толькі не спыніў сваёй рэ-
валюцыйнай дзейнасці, але паглыбіў яе. Пачаў ён працаваць ін-
структарам ЦК камсамола Заходній Беларусі і добра пазнаёміў-
ся з народным жыццём, з няправіццю беларускіх сялян да існу-
ючай сістэмы, з іх гатоўнасцю да барацьбы.

У 1933 годзе паліцыя трапіла на след М. Танка. Зноў насту-
піў арышт. Суд прыгаварыў яго да шасці гадоў турэмнага зня-
волення. Пры дапамозе сяброў і партыі ўдалося скіраваць спра-
ву на апеляцыйны перагляд. Апеляцыйны суд засудзіў паэта
на два гады ўмоўнага зняволення і на восем гадоў пазбаўлення
грамадскіх правоў.

Танк у далейшым супрацоўнічаў з камуністычным рухам, ад-
нак супрацоўніцтва гэтае мела перш за ўсё літаратурны харак-
тар.

Як паэт Максім Танк дэбютаваў у 1931 годзе. У гэтым годзе
змясціў ён у падпольным беларускім часопісе «Пralom» першы
верш «Песня». Ад гэтага моманту яго вершы ўсё часцей пачы-
наюць паяўляцца ў беларускіх легальных і нелегальных перыё-
дыках. Выступаў паэт пад псеўданімам Максім Танк (сапраўд-

нае прозвішча Яўген Скурко). Асабліва вялікую літаратурную актыўнасць прайяўляе Танк пасля выхаду з турмы ў 1933 годзе.

У 1936 годзе пры дапамозе падпольнага рэвалюцыйнага руху вышаў у свет першы яго зборнік «На этапах». Зборнік адразу быў канфіскаваны цэнзурай, аднак пэўная частка экземпляраў папала ў рукі чытачоў. За гэты зборнік паэт заплатіў шасцімесячным турэмным зняволеннем. Аднак нішто ўжо не было ў стаНЕ спыніць бурлівага бегу паэтычнай Танкаўскай стыхіі. У 1937 годзе выйшла з друку яго паэма «Нарач», якую сустрэў такі са-мы лёс, як і зборнік «На этапах». У паэме паказаў паэт барацьбу нарачанскіх рыбакоў за свабодную лоўлю рыбы ў возеры. Апрача апісання ў рэвалюцыйнага руху, у «Нарачы» знаходзім цудоўныя прыродаапісальныя карціны.

У тым жа 1937 годзе выйшла ў свет наступная паэма «Журавінавы цвет». У гэтым творы заняўся паэт паказам бытавога аспекту жыцця беларускага селяніна. Дамінаваў у ёй не паказ грамадскіх і палітычных канфліктаў, а толькі пеіхалагічны аналіз рознародных сялянскіх персанажаў. Адной з галоўных проблем у паэме з'яўляецца каҳанне.

У 1938 годзе выдаў М. Танк трэцюю паэму «Кастусь Каліноўскі». Заняўся паказам гісторычнага мінулага. На фоне гісторычнага пералому феадалізму і капіталізму паказаў ён постаць вялікага барацьбіта за зямлю і волю для селяніна — Кастуся Каліноўскага. Да паэмі гэтыя нельга аднак прылажыць «гісторычнай» меркі, бо знаходзім у ёй нямала легендарнага і казачнага. Такім чынам, у паэме Танк набліжаецца да рамантычнай трактоўкі мінулага.

Другі зборнік вершаў М. Танка «Пад мачтай» вышаў з друку, як і «Кастусь Каліноўскі», у 1938 годзе.

У зборніку гэтым рэвалюцыйныя матывы зыходзяць на другі план. Першую скрынку іграюць у ім прырода — апісальныя матывы. Нямала аднак у ім вобразаў народнага жыцця. Вершы, змешчаныя ў гэтым зборніку, былі сур'ёзным крокам наперад у сэнсе формы і канструкцыі.

У давераснёўскай творчасці М. Танка знаходзім яшчэ фальклорную паэму «Сказ пра Валя» і няскончаную паэму «Сілаш Істома». Гэты апошні твор з'яўляецца доказам, што М. Танку было пад сілу мадэрністычнага наватарства.

У верасні 1939 года наступіла ўз'яднанне Савецкай і Заходній Беларусі. Танк прывітаў гэты факт вершам «Здарова, таварышы». У кароткі перыяд ад 1939 года да чэрвеня 1941 года напісаў Танк сотні вершаў, прысвечаных жыццю ўз'яднанай Беларусі.

Напад гітлераўскай Германіі на СССР застаяў М. Танка ў Беластоку. Апошнім цягніком удалося яму выехаць з сям'ёй на ўсход. Прабываў ён у Саратаўскай вобласці, пасля пачаў працаўцаў у франтавой газете «За Савецкую Беларусь». Супрацоўнічалі таксама з газетай «Раздавім фашистскую гадзіну». Пісаў М. Танк не толькі вершы, але і апавяданні, і сатырычныя байкі, і фельетоны, і подпісы пад плакатамі. Усе творы перыяду вайны былі насычаны няяніцю да гітлераўцаў і гарачай верай у перамогу. Гэтай жа тэмэ была прысвечана паэма «Янук Сяліба», якая выйшла з друку ў часе вайны.

Пасляваенны перыяд паглыбіў творчую дынаміку М. Танка. Выдаў ён такія зборнікі, як «Ваstryце зброю» — 1945, «Праз вогнены небасхіл» — 1945, «Каб ведалі» — 1948, «На камні, жалезе і золаце» — 1951, «Выбраныя творы» — 1952, «У дарозе» — 1954, «След бліскавіцы» — 1957.

Апошніе дзесяцігоддзе дало ў рукі чытачам новыя зборнікі Танка, бо паэт гэты не старэе, не звалыне паэтычнага кроку, застаецца ў першых радах беларускіх пісьменнікаў.

З усяго сказанага бачым, што творчасць Танка прайшла праз некалькі этапаў, праз некалькі перыядоў. Можа паўстаць пытанне: які з гэтых перыядоў найцікавейшы? Адказ не лёгкі. Здаецца, найбольшую вартасць прадстаўляюць першы і апошні. Гаворачы «першы», маем на ўвазе перыяд давераснёўскі, гаворачы «апошні», маем на думцы часы пасля ХХ з'езда КПСС. Усё, што было між імі, не заўсёды адпавядала высокай паэзіі. У вершах тых часоў нямала было фальшивага бліхру, упрошчанасці, ідэалізаваных ружовых карцін сялянскага жыцця. Зразумела, што сказанае не адносіца да паэзіі часоў вайны і многіх вершаў, прысвечаных вайне, але напісаных у пасляваенны перыяд.

Паэзія апошніх гадоў з'яўляецца паэзіяй унутранага адраджэння, пошукаў, новай назіральнасці, рацыяналізму і крытыцызму. Зварот да філософскага раздуму над жыццём, над чалавечай натурай, над грамадскімі сістэмамі, над самім сабой, гэта бадай што найбольш харектэрныя рысы новай паэзіі М. Танка.

Многімі момантамі свайго жыцця М. Танк быў звязаны з Польшчай. Дык нічога дзіўнага, што польская проблематыка не раз прайяўлялася і прайяўляеца ў яго творчасці. Зразумела, што адносіны паэта да польскага міжваеннага дзяржаўнага рэжыму былі рапчуца адмоўныя. Але Танк ужо ў міжваенны перыяд бачыў розніцу між пануючай палітычнай сістэмай і народам. Ужо тады прысвяціў ён многія свае вершы барацьбе польскага народа або прадстаўнікам польскай культуры. Гэтая зацікаўленасць Польшчай яшчэ больш паглыбілася ў пасляваенны пе-

рыяд. Апрача многіх вершаў, звязаных тэматычна з Польшчай, пераклаў ён на беларускую мову вялікую колькасць польскіх паэтычных твораў.

За вялікія заслугі ў галіне паглыблення польска-беларускай дружбы ў 1957 годзе М. Танк атрымаў з ГП Таварыства польска-саўецкай дружбы вялікую грашовую ўзнагароду. З гэтай нагоды Танк прыехаў у Варшаву і выступіў з прамовай, у якой, між іншым, сказаў: «Узнагароду гэтую, адну з самых дарагіх майму сэрцу, я лічу ўзнагародай майму народу, для якога мова і песня, літаратура і мастацтва братняга польскага народа былі заўсёды блізкімі. Я гэтую ўзнагароду лічу ўзнагародай народу яшчэ і таму, што нават самы большы ўклад любога з нас — гэта толькі кропля ў моры спраў і заслуг народных».

Вечна жывое дрэва дружбы польскага і беларускага народаў глыбока закаранілася ў нашай зямлі, дзе беларускімі легендамі былі навеяны многія творы Адама Міцкевіча, яго «Балады і рамансы», сцэны з «Дзядоў», вобразы з яго велічнай эпапе «Пан Тадэуш». Песнямі беларускай зямлі былі навеяны і шматлікія творы Сыракомлі, незабыўныя вобразы герояў Элізы Ажэшкі і цудоўныя мелодыі «Векавых песенъ», «Літоўскай рапсодыі» Мечыслава Карловіча.

Вядома, што эксплуататарскія класы сваёй антынароднай палітыкай стараліся не раз пасеяць нязгоду паміж нашымі народамі, хоць паміж працоўнымі ніколі не было ніякіх супяречнасцей».

У канцы прамовы Танк сказаў, што ўсю прэмію, на якую склалася 25 000 золотых, перадае ў фонд будовы Варшавы.

І факт гэтых з'яўляещца лішнім доказам братэрскіх адносін беларускага народа да польскага народа.

А. Баршчэўскі

MIHAIL MASHARA

(НАР. У 1902 Г.)

Нарадзіўся ў сялянскай сям'і на Маладзеччыне. Дзяяціства і юнацтва будучага паэта прыйшло ў гады суроўай царской рэчайнасці. Быў ён сведкам вялікай актыўізацыі народных нізў, звязанай з Каstryчніцкай рэвалюцыяй. У 1920 годзе, маючы ўсяго 17 гадоў, Машара ўступіў добраахвотна ў рады Чырвонай Арміі. Пасля рыжскага дагавору, які падзяліў Беларусь на дзве часткі, родная вёска Машары апынулася ў Польшчы. Машара застаўся ў вёсцы. Палітычная сістэма санацыйнай Польшчы стварыла атмасферу нацыяналізму і сацыялізму прыгнёту. Машара хутка зразумеў, што толькі шляхам барацьбы можна змяніць існуючы лад. Звязаўся ён з беларускімі радыкальнымі арганізацыямі. З гэтай прычыны быў Машара ў 1927 годзе арыштаваны і пасаджаны на чатыры гады ў астрог. На другім годзе турэмнага зняволення вышаў з друку зборнік паэта «Малюнкі».

Ілюстрацыя цяжкога жыцця Заходняй Беларусі, малюнак уласных перажыванняў і настрою з'яўляюцца зместам зборніка. Пасля выхаду ў свет «Малюнкаў» стала ясным, што ў заход-

небеларускай літаратуры паявіўся новы сур'ёзны паэтычны талент.

Машара прадаўжаў сваю літаратурную дзеянасць і ў турме і пасля выхаду на свабоду. У гэтай творчасці заставаўся ён верным сваім юнацкім поглядам, ідэалам і марам. Вынікам гэтай упартай працы былі наступныя кнігі Машары: «На сонечны бераг» — 1934, «На прадвесні» — 1935, «З-пад стрэх саламяных» — 1937; паэмы: «Вяселле» — 1933, «Смерць Кастуся Каліноўскага» — 1934, «Мамчына горка» — 1936; сцэнічныя творы: «Вось тут зразумеў» — 1935, «Лёгкі хлеб» — 1936, «Чорт з паднечча» — 1938.

Уся творчасць Машары міжваеннага перыяду цесна звязана з народным жыццём, з тагачаснай палітычнай рэчаіснасцю. Абарона селяніна, барацьба з існуючым грамадскім ладам, змаганне за нацыянальную школу, захапленне беларускай прыродай — вось дыяпазон галоўных матываў творчасці Машары.

У верасні 1939 года наступіла ўз'яднанне Савецкай і Заходняй Беларусі. Гэты гістарычны факт быў з энтузіязмам сустрэты паэтам.

Машара як дэпутат прымаў удзел у народным сходзе, які абвясціў аў'яднанне разарваных дагэтуль зямель Беларусі ў адну дзяржаву.

Па-новаму загучэлі вершы Машары. Колькі ж у іх было веры, пафасу, надзеі на хуткую перабудову заходнебеларускай вёскі. Кароткім быў аднак перыяд гэтай творчасці. У 1941 годзе распачалася крылавая акупацыя Беларусі. Машара ўсе свае творчыя сілы начаў аддаваць барацьбе з гітлераўскім нашэсцем.

Яшчэ трывала вайна, а Машара ўжо выдаў зборнік «Беларусь» — 1944 г. Пасля вайны пачалі выходзіць далейшыя зборнікі паэта: «Выбраная лірыка» — 1945, «Праз навальніцы» — 1948, «Урачыстасць» — 1953. «Выбраныя творы» — 1958.

З усёй творчасці Машары бачым, што ніколі яна не была абыякавай да лёсу ўласнага народа. Ёго паэзія гэта не вынік халоднага назіральніцтва, але вынік гарачага заангажавання пісьменніка ва ўсе справы грамадскага жыцця. С-паза гэтай паэзіі вызірае постаць Машары — паэта, сябры, простага чалавека, прыяцеля моладзі, друга шчырасці і праўды.

А. Барычёўскі

КРАЮ РОДНЫ

Слова А. Бачылы

Музика Ю. Семянякі

Molto tranquillo

Кра - ю род ны сінь а ўр (цик кі баль ша - кі)
Міла дрэмле гон - кі бор зво иш ручай кі
Ой ты, по ле, зи, ар - ны гай! Пес - ная-прымля лау - я!
Край баць коу ма - я, шчы - ры край, як люблю ця - бе я!
Аа
Аа
Ой ты, по ле, зи, ар - ны гай!
Пес - ная-прымля лау - я! Край баць коу ма - я,
шчы - ры край, як люблю ця - бе я!

Краю родны, сінь азёр,
Сцежкі, бальшакі...
Міла дрэмле гонкі бор,
Звоніць ручайкі.

Прыпей:

Ой, ты, поле,
Залёны гай!
Песня — трэль салаўя!
Край бацькоў маіх,
Шчыры край,
Як люблю цябе я!

Спее нівай залатой
Радасць у цішы...
Як жа хораша самой,
Светла на дунцы.

Прыпей.

Край рамонкаў, медуніц,
Мяккіх зім і лет,
Без такіх бароў, крыніц
Мне і свет не свет.

Прыпей.

В. АРДАЎ

КАМЕДЫЯ

ВЕТЭРЫНАР ПАНЯВОЛІ

(АДАПТАЦЫЯ)

Дзеючыя асобы

Анна — сляпінка.
Таня | Ніна яе дочки
Кастусь — сябар Ніны
Насця — сляпінка
Іван — солтыс

Карціна першая

Пакой у вісковай хаце Анны Арэх. За маленъкім столікам вучыцца Ніна, старанна паўтараючы паціху непіта з падручніка.

За вокнамі — летні заход сонца; чуваць, як пяноць пеўні, зредку даносіца мыгчанне кароў.

За акном непрыметна для Ніны з'яўляецца Кастусь.

Ніна (паўтарае ўслых, заплюшчыўшы вочы). «Сінус падвойнага вугла роўны ўдвоенаму здабытку гэтага вугла на... на...»

Кастусь (працягвае)... на косінус таго ж вугла...

Ніна. Ой, як ты мяне напалохаў, Кастусь!

Кастусь. Усё таму, што завучылася зусім!

Ніна. Ой, што ты!.. Я так баюся, правалюся я на экзаменах.

Кастусь. А я перадумаў. Не буду паступаць.

Ніна. Экзаменаў спужаўся, так?

Кастусь. Не... Не, Ніна, не таму... Сустрэў мяне Паўловіч, партыйны сакратар, і сказаў: «Выходзіць, бацькі вас усіх паставілі на ногі, адкукацьце вам далі, а цяпер вы ўбраўся ў пер'і ф'ю! — адляціце з роднай вёскі; а ёй жа таксама патрэбны адукаваныя людзі!»

Ніна. Хай самі адукуюцца, калі ім трэба!

Кастусь. Не ў гэтым справа... Для каго яны будавалі вёску? З попелу ўзнялі. Я гавару аб старых нашых, аб сярэднім пакаленні, ну, хоць бы аб нашых з табой бацьках. Для каго?

Ніна. Слухай, не трэба мяне агітаваць. Не для таго я канчала ліцэй, каб вазіцца з каровамі ці курамі. Помніш, мы з табой

марылі, што паедзем у Беласток вучыща. Дык потым можна вярнуцца ў вёску — інжынерам ці лекарам...

Кастусь. Не, так нельга разважаць, Ніна. Лекары, безумоўна, патрэбны ўсюды. Але без хлебаробаў ніяк нельга ж. Гавораць, вось у нас курсы трактарыстаў адкрытоць...

Ніна. Зразумела. Спужаўся, не хочаш ехаць у Беласток і падводзіш «ідэйную базу...»

Кастусь. І табе не сорамна, Ніна, так гаварыць?

Ніна. Не, гэта табе павінна быць сорамна! Ідзі, не перашкаджай мне вучыща!

Кастусь паварочваецца, каб адыйсці.

Ніна. Стой! Пачакай! Успомні: вось дзядзькі Семянюка сын, Мікалай, кажуць, даслужыўся да генеральнага дырэктара на чыгунцы. Валя Пратасевіч — лекар, узнічальвае шпіталь, Сцяпан Касцючук — у газете піша...

Кастусь. Ведаю.

Ніна. А мая сястра Тацяна — таксама мінульым годам паехала ў Беласток... Ты б пачытаў, якія яна лісты піша... Цяпер перайшла на другі курс ветэрынарнага факультэта. Закончыць будзе лячыць жывёлу, можа, у нас на вёсцы. Яна і мяне кліча да сябе... у акадэмію...

Кастусь. А я цябе клічу застасца тут са мною.

Ніна. Каб мне жыццё зламаць, так?

Кастусь. Што?! Ды як ты можаш... ды я... Бывай!

Ніна. Стой, я кажу! Кастусёк, ну, давай разам рыхтавацца, як думалі!

Кастусь. Я, безумоўна, магу табе памагаць...

Ніна. Не паедзеш у горад?

Кастусь. Не паеду, Ніна.

Ніна. Ах, так?

Кастусь. Так.

Следзіта глядзіць адно на другога.

Паўза

Голос Насці (за сцяной). Што за шум, а бойкі няма?..

Ніна. Насця ідзе... Пры ёй — маўчы.

Кастусь. Зразумела.

Уваходзіць Насця. Яна ярка і безгустоўна апранута.

Насця. Што ж вы, браткі, зажурыйліся?.. Пашана і паважанне будучым студэнтам.

Ніна. Добры дзень, Насця, заходзь.

Насця. Я ўжо і зайшла... А вы чаму, Канстанцін бацькавіч, не вітаецеся?

Кастусь. Мы бачыліся сёня...

Насця. Дзе гэта? І сапраўды, я каля крамы цябе бачыла... Як ужо я вам зайдрошчу! Вось бы залілася я ў Беласток!

Ніна. Хто ж табе перашкаджае?

Насця. Матуля ўласная. Гаворыць: «Калі б ты закончыла ліцэй, дык, безумоўна, адпусціла б цябе ў Беласток вучыща; а як ты з 6-га класа ўцякла, дык сядзі цяпер дома!»

Кастусь. Давучыща заўсёды можна.

Насця. Можа, ты за мяне і гэту чартоўскую алгебру здасі?... Ніна, гэта што на табе за плацейка?

Ніна. У мінульым годзе яшчэ шыла...

Насця. А я думала, нешта новае... дык не дарма ж у цябе сястра ў Беластоку... Няўжо не прысылае табе адтуль убораў?

Ніна. Пакуль не прыслала...

Насця. Ну, хоць бы выкрайку ў яе напрасіла або хай напіша, што цяпер там носіць. Ох, як хочацца ў горадзе пажыць!

Ніна. Ды што табе так падабаецца ў горадзе?

Насця. А культура. У Беластоку, напрыклад, у любой цырульні можна памалываць вейкі. Разумееш? Я прышла з маймі бялявымі, а адтуль выходжу брунетка на вочы, і ўсе прахожыя пытаюць адзін другога: «Гэта адкуль да нас прыехала такая італьянка?»

Кастусь. Вось чаму ўсе імкнуцца ў горад! Я думаю: у чым справа? Аказваецца — у вейках!

Насця. Смейся, смейся, а нябось убачыў бы мяне ў поўным горадскім шыку — не тое сказаў бы! А тут грошай хто мне дасць? У маці на кіно, як прыедзе, і то не заўсёды вырвеш! Толькі і чуеш: «Сама зарабі!»

Ніна. А чаму ты на самай справе не прапуеш?

Насця. Ну, я хоць няпоўную сямігодку праішла, але ўсё ж такі я цяпер асока з адкукацыяй. Няўжо я буду сабе колер твару пісаваць на сонцы або руکі даводзіць да мужыцкай грубасці? Не дачакаюцца яны!

Кастусь. Хто — яны?

Насця. Усе — і матуля мая, і солтыс, і гаёвы, які мяне ўсё намаўляе да яго на пратоплку іспі... Не для таго я сябе прызна чаю. Так! Ужо ў кожным выпадку я сябе не абніжу. Або афіцэра нейкага сабе завяду, або — інжынера... Мне толькі вось вырвашацца б у Беласток...

Ніна. Так... Ну, выбачай, Настуля: я павінна вучыща...

Насця. Добра, вучыся, а мы з Канстанцінам пойдзем. Ты яго са мною аднесціш? (Хітра глядзіць на Ніну).

Ніна. А гэта — як ён хоча...

Кастусь і Насця ідуць да дэвярэй.

Насця. Да пабачэння, Ніна!

Ніна. Усяго добра... (Глядзіць услед адыходзячым)

Вышлі або. Чуваць фальшыў смех Насі.

Ніна. Можа, сапраўды, застаца тут?.. Ды не, дарма ён збівае мяне. Танечка наша падтрымае. Няўжо я горшая? Добра! Будзем пакуль вучыцца... (Нахілілася над кнігамі, паўтарае шэптом змест падручніка).

Уваходзіць Анна. Яна знімае ватнік, вешае яго на цвік, ставіць у кут лапату.

Анна. Усё вучыцца, дачка...

Ніна. Угу. (Працягвае мarmytač).

Анна. Значыць, ты цвёрда вырашыла — у Беласток?

Ніна. А чым я горшая за Таню?

Анна. Абедзве вы добрыя, я адна, відаць, дрэнная... для вас.

Ніна. Вось табе на!

Анна. А як жа? Падымала я вас без бацькі... І замуж другі раз не вышла, каб айчыма не было для маіх дачок... Сама ведаеш, нялёгкія былі гады. Іншы раз кавалка не даядала, цёплую шматку з сябе знімала, каб вам аддаць...

Ніна. Мамачка, няўжо мы з Таняй гэтага не ведаем?!

Анна. Выходзіць, ведаецце, ды не цвёрда. Мне бацька ваш гаварыў: «Пачакай, Аньота, падымем мы дачок, на старасць і нам лягчэй будзе жыць...»

Ніна. Правільна! Зараз Таня вучыцца на ветэрынара, я, можа, лекарам стану, пераедзеш ты да нас у горад...

Анна. І-і, мілай, навошта я тады буду вам патрэбна — гарадскім інтэлігентам, — вясковая бабуля? І затым — калі гэта яшчэ будзе? Ты паедзеш, і застануся я аднусенька ў пустой хаце... Былі птушкі — і ўспырнулі...

Ніна. Ды што гэта вы ўсе ўзяліся мяне называць «птушкай»? Не такая ўжо я лятучая ды бяздомная!

Анна. А хто цябе яшчэ птушкай называў?

Ніна (неахвотна). Ну, Кастусь...

Анна. Бачылі ты... значыць, разбіраецца хлопец, што да чаго. Ці ён раздумаў у горад ехаць?

Ніна. Раздумаў быццам...

Анна. Бачылі, разумны чалавек як разважыў...

Ніна вышла.

Голос Івана (за сцяною). Ёсць маці?

Голос Ніны. Ёсць, дзядзька Іван, заходзьце...

Уваходзіць Іван.

Іван. Гаспадыні наша шанаванне.

Анна. Сядай, госцем будзеш...

Іван. Дзякуй, часу няма гасцяваць. (Сядзе). Ну, Анна, я тваё даручэнне выканаш.

Анна. Не, праўда?..

Іван. Ей-богу. Як прыехаў у Беласток, дык спярша, вядома, пайшоў па крамах, накупіў хімікаліяў для нашага сельгасгуртка, а ўжо на другі дзень праз адресны стол адшукаваў тваю дачку.

Анна. Ты б адразу пайшоў у інтэрнат акадэміі...

Іван. Ды ў тым вось і справа, што яна ў тым інтэрнаце зроду не жыла...

Анна. Не жыла?.. Дык дзе ж яна?

Іван. У гаспадароў жыве.

Анна. У якіх гаспадароў?

Іван. Ну, як усе служанкі: дзе служаць, там і жывуць...

Анна. Годзе, годзе, Іван, навошта тут жартаваць?

Іван. Гэта яна табе апісвае, як вучыцца ў акадэміі. А там нават такога факультэта няма. На самай справе дачка твая на экзаменах правалілася. Ну, а ехаць дамоў неахвота або, можа, сорамна, вось яна і пайшла ў служанкі...

Анна. Выходзіць, мяне родная дачка ашукала?!

Іван. Далі мне ў адресным стале даведку, дзе яна прапісана. Я прыходжу, пытаю пра тваю дачку. А гаспадыня яе, станістая грамадзянка, адказвае: «Пачакайце, вось яна прыдзе з гуляння — дык калі ласка...»

Анна. З якога гэта гуляння?

Іван. Вось і я так спытаў? А гаспадыня тлумачыць: «Яна ў нас у ламашніх работніцах. Ну, павяліла дзяцей на пагулянку, а перад абедам верненца»... Паказала мне яе рэчы, Таніны, — гаспадыня значыць. Там і фатаграфія твая прыбіта...

Анна. Няўжо яна ні трошкі і не была студэнткай?

Іван. Не. Па ачках на экзаменах не прайшла. Кандыдатаў, сама ведаеш, колькі...

Анна. І няўжо ёй родная хата так абрыйдла, што яна ў чужых людзей служыць засталася, толькі, каб не вяртацца да мяне?.. Чаму дамоў не едзе? Хто яе там трymае?!

Іван. Сумленне трymае. Сумленне і самалюбства. Аднак, думаю, неўзабаве яна з'явіцца тут.

Анна. Адкуль ведаеш?

Іван. Яна ж мне сказала — гаспадыня: даюць ёй водпуск. Значыць тут мы з табой вось што зробім... (Падышоў да дзвярэй, паглядзеў, ці няма каго ў сенях, паглядзеў у акно).

Анна. Ад каго ты хаваешся, Іван?

Іван. Зразумей, Аньота: твая Таня пра мой прыезд у Беласток нічога не ведае.

Анна. Не ведае.

Іван. Не-не!.. Я і з гаспадынай так дамовіўся, каб яна ёй —

ні гу-гу!.. І наогул гаспадыня, відаць, жанчына справядлівая: яна і сама разумее, што гэта не добра так вось маладосць свою пра-водзіць ды маці ашукваць... Я вось што прыдумаў. (Яшчэ раз азіраеца і шэнча на вуха Анне).

Анина. А думаш выйдзе гэта?

Іван. Чаму мае не выйсці? (Зноў шэнча нешта Анне).

Анина. Як, як, як ты кажаш? (Нахілілася бліжэй да Івана).
Ага, ага. Зразумела...

Заслона.

Карціна другая

Дэкаратыя першай карціны. Прайшло два тыдні. За вокнамі летні вечар. Гама гукаў за сцяной — тыя ж, што і ў першай карціне. Насірэ-дзіне пакоі — два чамаданы. Яны адчынены; сукенкі, абутак і іншыя рэчы, якія належалі да Тані, а таксама, якія яна падарыла маці і сястры, ляжаць на вачах.

Таня прыслала на дыван. Калі яе — Ніна. Анна пакрывае стол да вічэры.

Анина. Дачушка мая дарагая, ну навошта табе зараз ехаць, начным цыгніком? Пажыла б з намі хоць некалькі дзянькоў...

Таня. Нельга, мамачка: наш факультэт пасылаюць у пэгээры на практику, калі спазнося — иядобра будзе...

Анина. Быццам у нашай вёсцы мала рознай жывёліны.

Таня. Дык гэта ж у сябе, а я павінна супольна з усімі быць...

Ніна. Ну, хочаш, напросім доктара Паўлюўскага, каб ён табе даў даведку...

Таня. Ты з глузду з'ехала, Нінка! Не, не, я вас бачыла, у хадце пабыла, і мне ехаць трэба...

Анна хацела была нешта сказаць, але ўстрымалася. Убігае Насця.

Ніна. А цяжка вучыцца ў акадэміі?

Таня. Калі займаешся, як трэба, нічуць не цяжэй, чым у лі-цэі...

Насця. Ой, здаровенькі былі... (Яна задыхалася). Цётка Ню-ра гавораць, да вас ваша Тацяна прыехала... Ой, добры дзень, Танька!

Таня. Настуля? Вось каго даўно не бачыла! (Устае, ідзе на-сустрач).

Насця (падае Тані руку, сама ж у гэты час глядзіць на рэчы, раскіданыя па пакоі). Ой, навезла колькі... І ўсё — моднае, усё гарадское, усё нябось сінтэтычнае!

Ніна. Не ўсё: вось — абаранкі не капронавыя, а з цеста...

Насця (разглядаючы рэчы). Ну, цібэ, годзе смяяцца... Ой, Тацяна, дзе ж гэта ты вышнёрыла такую спадніцу?!

Таня. Купіла.

Анна выходзіць і вяртаецца некалькі разоў на працягу гэтай сцэны, гаспадарнічаючы.

Насця. (доўга і з пашанай разглядаючы спадніцу). Да чаго ж яна кароткая! Вось прасіла я нашу краўчыху: «Цётка Маня, зрабі мне такую, каб вышэй кален была». А яна гаворыць: «Са-рамата ж гэта!» (Убачыла блузку). Гэта які ж такі крэп? Ка-жуць, цяпер ёсьць крэп, які называецца «жоржык»... Можа, гэта ён? Вось ужо ўсё я аддала б, толькі пахадзіць у такім жоржыку!

Таня.. Не, гэта — нейлон.

Насця. Што?

Анина. Нейлон. Не чула, ці што?

Насця (пабегла да лістра, круціца перад ім, прыкладаючы блузку да сябе). Вось што значыць — гарадскі тавар. Калі б мне кожны дзень у такой блузцы хадзіць, я б ужо даўно замужам была бог ведае за кім... Яшчэ што ў цібе ёсць? (Аглядзе рэчы). Бялізна не прывезла, якой ніяма?

Таня. Што, што?

Насця. Ну, ведаеш, такая ёсць бялізна, што ты яс надзенені, а яе на табе быццам і ніяма. Толькі так здаецца. Воблака... быццам, як бы надзела на сябе дым...

Анина (сміесцца). Ты зноў скажаш, Насця!

Таня (смеючыся). Не, дыму не прывезла...

Насця. Ой, а гэта што такое?

Таня. Дзе?.. Фігаро, ці што?

Насця. Ой, якое прыгожае... а мне падыдзе? (Надзявае).

Ніна. Не разарві!

Насця. Не бойся... Так, цеснавата мпе... Калі ж ты такое дастала?

Таня. Дзён тры таму назад. У таварным доме.

Насця. Абавязкова такое фігаро сабе спраўлю! Танечка, ты калі назад?

Таня. Сёння ноччу.

Насця. Я табе грошай дам, ты мне купі, зрабі ласку... Або не, яшчэ не па мерцы купіш... Лепш ужо я сама з табою паеду. Добра?

Анина. З-за аднаго фігаро паедзеш у Беласток?

Насця. А што? Дзеўкі ўсе зглузду з'едуць, як выйду вечарам у такім вось фігаро... Ведаеш што, Тацяна? Я зараз збегаю дамоў, вазьму грашакоў, падзапраўляюся едлам, старой скажу, што еду, і — назад да вас. (Пабегла да дзвярэй). Глядзі, без мяне на станцыю — ні-ні!

Насця выбіглае, у дзвярах сутыкаецца, амаль не звалішы яго з ног, з Іванам.

Іван. Цю!.. Проста — танк, а не дзеўка... Гаспадарам — пашана.

Анина. Добры дзень, Іван.

Таня. Добры дзень, дзядзька Ваня.

Іван. Ды ў вас — госця... З табою, Ніна, ужо бачыліся...

Анна (уздыхнуўшы). Менавіта што — госця: учора прыехала, а сёня выязджае.

Іван. Што так?

Ніна. Іх на практыку пасылаюць — у пегээр...

Іван. Каго — «іх»?

Таня. Ну, студэнтаў...

Іван. Дзе ж ты, дачка, вучыліся?

Ніна. Таня ў нас — у акадэміі. На другім курсе ветэрынарнага факультэта.

Анна ўздыхнула

Іван. Ну?! Скажы — як дарэчы... Табе даводзілася ўжо лячыць, дачка?

Таня. Як на практыцы была, дык жывёлу да нас прыводзілі, і я таксама... Наогул, лячыла...

Іван. Щудоўна! А я думаю, хто мне палечыць паразитка? Да ветэрынарнага цэнтра далёка. Вось у нас і свой доктар знайшоўся.

Таня. Я пакуль — толькі студэнтка...

Іван (у дзвярах). Ну, для маленікага паразитка ці многа трэба? (Падміргнуў Анне непрыкметна для яе дочак). Я ж яго ўжо прынёс...

Ніна. Каго?

Іван вышпаў.

Голос Івана. Ды паразитка прынёс, у сенях пакінуў.
Чуваць віск паразитка.

Таня (наблізіўшыся да дзвярэй). Не, ведаеш што, дзядзька Ваня, лепш усё-такі сходзі ў ветэрынарны цэнтр...

Ніна. А што ты байшіся?

Таня. Я не баюся, а... (Змоўкла, убачыўшы паразитка на руках у Івана, які вяртаецца ў хату).

Іван уносіць паразитка ў мяшку.

Іван. Такое вясёлае было яшчэ ўчора, а тут — маеш табе... Ну, што ж, доктар, глядзі хворага.

Таня (нясмела). Я зараз... Толькі руکі вымыно... (Выйшла).

Іван. Падай доктару ручнік, Нюра. А то яшчэ ўцячэ... (Непрыкметна падмортгвае Анне).

Анна бяро з пыка ручнік і выходзіць.

Іван смяецца.

Ніна (са здзіўленнем). Вы чаго, дзядзька Ваня?

Іван. Не, я так... успомніў, якое было вясёлае паразитка...

Голос Анны. Тацяна, куды ж ты? Вось ручнік...

Голос Тані. Добра, давай сюды...

Таня вяртаецца над канвоем Анны, вышіраючы руکі.

Іван. Здаецца, яму горш стала...

Таня (апасліва набліжаючыся да паразитка). Чаму вы так думаеце, дзядзька Ваня?

Іван. Рохкае занадта сумна.

Ніна. І як ты, дзядзька Ваня, разбіраеш гэта рохканне?

Іван. Учора яшчэ так гучна, вясёла выводзіла, а сёня — бачыце...

Таня нясмела датыкаецца да паразитка.

Іван. Ну, як?

Таня. Што — як?

Іван. Што яму баліць?

Таня. Ці ж можна так — адразу?.. Дайце я яго агледжу... Не, вы не вынімайце яго з мяшку... Я і так усё бачу. Як у яго тэмпература?

Іван. А хто ж яго ведае. Яно сама не раскажа.

Таня. А тэрмометр вы иму ставілі?

Іван (са штучнай прастадушнасцю). А ці ж трэба?

Таня. Безумоўна. Ану, дайце яго мне...

Віск паразиті.

Таня (адскочыла). Ой!.. Фу, які вы, дзядзька Ваня!

Іван. Не, ты — якая! Як жа ты будзеш, напрыклад, бычкоў лячыць, калі ты нерад паразиткам губляешся?

Таня. Скажыце, а яно не кашляе? Не чыхала?

Іван. Здаецца — не... Задыхалася толькі. Так вось зойдзеца і гаворыць: «а-а-а-а-а!»

Ніна (смеючыся). Паразитка гаворыць?

Іван. Ну, не гаворыць, а выказвае...

Таня. Таак. Гэта, вядома, сур'ёзна... На жывот не скардзілася?

Ніна (смеючыся). Хто скардзіўся? Паразия?

Таня. Вядома!. Гэта значыць не ў тым сэнсе скардзілася, што заяўляла словамі: у мяне, маўляў, баліць жывот!.. А ў тым сэнсе, што ўказвала на гэта месца...

Анна. Дачуніка, піто гэта ты гаворыні: як жа паразия можа ўказваць?

Таня. Ну, лалай... нагой... адным словам, канечнасцю.

Ніна. Або — хвастом... (Сміеца).

Іван і Анна засміяліся таксама.

Таня. Нічога не бачу смешнага. Хворая жывёліна часта ўказвае, што ў іх баліць, калі хочаце ведаць!

Ніна. Мы дык хочам ведаць, але яно не хоча сказаць...

Агульны смех, Нават Таня ўсміхаецца.

Анна. Танечка, ты б яго выслушала...

Ніна. Як жа яго высушаеш, калі яно злосна маўчиць?

Таня. Ніна, перастань!

Іван. Не, на самай справе, дачка, паслухай хоць сэрца...

Таня (з уздыхам). Давайце паслухаю...

Уваходзіць Кастусь.

Кастусь. Добры дзень...

Ніна робіць яму знак маўчаць. Кастусь змоўк і спыніўся ў дзвярах. Таня нясмела адкрывае тулава парасяці з мяшка. Іван ёй памагае ў гэтym.

Ніна. Ам! (Смянецца).

Таня (са спаложам прыніла рукі). Ніна, табе што сказала?: (Зноў бярэца за парася).

Кастусь (упаўголасу, Ніне). Што тут у вас?

Ніна (упаўголасу). Наш доктар аглядае хворага.

Іван. Ну, як у яго сэрцайка?

Таня. Зараз, зараз... нешта не найду я...

Ніна. Шукай бліжэй каля хваста: парасятка перапужалася, у яго душа ўцякла ў пяткі!

Агульны смех.

Таня. Я так не буду. Няхай яна выйдзе!

Анна. Нінка, не перашкаджай!

Ніна. Маўчу.

Таня. Так... Б'еца вельмі моцна. Напрыклад, у мене, я ведаю, яно так б'еца, калі я праблігу, або што-небудзь цяжкае нясу...

Кастусь. Дык жа ў парасяці організм меншы, чым у цябе. Кроў хутчэй абарочваецца.

Таня. Га? Дык гэта правільна... А, добры дзень, Косця!

Кастусь. Вітаю! З прыездам!

Таня. Дзякую.

Іван. Ну, якая ж будзе наша рэзалюцыя, пане доктар?

Таня. Не, сэрца, наогул, у парадку... А як яно ў вас ела?

Іван. Можа, жэрла, га?

Таня. Так. Ну?

Іван. У тым вось і справа, што апетыт у нас пратаў ад учарашняга дня...

Таня. Угу. (Бярэ ў руку вуха парасяці).

Анна. Ты гэта што, дачка?

Таня. Я так думаю, ці німа ў яго нарыва ў вуху...

Ніна віснула, імітуючы віск парасяці. Таня здрыгнулася. Смех.

Анна. Ну цябе, Нінка! Не дурэй!

Ніна. А казыткі не баіцца?

Таня. Я так адмаўляюся лячыць!

Іван. А ты не звяртай увагі... Лепш скажы: якое яму лякарства даць ці што?

Таня. Лякарства?.. Лякарства, вядома, можна... Ну, вось гарчычнік невялікі паставіць...

Іван. Так. Яшчэ што?

Таня. Грэлку на жывот. Ніна, ты наўмысна, так? Ніна, задыхаючыся ад смеху, выходзіць. За ёю, смеючыся, выходзіць Кастусь.

Іван. Ну, гэта мы ўсё выканаем. А лякарства якое?

Таня. Потым дыете яму трэба.

Анна. Што?

Таня. Дыета. Ежа спецыяльная. Каб тлустага ці вострага — ні-ні!

Іван. Улічым. Далей. Можа, масаж яму зрабіць?

Ніна высунула галаву.

Ніна. Хвост расцірайце яму на нач і — зраніцы...

Ніна знікла, смеючыся.

Іван. Дык патрэбна лякарства ці не?

Таня. Зараз... У вас наогул што ёсь з лякарстваў?

Іван. Ну, касторка, безумоўна ёсь. Потым сулема. Фармалін.

Таня. Вось-вось!

Іван. Фармаліну, значыць?

Таня. Ага!

Іван. У сярэдзіну?

Таня. Вядома.

Іван. І многа?

Таня. Лыжачку адну, не болей.

Іван (устаў). Ну, дзякую табе, доктар. Вырасце, заколем, запросім цябе на кілбаскі... Пакуль, значыць!

Анна. Заходзі, Іван!

Таня. Да пабачэння. (Задумалася).

Іван выйшаў. Ніна паказвасцца ў дзвярах, за ёю Кастусь.

Ніна. Цяпер можна?

Анна. А ты, я бачу, добрая язва! Што ты так сястру крыўдзішь?

Ніна. Я не крыўджу... мне смешна, як яна лечыць парасяты...

Анна. Хо-хо-хо... Ну, я пайду, дочки: мне яшчэ трэба ў старшыні сельгасгуртка заказаць трактар на заўтра...

Анна адыхаць.

Ніна. Таня, ты сапраўды злусціся?

Таня (ачинуўшыся ад задумлівасці). Га? Не, што ты...

Ніна. Таня, вось вытлумач ты гэтamu малаверу, як добра ў Беластоку вучыцца!

Таня. Ой, Ніна, не ўсім у Беластоку добра бывае... Яшчэ не вядома, як у цябе павернечца...

Ніна. У цябе павярнулася, як трэба, а ў мене — невядома як? Цікава ты разважаеш. Ды я, калі хочаш ведаць, лепш за цябе ў ліцэі вучылася!

Кастусь. Не крычы, Ніна. Давай разбярэмся!

Ніна. Разбіраліся мы з табой ужо! Ну, вы як хочаце, а я падеду ў Беласток.

Таня. Не трэба, сястрычка!

Ніна. Трэба!

Таня. Прашу цябе: заставайся тут...

Кастусь. Чуеш, што табе сястра кажа?

Ніна. Вы змовіліся, ці што? Як табе не сорамна, Таня! Сама вышла на дарогу, а мне, значыць, не дазвалляш? Ну, не чакала я ад цябе такога!

Таня. Ну, паглядзі мне ў вочы: падобнае, каб я цябе хацела ашукаць?

Ніна. А чаго мне глядзець? Я вырашыла канчаткова, дык сана тут заставайся, і Кастусь хай стане трактарыстам. А я хачу вучыцца!

Таня. Ну, як табе яшчэ вытлумачыць...

Голос Івана (за сцяной). Дзе яна ў вас? Доктарша ваша дзе?.. Ну, ветэрынарша!.. Гэта што ж такое!

Усе трое паварочваюць галовы ў бок дзвярэй, уваходзіць Іван.

Іван. А, вось вы дзе, паважаны доктар! Ну, дзякую вам!

Кастусь. Дзядзька Іван, нешта мы не разумеем: ты аб чым?

Іван. Твая хата з краю, Косця, а вось яна павінна б зразумець, што яна натварыла!

Ніна. Гэта — з парасяtkам. Што з ім?

Іван. А тое, што няма болей парасяtka. Як толькі я яму даўлякарства па тваім рацэнту, дык яно і здохла!

Ніна. Не можа быць!

Таня. А што я такое пратісала?

Іван. Бачылі вы яе? Ты, мабыць, наўмысна?

Ніна. Што вы, дзядзька Ваня!

Іван. А тады як гэта можна было фармалін жывому стварэнню ў сярэдзіну даваць! Гэта ж дэзінфекцыйны сродак!

Ніна. Ну, а калі вы ведалі, што нельга...

Іван. Я таму і даў, каб яе вывесці на чистую дарогу! Добры ветэрынар!

Ніна. Дык яна ж яшчэ не закончаны ветэрынар...

Іван. А я так думаю, што і не пачаты яшчэ.

Таня (у адчай). Ну, так, так! Я не вучуся на ветэрынарным факультэце! І наогул нідзе не вучуся!

Ніна. Як жа гэта, Танечка?

Іван. Чакай! А калі ты не вучыцца, дык што ж ты ў Беластоку робіш?

Таня. Я?.. Я — на падрыхтоўчых курсах у акадэмію. Вось!

У дзвярах з'яўляецца Анна.

Іван. Хлусіш!

Таня. Ну, збіраюся на курсы...

Іван. А цяпер дык што там робіш? Кажы, толькі праўду!

Таня. А вам што да таго?

Іван. А тое, што мне трэба было цябе вывесці на чистую ваду.

Ніна. Ай!

Іван. Вось менавіта: «ай!» Яна роднай маці другі год пускае туман, быццам там у Беластоку вучыцца. А сама... (Махнуў рукой).

Кастусь. Што — сама?

Іван. А хай і скажа таксама сама!

Анна. Добра, Іван, хопіць. Не сарамаць яе...

Таня. Не, маці, я скажу: так, я нідзе не вучуся, а служжу ў Беластоку...

Іван. Дзе служыши?

Таня. У хатніх работніцах.

Іван. Так точна!

Ніна. Таня!.. Як жа ты...

Кастусь. Вось чаму яна цябе ўгаварвала не ехаць!

Анна. А я вас абедзвюх буду ўгаварваць, дочки мае дарагія: заставайцеся тут, са мною! Паглядзіце, як у нас добра!

Іван. А будзе яшчэ лепш!

Анна. Таня, няўжо ты верненіся да сваіх гаспадароў служыць?

Таня. Не, мама, я дык ужо застануся тут абавязковая. Хопіць мне і гэтага жыцця ў служанках, і хлусні, і... і... ўсяго хопіць... Аднаго я толькі не разумею: як гэта ты, дзядзька Іван, даведаўся, чым я займаюся ў Беластоку?

Іван. Ды ўжо даведаўся. Вось — матуля мяне папрасіла... Для гэтага і лячэнне гэта выдумаў. А парасяtka жывое, цэленькае.

Убягае Насця, гатовая да ад'езду.

Насця. Не спазнілася я?.. Таня, дык ты зглужуду з'ехала! Да цягніка засталося ўсяго чатыры гадзіны, а ты яшчэ не чашашся!

Ніна. Яна не паедзе ў горад.

Таня. Ніна праўду кажа: не еду я.

Насця. Гэта — чаму ж?

Кастусь. Няма чаго ёй там рабіць!

Насця. Бачыш ты!.. То ўсё было — было чаго рабіць, а як я сабралася, адразу — і няма чаго!

Іван. Ну, і з'едлівая ты, Настуля: табе кажуць, а ты не веरыш.

Насця. Як жа гэта Тацяна можа не паехаць, калі яна там на занятках, студэнтка!

Таня. Ніякая я не студэнтка...

Насця. Не студэнтка? А што ж ты, цэлы год у Беластоку бадзялася?

Кастусь. А гэта ўжо цябе не датычыць!

Таня. Не, чаму, Косця?.. Я скажу: я там служанкай была.

Насця. Хлу-у-у-сіш?!

Ніна. І зноў «хлусіш»?

Анна. Не, Нацуля, гэта табе ісцінную праўду сказаў.

Насця (уважваючы). Ага. Так. Служанкай, кажаш? А цяпер не едзеш? А хто ж на тваё месца?

Таня. Вось ужо не ведаю...

Насця. Ага. Не ведаеш? Так. Ага. Ну, тады давай вось што: я на тваё месца наймуся!

Ніна. Што?

Насця. Калі Тацяна больш не хоча ў іх служыць, дык хай мяне паставіць на сваё месца!

Таня. Калі ласка... толькі...

Насця. Ну, чаго япчэ — «толькі»? Хіtruеш усё!

Анна. Бог з табою, Нацуля! Хто хітруе! Дык трэба ж, каб гаспадары згадзіліся цябе наняць...

Насця. А гэта — не вашы клопаты! Ты мне давай адрес, а япчэ лепши — ліст да гаспадароў. Маўляў, так і так: я, гэта значыць ты, ведаю яе, гэта значыць мяне, як сумленину, працавіту... Ну, словам, вучыць цябе не трэба! Сядай і пішы! А ўжо як я з імі абыдуся, каб яны мяне нанялі, гэта будзе мая справа!

Таня села за стол і піша.

Іван. Я так думаю, для вёскі гэта справа — выйгрышная.

Насця. Якая справа?

Іван. А вось гэты абмен: Тацяна да нас пойдзе, а цябе — у горад. Баюся, Беласток моцна прагадае.

Насця. На чым прагадае?

Іван. Лодыры ж і там — не ў цане...

Насця. Ну, вось што: вы цяпер мяне не чапайце. Вы сваіх вясковых абражайце. Вось так. А я цяпер — гарадская, беластоцкая. Напісала, Тацяна, адрас?

Таня (закончыўшы пісаць). Адрес — вось ён. Гаспадыню завуць Валянціна.

Насця (хавае запіску за пазуху). Разбярэмся. Прабачэння просьмі!

Кастусь. Як жа ты так проста і ад'едзеш з вёскі?

Насця. Чаму — «проста»?.. Зараз паеду, дагаваруся з гаспадыння і фігаро сабе куплю, а потым напішу ў грамадскую раду: «Так, маўляў, і так, застаюся ў ваяводстве на адказнай пасадзе!»

Ніна (засмяялася). На «адказнай»!

Насця. А ты над сястрой сваёй пасмейся. Вось так. Ну, пакуль, а то з вамі лясы тачыць, дык і на цягнік спазніся. Тацяна, у адрасе не памылілася?

Таня. Не.

Насця. Усяго вам!

Насця выбягае.

Анна. Глядзі ты, якая спрытная...

Іван. Гэта яна для сябе — спрытная, а для людзей — тупіца.

Кастусь. І ўсё-такі, дзядзька Іван, я вас прашу: разбярыцеся вы ў нашай спрэчцы з Нінкай...

Ніна. Не трэба! Я і сама разбралася.

Кастусь. Ну, і што ж?

Анна. Ды як жа ты вырашыла, дачка?

Іван. Ды вы гэта аб чым?

Анна. Дык у нас і Ніна збираецца ў горад!

Ніна. Ужо калі б я паехала, дык каб стаць інженерам, або сапраўдным лекарам, а не — «парасячым»!

Таня. Не трэба, Нінка...

Ніна. А я цябе не задзену. Я вось што хачу сказаць: застанемся мы ўсе трое ў сябе ў вёсцы, дзядзька Ваня!

Іван. Вось гэта — цудоўна!

Анна. Да чунікі вы мае дарагія, ужо не ведаю, як з вас цешыцца!

Таня. І пастараємся дабіцца, каб нам дзякавалі за працу для роднай вёсکі.

Іван. Так трymаць! — як у нас у флоце камандавалі.

Кастусь. Ёсь, так трymаць!

Заслона.

—○—

Я змяніў прозвішча

(ГУМАРЭСКА)

Ну, падумайце, што атрымліваецца? Неяк прыехаў да нас таварыш з ваяводства. Склікалі сход. Нехта гукнуў:

— Лайдачонка — у презідыму!

А таварыш з каву кажа:

— Не лайдачонкаў трэба ў презідыму, а перадавых.

Доўга прыйшлося даказваць, што я, хоць і Лайдачонак, але перадавы. Прозвішча ў мяне такое.

→ Або тыдзень назад...

Вырашылі абнавіць стэнд перадавікоў завода. Начальнік цэха і кажа:

— Сядзець бы табе, Андрэй, на першым месцы, ды з прозвішчам табе не пашанцавала. Падыдзе да стэнда хто-небудзь ды і скажа: «Што гэта за завод такі, калі Лайдачонак першыя месцы трывае!» Вось каб у цябе прозвішча якое-небудзь другое было. Скажам — Перадавы!

Крыўдна мне стала. «Не, — вырашыў я, — трэба стаць Перадавым!»

Аформіў якія трэба дакументы. Іду па вуліцы Перадавым. А насустроч Семчык, таварыш па работе. Здалёк падае руку, весела вітаеца:

— А, Лайдачонак! Добры дзень, добры дзень!

— Не Лайдачонак, а Перадавы, — строга гавару яму ў адказ.

— Дык мы ведаем, што перадавы на заводзе, але прозвішча тваё Лайдачонак, — паправіўся Семчык.

— І прозвішча Перадавы! — горда сказаў я. — На, чытай, — паказаў пашпарт.

— Навошта ты гэта зрабіў? — здзівіўся Семчык.

— Каб больш ніхто не зваў мяне Лайдачонкам.

— І дзеці будуць Перадавыя?

— І дзеці з гэтага дня будуць Перадавыя.

— Дзі-іва!

Дома здзіўлены Семчык расказаў аб усім жонцы.

— Чаго гэта ён прозвішча змяніў? — задумалася тая. — Ці не натварыў чаго?

— Ну, што ты?! Наш Лайдачонак — вельмі цікі чалавек, — не згадзіўся муж.

— Ён, можа, толькі з выгляду цікі, а сам — ого-то!

— Ды не, ён і камара не пакрыўдзіць.

— Тады значыць, ад аліментаў хаваецца, — зрабіла вывад жонка.

— Ды не, ён на жанчын ніякай увагі не звяртае.

— Вы ўсе такія, усе не звяртаеце, а як толькі ў камандзіроўку — так і пайшлі шашні круціць!

— Якія там шашні, калі яму за пяцьдзесят?

— Ну, дык можа ў маладосці было. А жанчына шукае. Вось ён і змяніў прозвішча. Здагадайся, што Лайдачонак — гэта Перадавы. Вы мяне не ашкуаеце!

Хацеў Семчык яшчэ штось даказваць жонцы, але тая кінулася да суседзяў.

— Ведасце, Лайдачонак, хаваецца ад аліментаў! Дзіця ёсьць, а плаціць не хоча.

— А ты адкуль ведаеш?

— Сам майму гаварыў. Вось змяніў прозвішча і — фіць! — хай зараз знойдуць!

— Так і казаў?

— Так і казаў! І цяпер ён не Лайдачонак, а Перадавы...

Не ведаю адкуль, толькі праз які тыдзень амаль паўгорада ведала, што я хаваюся ад аліментаў.

Сёння да мяне падышоў старшыня мясцовага камітэта і сказаў:

— На пасяджэнні будзе слухацца тваё пытанне Андрэй. Падрыхтуйся. Сам усё раскажаш — табе ж лепш будзе...

Пасяджэнне было бурным.

Назаўтра маё фота красавалася на завадской Дошцы гонару.

R. Бензярук

—○—

Не сабакам каўбаскі

Вось аднойчы, перад святам,
Шабываць прыйшлося ў вёсцы.

Халадзільнік пуставаты,
Думаю — задбаю трошки.

Іду на бацькаў панадворак,
Думка кружыць вакол свінкі,
Аж тут Цюлік вые з гора —
Усё адно, бы на памінкі.

— Гаў-гаў! Бульбай цётка Клава
Раз у дзень мяне падкорміць,
Дух прэ вон — ліхая справа,

Гаў-гаў! Вунь хрыбет аж горбіць.
Дзядзька свіні ўсе збарышыў,
Вось купіў ўжо малатарню.

Малако адносіць Грыша
Кожны дзень у малачарні.
Раптам, тут-як-тут, знянацку
Карнаў Лысак навярнуўся.

Хвост кручком паставіў хвацка,
Чхы-чхы, — нюхам папярхнуўся.
— Гаў-гаў, — Цюлік прывітаўся,
Што чуваць браточак — Лыска?
— У горад, ліха, заблытаўся
Каб жыщё пабачыць зблізка.
Цюлік слінку праглынае:
— Ну, ды як там, як, суседзе?
— Грэшны грэшным паганяе,
Ды на грэшным грэшны едзе.
Абышоў усе падворкі,
Усе крамы, дзе ні гаўкаў...
Чуў ўсялякія гаворкі.
Свіснуў мяса з-пад прылаўка.
— Сорам, — Цюлік напракае.
Раптам Лысак яму пісне:
— Там такіх, як я, бывае,
Хто каму ды ў вуха свісне.
А жывуць, ды ездзяць, божа...
То ў машынах, то ў вагонах.
І сабак з сабою возяць,
А мы? Шырым па загонах.
Кажа Цюльку Лысак хітры:
— Ды на што нам спадзівацца?
Час ад часу кумпяк сцірым,
Вось і будзем сілкавацца.
Цэлы дзень часалі ў вёсцы
Па парадку ўсе падворкі,
Аж тут раптам шчасце: хтосьці
Не закрыў дзвярэй каморкі.
Цюлік з Лыскам у камору
Асцярожна, р-р-рыг дзвярыма,
Працягнулі насы ўгору —
У-у-у-х! Каўбаскі пахнуць дымам.
Ды вісяць яны пад столлю.
Раптам шэпча Цюльку Лысак:
— Глянь, мяшкі з крупамі, з соллю,
Лезь на горбу, адтуль блізка.
Пакарабкаўся наш Цюлік.
Але ж ліха, як на тое,
Спрабаваў дастваць адтуль іх
Ды зваліўся, не ўстояў.
Лысак злосна і загаркаў:

— Якраз з табой класці ў торбу!
А тым часам сам ён шпарка
Узбраўся ўжо на горбу.
Прыглядзеўшыся каўбасам,
Як не выставіць сківіцу,
Як не ўскочыць, ды тым часам,
Трэнуў лобам у паліцу.
Замігцелі ў слепнях зоркі,
Чуе ток пад задам Лысак.
Глум зрабіўся у каморцы —
Скінуў з полкі з пяць гладышак.
Аж тут хтось блажыць знянацку,
Руку з кіем ўзняўшы ўгору.
Цюцькі — шусь з каморы хвацка —
Уцячы наспелі ўпору.
Абмінуўшы хлявоў пару,
Лысак Цюліка стаў лаяць:
— Зад і лоб пабіў я дарам,
А табе — бяда якая?
Брэша Цюлік: — Вывад ясны,
За чужое не хапайся.
Не сабакам, брат, каўбаскі,
На сябе ты сам палайся.

3. Стаськевіч

БРАТНІХ АРГАНІЗАЦІЯХ

Народная творчасць украінцаў Голданскага павета.

УГКТ

Гісторыя Украінскага грамадска-культурнага таварыства (УГКТ) у Польшчы пачалася ў чэрвені 1956 года, калі першы арганізацыйны з'езд зацвердзіў статут арганізацыі і выбраў галоўныя ўлады УГКТ. За гэты перыяд часу Украінскае таварыства разбудавала свае рады, умацавалася арганізацыйна і вядзе шырокую культурна-асветную і пропагандысцка-выхавающую работу сярод украінскага насельніцтва.

УГКТ мае 24 штатных працаўнікоў. Гадавы бюджет больш 2 млн. зл., у тым ліку 75 % яго — дзяржаўная датацыя.

АРГАНІЗАЦЫЙНАЯ СТРУКТУРА УГКТ

Сядзіба Галоўнага праўлення УГКТ і яго прэсавага органа — тыднёвіка «Наше слово» знаходзіцца ў Варшаве.

Гурткі Украінскага таварыства падпрадкаваны павятовымі праўленнямі УГКТ, а павятовыя — ваяводскім праўленням. Ваяводскае праўленне ствараецца там, дзе існуе не менш трох павятовых праўленняў, або не менш 10-ці гурткоў УГКТ у розных паветах данага ваяводства. Калі няма ваяводскага праўлення павятовыя праўленні непасрэдна падпрадкаваны Галоўнаму праўленню. Паасобныя гурткі, ікія знаходзяцца ў паасобных ваяводствах па некалькі, ці па адным, таксама падпрадкаваны Галоўнаму праўленню.

Цяпер Украінскае таварыства мае 6 ваяводскіх праўленняў. Усіх павятовых праўленняў налічваецца 14. Гурткоў Украінскага таварыства ёсьць 205, аб'ядноўваючы яны каля 5 тысяч членуў.

Ніжэй падаю мясцовасці, дзе дзейнічаюць паасобныя звязкі УГКТ і іх колькасць, а таксама іх падпрадкаванасць паасобным праўленнем:

1. Ваяводскае праўленне ў Гданьску мае 17 гурткоў;
2. Ваяводскае праўленне ў Кашаліне — 5 павятовых праўленняў, 50 гурткоў;
3. Ваяводскае праўленне ў Ольштыне — 5 павятовых праўленняў, 63 гурткі;
4. Ваяводскае праўленне ў Шчэціне — 25 гурткоў;
5. Ваяводскае праўленне ў Вроцлаве — 12 гурткоў;
6. Ваяводскае праўленне ў Жэллове — 3 павятовыя праўленні,

Украинскі мастацкі калектыв з Ліс, Голданскага павета.

У гэтым месцы неабходна сказаць хаця некалькі пахвальныхных слоў у адрас старшыні голданскага аддзела Сцяпана Кантрале-віча, які з'яўляецца самаахвярным дзеячом Украінскага таварыства. Дзякуючы яго ўмелай працы з актывам гурткі УГКТ добра выконваюць сваю ролю, бо па меры сваёй магчымасці прычыняюцца не толькі да развіцця культурнай дзейнасці, але таксама актыўна ўключаюцца да ўзняцця на вышэйшы ўзровень сельскагаспадарчай вытворчасці. Існуючы пры голданскім аддзеле УГКТ эстрадны калектыв «Смерычка» з Бань Мазурскіх дасягнуў такога высокага мастацкага ўзроўню, што падчас яго выступлення прысутныя не хоцуц пускаць яго са сцэны. Гэтак было і на фестывалі ўкраінскай песні і музыкі ў Варшаве, абы будзе гаварыцца ніжэй.

Адной з важных галін дзейнасці УГКТ з'яўляецца развіццё аматарскага руху. Дзякуючы вялікай пашане украінцаў да роднага слова, песні і музыкі, а таксама дзякуючы намаганням УГКТ мастацкая самадзейнасць мае многа энтузіястаў. Асабліва вялікай папулярнасцю карыстаецца песня. І таму ва ўкраінскім асяроддзі шмат харовых калектываў.

Ад 1967 года УГКТ арганізоўвае фестывалі ўкраінскай песні і музыкі. Праведзена іх ужо чатыры — у Саноку, Кентынне, Каашаліне і ў Варшаве. Фестываль такі заўсёды панірэджваецца павятовым і ваяводскім элімінацыямі, якія арганізоўвае Украінскае таварыства. Фестываль у 1971 годзе адбываўся 27 чэрвеня і быў прысвечаны 15-ай гадавіне УГКТ. Адбываўся ён у Варшаве ў тэатры «Разрыўкі». Думаю, што для нашага чытача будзе цікава, калі праінфармуем іх, якія і адкуль выступалі мастацкія калектывы. А вось яны:

- 1) зборны хор (Варшава, Гданьск, Слупск, Пярэмышль);
- 2) хор пачатковай украінскай школы імя Тараса Шаўчэнкі з Белага Бору;
- 3) ансамбль песні і танца агульнаадукацыйнага ліцэя з Гурава Ілавецкага;
- 4) маладзёжная вакальная група «Сіняя лентачка» з Пярэмышля;
- 5) ансамбль песні і танца агульнаадукацыйнага ліцэя з Легніцы;
- 6) народная жаночая група з вёскі Кальнікова;
- 7) харавая група з вёскі Баброўнік;
- 8) народны хор з вёскі Лелькова;
- 9) рэгіональны ансамбль песні і танца «Лэмковіна»;
- 10) варшаўска-гданьскі мешчаны хор УГКТ;
- 11) мужчынскі зборны хор УГКТ (Варшава, Гданьск, Пярэмышль, Слупск);
- 12) салісты эстраднай групы «Салаўі» з Кракава;
- 13) вакальны тэрцэт з эстраднай групы «Траянда» з Любліна;
- 14) гурток бандурыстаў са Шчэціна;
- 15) мужчынскі хор са Слупска;
- 16) танцевальны гурток украінскага агульнаадукацыйнага ліцэя з Легніцы;
- 17) эстрадны гурток «Бяскіды» з Пярэмышля;
- 18) эстрадны гурток «Смерычка» з Бань Мазурскіх і
- 19) дуэт эстраднай групы УГКТ з Варшавы.

Фестывальны канцэрт працягваўся амаль 8 гадзін. Фестываль быў сапраўдным святам украінскай песні і музыкі. Усе ўдзельнікі яго выступалі ў прыгожых нацыянальных касцюмах. Мастацкі ўзровень усіх калектываў быў даволі высокі.

У далейшым ГП УГКТ будзе арганізоўваць такія фестывалі, кожныя два гады.

Тэатральных калектываў ва Украінскім таварыстве значна менш. Але ёсьць такія, якія з'яўляюцца сапраўднымі народнымі тэатрамі.

КУЛЬТУРНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ

Украінскае таварыства арганізоўвае ў большых гарадах канцэрты лепшых аматарскіх калектываў і з гэтымі калектывамі выступаюць разам грамадска прафесіянальныя артысты ўкраінскага паходжання з Варшавы, Шчэціна, Гданьска. Таксама ў фестывалі украінскай песні і музыкі прынялі ўдзел бясплатна артысты такога калібра, як Уладзімір Дэнісенка — саліст Вялікага тэатра ў Варшаве, а таксама саліст Шчэцінскага музычнага тэатра Міраслаў Краўчук.

Стала ўжо традыцыяй за Украінскім таварыствам, што кожны год арганізоўваюцца Шаўчэнкаўскія ўрачыстасці. Адбываюцца ўрачыстыя вечары, канцэрты, сустрэчы.

УГКТ, яго паасобныя аддзелы адзначаюць гадавіны іншых украінскіх пісьменнікаў і ў сувязі з імі таксама арганізоўваюць літаратурныя вечары і выступленні мастацкіх калектываў.

Галоўнае праўленне УГКТ мае сваё аб'язненне кіно, якое дэманструе ўкраінскія фільмы. У 1966—1969 гадах дало яно 1200 сеансаў у 680 мясцовасцях.

Запатрабаванне на ўкраінскае слова і песню часткова заспакаівае Польскую радыё ў Жэшове, Кашаліне і Любліне, дзе раз у тыдзень па 20 минут адбываюцца перадачы на ўкраінскай мове.

Вялікую культурна-асветную ролю адыгрывае ўкраінская газета «Наше слово», тыраж якой перавысіў 8 тыс. экземпляраў і на старонках якой друкуюцца ўкраінскія літаратары, якія жывуць і працуяць у Польшчы.

Дзіцячы калектыв з Бань Мазурскіх, Голдаўскага павета.

Шмат увагі УГКТ удзяляе выдавецкай дзейнасці. Галоўнае праўленне кожны год выдае украінскі календар 9-тысячным тыражом. Выдала ўжо 7 рэпертуарных зборнікаў, друкуецача часта рэпертуарны матэрыял на старонках «Нашага слова».

Варта падкрэсліць і тое, што дзякуючы намаганням УГКТ дзяржаўнае выдавецтва школьніх падручнікаў выдала для патрэб школ «Украінскі школьні песьеннік», у якім знаходзіцца больш як 150 песьні, распрацаваных на два, а нават і трох галасы. Выдана таксама ўкраінская літаратурная антологія «Гомін».

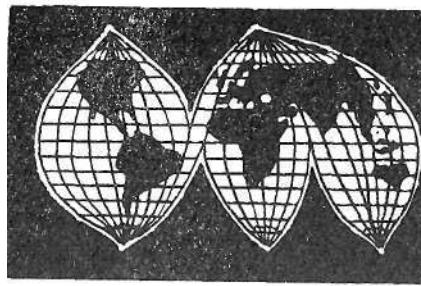
Неабходна падкрэсліць таксама і той факт, што ўкраінскае таварыства супрацоўнічае ў сваіх асяроддзіях з многімі арганізацыямі і ўстановамі. Цеснае супрацоўніцтва, а дакладней дапамогу аказвае УГКТ украінскае таварыства сувязі з заграніцай у Кіеве.

Міхась Хмялеўскі

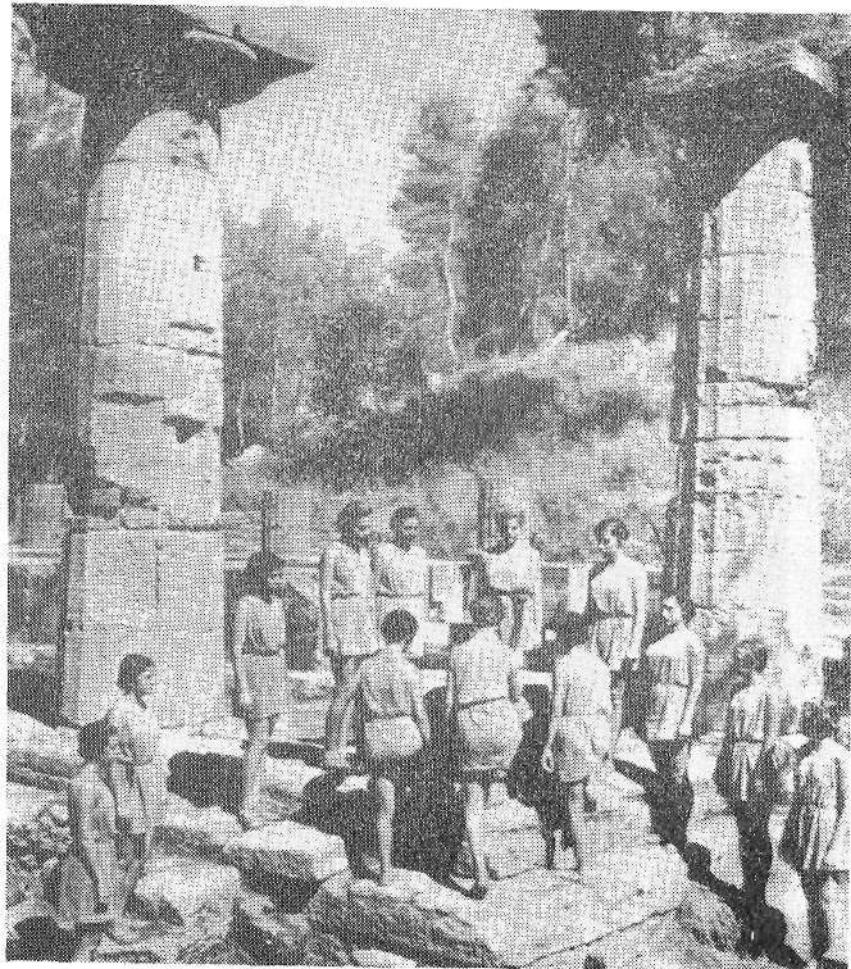

ВЕЧАРЭ

- Добры вечар, даражэнская цепча!
- Што ты, зяцёк, дзень з ноччу зблытаў?
- Да не, не зблытаў... Гэта як цябе пабачу, дык уваччу цямене.

ВЯМЛЯ людзі

Што чатыры гады маладыя грэчынкі запальваюць алімпійскі факел...

АЛІМПІЙСКІЯ ТРАДЫЦЫІ

Чалавецтва любіць традыцыі.

Наўрад ці захаваліся дзе другія такія традыцыі, якія так да-лёка зыходзяць у глыбіню стагоддзяў, як алімпійскія. І вось што цікава: яны сталі здабыткам не адной якой-небудзь краіны, а належаць усіму чалавецтву. Алімпіяды — свята сапраўды ін-тарнацыянальнае.

Тры чвэрці стагоддзя назад па ініцыятыве французскага педагога П'ера Кубертэнна адрадзіўся звычай праводзіць кожныя чатыры гады міжнародныя Алімпійскія гульні. Ужо сам па сабе гэты факт — падзея вялікага гістарычнага значэння. Спачатку арганізаторы алімпійскага руху не вельмі задумваліся над дэталямі. Галоўнае — высакародныя ідэі алімпійскага руху, умацаванне сібровускіх сувязей паміж спартсменамі розных краін і кантынентаў. Гэта ідэя пазней была ўвекавечана ў алімпійскай эмблеме — пяці пераплеценых кольцах, сімвалізуючых яднанне і дружбу пяці мацерыкоў.

Старажытныя эліны, у якіх мы запазычылі алімпійскія традыцыі, загадзя рыхтаваліся да гульняў. Атлеты за месяц да пачатку спаборніцтваў узмоцнена трэніраваліся ў спецыяльных гімнастычных школах. Яны займаліся барацьбой, бегам, кулачнымі паядынкамі. Той, хто занядбоўваў трэніроўкі, не дапускаўся на Алімпійскія гульні. Гэта традыцыя захавалася і ў нашы дні. Па аб'ёму трэніровачных нагрузкак сучасныя спартсмены на-ват перагналі атлетаў старажытнай Грэцыі.

У старажытнай Алімпіі адкрыццё гульняў суправаджалася ўрачыстай цырымоній. Над стадыёнам раздаваўся спеў сярэбраных труб, велічна, у пурпурных адзеннях выступалі суддзі, за імі ішлі атлеты. Перад статуяй Зеўса запальваўся ахвярны агонь. Ці не адсюль і звычай запальваць ад алімпійскага факела агонь на вялізной чашы на стадыёне?

Перад пачаткам паядынкаў старажытныя атлеты давалі клятву, што будуть строга трymацца ўсіх правілаў спаборніцтва і не ўчыняць нічога процізаконнага, не дапусciць злоснага намеру ці ашуканства. Суддзі гаварылі атлетам:

— Калі вы належным чынам рыхтаваліся да Алімпійскіх гульняў, калі над вамі не вісіць нізкі ўчынак і нядбайства — тады ідзіце з вясёлым сэрцам. Калі ж не — дык уцякайце!

Звычай даваць алімпійскую клятву захаваўся і ў наш час. Упершыню слова алімпійскай прысягі прагучалі ў 1920 годзе на VII Алімпійскіх гульнях у Антверпене.

— Мы клянемся, — урачыста гучала ў наступіўшай на ста-

дъёне цішыні, — што прыбылі на алімпійскія гульні, як сумленныя супернікі, якія шануюць правілы гульняў, якія імкнуцца ў іх удзельніцаць у высакародным духу дзеля гонару нашых краін і славы спорту.

«Хутчэй, вышэй, мацней!» — гэтыя слова таксама ўпершыню былі напісаны на транспарантах у Антверпене і з тых пор сталі дэвізам Алімпійскіх гульняў.

З тых пор, як спартсмены ўпершыню сталі сустракацца на алімпійскай арэне, патрабавальныя суддзі прыдумвалі для іх уз нагароды і пакаранні. Адным з першых пакаранняў у старажытных элінаў была кара за фальстарт. Калі ў бегуна не хапала вытрымкі, і ён рабіў крок хоць бы на імгненне раней, чым пра гучыць каманда, яго чакала жорсткае пакаранне. Правіла гаварыла: «Таго, хто пабяжыць залішне рана, трэба біць!» І суддзі тут жа, на арэне, перад тысячамі гледачоў, білі палкай вінавата га. Праўда, пасля гэтага ім дазвалялі зноў пачынаць бег.

За фальстарт караюць і цяпер, праўда, не такім суроўм спосабам, як гэта рабілі старажытныя: на першы раз суддзі даюць папярэджанне, а за другі фальстарт знімаюць са спаборніцтваў.

Затое ў аказаніі гонару пераможцы Алімпійскіх гульняў нашы сучаснікі, бадай, не адстаюць ад старажытных.

Атлет — пераможца алімпійскіх гульняў у старажытнай Грэцыі карыстаўся вялікай пашанай. Яго імя, імя яго бацькі і назыву горада, дзе ён нарадзіўся, тройчы аб'яўлялі вяшчальнікі. А галоўны суддзя клаў яму на галаву вянок з галінак аліў, што раслі калі храма Зеўса, зрэзаных залатым нажом. Чэмпіёна закідалі кветкамі і ўрачыста неслі на плячах навокал арэны. Пазней пераможцаў сталі ўвенчваць лаўровымі вянкамі.

Найлепшыя скульптары Грэцыі лічылі для сябе гонарам зрабіць статую пераможцы. Гэтыя статуі ставіліся ў Алімпіі на гарадскіх плошчах і храмах таго горада, дзе нарадзіўся атлет. Статуя па сваёй велічыні не павінна была перавышаць самога атлета, а тым больш быць падобнай на яго. Гэта рабілася для таго, каб алімпіец не занадта заганаўся, а людзі не пакланяліся яму, як богу. Толькі пасля трэцяй перамогі можна было надаць статуі пладабенства з самім атлетам. Гэтым ён як бы прыраўноўваўся да несмротных багоў Алімпа.

Звычай ўзнагароджваць лаўровым вянком у наш час не атрымаў распаўсюдження. Удастайваюцца гэтыя узнагароды толькі канькабежцы і чэмпіёны свету — шахматысты, але затое ў багацці залатых і сярэбраных медаляў, розных ганаровых прызаў, ва ўшаноўванні пераможцаў, імёны якіх адразу становяцца вядомымі ўсему свету, мы, відаць, перавысілі нашых папярэдні-

каў. Не забыты і звычай ставіць статуі найболыш выдатным алімпійцам. Так, напрыклад, шматразоваму алімпійскаму чэмпіёну фіну Паава Нурмі яшчэ пры жыцці паставілі помнік у Хельсінках, а на ім зрабілі надпіс: «Найболышаму бегуну ўсіх часоў і народу».

Сучасныя Алімпійскія гульні маюць, бадай, не меншае, а нават больше значэнне, чым Алімпіяды старажытнасці ва ўстанаўленні дружбы і ўзаемаразумення паміж народамі. Іншыя маштабы, размах! Алімпійскі рух цяпер ахапляе шматлікія мільёны людзей усіх краін і кантынентаў.

У старажытнай Грэцыі з таго самага дня, калі ганец аб'яўляў свяшчэнны месяц гульняў, спыняліся войны, варожасць і сваркі, адкладаліся суды і пакаранні. Ваюючыя да гэтага гарады і народы заключалі перамір'е і выпраўлялі на Алімпійскае свята ўрачыстыя пасольствы.

Усе чужаземцы, якія ўступалі на тэрыторыю Эліды — вобласці, дзе знаходзілася Алімпія, павінны былі скласці зброю, а той, хто паспрабаваў бы нанасці на Эліду, падвяргаўся праклящо багоў і асуджэнню людзей. Такі самы лёс чакаў і суседнія вобласці і дзяржавы, якія адмовіліся б дапамагчы Элідзе адбіць нападзенне і пакараць ворага.

За ўсю вядомую нам гісторыю старажытных Алімпійскіх гульняў было толькі некалькі выпадкаў парушэння перамір'я. У 420 годзе да новай эры на адзін горад напаў атрад узброеных спартанцаў і аднойчы салдаты цара Македоніі Філіпа аграбілі афінскага жыхара, які ехаў на свята ў Алімпію. Вінаватыя апраўдваліся тым, што не ведалі аб перамір'і, якое пачалося. Аднак

Малюнак на грэцкай вазе з V ст.д.н.э. прадстаўляе пакаранне атлета за недазволены прыём.

гэта не выратавала іх ад пакарання. Вінаватых аштрафавалі і пазбавілі права ўдзельнічаць у гульнях.

Сучасныя алімпіяды, нягледзячы на сваё значэнне, не змаглі адрадзіць поўнасцю высакародныя традыцыі — устанаўленне міру на зямлі, хоць бы на час Алімпіяды.

Войны — ворагі Алімпіяд. У 1916 годзе з-за першай сусветнай вайны не адбыліся VI Алімпійскія гульні. У 1940 і 1944 годзе з-за таго, што бушавала другая сусветная вайна, не адбыліся XII і XIII Алімпіяды. Іх назвы засталіся ў летапіссе спорту, але саміх гульняў не было. Так тройчы на вачах аднаго пакаленія з-за вайны зрываліся Алімпійскія гульні.

Наступіў новы Алімпійскі год. Нішто не прадвяшчае, што змоўкне ў ім гарматнія кананада, спыніцца грукат бомб, пагасне зарыва напалма.

КАМУ ШАНЦУЕ

Бацька з сынам, ідучы раненъка на касьбу, знайшлі кашалёк з грапшым.

— Вось бачыш, сынок, что рана ўстае, таму і Бог дае!

— А той, што згубіў кашалёк, відаць, яшчэ раней за нас устаў? — запяречыў сын.

У СЯБРОЎ НАД ШПРЭВЯЙ У БУДЗІШЫНЕ

Горад Баутцэн у ГДР. Гэта адзін са старэйшых і прыгажэйших гарадоў. Але ёсьць у яго і другое, таксама афіцыяльнае імя — Будзішын. Ды і вуліцы ў гэтым горадзе носяць падвойныя назвы — адна нямецкая, а другая славянская. Бо гэты горад з'яўляецца сталіцай асобнага, хоць і невялікага славянскага народа, які цяпер у ГДР знаходзіцца на правах нацыянальнай міністэрства.

Калісъці, у старадаўнія часы, народ гэтых расселяўся па вялікай тэрыторыі, меў вельмі высокую культуру, будаваў абаронныя замкі, гарадзішчы, якія сёняння яшчэ здзіўляюць сваёй веліччу. Пазнейшыя вякі жорсткай германізацыі амаль зусім знічылі гэтыя самы заходнія славянскі народ. Дваццатое стагоддзе лужычане (або лужыцкія сербы) сустрэлі ўжо малаколькаснымі народам, які пражываў толькі па даліне ракі Шпрэві.

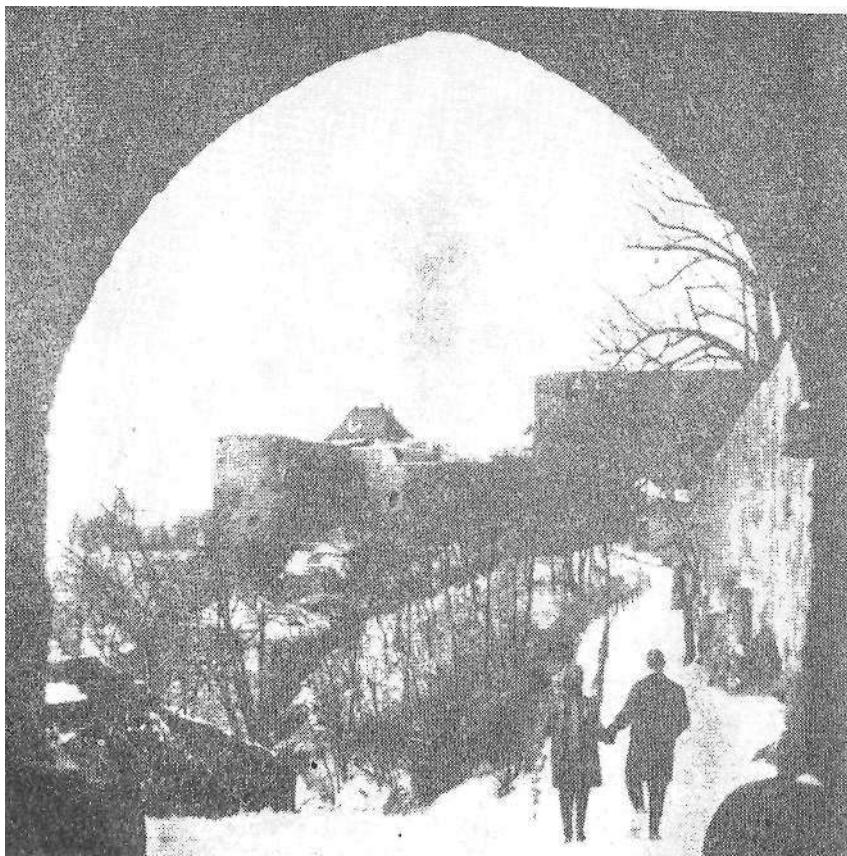
У чорныя часы гітлерызму лужычанам было забаронена гаварыць на роднай мове нават у сваёй хаце, а за навучанне дзяцей роднай мове пагражая Ѹ канцэнтрацыйныя лагер.

Толькі ў наш час, у Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы, гэты народ, які ператрываў вякі жорсткага прыгнёту, атрымаў поўную культурную аўтаномію.

Ужо першыя хвіліны знаёмства з горадам сігналізуюць аб прысутнасці тут славян. У вакзальнай зале сустракае падарожніка вялікая, на ўсю сцяну рэклама на лужыцкай мове: «Чытайце газету «Нова Добра». А побач — зашклённая вітрына з прыгожымі кніжнымі выданнямі лужыцкага нацыянальнага выдавецтва «Дамавіна» («Айчына»). Вітрына ўпрыгожана вырабамі народных умельцаў. Пазней мне давялося з такімі вітрынамі сустракацца даволі часта: у гарадской гасцініцы, у рэстаранах і іншых публічных месцах. Элементы лужыцкай культуры шырока выкарыстоўваюцца тут як рэгіональная дэкарацыя.

Лужычане любяць свой горад і ганаравацца ім. Нават у імглісты дзень шэрай восені горад зачароўвае прышэльца непаўторнасцю сваіх старадаўніх будоўляў, старажытных гарадскіх сцен, абаронных валаў і насыпаў, крутых вулачак.

10 вякоў ужо стаіць ён на крутым беразе ўзвіліне Шпрэві. Змяняліся лёсныя гісторыі, разбураўліся гарадскія абаронныя ўмацаванні і крэпасці, будаваліся гарадскія абаронныя ўмацаванні і крэпасці, будаваліся новыя, а горад выстаяў. Кожны куток старога горада авсяны легендамі аб героях-абаронцах, аб змага-

Велікодны шлях, які вядзе вакол сцен старога горада.

рах за лепшую долю, аб тых моцных і əдважных людзях, якія ўмелі заступіца за бедных і пакрыўджаных. Як гавораць легенды, гэтыя героі і сёння жывуць у недаступных старых вежах, куды не заглядае цікаўскае вока нашага сучасніка.

Відаць натхнёныя гэтымі легендамі, удзячныя нашчадкі зрабілі на месцы старадаўняга касцёла, паміж сярэдневяковымі сцэнамі, могілкі для найслаўнейшых сыноў народа — стваральнікаў лужыцкай культуры. На цэнтральным месцы — магіла з помнікам Міхала Гурніка — пісменніка кірауніка лужыцкай арганізацыі ў XIX стагоддзі, рэдактара нацыянальных часопісаў, вучонага і перакладчыка.

Будзішынцы любяць праводзіць свой вольны час у мурах старага горада. Колішні Велікодны шлях — малаяўнічаля сцежка па абаронных валах, якая вядзе вакол старажытнай крэпасці, утрымана ў ідеальным парадку, а для адпачываючых тут на кожным кроку настаяўлены лавачкі. Тут жа, побач, для цікаўных знакодзіцца так званы музей тэхнікі — арыгінальная сярэдневяковая воданапорная вежа з усім неабходным для яе абсталяваннем і шлюзамі.

Цікавым ужо з іншага погляду здаецца яшчэ адзін аб'ект, значна маладзейшы і пабудаваны па-за мурамі старой крэпасці, на цэнтральнай плошчы старога горада. Вялізны XVIII-вяковы касцёл, які доўгі час быў прадметам спораў паміж католікамі і пратэстантамі. Цяпер гэтыя споры вырашаны, як здаецца, найпрасцейшым способам: па згодзе абодвух бакоў касцёл быў перагароджаны на дзве часткі. Правае крыло — пратэстантам, а левае — католікам. Аббедзве часткі раздзяляюцца паміж сабой ажурным нізкім бар'ерчыкам, амаль сімвалічным. А службы адбываюцца ў розны час. Здавалася б, незвычайная рэч! Дзве рэлігіі пад адным дахам! Але, аказваецца, гэта хоць і рэдкі, але не адзіны выпадак сужыцця розных веравызнанняў і ўзаемнай талеранцыі.

Вузкія старыя вулічки выводзяць яшчэ на адну, ужо зусім сучасную плошчу. У цэнтры яе — велічны Сербскі дом. Гэта цэнтр лужыцкай культуры. Тут знаходзяцца розныя лужыцкія ўстановы, вялікі клуб і глядзельная зала, тут працуе Інстытут лужыцкай культуры Дзяржаўнай акадэміі навук, вялікі літаратурны музей, бібліятэка, кнігарня, нацыянальная кавярня. Тут жа побач — рэдакцыі лужыцкіх часопісаў і выдавецтва. Працу гэтых выдавецтваў устаноў рэкламуюць першыя аддзелы літаратурнага музея.

ЛІТАРАТУРНЫ МУЗЕЙ

Літаратурны музей займае цэлы паверх вялікага Сербскага дома. Ужо ў вестыбулі, у зашклённых вітрынах экспануюцца кніжкі аб лужычанах, выдадзенія ў ЗША, Англіі, СССР, Польшчы, Чэхаславакіі і іншых краінах.

Некалькі першых залаў музея прысвечаны працы выдавецтва «Дамавіна», часопісам і газетам, якія выдаюцца цяпер. Гэты аддзел выглядае вельмі багата.

За гады народнай улады лужычане ў сваім выдавецтве выдали калі паўтары тысячы кніг з галіны белетрыстыкі — прозы, пазітывізму і дзіцячай літаратуры. Апрача таго, выходзіць шэраг песьёдышкаў, падручнікі для ўсіх класаў лужыцкіх школ, весткі

Помнік савецкім і польскім воінам у Крошчыцах.

інестытута сербалужыцкага людазнаўства, календары на верхненіжнелужыцкай мовах. Варта яшчэ назваць штодзённую газету «Нова Доба», тыднёвік «Новы Часнік», двухтыднёвік для дзяцей «Пломіё», грамадска-культурны месячнік «Разгляд», для настаўнікаў — часопіс «Сербская школа». Выходзіць яшчэ раз на два месяцы дадатак на лужыцкай мове да нямецкай настаўніцкай газеты, часта матэрыялы аб лужычанах друкуюць розныя цэнтральныя нямецкія часопісы. Так, напрыклад, часопіс «Новая нямецкая літаратура» прысвяціў лужыцкай паэзіі і прозе цэллы № 3 за 1967 год і № 3 за 1970 год. Усё гэта вельмі старавана экспануюць музейныя вітрыны.

Майм правадніком па музеі быў паэт і журналіст Герат Лібш. Слухаючы, з якім энтузіязмам і запалам ён гаворыць аб класіках лужыцкай літаратуры, аб арганізацыі і аbstаліванні музея, я думала аб гэтым малым, але такім працавітым, такім вытрымальным і амбітным народзе, які змог праз вякі германізацыі пранесці дух нацыянальнай культуры, захаваць мову і мець багатую культуру і літаратуру з уласнымі класікамі наэзіі, прозы і мастацства.

НА ГАРАДЗІНЧЫ

Адразу за невялікай, але надзвычай чысценкай і ўпрадкаванай вёсачкай Ватроу ўзвышаецца высокая гары. Ужо на першы погляд відаць, што гэта не дзіва прыроды, а вынік працы людскіх рук. Старыя ліны і дубы выраслі на ёе стромкіх схілах.

Здалёк нагадвае яна напы старожытныя будоўлі, як, напрыклад, Замкавая гары ў Мельніку ці гары Святой Магдалены ў Візне.

Крывая круглая сцежка, апаяясваючы гару, успінаецца да самай вяршыні. І толькі тут, на самай гары, відаць, што гэта старое гарадзінча з паглыблением у сярэдзіне ў форме падковы. Паглыбленне роўнае, як стол, і кемлівия хлацгукі з навакольных вёсак не прамінулі магчымасці, каб не зрабіць з гарадзінча футбольнае поле. Выгадная рэч: кругавы насып — гэта цудоўны бар'ер, і мяч далёка не ўцячэ.

Мой калега-праваднік стаіць на найвышэйшым пункце насыпу, дзе, праўданадобна, знаходзілася вежа назіральніка за ваколіцай. Прыйклаўныя далонь да вачей, калега ўглядзеца ў далечынъ.

— Адсюль, — гаворыць ён, — лужыцкі князь глядзеў, як да ўмацаванняў падбіраецца вораг.

А перад намі недзе далёка ўнізе рассцілаецца зялённая раўніна,

Нацыянальны касцюм з ваколіц Будзішына і Крошчы.

пераразаная сеткай рачулак. І раптам здаецца, што гэта не ява, а нейкі панарамны кінафільм, і я ўжо бачу цёмныя фігуркі воінаў, якія падкрадаюцца да гарадзішча.

Кроплі рапгоўнага дажджу вяртаюць нас у рэчаіснасць. Мы хутка збягаем з гары. Ужо ў аўтамашыне я даведваюся, што на гэтым гарадзішчы некалькі год назад адбылася вельмі ўданая народная забава з гульнямі, конкурсамі і выступленнямі самадзейнага тэатра. Сапраўды, лепшага месца на гэта не прыдумаеш.

Тут, у вёсцы Ватроу, знаходзіцца магіла вялікага лужыцкага паэта Якуба Барта-Цішынскага. Лужыцкага паэта ведаюць і людзі не толькі лужычане, але і немцы. Цяпер у ГДР існуе дзяржаўная прэмія імя Цішынскага, якая прызнаеца за літаратурныя і мастацкія дасягненні.

У некалькіх кілометрах ад Ватроу, ля вёскі Кукоу ёсьць прыгожы ліпавы гай — Ліпіо. Тут, на месцы, дзе любіў прагульца народны паэт, над рачулкай, паміж двума ажурнымі блакітнымі масткамі, абсыпаны золатам асенняга лісця, стаіць помнік Цішынскаму. Ля падножжа яго ляжаць свежыя кветкі.

У старой бацькоўскай хаце паэта зроблены яго музей.

У КРОШЧЫЦАХ

Вузкія асфальтавыя дарожкі, абсаджаныя маладымі дрэўцамі, спалучаюць недалёкія адна ад другой вёскі.

І вось мы ў Крошчыцах. Назва гэтай мясцовасці ўвайшла ў гісторыю другой сусветнай вайны як месца цяжкіх баёў. Тут знаходзіцца так званая даліна смерці, дзе ў апошнія месяцы вайны вяліся крылавыя баі за подступы да Берліна. Цяпер на высокім узгорку над далінай смерці ўзвышаецца манументальны помнік, пастаўлены пры дапамозе грамадства ў гонар загінуўшых тут савецкіх і польскіх салдат. Помнікам апякуюцца піянеры крошчыцкай школы. Сюды прыязджаюць шматлікія загранічныя дэлегацыі, каб ушанаваць памяць загінуўшых і пакласці ля помніка кветкі.

Крошчыцы вядомыя ў ваколіцы і сваёй мастацкай актыўнасцю. Яшчэ ў 20-ыя гады нашага стагоддзя пад кіраўніцтвам мясцовага настаўніка існаваў тут народны тэатр. У тыя часы была пастаўлена гістарычная драма Я. Цішынскага «На гарадзішчы». Традыцыя гэтая працягваецца і сёння. Цяпер у Крошчыцах дзейнічае адзін з лепшых драматычных гурткоў.

У гэтых ваколіцах амаль на кожным кроку можна сустрэць жанчын у нацыянальным адзенні. Наогул лужычане захавалі па-

Вучиёўскі калектыв у нацыянальных касцюмах.

сёняшні дзень чатыры віды рэгіянальных касцюмаў. У ваколіцах Крошчыц і Будзішына ходзяць у так званым катольскім адзенні: доўгія чорныя спадніцы, блузкі з буфастымі рукавамі, гафтаваныя фартухі. Аднак галоўны элемент касцюма — маленькі чэпчык з вялікай какардай, канцы якой звісаюць амаль да пят. З-пад чэпчыка ў замужніх жанчын выглядаюць белыя ражкі. Гэта знак для хлошаў, што да такой дзяўчыны заляцацца не выпадае.

У такім адзенні давялося мне ўбачыць нават выхавацельку з прадшколля, якая выйшла з дзецьмі на прагулку.

У іншых мясцовасцях сустэрдзь нацыянальны касцюм у звычайны дзень на вуліцы амаль немагчыма. Там ён захоўваецца як святочнае адзенне.

МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ

Восень на Лужыцах — гэта пара традыцыйных канцэртаў. Штогод пасля збору ўраджаю, пачынаючы ад верасня і да канца лістапада, у вёсках адбываюцца народныя забавы, так званыя

кермушки, актыўна выступаюць гурткі мастацкай самадзейнасці і хоры.

Лужычане — вельмі расспяваны народ. Амаль у кожнай вёсцы ёсьць свой хор, а калектывы некаторых вёсак славяцца на ўсю ваколіцу. Співаюць тут пераважна свае рэгіянальныя песні, але апрацаваныя кампазітарамі — прафесіяналамі.

Ужо ў мінулым стагоддзі існавала творчая аўтарская суполка вядомага лужыцкага паэта Гандрыя Зэйлера з кампазітарам Корлем Коцарам. Яны клалі ў аснову сваёй творчасці нацыянальны фальклор. Пазней унёс вялікі ўклад у музычнае мастацтва таленавіты кампазітар Бярнат Краўц.

У паслявенных гады апрацоўкай нацыянальнага фальклору праславіўся Юрый Вінар, названы ў Польшчы «лужыцкім Сыгетынскім». Як Сыгетынскі для свайго «Мазоўша», так Вінар быў душой лужыцкага ансамбля песні і танца, які нават выязджаў з канцэртамі за граніцу.

Цяпер над лужыцкім фальклорам працуе шэраг маладых кампазітараў. А найбольыш вядомы з іх — Ян Буланк — з'яўляецца душой лепшых калектываў і кірауніком аб'яднанага хору.

На адным з восеніскіх канцэртаў мінулага года мне давялося пабываць.

Вялізны хор у 100 чалавек у прыгожа вышываных нацыянальных касцюмах паслухмана падпарадкоўваўся кожнаму руху невялічкай фігуркі дырыжора. Песня то ўзлятала, то раптам лагодна заціхала, каб уступіць месца далікатнаму голасу саліста.

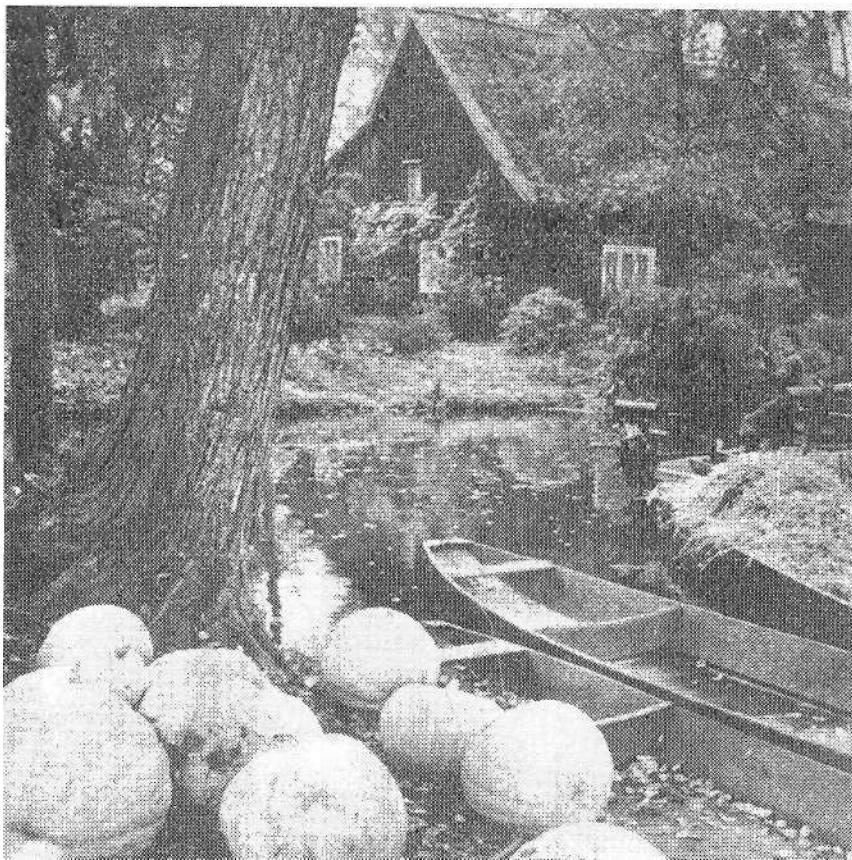
У перапынку паміж песнямі ў размову са слухачамі ўключаўся канферанс. Ён падказваў слухачам, з якой мясцовасці пашодзіць песня, знаёміў іх з гісторыяй аб'яднанага хору. У першым сваім выступленні ён, між іншым, сказаў гледачам: «Мы співаем для вас, каб вярнуць вам забытые песні і каб вы іх зноў співалі». А трэба адзначыць, што канцэрт гэтых адбываўся ў мясцовасці, дзе лужыцкая мова гучыць ужо даволі рэдка. І слухачы прынялі яго слова аплодыментамі.

У аб'яднаным хоры співалі чатыры самастойныя калектывы: хор «Мея», хор «Ліпа», хор «Будзішын» і хор Дзяржжаўнага ансамбля песні і танца.

Толькі гэтые астатні з'яўляеца прафесіянальнымі калектывамі, а трэй першыя — аматарскія. Гэтыя самадзейныя хоры, у якіх співаюць настаўнікі, рабочыя прамысловасці і сельскай гаспадаркі, інтэлігенцыя, амаль не ўступаюць прафесіянальнаму. Людзі з вялікай адданасцю значную частку свайго адпачынку аддаюць самадзейнасці. Мой знаёмы настаўнік, напрыклад, співае ў рэгіянальным хоры «Мея». Гэта чалавек сярэдніх гадоў, бацька

сям'і, але ён рэгулярна два рады ў тыдзень ездзіць на рэпетыцы ў суседнюю вёску.

Дарэчы, гэтыя вясковыя хоры маюць ужо амаль кожны сваю стогадовую гісторыю. Напрыклад, хор «Мея» існуе ўжо каля 80 гадоў. У гады фашисцкага тэрору за распаўсюджванне лужыцкага фальклору кіраўнік хору, мясцовы настаўнік Міхал Наўка быў вывезены ў канцэнтрацыйны лагер, а хор забаронены. Аднак харысты не спалахаліся. Яны не перасталі співаць, а толькі перанеслі свае канцэрты ў царкву, куды радзей заглядалі фашисты. Гэты ж хор ужо ў першыя дні вызвалення, у чэрвені 1945 года, выступіў з канцэртам. Потым хор сваімі канцэртамі падтрымліваў правядзение сельскагаспадарчай рэформы.

На Блотах.

У сучасны момант найлепшым лічыцца хор «Будзішын». Гэты хор паставяйна працуе пад кіраўніцтвам Яна Буланка і таму з'яўляецца вядучым.

Шырэй пазнаёміцца з песенным мастацтвам Лужыц мне давялося ў Хацябужскім радыё. Там ужо існуе вялікі архіў народнай музыкі, вялікі збор рэгіянальных мелодый, як даунейшых, так і сучасных. Асабліва цікава апрацаваны фальклорны матэрыял з вёскі Сляпое.

Вельмі мне спадабалася, што лужычане не запісваюць на плёнку арыгінальны спеў бабулі з вёскі, якая ўжо даўно страціла не толькі голас, але і памяць, як гэта часта робіцца ў нас, а апрацоўваюць усебакова фальклорны матэрыял, распісваюць яго на голас з аркестрам, і толькі потым запісваюць на плёнку ў вельмі добрым выкананні. Так апрацаваны фальклор вяртаецца ў народ у форме моднага шлагера і співаецца ўсюды. Гумар, жыццярадаснасць на фоне рытмічнай музыкі пакарае слухача.

Вялікая заслуга ў апрацоўцы фальклору сучаснага кіраўніка аўяднанага хору Яна Буланка, лаўрэата шматлікіх дзяржаўных узнагарод. У лужыцкім архіве Хацябужскага радыё ёсць запісы яго творчасці розных відаў — ад опернай і сімфанічнай музыкі да сучасных модных песень у рытме біг-біту. Цудоўная музыка!

Музыку лужыцкіх кампазітараў можна паслухаць у лужыцкіх праграмах Хацябужскага радыё, якія надаюцца некалькі разоў у тыдзень.

НА БЛОТАХ

Рака Шпрэя, якая так прыгожа выглядае ў Будзішыне, са сталіцы Верхніх Лужыц накіроўваецца проста на поўнач, аж да горада Хацябуж, цэнтра Ніжніх Лужыц. Дасягнуўшы Хацябуж, Шпрэя змяніе свой напрамак на заходні і ўліваецца ў нізкаляжачую даліну, утвараючы тут балоцістая і дрыгвяністая лугі.

Іменна на гэтых лугах і знаходзяцца сладкія сваёй незвычайнасцю і турыстычнымі атракцыямі Блота (што па-нашаму азначае балоты).

Дзякуючы цяжкадаступнасці і забалочанасці тэрыторыі, тут найлепш захаваліся элементы традыцыйнай ніжнелужыцкай культуры ў будаўніцтве, звычаях, мове, нацыянальных касцюмах.

На выгляд — гэта нешта накшталт Венецыі ў вясковым выданні. Ад сялянскага двара галоўная сцежка, якая павінна, як здавалася б, выводзіць на вясковую вуліцу, вядзе праста да ракі. Но на Блотах рака і ёсць галоўная вуліца. Ля кожнай хаты ёсць

КЕРМУША

свая прыстань з лодкай. Лодка тут — галоўны сродак камунікацыі. Нават да суседа няма тут іншай дарогі, толькі па рацэ. А Шпрэвя тут не пашкадавала сваіх рукавоў, густа перанапляла імі ўсе падмоклыя лугі. Лодкай тут ездзяць на працу ў поле, лодкай звязаць з поля ўраджай, лодкай ездзяць у госці ці ў царкву браць шлюб.

Зразумела, што на працягу доўгіх стагоддзяў людзі тут былі здадзены на ласку прыроды: у мокры год лугі, палі і часта будынкі залівалі вадой, а ў сухі — высыхалі рэчкі і каналы, і нельга было выехаць за парог свайго двара.

За гады народнай улады тэрыторыя балот была часткова асушана, пракладзены цвёрдыя дарогі, зроблены штучныя азёры для рэгуляцыі ўзроўню вады. Але характар вёсак па вадзе застаўся і сцягвае сюды ў сезоне велізарную масу турыстаў.

Улічваючы турыстычны характар мясцовасці і каб хоць у найкай ступені захаваць для гісторыі стары стыль у лужыцкім будаўніцтве, мясцовыя ўлады арганізавалі ў вёсцы Леды тэрытарыяльны музей — званы скансен.

Ажурныя, настаўленыя на высокіх сваях масткі (каб пад імі лёгка маглі праплываць нагруженныя лодкі) вядуць праста ў сялянскі двор, дзе агледзець можна драўляную сялянскую хату з поўным унутраным абсталяванием, пабудаваную шмат гадоў назад і ўтрыманую паводле тагачасных звычаяў, драўляныя хлявы, спецыяльныя гаражы (калі іх так можна назваць) на лодкі, да якіх даведзены водныя каналы.

Цяпер, калі турыстычны сезон скончыўся, тут ціха і пуста. Толькі мясцовыя сяляне плынуць лодкамі, нагружанымі хрэнам, у Леды, дзе працуе невялічкая фабрычка па яго перапрацоўцы.

Услед за лодкамі і мы накіроўваемся туды. Тут — горы хрэну, тоўстага, доўгага.

— Такога хрэну, як на Блотах, — гаварыў нам рабочы, маніпулюючы пры машыне, якая ачышчала хрэн, — нідзе не знайдзеце. А каб смак яго быў цікавейшы, дадаецца яшчэ хрэн, прывезены з Польшчы. Польскі хрэн хоць і тонкі, але далікатны. Вось пасирабуйце!

Вядома, чым можа скончыцца праставанне вельмі моцнага, свежа сцёртага хрэну — мы ледзь перахапілі дух, і слёзы пасыпалися гарохам. А гаспадары — нічога. Смятоцца. Яны добра ведаюць свой хрэн. Ён карыстаецца тут асаблівай пашанай: падаецца на стол у найбольшыя святы, а прыгатаванне яго звязана з найвялікшым рytualam.

На адной з такіх урачыстасцей, калі хрэн быў адной з галоўных страў, мне давялося набываць.

Было гэта на восеньскай кермушы (так тут называюць традыцыйнае народнае свята) ў Будзішыне.

Ад самай раніцы знаёмыя папярэджвалі мяне, каб не наядалася, бо ж вечарам будзе кермуша, а там хрэн.

Ужо пры ўваходзе ў Сербскі дом гаспадар забавы сустракае гасцей, жадае ім усяго добра, вясёлай забавы і частую традыцыйнай чаркай гарэлкі.

Потым, ужо ў зале, дзе госці сядзяць за накрытымі сталамі, гаспадар пад агульны смех просіць гасцей стрымаць яшчэ на нейкі час свой апетыт і паглядзець выступленне гуртка мастацкай самадзейнасці.

Ставілася п'еса сучаснай лужыцкай пісьменніцы. Аўтар выступіла перад гледачамі з уступным словам. П'еса паказвала перамены, якія адбыліся ў лужыцкай вёсцы за гады народнай улады.

Пасля пастаноўкі жанчыны ў святочных нацыянальных касцюмах унеслі ў вялікіх вазах лужыцкую нацыянальную традыцыйную страву — суп з клёцкамі, мяса на вялізных талерках і салатніцы з белым духмяным хрэнам. Сута папіваючы півам, госці паелі і аддаліся гульням і танцам.

На гэтай забаве ўсталіцы Лужыц сустрэліся найболыш вядомыя лужыцкія дзеячы, пісьменнікі, артысты. Быў сярод іх і вядомы па ўсёй Германіі пісьменнік, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў ГДР Юрый Брэзан. Адчувалася, што гэта адна сям'я, усе гаварылі на сваёй роднай мове, спявалі народныя песні, тулілі ў свае гульні і нават танцавалі народныя танцы.

Моцна трymаецца нацыянальная культура ў гэтым невялікім народзе.

Яніна Чэрнякевіч

* * *

Сустрэліся два сябрукі за чаркаю. Адзін і пытае:

— Колькі будзе палавіна ды яшчэ палавіна?

— Ведаеш, сказаць не магу, але нутром адчуваю, што будзе літр.

* * *

— Чаму ты, куме, не прыходзіш да мяне ў гoscі?

— Прыйду, абавязкова прыйду.

— А як будзеш ісці, дык не забудзься захапіць з сабою пілу і цыгарэты.

— Навошта?

— Ды мы з табою дроў нарэжкам, а потым і перакурым...

* * *

Маленъкаму хлопчыку задалі загадку:

— У Ноя былі тры сыны: Сім, Хам, і Іафет... Хто быў іх бацька?

— А што, — спытаў хлопчык, падміргваючы, — хіба ў старога былі наконт гэтага якія-небудзь сумненні?

* * *

Нейк сустрэліся дзве кумы, і адна пытае:

— Ну, як там, кума, вашы парасяты?

— Ды так, — адказвае другая. — Падаслала ім саломы, а яны парылі ле, як свінні.

* * *

— Жонка! А глянь у святліцу, ці няма там сёння нейкага свята?..

— Ой, матухна, ты глядзі, які набожны стаў?

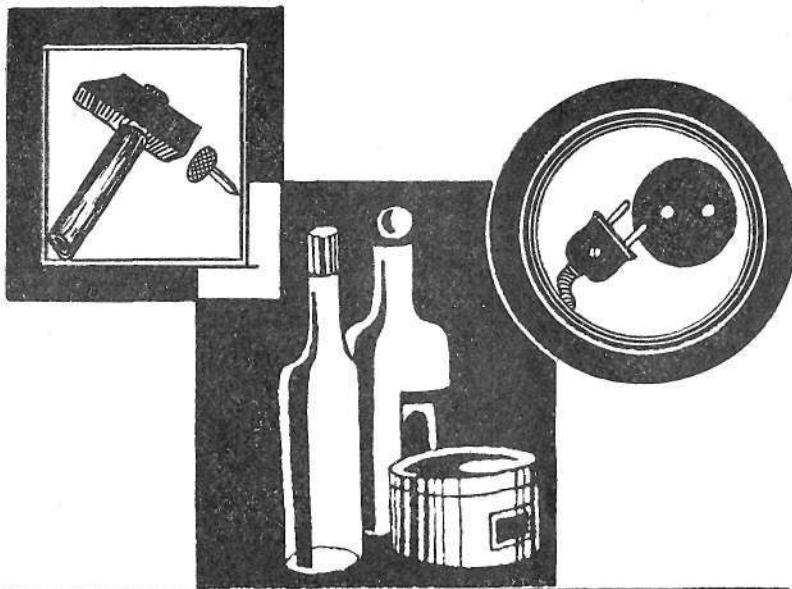
— Ды не ў тэтым справа — нешта выпіць захацелася!

* * *

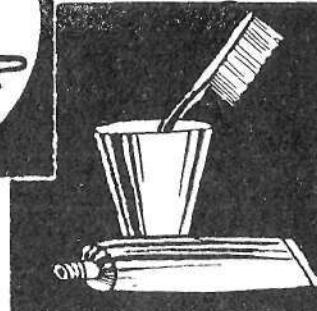
— Ты чуў, Сямён, што начальнік дарожнага аддзела ўзяў на работу новага інжынера без акладу?

— Каго ж гэта?

— Дзеда Мароза!

ДАВЕДНІК

STULETNI KALENDARZ XX WIEKU

Tabela lat		
1901 — 2000		
—	25	53
—	26	54
—	27	55
—	28	56
01	29	57
02	30	58
03	31	59
04	32	60
05	33	61
06	34	62
07	35	63
08	36	64
09	37	65
10	38	66
11	39	67
12	40	68
13	41	69
14	42	70
15	43	71
16	44	72
17	45	73
18	46	74
19	47	75
20	48	76
21	49	77
22	50	78
23	51	79
24	52	80

Tabela miesięcy											
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
—	4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0
—	5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1
—	6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2
—	0	3	4	0	2	5	0	3	6	1	4
—	2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5
—	3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6
—	4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0
—	5	1	2	5	0	3	5	1	4	6	2
—	0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3
—	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4
—	2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5
—	3	6	0	3	5	1	3	6	2	4	0
—	5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1
—	6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2
—	0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3
—	1	4	5	1	3	6	1	4	0	2	5
—	3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6
—	4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0
—	5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1
—	6	2	3	6	1	4	6	2	5	0	3
—	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4
—	2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5
—	3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6
—	4	0	1	4	6	2	4	0	3	5	1
—	6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2
—	0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3
—	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4
—	2	5	6	2	4	0	2	5	1	3	6

W celu ustalenia, którym dniem tygodnia był lub będzie określony dzień miesiąca i roku — znajdujemy odpowiedni rok w TABELI LAT i w poziomie jego wiersza odczytujemy w TABELI MIESIĘCY „liczbę wskaźnikową” dla danego miesiąca w tym roku.

Odczytaną liczbę wskaźnikową miesiąca dodajemy do liczby daty określonego dnia.

Wiersz, w którym w TABELI DNI odnajdujemy liczbę odpowiadającą tej wynikowej sumie — wskazuje poszukiwany dzień tygodnia. Checmy wiedzieć, jakim dniem tygodnia był lub będzie np. a) 12 sierpień 1936 lub b) 1 styczeń 2000 r.

Liczbe wskaźnikową w TABELI MIESIĘCY jest:

- a) dla miesiąca sierpnia w 1936 roku — liczba 6
- b) dla miesiąca stycznia w 2000 roku — również 6

Dodajemy te liczby wskaźnikowe do liczby dat:

- a) 12 (sierpień) + 6 = 18; b) 1 (styczeń) + 6 = 7

Odczytujemy w TABELI DNI:

- a) 18 — wskazuje, że poszukiwanym dniem była środa
- b) 7 — wskazuje, że poszukiwanym dniem będzie sobota

Tak! Nowy 2000 Rok rozpoczniemy w sobotę.

POWIERZCHNIA I LUDNOŚĆ ŚWIATA

kontynenty zamieszkane	Powierzchnia mln km ²	Ludność w milionach						na 1 km ²
		1920	1930	1940	1950	1960	1967	
Ogółem	136	1811	2070	2295	2517	3005	3420	20
Europa bez ZSRR	5	329	356	381	393	427	455	91
ZSRR	22	158	179	195	180	214	236	11
Azja bez ZSRR	28	966	1119	1243	1380	1657	1904	69
Afryka	30	141	164	191	222	278	328	11
Ameryka	42	208	242	274	329	413	479	11
Australia i Oceania	8,5	8,6	10,0	11,1	12,7	15,7	18,1	2,1

POLSKA — Powierzchnia — Ludność

Obszar	Powierzchnia w km ²	Liczba powiatów (dzielnic)	Ludność — 1.I.1969			
			Ogółem		na wioskach	na wsi
			w tys.	na 1 km ²		
Polska	312 667	391	32 426	104	16 600	15 826
Województwa:						
Białostockie	23 153	20	1 184	51	419	765
Bydgoskie	20 892	26	1 898	91	958	940
Całkowite	11 036	18	1 442	131	997	445
Katowickie	9 546	33	3 614	379	2 751	863
Kieleckie	19 513	24	1 902	97	591	1 311
Koszalińskie	18 104	15	781	43	382	399
Krakowskie	15 356	21	2 185	142	651	1 534
Lubelskie	24 881	22	1 946	78	574	1 372
Łódzkie	17 098	21	1 684	98	585	1 099
Olsztyńskie	21 064	19	981	47	386	595
Opolskie	9 557	18	1 037	108	434	693
Poznańskie	26 849	34	2 171	81	844	1 327
Rzeszowskie	18 636	24	1 747	94	459	1 288
Szczecinskie	12 754	14	887	70	584	303
Warszawskie	29 406	33	2 544	87	866	1 678
Wrocławskie	18 928	31	1 984	105	1 094	890
Zielonogórskie	14 576	18	876	60	462	414
m. Warszawa	445	(7)	1 279	2 871	1 279	100
m. Kraków	230	(6)	565	2 457	565	100
m. Łódź	214	(5)	750	3 507	750	100
m. Poznań	220	(5)	457	2 083	457	100
m. Wrocław	224	(5)	512	2 285	512	100

Powierzchnia według skorygowanych obliczeń Gł. Urz. Geod. i Kartogr. z maja 1968 r.

GŁÓWNE SZCZYTY GÓRSKIE — wzniesienie n.p.m.

Pasmo — łańcuch	Szczyt	m
Karpaty — Tatry	Rysy	2499
	"	2438
	Swinica	2301
	Wołowiec	2063
	Kasprowy	1985
	Giewont	1909
	Babia Góra	1725
	Pilsko	1557
	Tarnica	1346
	Halicz	1335
	Turbacz	1310
	Skrzyczne	1257
	Barania Góra	1220
	Lackowa	1001
	Śnieżka	1601
	Szyszak Wielki	1509
	Śnieżnik	1425
	Wysoka Kopa	1126
	Smerek	1124
	Łysica	612
	Łysa Góra	593
Sudety		
	— Beskid Wysoki	
	" "	
	— Bieszczady	
	" "	
	— Gorce	
	— Beskid Śląski	
	" "	
	— Beskid Niski	
	" "	
	— Karkonosze	
	" "	
	— Grupa Śnieżnika	
	" "	
	— Góry Izerskie	
Góry Świętokrzyskie		

WIĘKSZE MIASTA — Iudność w tysiącach

Warszawa	1279	Toruń	124	Dąbrowa	59	Oświęcim	39
Łódź	750	Kielce	118	Górnicza	60	Racibórz	39
Kraków	565	Olsztyn	90	Piotrków	58	Rybnik	39
Wrocław	512	Bielsko-Biała	87	Świętochłownice	58	Skarżysko	39
Poznań	457	Elbląg	86	Jelenia Góra	56	Kam.	39
Gdańsk	364	Opole	85	Tomaszów	56	Siedlce	39
Szczecin	332	Tarnów	84	Mazow.	55	Tczew	39
Katowice	292	Kalisz	79	Inowrocław	53	Zawiercie	39
Bydgoszcz	275	Rzeszów	77	Przemysł	52	Konin	38
Lublin	234	Grudziądz	75	Gniezno	50	Chełm	37
Zabrze	199	Legnica	75	Ostrów	50	Piekary Śl.	36
Bytom	187	Włocławek	73	Dzierżoniów	53	Dzierżoniów	33
Częstochowa	185	Gorzów	70	Wlkp.	48	Leszno	33
Gdynia	179	Zielona Góra	69	Ostrowiec	50	Tarnowskie Góry	33
Gliwice	167	Tychy	68	Świętokrz.	47	Zamość	33
Białystok	159	Siemianowice	65	Sopot	47	Świdnica	33
Radom	153	Śl.	67	Zgierz	43	Zyrardów	33
Chorzów	151	Płock	66	Mysłowice	44	Bielawa	32
Sosnowiec	143	Siupsk	65	Pruszków	43	Czeladź	32
Ruda Śląska	140	Jaworzno	62	Zgierz	43	Nowa Sól	32
Wałbrzych	126	Koszalin	61	Będzin	42	Puławy	31
		Pabianice	61	Piła	42	Starogard	31
				Stargard	42	Gd.	31
				Szcz.	42	Wejherowo	31
				Starachowice	41		
				Otwock	40		
				Nowy Sącz	39		

WIĘKSZE RZEKI — długość w Polsce

Rzeka	km	Rzeka	km	Rzeka	km	Rzeka	km
Wisła	1068	Narew	438	Bóbr	268	Wisłok	228
Odra	746	Noteć	361	Drwęca	250	Brda	217
Bug	587	Pilica	342	Dunajec	251	Pasięka	211
Warta	508	Wieprz	328	Wkra	246	Nysa	
San	444	Łyna	215	Prosna	229	Łużycka	198
						Nysa	
						Kłodzka	195

WEDŁUG SYSTEMU METRYCZNEGO

1. Miary długości

Jednostką długości jest metr (m).

1 milimetr (mm)	—	0,001 m
1 centymetr (cm)	—	0,01 m
1 decymetr (dm)	—	0,1 m
1 hektometr (hm)	—	100 m
1 kilometr (km)	—	1000 m

2. Miary powierzchni

Jednostką powierzchni jest metr kwadratowy (m^2)

1 milimetr kwadratowy (mm^2)	—	0,000001 m^2
1 centymetr kwadratowy (cm^2)	—	0,0001 m^2
1 decymetr kwadratowy (dm^2)	—	0,01 m^2
1 ar (a)	—	100 m^2
1 hektar (ha)	—	10000 m^2
1 kilometr kwadratowy (km^2)	—	1000000 m^2

3. Miary objętości

Jednostkami objętości są: metr sześcienny (m^3) i litr (l)

1 milimetr sześcienny (mm^3)	—	0,000000001 m^3
1 centymetr sześcienny (cm^3)	—	0,000001 m^3
1 decymetr sześcienny (dm^3)	—	0,001 m^3
1 hektometr sześcienny (hm^3)	—	1000000 m^3
1 kilometr sześcienny (km^3)	—	1000000000 m^3
1 mililitr (ml)	—	0,001 l
1 centylitr (cl)	—	0,01 l
1 hektolitr (hl)	—	100 l

4. Miary masy

Jednostką masy jest kilogram (kg)

1 miligram (mg)	—	0,000001 kg
1 gram (g)	—	0,001 kg
1 dekagram (dkg)	—	0,01 kg
1 kwintal (q)	—	100 kg
1 tona (t)	—	1000 kg

5. Miary mocy

Jednostką mocy jest wat (W)

1 miliwat (mW)	—	0,001 W
1 kilowat (kW)	—	1000 W
1 megawat (MW)	—	1000000 W

Obrót krajowy

Karta pocztowa miejscowa i zamiejscowa	0,40
List zwykły miejscowy do 20 g	0,40
20 do 250 g	0,60
250 do 500 g	1,15
500 do 1000 g	1,50
1000 do 2000 g	1,90
List zwykły zamiejscowy do 20 g	0,60
20 do 250 g	1,15
250 do 500 g	1,90
500 do 1000 g	2,55
1000 do 2000 g	3,15
Oplata za polecenie przesyłki listowej	0,95
Oplata za express	1,90

Obrót zagraniczny

Karty pocztowe do wszystkich krajów obozu socjalistycznego	0,40
Do innych krajów w Europie	1,50
Listy zwykłe do wszystkich krajów obozu socjalistycznego do 20 g	0,60
ponad 20 g do 40 g	3,05
za każde dalsze 20 g	1,15
Do innych krajów w Europie, do 20 g	2,50
za każde dalsze 20 g	1,50
Za polecenie przesyłki listowej	4,50
Za express	6,00
Karty pocztowe i listy oraz dodatkowe opłaty do CSRS i Kor. Rep. Lud.-Dem.	
– jak w obrocie krajowym zamiejscowym	

Przesyłki paczek krajowych

Paczki zwykłe	do 100 km	do 300 km	ponad 300 km
do 3 kg	5,00	6,00	7,00
3 do 5 kg	6,00	8,00	10,00
5 do 10 kg	8,00	11,00	14,00
10 do 15 kg	10,00	15,00	19,00
15 do 20 kg	12,00	18,00	24,00

Opłata za doręczenie paczki

do 5 kg — 3,00

do 10 kg — 4,00

ponad 10 kg — 5,00

Składowe: za każdy dzień zwłoki w odbiorze paczki 1,00 — najwyżej jednak 20,00

Za przepakowanie paczki uszkodzonej do 10 kg wagi — 3,00; ponad 10 kg — 4,00

Przekazy pocztowe

	do 10,00	opłata 0,90
od sumy	10,00	30,00 1,40
	30,00	50,00 2,00
	50,00	100,00 2,75
	100,00	200,00 3,75
	200,00	500,00 6,90
	500,00	1000,00 10,00
	1000,00	2000,00 15,00
	2000,00	5000,00 25,00

Oprócz opłat jak wyżej — opłata za telegram przekazowy wynosi 10,00. Za korespondencję osobistą — za każdy wyraz taryfowy 0,60. Za szczególne zlecenia nadawcy — wg taryfy telegraficznej.

Telegramy

Zwykłe:

do 10 wyrazów taryfowych	6,00
za każdy następny wyraz taryfowy	0,60

Pilne: — opłata 100% wyższa

Okolicznościowe:

— XLT — do 15 wyrazów taryfowych	4,50
Za każdy następny wyraz taryfowy	0,30
— BX — z ustalonym tekstem, bez wzgledu na liczbę wyrazów	4,00
Za blankiet ozdobny dodatkowo	3,00

Międzynarodowe rozmowy tel. (3 min.)

Przy odlegl.	godz. 6—16 godz. 16—6
do 25 km	2,40 1,20
25 do 100 km	7,20 3,60
ponad 100 km	14,40 7,20

Rozmowa błyskawiczna — opłata 5-krotnie większa

Rozmowa pilna — opłata 3-krotnie większa

TARYFA KOLEJOWA

Ceny biletów kolejowych 2 klasy poc. osobowego należy obliczać wg niżej podanej tabeli.

Odległość w km	Cena w zł.	Odległość w km	Cena w zł.
1 — 5	2,00	351 — 360	98,00
6 — 10	3,20	361 — 370	100,00
11 — 15	4,80	371 — 380	102,00
16 — 20	6,40	381 — 390	104,00
21 — 25	8,00	391 — 400	106,00
26 — 30	9,60	401 — 410	108,00
31 — 35	11,20	411 — 420	110,00
36 — 40	12,80	421 — 430	112,00
41 — 45	14,40	431 — 440	114,00
46 — 50	16,00	441 — 450	116,00
51 — 55	17,60	451 — 460	118,00
56 — 60	19,20	461 — 470	120,00
61 — 65	20,80	471 — 480	122,00
66 — 70	22,40	481 — 490	124,00
71 — 75	24,00	491 — 500	126,00
76 — 80	25,60	501 — 510	128,00
81 — 85	27,20	511 — 520	130,00
86 — 90	28,80	521 — 530	132,00
91 — 95	30,40	531 — 540	134,00
96 — 100	32,00	541 — 550	136,00
101 — 110	35,20	551 — 560	138,00
111 — 120	38,40	561 — 570	140,00
121 — 130	41,60	571 — 580	142,00
131 — 140	44,80	581 — 590	144,00
141 — 150	48,00	591 — 600	146,00
151 — 160	50,40	601 — 610	148,00
161 — 170	52,80	611 — 620	150,00
171 — 180	55,20	621 — 630	152,00
181 — 190	57,60	631 — 640	154,00
191 — 200	60,00	641 — 650	156,00
201 — 210	62,40	651 — 660	158,00
211 — 220	64,80	661 — 670	160,00
221 — 230	67,20	671 — 680	162,00
231 — 240	69,60	681 — 690	164,00
241 — 250	72,00	691 — 700	166,00
251 — 260	74,40	701 — 710	168,00
261 — 270	76,80	711 — 720	170,00
271 — 280	79,20	721 — 730	172,00
281 — 290	81,60	731 — 740	174,00
291 — 300	84,00	741 — 750	176,00
301 — 310	86,40	751 — 760	178,00
311 — 320	88,80	761 — 770	180,00
321 — 330	91,20	771 — 780	182,00
331 — 340	93,60	781 — 790	184,00
341 — 350	96,00	791 — 800	186,00

Bilety za przejazd pociągami pośpiesznymi kosztują drożej jak następuje:
dopłata w klasie 2 wynosi;

przy odl. 1 — 200 km — zł 16,00
przy odl. 201 — 400 km — zł 24,00

przy odl. 401 — 600 km — zł 32,00
przy odl. 601 — 800 km — zł 40,00

Bilet kl. 1 kosztuje 50% drożej niż bilet kl. 2.

TARYFY AUTOBUSOWE PKS W KOMUNIKACJI MIĘDZIAMIASTOWEJ
Oplaty za przejazdy autobusami zwykłymi

Odległość km	Cena biletu zł						
do 4	2,00	62—67	22,—	146—151	50,—	230—235	78,—
5—8	3,—	68—73	24,—	152—157	52,—	236—241	80,—
9—11	4,—	74—79	26,—	158—163	54,—	242—247	82,—
12—14	5,—	80—85	28,—	164—169	56,—	248—253	84,—
15—18	6,—	86—91	30,—	170—175	58,—	254—259	86,—
19—21	7,—	92—97	32,—	176—181	60,—	260—265	88,—
22—24	8,—	98—103	34,—	182—187	62,—	266—271	90,—
25—27	9,—	104—109	36,—	188—193	64,—	272—277	92,—
28—32	10,—	110—115	38,—	194—199	66,—	278—283	94,—
33—37	12,—	116—121	40,—	200—205	68,—	284—289	96,—
38—43	14,—	122—127	42,—	206—211	70,—	290—295	98,—
44—49	16,—	128—133	44,—	212—217	72,—	296—301	100,—
50—55	18,—	134—139	46,—	218—223	74,—		
56—61	20,—	140—145	48,—	224—229	76,—		

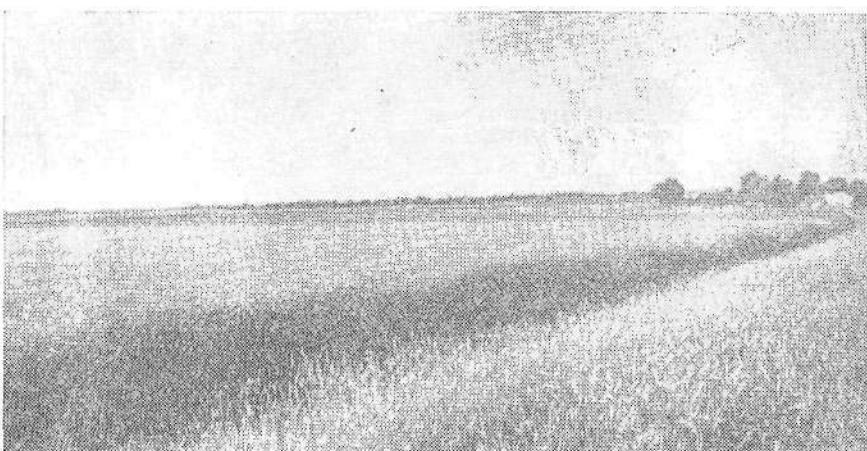
Oplaty za przejazdy autobusami pospiesznymi

Odległość km	Cena biletu zł						
do 10	4,—	111—120	48,—	241—250	100,—	371—380	152,—
11—15	6,—	121—130	52,—	251—260	104,—	381—390	156,—
16—20	8,—	131—140	56,—	261—270	108,—	391—400	160,—
21—25	10,—	141—150	60,—	271—280	112,—	401—410	164,—
26—30	12,—	151—160	64,—	281—290	116,—	411—420	168,—
31—40	16,—	161—170	68,—	291—300	120,—	421—430	172,—
41—50	20,—	171—180	72,—	301—310	124,—	431—440	176,—
51—60	24,—	181—190	76,—	311—320	128,—	441—450	180,—
61—70	28,—	191—200	80,—	321—330	132,—	451—460	184,—
71—80	32,—	201—210	84,—	331—340	136,—	461—470	188,—
81—90	36,—	211—220	88,—	341—350	140,—	471—480	192,—
91—100	40,—	221—230	92,—	351—360	144,—	481—490	196,—
101—111	44,—	231—240	96,—	361—370	148,—	491—500	200,—

ЯК ПАВЫСІЦЬ УРАДЖАЙ

Часта здараецца, што гаспадары той самай вёскі, у якой жа жывуць адзін каля другога, збіраюць розны ўраджай. І ўсім здаецца, што працуяць яны адолькава. А вынікі розныя. Чаму так дзеецца? Прычын тут многа (напрыклад, клас зямлі), але бадай найважнейшай з'яўляюцца веды гаспадара. Гаспадар, які хоча мець багаты ўраджай, не толькі павінен умела выконваць паасобныя агратэхнічныя прыёмы, але павінен ён таксама ведаць, калі іх выконваць. Павінен уяўляць, што кожная расліна не з'яўляецца чымсьці мёртвым. Расліна, так як чалавек, жыве, корміцца, развіваецца, часам таксама хварэе, патрабуе стараннага догляду.

Асноўным сродкам вытворчасці ў сельскай гаспадарцы з'яўляецца глеба. Ад яе ўрадлівасці, культуры і адпаведнай апрацоўкі залежыць ураджай. Глеба можа мець карысныя або менш адпаведныя ўласцівасці. Агратэхнічнымі прыёмамі можна паправіць яе ўласцівасці, павялічыць ле ўрадлівасць і павышыць культуру. Каб акрэсліць вытворчыя здольнасці глебаў у Польшчы, былі ліны падзелены на 6 класаў, у тым два падкласы. Прымесца, што ў рамках аднаго класа, нягледзячы на тое, у якой частцы краіны знаходзіцца глеба гэтага класа, расліна знайдзе менш больш адолькавыя ўмовы для свайго развіцця. Глебы і іх гаспадарчую прыдатнасць паказвае табель. З яго бачы�, што на глебах I і II класа можна вырошчваць усе расліны. Глебы III класа адрозніваюцца ад I і II не толькі таўшчынёй узроўню пе-

рагною, але часта і якасцю падглебы. Глебы IV класа бываюць часам занадта сухія або занадта мокрыя. Да V класа аднесены глебы з плыткім узроўнем перагною. Найменш прадуктыўнымі з'яўляюцца глебы VI класа.

ВЫРОШЧВАННЕ ЗБОЖЖА

Збожжа вырошчваюць людзі ўжо некалькі тысяч год. Вялікая традыцыя. І менавіта яна часта перашкаджае ў павелічэнні ўраджая. Во кожны гаспадар думае: што як што, але збожжа дык я патраплю вырошчваць. Думае ён, што збожжа, а асабліва жыта, не такое патрабавальнае, як, напрыклад, цукровыя буракі, рапак і іншыя прымысловыя расліны. Сапраўды некаторыя, так званыя экстэнсіўныя разнавіднасці збожжа менш патрабавальнія, але і ўраджай даюць яны малы. Новых відаў збожжа нельга вырошчваць спосабам дзядоў.

Навуковыя доследы і практика паказалі, што кваліфікованае насенне дае вышэйшы ўраджай за выраджанае. У выпадку збожжа розніца гэта складае да 15%. Таму кожны гаспадар павінен імкнуцца як найчасцей выменьваць пасяўное зерне — асабліва жыта на кваліфікованае. Сеяць трэба толькі дародным зернем, сярэдній велічыні — тыповым для дадзенага віду. Перад севам насенне трэба ачысціць. Насенне дробнае, якое знаходзіцца сярод дароднага, непрыдатнае для сяўбы. Паходзіць яно пераважна ад хворых раслін і пасля сяўбы пераносіць хваробу на іншыя расліны.

Незалежна ад дароднасці, зерне павінна яшчэ мець вялікую сілу праразтання. Чым лепшай сіла праразтання, тым больш узы́йдзе пасенянае зерня. У кожнага збожжа і кожнага віду свае патрабаванні адносна гушчыні сяўбы. Колькасць высеvu залежыць ад здольнасці кусціцца, тэрміну сяўбы, гатунку глебы і г.д. Сеючы новыя віды, трэба перш параіцца з аграномам. У практицы прымяняеца наступная колькасць высеvu збожжа на гектар:

■ Пшаніцы азімай 140—200 кг. На глебах менш спраўных 180—220 кг. На глебах урадлівых і пры моцным фосфара-пастасовым угнёйванні колькасць высеvu змяншаецца.

■ Пшаніцы яравой 180—220 кг. Ращае таўшчыня зерня. Чым таўшчэйшае, тым больш высяваем.

■ Жыта азімага — урадлівага і ўстойлівага, такога як Хробрае, Данькоўскае залатое, Смаліцкае II — на добрых глебах 120—160 кг. На глебах слабейшых да 180 кг.

■ Ячменю яравога ис трэба высяваць больш чым 160 кг. Найлепшы ўраджай пры высеве каля 140 кг.

■ Авёс — 180 кг.

Гэтыя нормы можна прыстасоўваць да мясцовых умоваў таксама па аснове практычных назіранняў. Калі, напрыклад, пасеялі мы пшаніцу па 160 кг і яна ўзышла рэдка (пры добраі апрацоўцы), дык у наступным годзе можам павялічыць высеў. І наадворт.

Важным фактам павелічэння ўраджаю з'яўляецца адпаведны тэрмін сяўбы. Азіміны найлепш кусціцца пры цёплай тэмпературе ў межах 8—12°. Гэтаму працэсу спрыялоць таксама дажджы. Таму трэба іх сеяць у такі перыяд, каб тэмпература і вільготнасць глебы спрыялі хуткаму росту раслін.

Часта здарaeцца, што на добрых глебах гаспадары сеюць жыту. У іншых жа мясцовасцях на слабых глебах замест жыту намагаюцца вырошчваць пшаніцу. Адны і другія не ўяўляюць, што гэтыя два гатункі збожжа маюць іншыя глебавыя і водныя патрабаванні. Практика паказвае, што на культурных пясчаных глебах пры адпаведнім угнёйванні можна збіраць звыш 25 цэнтнераў жыту з гектара, а ўраджай пшаніцы на такіх глебах меншы. Зноў жа на глебах лепшых жыту пераважна вылягае, а пшаніца дае большы, чым жыту, ураджай.

Пшаніца патрабуе глебаў больш урадлівых, а таксама з большай колькасцю вады. Ураджай будзе там, дзе гусцейшая глеба

даўжэй утрымлівае ваду. Без рызыкі можна сеяць пшаніцу на глебах ад I да III в класа. На глебах IV а пшаніца можа падвондзіць. Усюды там, дзе пшаніца можа падвесці, лепш вырошчваць жыта.

Той факт, што ў жыта меншыя глебавыя патрабаванні ад пшаніцы зусім не сведчыць, што ў яго таксама меншыя патрабаванні ў апрацоўцы. Прычынай ніzkіх ураджаяў жыта з'яўляюцца найчасцей памылкі, якія робяцца пры апрацоўцы. Жыта кусціца восеніню, таму патрабуе не толькі тэрміновай сяўбы, але таксама сяўбы ў адлежаную зямлю. Пасяўное ворыва пад жыта трэба рабіць на 3—4 тыдні перад сяўбою. У жыта, пасенага на ворыве, якое выканана перад самым пасевам, адкрываюцца вузлы кушчэння і часта яны заходзяцца на паверхні раллі. Такое жыта слабей кусціца, а зімою вымірзае. Жыта не церпіць таксама глыбокага пакрывала. Як кажуць вопытныя гаспадары, любіць яно «глядзець» у неба. Каб зерне не знайшлося заглыбока, паверхня раллі павінна быць роўнай, а глеба адлежанай. Жыта ўгнёйваем перад сяўбою, а таксама ранній вясною, найлепш яшчэ на замерзлую зямлю. Калі прымяніем большыя дозы азотнага ўгнаення, лепш яго раздзяляць. Першую дозу высеяць перад пачаткам вегетацыі, яшчэ на замерзлую глебу, а другую перад пераўтварэннем раслін у сцёблы.

Падобныя пажытковыя патрабаванні ў аўса і ячменю, але іншыя патрабаванні глебавыя. У аўса мацнейшая каранная сістэма і ён лепш выкарыстоўвае пажытковыя запасы глебы. Таксама ён менш уражлівы на пасуху (за выключэннем перыяду калашэння). Таму дae ён лепшы ўраджай ад ячменю на слабейшых глебах. У ячменя слабейшая каранная сістэма. Патрабуе ён добра падрыхтаванай глебы, але не пераўгноенай азотам, які прычыняецца да вылягания ячменю.

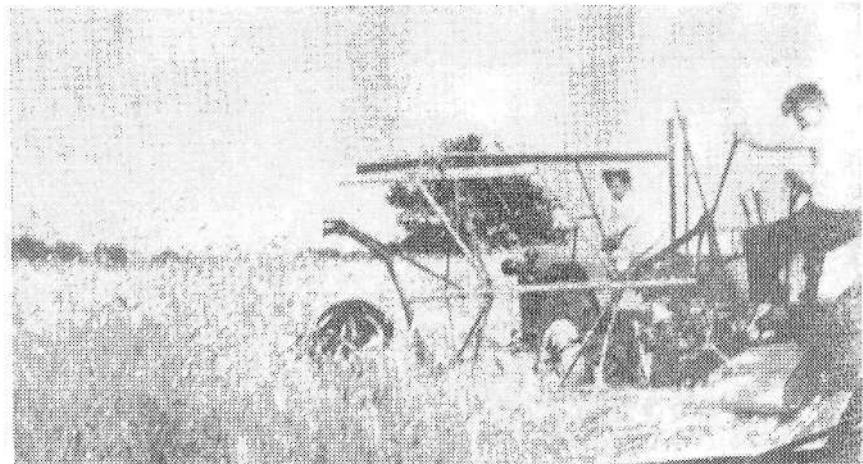
Вельмі важнай спрэвай вясною з'яўляецца супрацьдзеянне празмернаму высыханию глебы пад збожжам. Баранаванне збожжа перад усходамі і тады, калі ў яго 3—4 лісткі, крышыць скарлупу, якая ўзнікла, нішчыць узыходзячае пустазелле і спыняе падмочванне і празмернае выпарэнне вады. Многія сяляне баяцца аднак баранаваць збожжа, каб не пашкодзіць раслін. Дарма. Бо нават калі бароны пашкодзяць пэўную колькасць раслін, дык карысці гэтай працэдуры значна перавышаюць «страты». Пры недаборы паветра ў глебе, карэні раслін з цяжкасцю бяруць пажыту. Усё гэта адбіваецца на росце раслін. Доследы паказалі, што баранаванне аўса, выкананае перад усходам і ў час калі мае ён 4 лісткі, паменшила колькасць пустазелля на палаўні, а яравой пшаніцы — нават на дзве трэція. Азімае збожжа,

апрача пасяўнога баранавання, не патрабуе іншых заходаў. Жыта не барануем вясною, хіба што яго моцна пашкодзіла снегавая плесня. Неабходным аднак з'яўляецца веснавое баранаванне азімай пшаніцы. Гэтую працэдуру выконваем, як толькі зямля так падсохне, каб не размазвалася. Нельга баранаваць пшаніцы, калі спадзяецца ў найбліжэйшыя дні моцных прымараўзкаў або па расе. Нельга аднак марудзіць, спозненая працэдура можа нават пашкодзіць.

УГНОЙВАННЕ ПАЛЕЎ

Добрый вынікі ў прымяненні мінеральных угнаенняў залежаць ад некалькіх фактараў: урадлівасці і ўзору культуры глебы, пажыўных патрабаванняў расліны, гатунку, ад прымянення адпаведных пропорцый паасобнага ўгнаення і ад способу яго прымянення.

Глеба, якая ў культуры, мае камякаватую структуру, лепш затрымлівае ваду. Паміж паасобнымі камякамі дастатковая колькасць паветра. У такіх умовах мінеральнае угнаенне затрымліваецца і не пераўтвараецца ў трудна растваральныя спалучэнні. Расліны могуць лёгка ім карыстацца. У глебе ж з нізкай культурой мінеральнае угнаенне дзейнічае горш. Такія глебы пераважна кіслыя і фосфар з мінеральнага угнаення спалучаецца з жалезам і аллюмініем, ствараючы трудна растваральныя спалучэнні. Раслінам цяжка ім карыстацца. На такіх глебах нават пры прымяненні азотнага, фосфарнага і патасовага ўгнаення расліны карыстаюцца пераважна азотам і патасам і адчуваюць

недабор фосфару, бо ён спалучыўся ў труда растварадльных спа-
лучэнні з жалезам і алюмінем. У такіх умовах, наягледзячы на
тое, што прымянілі вы поўнае ўгнаенне, дзейнічае яно аднабако-
ва і таму збожжа можа вылегчы.

ВАПНАВАННЕ

Неабходнай умовай добрага дзейнічання мінеральныя ўгнаен-
ні ў з'яўляецца адквашэнне глебы. Атрымліваем гэта дзякуючы
вапнаванню. Калі кіслыя глебы не адквашаны, не лічыце на поў-
нае дзеянне мінеральныя ўгнаенняў. Вапнаванне не толькі ад-
квашвае глебу, але і садзейнічае стварэнню камякаватай струк-
туры. Вапна з'яўляецца таксама важным пажыўным кампанен-
там для раслін.

АРГАНІЧНАЕ ЎГНАЕННЕ

Арганічнае ўгнаенне, гной, кампост, гнавая жыжка, ўгнаенне
зялёнае папраўляюць фізічныя ўмовы глебы і ўзбагачаюць яе
ўсімі пажыўнымі кампанентамі. Глебы, асабліва лёгкія, калі да-
статкова часта ўгніваюцца гноем, кампостам, калі на іх вы-
рошчваюцца зялёныя ўгнаенні, павялічваюць водную ўмяшчаль-
насць і здольнасць затрымліваць мінеральныя кампаненты. У
гноі ёсьць усе патрэбныя раслінам кампаненты. Арганічнае ўгнаенне
найлепш скарыстоўваюць праташныя і кармавыя расліны
(доўгі перыяд вегетацыі). Прымяніць арганічнае ўгнаенне (за
выключэннем зялёнага) пад збожжа не раім. Пачаткова, пакуль
гной растворыцца, збожжа можа цярпець на недахоц пажыўных
кампанентаў, потым, калі збожжа патрабуе ўжо менш азоту, вы-
зваліяе ён з гною празмерна. І гэта часта з'яўляецца прычы-
най вылітання збожжа. Зацягненне глебы праташнымі раслінамі
прыспешвае растварадльне арганічных ўгнаенняў, а доўгі пе-
рыйяд іх развіцця спрыяе прысвойванню іх раслінамі.

ДОЗЫ МІНЕРАЛЬНЫХ ЎГНАЕННЯЎ

Дазіраванне мінеральных ўгнаенняў пад паасобныя расліны
залежыць ад засобнасці глебы, патрабаванняў расліны і ўрад-
жаю, якога хочам дабіцца. Колькі ў вашай глебе фосфару, пата-
су і вапна, можна ў кожнай хвіліне даведацца з карт, якія зроблены
для кожнай вёскі хімічна-сельскагаспадарчымі станцыямі

і якія знаходзяцца ў грамадскіх аграномаў, солтысаў, старшины
сельгасгурткоў.

Аб засобнасці глеб у азот можна лёгка арыентавацца па коле-
ры раслін. Калі яны маюць цёмна-зялёны колер і буйна растуць,
значыць, маюць дастатковую, а часта і празмерную колькасць
азоту ў глебе.

Арыенціровачныя дозы мінеральных ўгнаенняў у залежна-
сці ад засобнасці глебы ў патас і фосфар, а таксама ад ураджаю,
якога хочам дабіцца, знайдзеце ў змешчанай ніжэй табелі. Укла-
дальнікі гэтых дозаў прымаюць, што поле ўгніваюцца кожныя
4 гады гноем.

Зразумела, калі нехта прымяніле гной часцей або радзей, або ў
яго вельмі ўрадлівая глеба, або гаспадарыць у раёне багатых
ападкаў, павінен гэтыя дозы, а асабліва азотных ўгнаенняў, ад-
паведна выправіць.

Вялікія дозы мінеральных ўгнаенняў можна прымяніць толь-
кі на глебы, якія з'яўляюцца ў культуры, і пад інтэнсіўныя га-
тункі раслін. Калі, напрыклад, вы не прымянілі мінеральных
угнаенняў пад некаторыя расліны, або давалі малыя дозы, лепш
адразу не прымяніць дозаў найбольшых. Прыміненне сярэдніх
дозаў можа часам таксама не дাць адразу спадзяванага эффекту.
У глебе, надта беднай у перагной і пажыўных кампаненты, міне-
ральны ўгнаенне могуць не быць адразу поўнасцю выкарыстаны. Не трэба гэтым знеахвочвацца і праз 2—3 гады прымяніць
пабольшаныя дозы мінеральных ўгнаенняў. Калі глеба, дзякую-
чы сістэматычнаму ўгніванию назапасіць пажыўных кампанен-
таў і набярэ культуру, наступіць скачок ва ўраджай.

Пабольшаныя дозы мінеральных ўгнаенняў (за выключэннем
азотных) найлепши прымяніць пад папярэднік (пшэдплён), на-
прыклад пад праташныя і кармавыя расліны, бо збожжа лепш
і больш надзейна выкарыстоўвае старую сілу ўгнаення. Пад
збожжа прымініем ўгнівание азотам пераважна вясною.

Добрае выкарыстанне фосфарна-патасовых ўгнаенняў атрым-
ліваем тады, калі змесцім іх у глебе прынамсі на 10—15 см глы-
біні. На гэтым узроўні знаходзіцца дастатковая колькасць вады
і найбольшая маса карэнняў раслін. Таму найлепши прымяніць
фосфарныя і патасовыя ўгнаенні перад пасяўным ворывам. Фос-
фарны ўгнаенні можна без рызыкі высываць пад плуг у
такой колькасці, якая створыць запас на два ці нават на тры
гады. Таксама патасовыя ўгнаенні можна сеяць на запас (калі
глеба не надта лёгкая). Азотных ўгнаенняў на запас не сеюць.

Klasy gleb w Polsce i ich przydatność rolnicza

Klasa	Grubość poziomu pruchnicznego	Jakość podglebia	Stosunki wodne	Uprawia się na nich
I	powyżej 30 cm	gliny przepuszczalne marglowe	bardzo dobre,	wszystkie rośliny
II	około 30 cm	gleby przepuszczalne	bardzo dobre czasami wymagają drenowania	wszystkie rośliny
IIIa	około 25 cm	glina lub pyły na głębokości nie większej niż 100 cm	dobre	buraki, pszenicę, jęczmień, mak, rzepak, koniczynę, lucernę, groch
IIIb	około 25 cm	glina spłaszczona lub piasek gliniasty różny	czasami wymagają drenowania	buraki, pszenicę, jęczmień, rzepak, koniczynę, lucernę
IVa	przeszło 20 cm	piasek gliniasty, czasami z domieszką pyłów	czasami są zasąsze suche	pszenicę, jęczmień, żyto, ziemniaki, owsie, lucernę, koniczynę, peluszkę
IVb	około 20 cm	piasek gliniasty lub nieprzepuszczalne ilę	przeważnie zbyt suche lub zbyt mokre	żyto, ziemniaki, owsie, łubin pastewny, peluszkę
V	około 20 cm	piasek słabo gliniasty lub żwirkowaty	najczęściej suche lub podmokłe	żyto, ziemniaki, owsie, łubin, seradelpę
VI	około 15 cm	piasek luźny lub bardzo słabo gliniasty	za suche	żyto, łubin, ziemniaki

Orientacyjne dawki nawozów mineralnych (w kg czystego składnika) zalecane przez stacje chemiczno-rolnicze

Roślina	Plon (w q z ha)	Nawozy							
		azotowe		fosforowe		potasowe			
		stanowisko		zasobność					
		dobre	słabe	zła	średnia	dobra	zła	średnia	słaba
Żyto	20	40	50	60	40	30	70	60	50
	30	60	70	80	60	40	90	70	60
Pszenica	25	60	70	60	40	30	60	50	40
	35	80	100	80	60	40	90	70	60
Jęczmień	25	40	50	60	40	30	60	50	40
	35	50	70	80	60	40	90	70	60
Owies	25	50	60	60	40	30	80	70	60
	35	70	80	80	60	40	100	80	60
Ziemniaki	200	60	70	70	50	40	100	80	60
	300	90	100	90	70	60	180	140	100
Buraki cukrowe	250	90	100	60	50	40	120	100	80
	400	120	140	100	80	60	200	180	150
Łaki i pastwiska (siano)	40	60	80	60	50	40	100	80	60
	60	90	120	90	70	50	160	130	100
Rzepak	20	100	120	70	60	40	100	80	60
	30	150	170	100	80	60	150	120	100

ГАДОЎЛЯ КАРОЎ

Цяпер у Польшчы гадуеца чатыры асноўныя расы кароў.

1. Раса нізінная чорна-белая. Каровы гэтай расы вялікія (450—650 кг). Сярэдняя гадавая 3000 літраў малака пры 3,4% тлушчу. Эта раса складае звыш 70% пагалоўя кароў у Польшчы.

2. Раса чырвонаяпольская. Вага гэтых кароў 350—550 кг. Малочнасць каля 2700 літраў пры 3,8% тлушчу. Раса гэтая складае 18% пагалоўя ў краіне.

3. Раса нізінна-чырвона-белая. У гэтых кароў многа супольных рыс з расай чорна-белай. Вага 550—650 кг, малочнасць крыху ніжэйшая, чым у расы чорна-белай.

Эта расы малочна-мясныя. Апрача параўнальна вялікай малочнасці, у добрых умовах кормлення маладняк іх харектарызуеца добрай прыдатнасцю да адкормлівання.

Для прадукцыі цялят, добрых да адкормлівання, вядзеца таксама крыжаванне кароў краёвых рас з быкамі расы шаралез.

Добрая карова ў перыядзе лактацыі дае каля 3500—4000 літраў малака, у якім 3,5—3,8% тлушчу. Такую прадукцыю атрымліваєм ад каровы, якая ў перыядзе першых трох месяцаў пасля выщялення дае ў сярэднім у дзень каля 15 літраў малака, а пад канец лактацыі (8—10 месяцаў) яшчэ каля 8 літраў малака ў дзень. Кожны год карова павінна выщеліцца. Карова павінна быць зацелена ў перыядзе паміж 70—120 дзён пасля выщялення.

Каровы ад бацькоў, якія вызначаюцца высокай малочнасцю і высокім змесцівам тлушчу, наследуюць па продках гэтыя ж якасці. Найбольшую прадукцыю даюць каровы пасля трэцяга і чацвертага выщялення. Найбольш вартасныя каровы тыя, у якіх раёнамерная прадукцыя малака ў перыяд усёй лактацыі і ў якіх не выступае ралтоўнае абніжэнне прадукцыі малака пасля некалькіх месяцаў дою. Карова пасля выщялення павінна даваць малако перыядам каля 300 дзён. Высокацельныя каровы трэба засушваць на 8—10 тыдняў перад радамі. Найбольш карысным момантам выщялення каровы з'яўляецца перыяд, у якім гаспадар мае многа корму. У гаспадарках, якія маюць добрую кармавую базу, трэба вызначыць выщяленне на асенне-зімовы перыяд. Эта гарантует найвышэйшую малочнасць кароў.

КАРМЛЕНИЕ МАЛОЧНЫХ КАРОЎ

Кармленне малочных кароў залежыць ад вагі цела і ад колькасці прадукаванага малака і змяшчальнасці ў ім тлушчу. Карова патрабуе ў залежнасці ад яе вагі, 0,8—1,3 аўсяных адзінак і

60 грамаў бялка на 100 кг жывой вагі. Расход корму на прадукцыю 1 кг малака, у залежнасці ад змяшчальнасці ў ім тлушчу, вагаеца ад 0,43 да 0,56 аўсяных адзінак і ад 45 да 85 грамаў бялка. Запатрабаванне мінеральных соляў на 1 кг малака выносіць 3 грамы вапна, 2 грамы фосфару і 5 грамаў кухоннай солі.

Дзённая доза для каровы павінна мець адпаведную колькасць сухой масы, каб запоўніць стрававальны канал і выклікаць адчуванне сытасці. Завялікая колькасць сухой масы і баласту, ці зноў замалая, вядзе за сабою слабейшае выкарыстанне корму і расстройства ў страваванні.

ЯК ПРЫМЯНЯЦЬ КОРМ

1. Корм сухі (сена, матыльковыя расліны, салома) — дзённая доза 6—12 кг, у залежнасці ад прадукцыінасці.
2. Корм сочны (зялёны і кішонкі) — дзённая доза 30—60 кг.
3. Буракі, бульба, бручка — дзённая доза 5—20 кг.
4. У выпадку прадукцыінасці звыш 3000 літраў, дaeцца так-

сама змястоўны корм (мяшанку В, пшанічныя вотрубі, ільняную макуху або ільняную мучку, соевую мучку, рапаковую макуху, сладовыя келкі).

5. Вялікае значэнне ў аbnіжцы коштам кarmлення малочных кароў мас мочнік. Трэба яго даваць заўсёды з іншым кормам. Да кармоў сочных, нізкабялковых дадаем кармовы мочнік у колькасці 0,5 кг на 100 кг.

Пры ўкладанні кarmавых дозаў на 100 кг жывой вагі можна прымяняць:

- сухіх кармоў 2 кг (1,5 — 2,5), у тым ліку 50% сена,
- сочных кармоў зімою 8 кг (6—10), у тым ліку 3—8 кг кішонкі,
- сочных кармоў летам 12 кг (8—20), мяшанкі ММ 20 г, для высокацельных кароў 30 г, кухоннай солі 5 г на кожны літр малака.

КАРМЛЕНИЕ ЦЯЛЯТ

Найбольшыя страты сярод цялят узнікаюць на працягу двух першых тыдняў іх жыцця, у асноўным па прычыне паносаў, выкліканых неадпаведным кarmленнем.

Упершыню цяля пайць трэба ў гадзіну пасля нараджэння. На працягу першых 5 дзён цяля трэба пайць 4—5 разоў у дзень малодзівам, якое з'яўляецца неабходным для нармальнага развіцця цяляці. Дзённая доза малодзіва каля 5—6 літраў.

Цялят трэба пайць малаком маці да 15 днія жыцця. Перыйяд панення малаком цялят трывалістраважна 2—3 месяцы. Найбольшыя дзённыя дозы малака не павінны перавышаць 7—9 літраў.

Ва ўзросце каля двух тыдняў трэба пачынаць даваць цялятам сена. Ад трох тыдняў пачынаем даваць змястоўны корм (пшанічныя вотрубі, мяты авёс, ільняную макуху, мяшанку С).

Ад найранейшага ўзросту трэба прызначаюць цялят да кармоў сухіх і сочных.

Найчасцейшыя памылкі ў кarmленні цялят:

- 1) цяляты атрымліваюць недастатковую колькасць малака,
- 2) даюцца надта малая дозы малодзіва,
- 3) кормяць малаком халодным або нясвежым,
- 4) цяляты атрымліваюць малако ад хворых кароў (туберкулёз),
- 5) малако, прызначанае для цялят, бруднае, поясць іх з брудных вядзёр,
- 6) неадпаведны для цялят памяшканні (халодныя, вільготныя, са скразнякамі, зацененыя), што выклікае прастуду,
- 7) пры панені цялят абястлужчаным малаком даеща малако кіславатае (найлепш даваць абястлужчанае малако зусім кісласе).

Wartość pokarmowa pasz

Pasze	Bydło, owce		Trzoda chlewnia	
	1 kg paszy zawiera		1 kg paszy zawiera	
	jednostek owsianych	białka strawnego (w g)	suej masy (w g)	jednostek owsianych
Zielonki				
Groch i peluszka w kwiecie	0,14	26,2	163	—
Kapusta pastewna	0,15	18,0	142	0,15
Koniczyna biała — początek kwitnienia	0,17	23,7	180	—
Koniczyna czerwona — początek kwitnienia	0,17	22,5	175	0,10
Koniczyna czerwona w kwiecie	0,21	23,0	227	—
Kukurydza — dojrzalosć mleczna	0,20	10,8	190	0,08
Lucerna w kwiecie	0,17	29,2	240	0,19
Lublin Zóły — do osadzenia strąków	0,14	19,5	146	0,12
Pastwisko średnie lub trawa łakowa — początek kwitnienia	0,28	32,0	270	0,18
Żyto przed kłoszeniem	0,20	21,1	179	—
Seradela w kwiecie	0,15	22,8	186	0,12
Liście buraczane z główkami	0,17	21,7	163	0,15
Okopowe				
Wysłodki buraczane świeże	0,09	5,4	90	—
Buraki cukrowe	0,29	7,0	258	0,32
Buraki półcukrowe	0,16	6,4	156	0,18
Marchew żółta	0,14	8,2	126	0,15
Ziemniaki surowe	0,27	10,0	220	0,30
Ziemniaki parowane	0,28	9,8	220	0,32
Siana				
Koniczyna czerwona w kwiecie	0,57	69,9	850	0,33
Lucerna w kwiecie	0,45	104	850	0,25
Siano łakowe (dobre)	0,55	58	850	0,30
Siano łakowe (gorszej jakości)	0,38	30	850	—
Seradela — początek kwitnienia	0,56	120	850	0,36
Slomy				
Jęczmienna	0,29	9,4	850	—
Owsiana	0,30	8,3	850	—
Pszenna	0,24	2,5	850	—
Zytnia	0,25	6,8	850	—
Ziarno i nasiona				
Groch, peluszka	1,21	193,5	870	1,23
Jęczmień	1,19	81,1	861	1,11
Lublin słodki	1,20	337	890	1,10
Owies	1,00	82,7	864	0,96
Pszenica	1,25	88,8	870	1,27
Żyto	1,23	73,9	864	1,24
Otręby pszenne	0,81	113,8	872	0,73
Mieszanki przemysłowe				
Mieszanka B zimowa	0,85	180	860	—
Mieszanka B letnia	0,89	140	860	—
Mieszanka C	0,90	175	860	—
Mieszanka dla macior M — Bek	—	—	—	0,95
Mieszanka — Bekon	—	—	—	0,95
Mieszanka T	—	—	—	0,95
Mieszanka D	—	—	—	0,90
Mieszanka D — K	—	—	—	1,00
Mleko pełne	0,26	30	126	0,26
Mleko od tłuszczonane	0,13	30	88	0,13
Serwatka	0,07	7	53	0,07

Srednie dawki pokarmowe dzienne, okresowe i roczne i sztukę

Rodzaj zwierząt	Okres żywienia	Srednia dzienna dawka pokarmowa (w kg)						Zapotrzebowanie roczne i okresowe (w q)		
		siano	sloma	kiszonka pastwiskowa i zielona	okopowate	okopowane	okopowane	okopowane	okopowane	okopowane
Krowy o wydajności 4000 l mleka	zimowy letni roczny	8 —	2 3	— —	30 50	10 —	3 2	16 —	4 5	— 82
Jalówki powyżej 1 roku	zimowy letni roczny	4 —	2 1,0	— —	20 30	5 —	0,5 —	8 —	4 1,6	— 50
Owce	zimowy letni roczny	0,5 —	1,0 0,5	— —	3 —	— —	0,1 —	1 —	2,0 0,8	— 9,6
Tuczniki	zimowy letni roczny	0,25 —	— —	— —	— 2,5	— —	1,6 1,6	0,5 —	— 4,1	— 9,4
Konie robocze	zimowy letni roczny	4 4	4 2,5	— —	— 20	6 —	3 4	8 6,6	— 4,2	— 33
Króliki (na 10 szt.)	zimowy lejni roczny	1,5 0,5	— —	— —	— 8,0	1,5 —	0,3 0,2	3,0 0,8	— 3,8	— 13,2
Kury (na 10 szt.)										

Wiek osiągania poszczególnych stadiów dojrzałości u zwierząt gospodarskich

Gatunek i płeć	Dojrzałość płciowa		Dojrzałość rozródowa		Dojrzałość fizyczna		Niepłodność starca wiek (w latach)
	wiek (w miesiącach)	ciężar (w kg)	wiek (w miesiącach)	ciężar (w kg)	wiek (w latach)	ciężar (w kg)	
Ogier	12–16	300–350	36–48	450–600	4	500–800	20–24
Buhaj	9–12	250–300	12–18	400–500	3–4	700–850	12–15
Tryk	5–8	30–35	14–18	55–75	2–2,5	70–100	6–8
Knur	5–6	60–80	9–12	100–120	3–3,5	200–350	5–7
Klacz	12–18	260–320	36–48	420–550	4	450–650	18–20
Krowa	5–9	140–180	14–18	300–370	3	400–650	16–20
Owca	5–8	28–35	14–18	35–50	2	45–60	6–8
Locha	4–7	50–70	9–12	90–120	2–2,5	180–250	8–10
Królik	4–5	1,5–2,0	5–8	—	1–1,5	2–5	4–5

Długość cyklu płciowego, rui i czas skutecznego pokrycia u zwierząt gospodarskich

Rodzaj zwierząt	Długość cyklu płciowego w dniach	Długość rui	Ruja po porodzie występuje po dniach	Kopalcaja powinna nastąpić po upływie od wystąpienia rui	Krycie można powtórzyć po upłynięciu od pierwszej kopulacji
Klacz	22	6 dni	7–12	2–3 dni	3 dni
Krowa	21	13–36 g.	21	12–18 godz.	12 godz.
Locha	21	2–3 dni	42–64	12–18 godz.	24 godz.
Maciorka -owca	16,5	1–3 dni	180	2–3 godz.	10–12 godz.

Długość trwania ciąży i porodu u zwierząt gospodarskich

Rodzaj zwierząt	Długość trwania ciąży (w dniach)	Czas trwania normalnego porodu (w godz.)	Czas na prawidłowe odejście lożyska (w godz.)
Klacz	336	do 1	0,5–1,0
Krowa	282	1–6	6–12
Locha	114	2–8	do 6
Owca	150	0,5–1	2–3
Królik	30	—	—

ПЕРШАЯ ДАПАМОГА ЖЫВЁЛЕ

РАНЕННІ. Раненні не надта вялікі і з малым уцёкам крыві не пагражаюць жыццю. Хоць кроў і аблмывае рану, трэба аднак яе спаласкаць утлянёной вадою і замазаць растворам генцыяны або ёдам. Раны на ногах і хвасце бінтуем, каб не дастаўся да іх бруд. Пры моцным крывацёку рану бінтуем моцна. Такая перавязка найпазней пасля двух гадзін павінна быць зменена. Прытым параненую жывёлу ставім у халадку і ў ценю.

УДАР. Пры ўдарах скура бывае непашкоджанай, але пад ёй уznікае меншае або вялікае кровазліццё і раздушваюцца тканкі. Месца такое гарачае і пры датыкенні баліць. Месца гэта акладваюм лёдам або халоднай вадой.

НАЦЁРТЫЯ І АДЦІСНУТЫЯ МЕСЦЫ. У коней могуць яны ўзнікнуць, калі недапасавана вупраж, у іншай жывёлы — ад пакінутых у неадпаведным месцы прылад, выстаючых дошак, цвікоў і г.д. Такое месца трэба выстрыгчы ножніцамі і намазаць растворам генцыяны або ёдам ці цынкавай масцю.

ПЕРАЛОМ КОСЦІ. У месцах пералому нага иенатуральна рухавая. Часам пры руханні чуваець трэск. У вялікай жывёлы (карой, коней) лячэнне цяжкосці і не аплачваюцца. Таму, як правіла, такая жывёла ідзе на зарэз. У свіней і авечак можна нагу злахыць паміж 2 гладкія дошчачкі і забітаваць.

НАГВОЖДЖАННЕ І ЗАГВОЖДЖАННЕ. Нагвожджанне найчасцей, а загвожджанне выключна здараецца ў коней. Нагвожджанне: у падошву капыта ўбіўся востры прадмет. Загвожджанне: глыбока ўбіўся падкоўны цвік. Жывёла раптам моцна пачынае кульгаць. Капыта трэба ачысціць і каня раскаваць або выцягнуць з падэшвы востры прадмет (шкло, дрот, цвік). Затым хворую нагу мочым у цёплай вадзе з дадаткам крэаліна або марганцовкі, абвязываем капыта чыстым мяшковым палатном і пакідаем жывёлу на чистым подсеці.

АПЁКІ. Лёгкія, невялікія апёкі змываем дэнатураваным спірам або вельмі халоднай вадой. Калі апёк выкліканы вапнам або лугам — спалоскваем вадой з воцатам і змазваем чистым вазелінам. Калі ўзнікнуць пухіры, нельга іх разрываць, ані праколваць.

АДМАРОЖАННЕ. Здараецца рэдка, галоўным чынам падваргаюцца яму вушы, хвост, саскі, машонка, краўная плоць, капытныя пяткі. Адмарожанае месца націраем снегам, а затым уціраем вазелін, камфорную або цынкавую масцю.

СОНЧНЫ І ЦЕПЛАВЫ УДАР. Жывёла робіцца неспакойная, моцна пацее або нават траціць прытомнасць і падае. Хворую жы-

вёлу трэба прывесці ў халоднае месца, паліваць вадой. Далейшая дапамога заключаецца ў прымяненні ўзмациняючых, насэрцавых сродкаў і г.д.

УДУШЭННЕ. Як правіла з'яўляецца вынікам кармлення халоднай жывёлы малой бульбай або буракамі, якія ад того, што жывёла іх прагна наглынае, могуць застрагчы ў страваводзе. У кароткім часе наступае ўздуцце. Прасоўваючы рукою па ніжній грані шыі адчуваюць цвёрдае патаўшчэнне.

Уліваем хворай жывёле, падносячы ўверх галаву, каля 1/4 алею, а затым пальцамі звонку спрабуем перасунуць бульбу ўверх да горла.

УЗДУЦЦЕ. Уздуцце ў кароў і авечак вельмі небяспечнае. Выступае ад лёгкаферментуючага корму (канюшына, капуста, бацвінне і іншы корм, калі ён сагрэты, запляснелы або замерзлы). У выніку моцнага пашырэння рубца наступае ціск на лёгкія і сэрца, выклікаючы душнасць і затрудненне кружэнне крыві. Абём жывата павялічваецца, ён цвёрды, нацягнуты.

Дапамагаць трэба неадкладна. Хворую жывёлу ставім перадам вышэй, каб аблегчыць адбіцё газаў, або ўводзім праз стрававод у рубец металічны сонд і ўліваем літр вады, змешанай, палавіна на палавіну, з гарэлкай або з дадаткам адной шклянкі воцату. Калі стан жывёлы не напраўляецца, прабіваем левую пахвіну.

КОЛЬКА У КОНЕЙ. Колькай называюць усялякага роду болі жывата, выкліканыя перакармленнем жывёлы, кармленнем лёгкаферментуючым кормам (маладое жыта, арошаная канюшына), паенем халоднай вадой распаранага каня і г.д. Як правіла, наступае моцнае ўздуцце жалудка або кішак, якое можа давесці да таго, што яны лопнуть і жывёла памрэ.

Першым сімптомам колькі з'яўляецца трывога жывёлы. Яна азіраеца па баках, устаўляеца як да мочаспускання, качаеца і г.д. Часам таксама абём жывата значна павялічваецца.

Хворага каня трэба выпрагчы, а калі ён у канюшні, насладзь многа падсцёлу і палажыць або памалу вадзіць. Бокі і жывот жывёлы расціраем вяхоткай з саломы, а потым накрываем дзяругай. Усялякая далейшая дапамога «дамашнім способам» не дасць вынікаў і будзе небяспечнай для жывёлы. Таму, калі болі жывата ўзрастайць і конь штораз больш непакоіцца, трэба паклікаць ветэрынара.

ХВАРОБА КАНЫТ. Адна з цяжэйшых хвароб коней. Выклікае трывалыя змены ў матэрый капыта. Узнікае ў выніку паення сагрэтага каня або кармлення свежым зернем. Выступае раптоўна. Конь у часе працы пачынае ўсё мацней спатыкацца, ход-

яго робіцца штыўны, крокі штораз карацейшыя, быццам ён спутаны, капыты — найчасцей пярэднія — гарачыя.

Найперш трэба раскаваць каня і ахалоджваць капыты, паліваючы іх вадой, абкладаючы мокрымі анучамі і г.д. Неадкладна паклікаць ветэрынара, бо далейшая працэдура вам не пад сілу (ачышчаючыя сродкі, кроваспускание і г.д.).

ГРУДА. У коней, якія часта працуецца у мокрым месцы, на балоце, або якія ў канюшні стаяць пастаянна на мокрым падсцёле, выступае запаленне скуры ног пад шчоткамі ў вобласці путавага сустава. Скура ў хворым месцы патрэсканая, залеплена гноем, змесшаным з зямлём. Рух выклікае боль. Стоячы, жывёла апірае хворую ногу толькі на пярэдній частцы капыта.

Навокал хворага месца выстрыгаем ножніцамі валасы, скуру далікатна змываем цёплай вадой з мылам, ачышчаючы далікатна змочаныя ступы і гной. Пасля стараннай асушкі (толькі, датыкаючы, не церці) скуры, пасыпаем хворое месца сцёртым у парашок драўнінным вуглём, сцёртай у парашок дубовай карой, «пабіямідам» або талькам. У час хваробы жывёла не павінна працацаць. Калі згінуць струпы, хворае месца мажам цынкавай або трановай масцю. Заўсёды, а асабліва ў час хваробы, конь павінен мець сухі падсцёл, а пасля працы на мокрай зямлі, у снезе або балоце, капыты трэба абмыць з гразі, высушыць і назаць тлушчам.

Для цела і для душы

ВЕДАЕМ? ЧАМУ Ж ТАДЫ ИГНАРУЕМ?

Чысціня — гэта здароўе. Усе гэту праўду ведаем, але не заўсёды прымяняем яе ў жыцці. Скура з'яўляецца важным органам у нашым арганізме. Ахоўвае ад траўмаў глыбей размешчаных тканкі і органы, выдалея з потам розныя непатрэбныя нам саставы пераменены матэрый, з'яўляючыся органам пачуцця дотыку, цяпла і болі, удзельнічае ў рэгуляцыі цяпла нашага цела. Каб выконваць гэтыя заданні, скура павінна быць адпаведна дагледжана і чыстая. Значыць, чысціня цела гэта не толькі патрабаванні элегантнасці, але, перш за ёсё, здароўя. Каб цела было чыстым, трэба штодзённа рана і вечарам мыць твар і рукі ўсплай вадой з мылам. Тоё самае робім пасля кожнага вяртання з працы ў пыле і брудзе. Апрача гэтага рукі мыем перад кожным пасілкаваннем, а таксама пасля наведання прыбіральні. Рукі ж гэта не толькі орган працы селяніна. У рукі бярэм ежу.

Трэба таксама шанаваць і дагледжваць ногі. Мыем іх штодзённа перад сном. Дае гэта нам лепшыя адпачынак і ахоўвае ад адпарвання і розных хвароб.

Раз у тыдзень, а таксама пасля кожнай працы ў пыле, трэба умыць цэлае цела. Для гэтага не абавязкова трэба мець ванну, хопіць — балею, або большыя цэбрыйк. Нельга забываць аб гігіене палавых органаў і вобласці задняга праходу. Мужчыны, мыточы машину і член, павінны вымыць яго таксама пад крайнай плоццю, гэта значыць, пад скурнай складкай, дзе збіраеца выдзяленне, якое раскладаецца, брыдка пахне і выклікае язвы і запаленні. Муж не павінен набліжацца да жонкі, не памыўшы рук і члена (таксама пад крайнай плоццю).

Гігіена жаночых палавых органаў патрабуе асаблівай дбайніці. З увагі на пабудову прамежнасці і выдзяленне з похвы, жанчыны павінны прынамсі раз у дзень вечарам падмыцца ўсплай вадой пры дапамозе намыленай рукі. Нельга мыліць непасрэдна прамежнасці, бо дробныя кавалачкі мыла застаюцца на валасах і раздражняюць, выклікаючы свярбенне і экзему. Намыліўши, прамежнасць трэба добра спаласць і высушыць. Нельга выціраць прамежнасці, бо скура там далікатная і лёгка яе можна абдэзерці. Сушымя яе, прыкладаючы сухое месца спецыяльнага ручніка. Кожная жанчына, павінна мець асобны ручнік, які ўжываецца толькі пры падмыванні. Падмывацца трэба спераду ўзад, у напрамку прамой кішкі, а не наадварот, каб не забрудзіць палавых органаў рэшткамі калу з вобласці задняга праходу. Асаблі-

ва чысціню трэба захаваць у час менструацыі. На падпаскі трэба ўжываць лігніну або вату, а не рознага роду шматы. Калі падпаска намокне крывёй, трэба яе ўкінуць у прыбіральню або спаліць. Падмывацца трэба раніцай і вечарам.

Здаровыя і прыгожыя зубы — гэта не толькі ўпрыгожанне, але аснова добра га стрававання, значыць — здароўя. Расцёртая зубамі ежа, змесцаная са слінай, лягчэй паддаецца страваванию. Такім чынам зберагаем жалудак. Рэшткі ежы, што застаюцца паміж зубамі, гэта пажыўка бактэрыям; раскладаючыся, нішчыць дзёсны і эмалю зубоў. Зубы парахнеюць, гнаіцца, баліць, з'яўляючыся крыніцай заражэння арганізма, а з рота ідзе неінергетичны запах. Каб гэтага пазбегнуць, трэба прынамсі адзін раз у дзень перад сном (на працягу дня рухі языка, вуснаў, а таксама сліна механічна ачышчаюць зубы) памыць зубы валасянай шчотачкай, мяккай (не нейлонавай) і пастай або парапском. Шчотачкай рухаем ад дзёснаў, каб не адкрываць кораніяў зубоў. Значыць, верхнія зубы мыем рухаючы шчотачкай зверху ўніз, а ніжнія знізу ўверх. Умыўшы, трэба добра выпаласкаць рот і шчотачку (зразумела, кожны павінен мець сваю), паставіць у кубачак, каб высахла. Хворыя зубы лячыць, а не адразу вырываць: новыя не вырастуць. У дзяцей трэба таксама лячыць малочныя зубы. Раннє вырываючы скрыўляе і дрэнна ўстаўляе іншыя зубы (пакуль малочныя, а потым сталія). Калі дзёсны гнаіцца і смярдзіц з рота, не трэба марудзіць, а адразу іспі за парадай да лекара.

НЕ РАБІ ДРУГОМУ, ШТО ТАБЕ НЯМІЛА

Хопіць глянуць навокал сябе, каб убачыць, якія сёня ўсе, асабліва маладыя, нервовыя. Мала ўсмешак, а многа нерваў. Лёгка з глупства ўзімаюць сваркі і авантury. А менавіта гэтыя, здавалася б, дробныя, але штодзённыя і пастаніны прыкрасці і крýўды, гэтае пастанінае нервовае напружанне, у якім жывем, з'яўляючыся галоўнай прычынай рознага роду нервіц, цяжкіх сардэчна-сасудзістых захворванняў, растройстваў вандробы, галаўных боляў, бяссоніцы, бягунак, расстройстваў у палавым жыцці і г.д.

Усяго гэтага можна пазбегнуць. Трэба толькі прымяняць сардэчны, «людскі» падыход да чалавека. Ветлівасць, прыхільнасць, узаемнае разуменне, пашана і суседская дапамога без зайдздрасці, ствараючы мілую атмасферу, разраджаючы напружанне, вяртаючы нервовую раўнавагу, аблігтаючы жыццё, прыносяць унутраную раўнавагу, задавальненне, радасць, псіхічнае і фізічнае

здароўе. «Не рабі другому, што табе няміла» і «Шануй другога так, як хочаш, каб цябе шанавалі» — гэта асноўныя законы псіхічнай гігіены ў міжлюдскіх адносінах.

Нельга дакучаць, крыўдзіць, ні высмейваць іншых, бо словам можна забіць, а крыўдзячы іншых, крыўдзім таксама сябе, улазім у «нервы», у хваробу. Нельга высмейваць старых. Гэты лёс усіх нас чакае. Чалавек стары і слабы вельмі ўражлівы і раздражальны. Усе крыўды перажывае мацней, чым малады і здоровы.

Асаблівай апекай трэба акружыць дзяцей. Крыўды, няшчасці і прыкрасці, перажытыя ў дзяцінстве, часта вырашаюць аб усім будучым жыцці: вядуць на дрэнную дарогу, заламліваюць псіхічна і надзяляюць комплексамі. Шчаслівае дзяцінства — гэта шчаслівы ў будучыні чалавек, добры і сумленны грамадзянін.

НЕ СПЯШАЙСЯ УПЯРОД БАЦЬКІ ЖАНІЦЦА

Прыходзіць час, калі кожны чалавек хоча абзвесціся ўласнай сям'ёю. Найважнейшай праблемай становіща тады адпаведны выбар жыццёвага спадарожніка. Праблема незвычайна важная. І з увагі на асабістасце шчасце і з увагі на дзяцей. Каго выбраць? Аб гэтым павінна вырашыць каханне. Але каханне — справа не простая. Не заўсёды добра ўяўляем, ці нашы пачуцці — сапраўднае каханне, ці толькі мімалётнае захапленне. А мо вынік намовы сябровак, сяброў, сям'і... што добрая пара і г.д. Заўсёды варта глыбей прадуманаць і праверыць свае пачуцці да выбранай асобы. А гэта патрабуе часу. Значыць, дрэнна зараз жа заханацца ад першага позірку і праз месяц ажаніцца. Здараецца такое каханне і бывае нават трывалае і шчаслівае. Аднак больш шанцаў на шчасце маюць тыя, хто свой рашаочы крок прадунае, праверыць свае пачуцці і тады жэніцца. А калі ўжо маладыя закахаліся і вырашылі ажаніцца, дык узаемная пашана і людская сумленнасць наказвае абмеркаваць свае планы на будучыню і выявіць каханай асобе свае вады, заганы і хваробы. Каб, як кажуць, не купляць ката ў мяшку. Так паступіць павінен кожны ганаровы чалавек, усё роўна ён ці яна. Інакш уваходзім на новую дарогу з плямай несумленнасці. А гэта, раней ці пазней, выкryеца і адлюмсціць. Замест крыніцай шчасця, шлюбнае жыццё робіцца тады няволай, катаргай, пеклам. А да гэтага даходзіць яшчэ праблема дзяцей. Бо так ужо павялося, што калі пара кахае адзін аднаго, дык хоча мець дзяцей. Менавіта ён хоча мець з ёю дзяцей і яна хоча яго дзіцяці. Тым часам выкryеца, што ён або хворы туберкулёзам, падачкай, вене-

рычнай або псіхічнай хваробай, або з'яўляеца закаранелым алкаголікам, які не можа, або не павінен мець дзіцяці. Закаранелыя алкаголікі, венерычна хворыя кіой, псіхічнахворыя не павінны мець дзяцей наогул, бо будуць гэта дзецы псіхічна і фізічна непаўнавартасныя. Будуць няшчасцем для бацькоў, пракляццем для сябе і цяжарам для грамадства. Было б вельмі пажаданым, каб будучыя муж і жонка добрахвотна схадзілі перад вяселлем да лекара і праверылі сваё здароўе. Тады з чыстым сумленнем могуць пачынаць шлюбнае жыццё і спадзявацца шчасця ў сям'і і здарowych дзяцей.

А ЧАМУ Ж ЦЯБЕ ПЯРУН НЕ ЗАБІЎ, ЯК ТЫ МЯНЕ МАЛАДЗЕНЬКУ ЛЮБІЎ...

Гэта цытата з папулярнай беларускай народнай песні. Як усё народнае — мудрая. Калі нарачоныя — адно другому надскаквае. Здаецца, свету за сабой не бачаць. Ён стараецца адгадаць усе яе пажаданні, робіць прыемныя неспадзянкі, акружыць апекай: «так, каханая», «так, коціку», «так, рыбанька», «усё зраблю для цябе». Яна з адданнем узіраеца ў яго, слухае, стараецца злавіць кожнае яго найдурнейшае слова, пакорна туліцца да яго, даверливая, бо «ты такі разумны», «сапраўдны мужчына», а «я такая малая і бездапаможная», «аб такім я марыла».

Пасля вяселля нейкі злосны чарадзей усё выварачвае. «Ідыётка», «дуралей». Ён бурчыць, сярдзіты і незадаволены. Яна размэмленая і брудная, але ляскочка: «Дзе ў мяне былі вочы, што за такога хама вышла». «Ніхто цябе не хацеў, флёндра, я цябе з літасці ўзяў», — гэта ўжо цяжкі закід і паклён, гэтага жанчына не прабачыць і пачынаецца першы акт трагедыі. А тым часам усё павінна быць наадварот. Менавіта пасля вяселля каханне павінна развівацца і заціраць усе існуючыя раней непаразумення. Прыйдзінасць, узаемнае зразумение, уступчывасць і паблажлівасць для ранейшых звычак і поглядаў, давер і дапамога, пашана, шчырасць і лаяльнасць, памяркоўнасць, апека, ветлівасць і далікатнасць, — гэта побач кахання неабходныя фактары добрага сужыцця, шчасця і здароўя мужа і жонкі... Усміхайся, кажуць англічане, бо ўсмешка робіць цуды. Не крычы, не насмейвайся, не лайся. Брыдка. Вы ж сам і сама — зрабілі выбар.

НЕ ХЛЕБАМ АДЗІНЫМ

Закаханыя імкнуцца да палавога акта. Прывродная цяга, мета якой — захаванне гатунка. Інакш яна праяўляеца ў мужчыны,

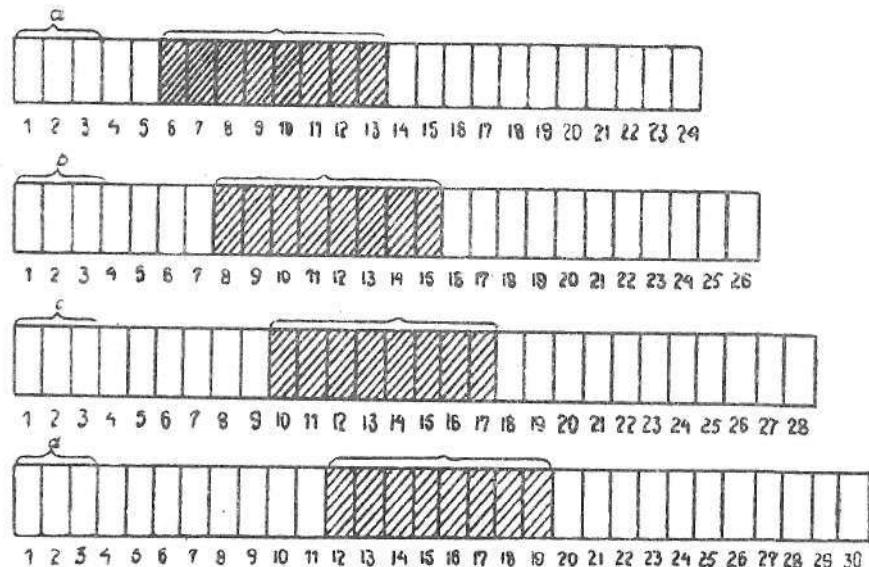
інакш у жанчыны. Мужчына больш агрэсіўны, хутчэй імкненца да палавых зносін. Да гэтага прымушае яго фізіялогія і напружанне члена. У гэтай сваёй агрэсіўнасці ён часта не лічыцца з партнёршай. А гэта вялікая памылка. Можа яна адмоўна адбіцца на ўсім будучым палавым жыцці. У жанчыны, па прыродзе менш агрэсіўнай, бываюць вялікія ваганні, асабліва перад першым палавым актам. Вельмі часта спачатку яна хоча толькі чуласці, далікатнасці, пышот і апекі. Прага палавых зносін абуджаеца пазней. Дык першая ноч, пасля нашых п'яных вяселляў можа быць прычынай будучых непараразуменняў у ложку. Надпты малады і да таго ж, як гэта не раз бывае, шадбухтораны сябрамі, занадта агрэсіўна (без неабходнай чуласці і пышоту) імкненца выкананець свой мужчынскі абязядак. Большаець жанчын гэтага не любіць. Такі, вымушаны палавы акт, можа прычыніцца да псіхічнай траўмы і расчаравання. Не дасць прыемнасці і задавальнення і адаб'е ахвоту да далейшых зносін. Такую жанчыну называе муж халоднай і мае да яе пастаянныя прэтэнзіі. Узнікаюць непараразуменні, сваркі, авантуры. Муж усю віну («що халодная, як рыба»), звалывае на жонку. А справа маеца наадварот. Вінаваты нявопытны, падхмелены муж. Гэта ён з'яўляецца прычынай яе няшчасці, яе першыцы, яе хваробы ўжо ў самым пачатку палавога жыцця. Сваркі растуць, а жанчына ўсё мацней адбіваецца пачуццёва ад мужа. Гэта тыя нешчаслівія, незадаволенія, вечна хныкаючыя, вечна хворыя жанчыны. Могуць нарадзіць некалькі дзяцей, не зведаўшы ніколі прыемнасці, заспакаенія цягі і задавальнення. Зносіны адбываюцца з прымусу, што ў сваю чаргу выклікае нервічовыя расстройствы ў мужчыны, раздражнене яго, празмерна ўзбуджае, прыводзіць да заўчастнага вывяржэння насення. Можа нават прычыніцца да таго, што палавы акт будзе зусім немагчымым. Іншер у сваю чаргу можа месціцца жанчына, дацінаючы яму па прычыне яго немачы. Гэта даб'е яго зусім.

Таму, маладыя, будзьце разважлівія. Не імкніцесь ў першую ночь любою цаюю авалодаць жонкай. Першое (і кожнае наступнае) набліжэнне да жонкі павінна адзначацца далікатнасцю, ветліваючы на працягу дня і пышотамі, якія падрыхтоўваюць да зносін уначы. У кожнай жанчыны ёсьць спецыяльнае ўражлівіе месца, якое яе ўзбуджае. Трэба знайсці яго. Но гэта будуць пачалункі ў вусны, шыю ці грудзі, мо прыціскненне або гладжанне сцягна, калена ці прамежнасці.

Колькасць палавых зносін залежыць ад індывідуальных патрэбнасцей абоіх партнёраў. Нельга мець зносін у часе месячнага крыванацца, бо пагражае гэта запаленнем прыдаткаў і бясплод-

дзэм у жанчыны, або запаленнем цэўкі ў мужчыны. Трэба таксама ўстрыміцца ад зносін на 6 тыдняў перад родамі.

Кожная жанчына яечкуе, гэта значыць, выпрадукоўвае месячна адно яйка, якое набывае здольнасці апладнення ў палове месячнага перыяду. Тады менавіта жанчына можа зацяжарыць. Значыць, каб ведаць, калі яна плодная, жанчына павінна (пакуль месячкуе) дакладна запісваць дзень кожнага крыванацца. Тады ведае, ці месячкуе рэгулярна і можа ablічыць плодныя і няплодныя дні. Напрыклад, жанчына, у якой месячны цыкл складае 28 дзён (г. зн. ад 1 дня менструацыі да першага дня наступнай праходзіць 28 дзён (яечкуе ў 13—14 дні). Паколькі яйка, як і племнік (мужчынская клетка) могуць жыць у родных дарогах жанчыны 2—3 дні, таму трэба прадоўжыць гэтыя дні ў абодва бакі на 3. Гэта значыць, што жанчына, якая месячкуе што 28 дзён, можа зацяжарыць у днях ад 10 да 17, лічачы ад 1 дня менструацыі. У іншыя дні яна бясплодная. Найболыш надзейнае: няплодныя 11 дзён перад менструацыяй. Каб ablічыць падлікі, змянчаем «каляндарык» плодных і бясплодных дзён.

Каляндарык плодных і бясплодных дзён у розных цыклах месячкавання (a, b, c, d).

БЕЛАРУСКАЯ КУХНЯ

ПОЛІУКА РЫБНАЯ

Нарэзаць бульбу кубікамі. Ачысціць свежую рыбу (судак, карп). Сушаныя грыбы прамыць і адварыць. У гліняны гаршчок наліць вады і пакласці падрыхтаваная бульбу, рыбу, грыбы, чорны перац, лаўровы ліст. Усё гэта варыць не больш 15 мінут. Злёгку абсмажыць у масле моркву, цыбулю і свежыя памідоры (калі няма памідораў, можна замяніць іх таматам-пюре) і пакласці ўсё ў гаршчок за пяць мінут да поўнай гатоўнасці. У гатовую поліўку дадаць насечаныя пятрушкі і кроп. Падаваць на стол у гаршчечку.

На 400 г свежай рыбы — 500 г бульбы, 20 г сушаных баравікоў, 100 г цыбулі, 100 г морквы, 200 г свежых памідораў.

БУЛЬБЯНАЯ ДРАЧОНА (бабка)

Абабраць бульбу, нацерці яе, дадаць муку, соль, перац, соду, абсмажаную на сале цыбулю, усё старанна перамышаць, пакласці ў змазаную тлушчам жароўню і запякаць у духоўцы. Падаваць гарачай з малаком ці маслам.

На 1 кг бульбы — 15 г муکі, 50 г сала, 150 г цыбулі.

СМАЖАНКА

Мяса нарэзаць кавалачкамі прыблізна па 100 г, злёгку абсмажыць. На патэльні абсмажыць нарэзаныя моркву, цыбулю, адвараныя грыбы, бульбу. Усё пакласці ў чыгуночкі кастрюлю, заляць (не пакрываючы прадукты) булёнам, у якім варыліся грыбы, дадаць смятану, тамат і тушыць. Пры падачы на стол пасыпаць пятрушкай, кропам.

На 800 г бульбы — 100 г шпінаку для смажання, 600 г ялавічыны, 100 г цыбулі, 100 г морквы, 60 г сушаных грыбоў ці 300 г свежых, 50 г тамату-пюре.

ГРЫБОК

Адвараную бульбу, мясныя прадукты (вяндліну, свініну, язык), цыбулю злёгку абсмажыць на сметанковым масле, пасыпаць соллю і перцам. Адначасова прыгатаваць яечна-малочную сумесь з

пшанічной мукой, ёю заліць абсмажаныя прадукты і запякаць у духоўцы. Падаваць кожнаму на невялічкай патэльні, пасыпаўшы папярэдне зяленівам.

На 150 г бульбы — 80 г мясных прадуктаў, адно яйка, 20 г малака, 3 г муکі, 25 г цыбулі, 10 г сметанковага масла.

КІСЕЛЬ БЕЛАРУСКІ

Аўсянью муку развесці халоднай вадой, даць добра закіснуць, працацдзіць і заварыць густы кісель. Разліць у формачкі, астудзіць і паміць прыгатаваным з ягад (журавіны, чарніцы, суніцы) сірапам. Кісель можна падаваць з халодным малаком.

На 400 г аўсянай муکі — 260 г цукру (80 г для сірапу), 100 г ягад.

ЦІ ЁСЦЬ У ВАС ФАНТАЗІЯ?

Аб гэтым можна лёгка даведацца. Трэба толькі, як цвердзяць психолагі, адказаць на пытанні, якія ўваходзяць у гэты квіз.

	Так	Не
1. Ці цікавіцеся вы жывапісам?	2	15
2. Ці часта вы нудзіцесь?	1	2
3. Ці, рассказываючы якую-небудзь гісторыю, любіце ўпрыгожыць яе маляўнічым дэталем, даданым ад сябе?	1	0
4. Ці ініцыятыўны вы на работе?	2	1
5. Ці «шырока» вы пішаце, ці многа займаецце месца на паперы?	15	0
6. У адзежы кіруецца законамі моды ці ўласным густатам?	2	1
7. Ці любіце рысаваць у часе сходаў на кавалку паперы адны і тыя ж фігуркі?	0	1
8. Ці, слухаючы музыку, прадстаўляюцца вам якія-небудзь вобразы, звязаныя з ёй?	1	0
9. Ці любіце вы пісаць доўгія лісты?	2	0
10. Ці бачыце вы часам каляровыя сны?	1	0
11. Ці любіце ў думках бываць у тых мясцінах, якія ведаеце толькі па рассказах, якія хочаце наведаць?	1	0
12. Ці часта вы плачаце ў кіно?	1	0

І так, падлічыце ачкі. 14—17 ачкоў: у вас багатая фантазія. Калі патрапіце ўжыць яе ў жыцці, дык прынясце людзям шмат радасці.

9—3 ачкоў: сярэдняя фантазія. Такая ў вельмі многіх людзей. Ад вас і толькі ад вас залежыць, ці патрапіце вы яе развіць.

5—8 ачкоў: вы рэаліст у поўным сэнсе гэтага слова. У воблаках не лунаеце. Аднак крыху фантазіі пакуль яшчэ нікому не пашкодзіла.

Галоўнае праўленне Беларускага грамадска-культурнага таварыства, Беласток, вул. Варшаўская 11. Тэлефон: 11-18.

Рэдакцыя «Ніва», Беласток, вул. Весялоўская 1. Тэлефон: 2-10-33.

ЗМЕСТ

Скарочаны календар на 1972 год	3
Календарыум	4
Святочныя дні, дні спецыяльных урачыстасцей, тыдні спецыяльных урачыстасцей	28
15 год БГКТ	29
 Адныялі ад нас	
Пётр Бадавец	49
Дзядзька Лявонь	50
Янка Грэсь	51
Пётр Ластаўка	52
Якуб Базылюк	53
Васіль Літвінчук	54
Ізэм Кімдзюк	55
Яраслаў Каstryцьвіч	56
 Люблю наш край	
З добрым раннем	60
Гайнаўка пахне лесам	61
Гарадок традыцыі мае	77
Рака часу пльвіве хутка	87
Адзін дзень у ліцэі	97
Гарадзішча ў Гацьках адкрывае свае таямніцы	109
Каляды	115
 Гадавіны	
Утварэнне СССР	122
Крокі пяцігодак	127
30 год Польскай рабочай партыі	131

Янка Купала	133
Якуб Колас	137
Уладзіслаў Галубок	141
Браніслаў Тарашкевіч	143
Максім Танк	147
Міхась Машара	151

Наша сцэна

Краю родны	154
Ветэрныар памяволі	155
Я змяніў прозвішча	169
Не сабакам каўбаскі	171

У братніх арганізацыях

УГКТ	175
----------------	-----

Зямля і людзі

Алімпійскія традыцыі	181
У сяброву над Шпрэвай	185

Даведнік

Stuletni kalendarz XX wieku	200
Powierzchnia i ludność świata	201
Polska — powierzchnia, ludność, położenie geograficzne, granice	201
Większe miasta	202
Główne szczyty górskie	203
Większe rzeki	203
Jednostki miar	204
Wyciąg z taryfy opłat pocztowych	205
Taryfa kolejowa	207
Taryfy autobusowe PKS	207
Як павысіць ураджай	20
Гадоўля кароў	2
Першая даламога жывёле	224
Для цела і для душы	228
Беларуская кухня	24
Квіз	236